

DOLGOZATOK

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM ÉREM- ÉS RÉGISÉGTÁRÁBÓL.

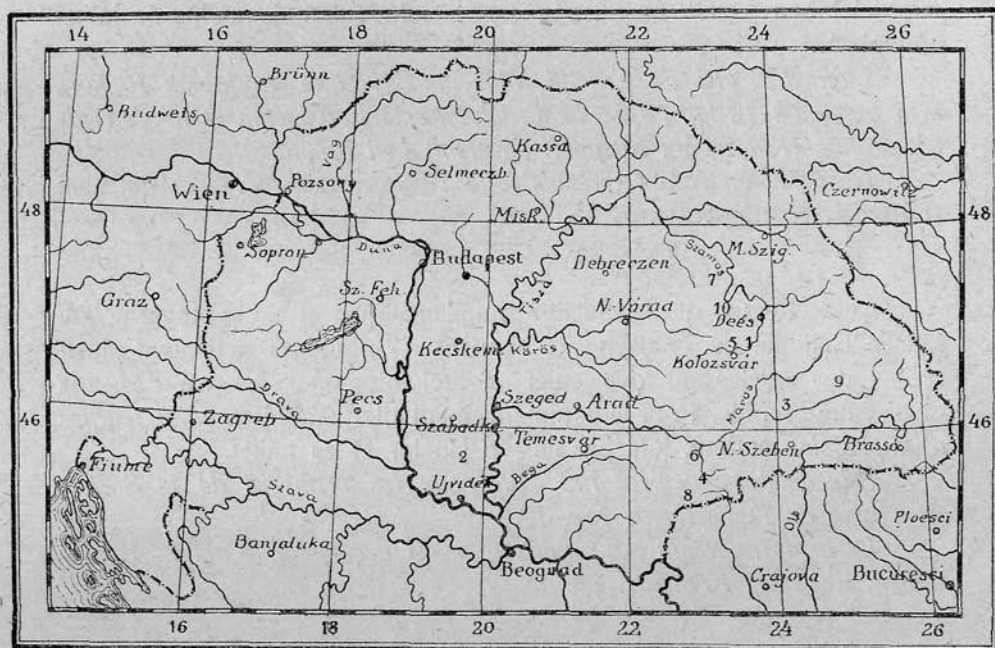
SZERKESZTI: PÓSTA BÉLA

TRAVAUX

DE LA SECTION NUMISMATIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DU MUSÉE NATIONAL
DE TRANSYLVANIE À KOLOZSVÁR (HONGRIE) AVEC UN ABRÉGÉ FRANÇAIS

RÉDIGÉS PAR BÉLA PÓSTA

IV.

Magyarország térképe az e kötetben említett lelőhelyek megjelölésével.

Carte de la Hongrie avec les lieux des trouvailles publiés dans ce tome.

1. Korpád.
2. Bácsbodrog.
3. Boldogfalva.
4. Vajdahunyad.
5. Kolozsvár (Kistarcsa.)
6. Piski, Veczel.
7. Csákgorbó.
8. Várhely.
9. Mezőbánd.
10. Magyarköblös.

KOLOZSVÁR.

AZ INTÉZET SAJÁT KIADÁSA.

1913.

EDITION DE L'INSTITUT.

DOLGOZATOK

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM ÉREM- ÉS RÉGISÉGTÁRÁBÓL.

SZERKESZTI: PÓSTA BÉLA

TRAVAUX

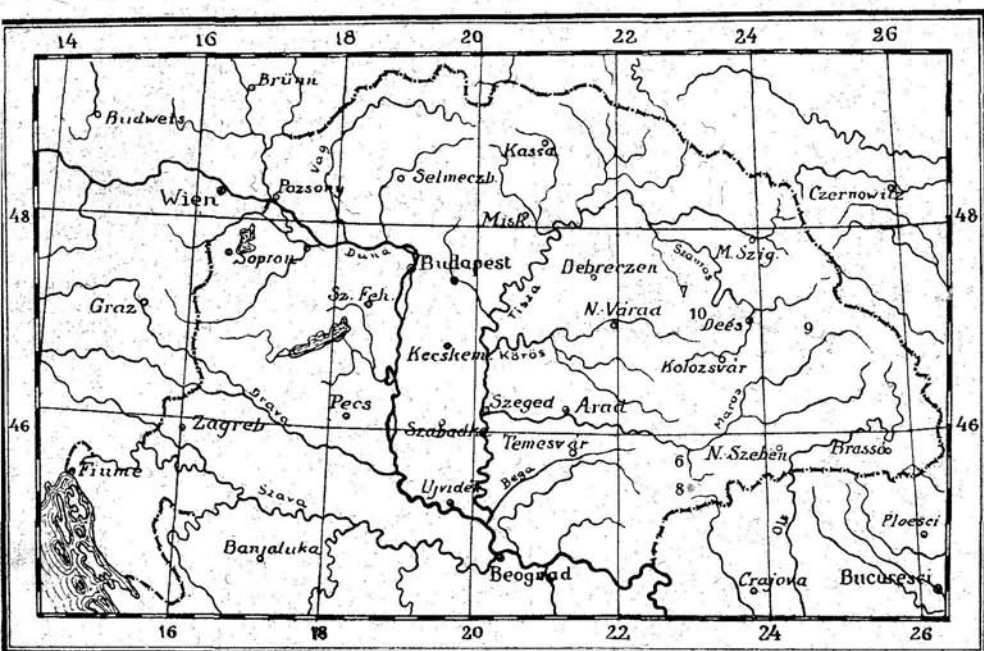
DE LA SECTION NUMISMATIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE DU MUSÉE NATIONAL
DE TRANSYLVANIE À KOLOZSVÁR (HONGRIE) AVEC UN ABRÉGÉ FRANÇAIS

RÉDIGÉS PAR BÉLA PÓSTA

IV.

1913.

2.

Magyarország térképe az e füzetben említett lelőhelyek megjelölésével.

Carte de la Hongrie avec les lieux des trouvailles publiés dans ce numéro.

6. Piski, Veczel. 7. Csákiigorbó. 8. Várhely. 9. Mezőbánd. 10. Magyaröblös.

KOLOZSVÁR.

AZ INTÉZET SAJÁT KIADÁSA.

1913.

EDITION DE L'INSTITUT.

TARTALOM. — TABLE DES MATIÈRES.

	Lap Pag.
<i>Dr. Roska Márton</i> : Skytha sírok Piskiről — — — — —	233
" " Sépultures scythiques de Piski (Abrégé) — — — — —	244
<i>Dr. Buday Árpád és János Béla</i> : Rómaikori szórványos leletek Erdélyből —	252
" " " " Trouvailles sporadiques romaines en Transylvanie (Abrégé) — — — — —	262
<i>Dr. Kovács István</i> : A mezőbándi ásások — — — — —	265
" " Les fouillages de Mezőbánd (Abrégé) — — — — —	390
<i>Dr. Roska Márton</i> : Mellrevaló díszek Magyarköblösről — — — — —	430
" " Des ornements à mettre sur la poitrine, de Magyarköblös (Abrégé) — — — — —	433
..... <i>Dr. Hampel József †</i> — — — — —	434
Erratum — — — — —	434

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának ez a folyó-rata régészeti, művészettörténeti és néprajzi tárgyú cikkeket tartalmaz, mindenkor gazdag illusztrációk kíséretében. Egyelőre évenként 20 ívnyi terjedelemben jelenik meg, még pedig mindenkor januárius és július hónapban.

Előfizetési ára az Erdélyi Múzeum-Egyesület tagjainak 10 kor., nem tagoknak 12 kor., s azt az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárához (Kolozsvár; Központi egyetem) kell beküldeni.

A külföldön való terjesztés joga **Hirsemann W. K.** czéget illeti (Leipzig, Königstrasse 29.)

Cette Revue de la Section numismatique et archéologique du Musée National de Transylvanie contient — toujours richement illustrés — des articles sur des sujets d'archéologie, d'histoire des arts et d'ethnographie. Pour le commencement elle paraîtra en vingt feuilles d'impression à deux fois par an, en janvier et en juillet.

Prix de l'abonnement Frs. 12., pour les membres de la Société du Musée de Transylvanie Frs. 10.

Le droit de vente pour l'étranger est accordé à **Karl W. Hirse-mann, Leipzig, Königstr. 29.**

© 1900 AND 1901 BY THE AMERICAN
PAPER COMPANY

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának ez a folyóirata régészeti, művészettörténeti és néprajzi tárgyú cikkeket tartalmaz, mindenkor gazdag illusztrációk kíséretében. Egyelőre évenként 20 ívnyi terjedelemben jelenik meg, még pedig mindenkor januárius és július hónapban.

Előfizetési ára az Erdélyi Múzeum-Egyesület tagjainak 10 kor., nem tagoknak 12 kor., s azt az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárához (Kolozsvár; Központi egyetem) kell beküldeni.

A külföldön való terjesztés joga Hiersemann W. K. czéget illeti (Leipzig, Königstrasse 29.)

Cette Revue de la Section numismatique et archéologique du Musée National de Transylvanie contient — toujours richement illustrés — des articles sur des sujets d'archéologie, d'histoire des arts et d'ethnographie. Pour le commencement elle paraîtra en *vingt feuilles d'impression* à deux fois par an, en janvier et en juillet.

Prix de l'abonnement Frs. 12., pour les membres de la Société du Musée de Transylvanie Frs. 10.

Le droit de vente pour l'étranger est accordé à Karl W. Hirsemann, Leipzig, Königstr. 29.

Skytha sírok Piskiről.¹

Az alábbiakban három sírt óhajtók ismertetni, melyeket *Főző József* piskii (Hunyad m.) fényképész talált még 1901-ben s a melyeket e sorok írója még u. a. év decemberében vétel útján szerzett meg az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára részére.

Földhordás, építkezés alkalmával bukkantak az alábbi sírokra, még pedig a *Földváry Alexandrin* és *Főző József* telkén. Nyomukban 1902-ben tovább ásattam, de kutatásomat nem kísérte eredmény. Csak mint valószínűséget említem meg, hogy a területet, melyen a temető, melyből e három sír is való, elterült, részint beépítették, részint az úttest kiépítése alkalmával tönkretették. A szóban forgó három sír leírásában tehát tisztán a *Főző József* elbeszélésére kell és lehet támaszkodnom.

I. sír.

Ez a sír a *Földváry Alexandrin* telkén levő kút közelében került elő. Elsőbben is egy kemenczeszerű bolthajtásra bukkantak, mely felül csúcsba futott, alul lapjaikra fektetett, azután élükkel egymáshoz illeszkedő olyan durva égetett téglákból állott, melyek azt a benyomást keltezték, hogy kézzel formálták s széleiket letördelték volna. A kemenczeszerű építmény szája előtt egy Kelet-Nyugati irányban hanyatt fektetett csontváz pihent, fejjel Nyugatnak, lábakkal Keletnek. A kemence szája a csontváz dereka táján volt.

Így adta elő a leletkörülményeket *Főző*. Az ő elbeszélése szerint a sírból a következő tárgyak kerültek ki:

1. a csontváz jobbso könyöke táján egy csonka kúpokból felépített talpas agyagedény feküdt (1. kép), mely középfinoman iszapolt, tökéletlenül égett, finomabb iszapanyaggal bevont és simított. Középpüth párosával ellentétes irányban elhelyezett bütykök ékesítik, szám szerint négy. Ezek közül két szemben fekvő átfúratlan, a másik kettő, mely egymással szintén szemben fekszik, vertikálisan átfúrt. Az edény talpa belül üres, pereme ajakosan hajlik ki. Égetése foltos. Általában barnás szürke tónusú.

¹ A címlapon levő térképen 6. sz.

Külön is megemlítem, hogy a bütyköktől tagolt hasi élen három-három ferdén menő sekély hornyolat van;

2. az edényben egy kis göröngy auripigmentesedett realgar volt;

3. a bal váll felett a 2. képen 3. 3a. sz. alatt látható hiányos hurkolt kengyelű, sajátos láblemezzel bíró bronz fibula feküdt;

4. a csontváz koponyájának homlokán feküdt az az ovális átmetsetű s a szélén négy karikával diszített ékszer, melynek anyaga bronz s a melyet a 2. kép 1. sz. rajza szemléltet;

1. kép.

1. kép. Agyagedény az I. sírból.

Fig. 1. Vase de la sépulture no I.

5. a bal csuklón lelte *Főző* a 2. kép 2. sz. hengeres átmetszetű, csonka kúphoz hasonló, gombos végű nyitott bronzkarpereczet;

6. a balsó lábfej közepe táján két cseréptöredék feküdt, melyek egyike kívül-belül barna-vörös tonusú, másika kívül szürkés-barna, belül barna-vörös tonusú. Mindkettő középfinoman iszapolt, kavicsszemcsék s kevés homok hozzáadásával soványított, tökéletlenül égett, finomabb iszapanyaggal bevont és simított edényektől származik;

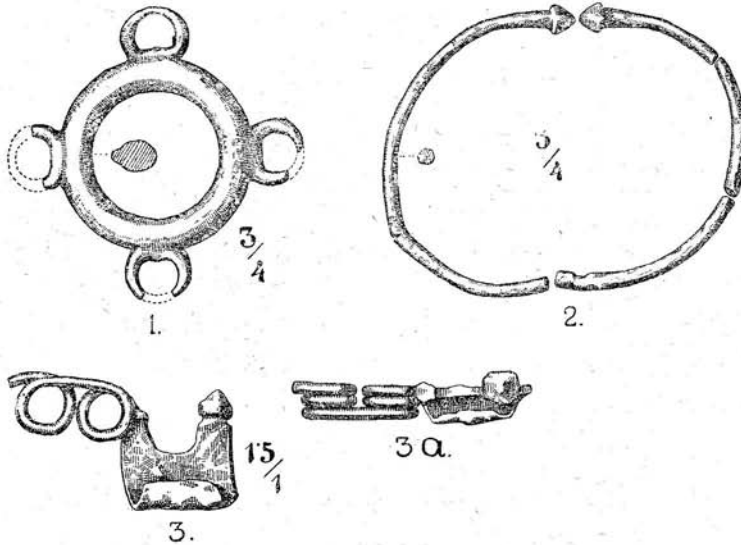
7. ugyanitt egy kevés csontgyöngyöt leltek. Ugyanolyanokat, mint a milyeneket a 6. kép 6--8. sz. feltüntet. Ilyen gyöngyök a II. sírből is kerültek ki s összevegyítették.

II. sír.

Mint az első, ez is K—Ny. irányban hanyatt feküdt. Kb. 1 m. mélyen bukkantak rá a *Főző* útczai pinczéjének bejárata előtt.

Mellékletei:

1. A bal kar mellett a 3. sz. képen látható agyagtál feküdt, mely középfinoman iszapolt, bevont, simított, foltosan égett s így helyenkint fekete, jó részben azonban barna-szürke és barnás-vörös tónusú. Kettős csonka kúpot mutat. Ezek felsője a behajló peremre esik. A dom-

2. kép.

2. kép. Mellékletek az I. sírból.

Fig. 2. Trouvailles de la sép. no. II.

borúra simított találkozási élen négy bütyök van, melyek rendetlenül vannak elhelyezve s így nem osztják az élt pontosan négy részre. Elhelyezésükben az a főtörekvés, hogy párosával közel egymás mellé kerüljenek.

A tálban csontok voltak, a miket azonban elföldeltek.

2. A fejbúb mellett lelték a 4. képen látható, hengeres fenékrészszel bíró, hármás csonka kúp alakú, fületlen csuprot, melynek hasi élet négy bütyök tagolja. Pereméle rovátkákkal van díszítve.

Jól iszapolt, jól égett, finomabb iszapanyaggal bevont, simított. Égetése foltos s így tónusa helyenkint barna-vörös, barnás-szürke.

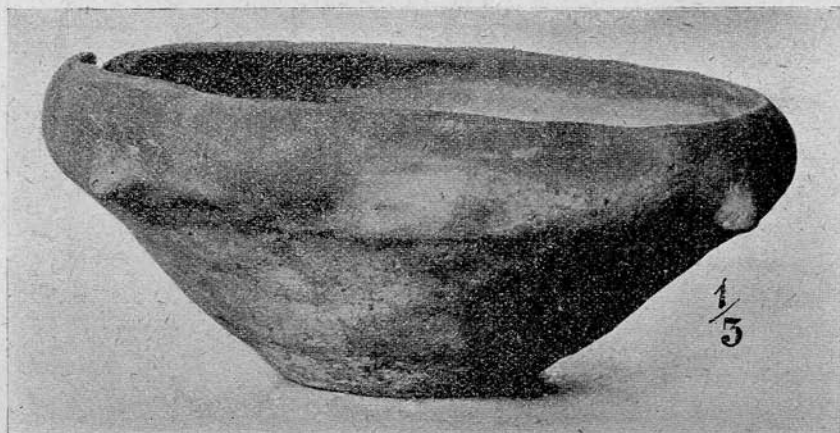
3. A jobbsó könyök alatt feküdt az 5. képen látható törött, füles csupor, mely csonka kúpokból épült fel. A füle a perem fölé emelkedhetett, lennt a hasi élen pihent. A kiszedéskor törött le s dobták el.

Négy dudor élénkíti az edény hasát a két alsó esonka kúp találkozási élén. Rőzépfínoman iszapolt, tökéletlenül égett, finomabb iszapanyaggal bevont és simított. Tónusa szürkés-barna.

A *Főző* bevallása szerint egyéb mellékletekben is fölötte gazdag volt ez a sír. Nevezetesen:

4. állítólag a bal csukló táján volt az 2 mm. vastag, kerek átmetszetű, kúpos gombokban végződő, nyitott bronzkarperecz, melyet a 6. kép 16. sz. ábrázol;

5. az u. e. kép 6. sz. belső felén kevésbé ellapuló, egészben ovális átmetszetű, végei felé vékonyuló s a végeivel egymásra hajtott bronzkarperecz állítólag az előbbi felett volt;

3. kép.

3. kép. Agyagedény a II. sírból.

Fig. 3. Vase de la sép. no II.

6. 7. a 6. kép 2. és 20. sz. karperecze teljesen egyezik a 16. sz.-val s a *Főző* bemondása szerint a jobb csukló felett voltak.

8. Az u. e. kép 7. sz. négyzetes átmetszetű, visszahajló végű bronztag az áll alól került ki.

9. Ugyancsak az áll alatt volt egy csomó hengeres csontgyöngy, mint a milyent állítólag az első sírban is leltek a balsó lábfej közepe táján. Közel száz drb. gyöngyöt mentettek meg. Van közöttük egyszerű hengeres, van kettős és hármass osztású. Ez utóbbiak úgy keletkeztek, hogy egy hosszabb hengeres csontgyöngyöt egyszer, vagy kétszer körülvágtek. Az összes változatokat a 6. kép 8. 12. 14. sz. ábrái mutatják.

E gyöngyök között volt egy pásztából készült, hengeres gyöngy is, melynek felületén három sorban elhelyezkedő dudorok láthatók (6. kép 11a—11b.) s volt egy törött borostyánkőgyöngy is (6. kép 15a—b.)

Ugyancsak a nyak tájáról kerültek elő azok a kaurikagylók, melyeket a 6. kép 1. sz. alatt látunk.

10. A 6. kép 17.—19. sz. alatt bemutatott csövesen csavart bronz ékszertöredékek a derék táján feküdtek. Három változatot lehet közöttük megkülönböztetni. A 17. sz. helyenkint három, másutt négy mm. széles, belül lapos, kívül enyhén domború lemezből való. A 18. sz. kb. 2 mm. széles négyzetes átmetszetű bronzlemezből csavarták. A 19. sz. a 17. sz.-hoz hasonlít. A szalag, a miből csavarták, 3 mm. széles, belül lapos, felületén tetős.

11. Ugyancsak a derék táján lelték azokat a vékony bronzlemez-ből hajlított csöves tagokat, a melyeket a 6. kép 3. sz. ábrája szemléltet, valamint onnét kerültek felszínre azok az erősen oxydálódott, gyenge fenntartású s valószínűleg hasonló bronz csöves tagokból való maradványok, a melyeket az u. a. kép 5. sz. ábrája mutat.

12. A 6. kép 9. 10. 13. sz. vasdarabkái is a derék táján voltak. Oly gyenge állapotban s annyira nem jellegzetes darabokban kerültek intézetünkbe, hogy rendeltetésükről bajos volna véleményét mondani.

4. kép.

4. kép. Agyagedény a II. sírból.

Fig. 4. Vase de la sép. no II.

III. sír.

Lelőhelye a *Főző* második pinczéjének belseje, ennek is a balsó sarka. Bolygatott sír, mely csak két farkcsontot tartalmazott s az alábbi mellékleteket:

1. egy füles agyagsuprot, melynek alakja csonka kúpot mutat. Füle felálló. Középfinomán iszapolt, elég jól égett, finomabb iszapanyaggal bevont és simított. Égetése foltos s éppen ezért helyenkint téglavörös, másutt barna-vörös foltokat mutat (7. kép);

2. egy háromszor átlukasztott bronz lemeztöredék, valami karpereczfélének a vége. (6. kép 4. sz.)

Ennyit a három sírről a *Főző*től hallott adatok alapján.

Kétségtelennek látszik, hogy mivel *Főző* pusztá emlékezet alapján mondta be, hogy melyik sírban mit és hogyan lelt, sok tévedés lehet

annak utólagos megállapításában, hogy mely emlékek tartoztak egyazon sírhoz s azokat hol és milyen fekvésben találta? Miképpen a gyöngyök esete mutatja, össze is keverte azokat. Mégis az I. sír leletei eléggé normális számúak, a III. sírnak leletekben való szegénységét indokolja, hogy korábbi bolygatáson esett át. Hogy a II. sír aránytalanul több melléklettel bír, mint a másik kettő, annak az is lehet a magyarázata,

5. kép.

5. kép. Agyagedény a II. sírből.

Fig. 5. Vase de la sép. no II.

hogy kerülhetett ezek közé a másik két sírből is valami. Erre való tekintettel a leletek elbírálásánál az egész tömegre együttesen kel figyelemmel lennünk.

E három sírral az erdélyi skytha leletek statisztikája lett gazdagabb. Hogy szegényes leletekkel van dolgunk, mit sem ront annak első rangú értékén, hogy ezek a leletek sírokból kerültek ki, tehát révükön egy újabb skytha temetőt iktathatunk az eddig ismert erdélyi skytha temetők sorozatába, a mely sorozatban tekintélyes helyet foglal el a nyárádszentbenedeki,¹ a három nagyenyedi (1.

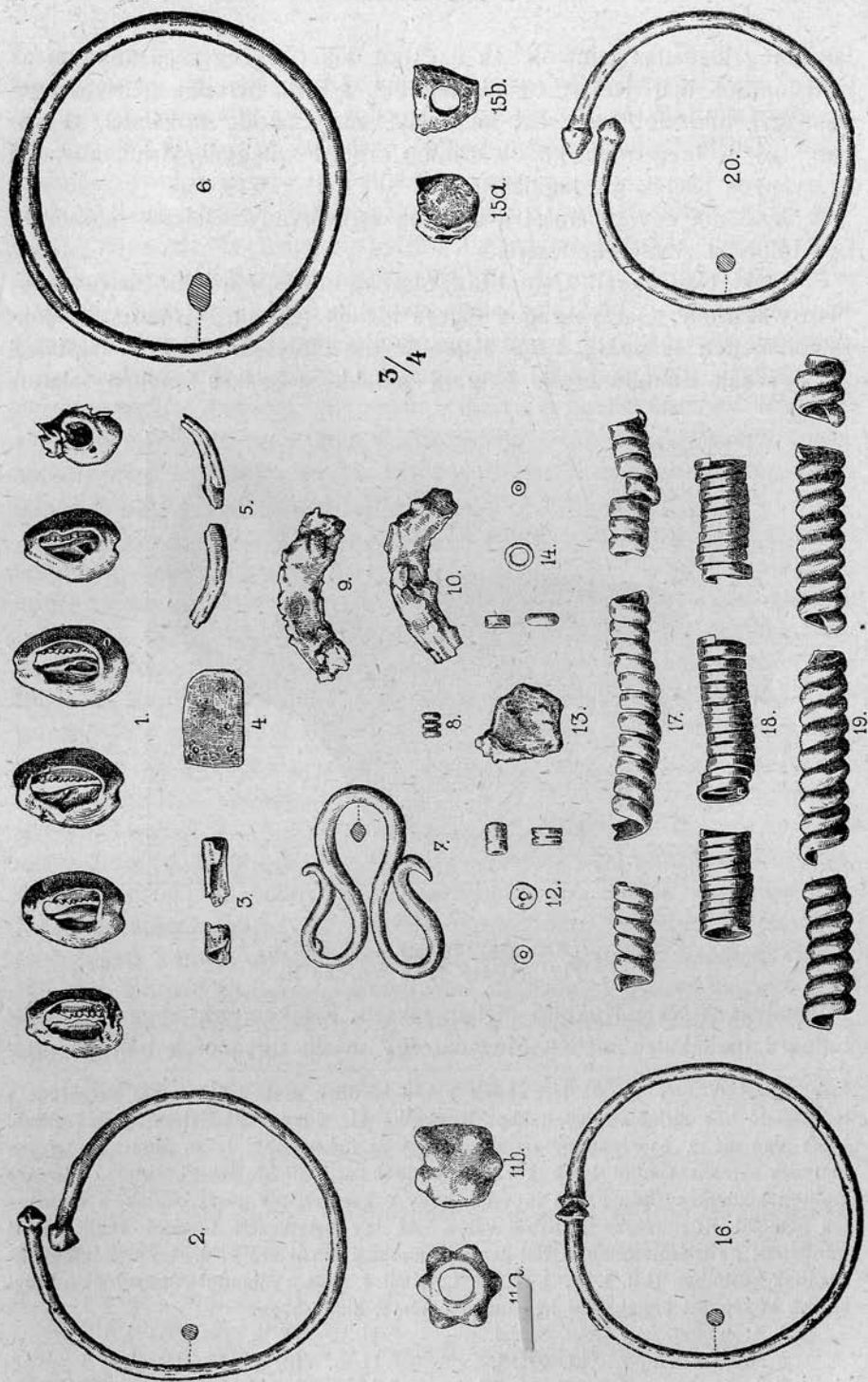
a sétatéren, 2. a Gerepen-hegyen, 3. a Kakasdombon),² a csombordi, kisekemezői³ ismert s a marosgombási,⁴ maroscsapói, felsőújári, balázs-

¹ Archaeológiai Értesítő, u. 7. XVII. k. 63. l.

² U. o. 64. 65. l. E sorok írása közben került elő egy újabb skytha sír a Kakasdomb végén levő Hellőson.

³ Arch. Ért. u. 7. XVII. 15—17. l.

⁴ A marosgombási temetővel kapcsolatosan külön is meg kell jegyeznem, hogy *Herepey Károlynak* az Archaeológiai Értesítő 1895. évf. 426—430. ll. olvasható közleménye nem fedi teljesen az igazságot, nem különösen abban a tekintetben, hogy az e közléséhez adott rajzon s magában a leírásban is a honfoglalás kori sírcsontváznak a karján találtaknak említi a rajz 2. és 3. sz. karpereceit. Ezek a karperecek Erdélyben skytha emlékek társaságában fordulnak elő. Azon a helyen, a hol a Herepeytől leírt sír felszínre került, 1912. évi ásatásaim rendjén nyert tapasztalatok alapján előbb egy skytha temető volt s a honfoglalók ezen át temetkeztek. Kézenfekvő dolog, hogy a honfoglalók a szóban forgó sír ásása alkalmával

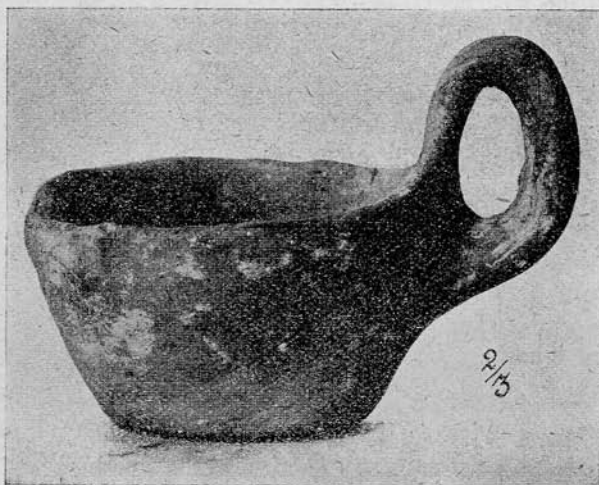

6. kép. Mellékletek a II. és III. sírból.
 Fig. 6. Trouvailles de la sép. no II. et III.

falvi még kiadatlan temetők. Az ezekből kikerült régészeti anyagot az irodalomból már ismert benei, fejrői,¹ erkedi, herepei, geryeszegi,² halmágyi, miriszlói,³ muzsnai, nádpataki,⁴ oláhzsákodi,⁵ pókafalvi,⁶ segesvári⁷ és a még nem közölt szintén erdélyi szilágynagyfalui, noszolyi szórványos leletek gazdagítják.

Vessünk egy pillantást a temetők és szórványos leletek lelőhelyeinek földrajzi elhelyezkedésére.

Piski, Nagyenyed, Csombord, Marosgombás, Miriszló, Maroscsapó, Marosvásárhely, Geryeszeg a Maros mellett fekszik. A Maros mellékfolyói mellett és pedig a két Küküllő összefolyásánál van Balázsfalva. Az egyesült Küküllő egyik balparti patakja, a Székas, mellett találjuk

7. kép.

7. kép. Agyagedény a III. sírból.

Fig. 7. Vase de la sép. no III.

Pókafalvát. A Nagy-Küküllő mellett fekszik Kisekemező, Segesvár, egyik balparti mellékvize mellett Muzsna, egy másik ugyancsak balparti mel-

megbolygattak egy skytha sírt ennek révén került a most említett két karperecz a honfoglaló hős sírjába. Ugyanakkor a skytha sír edénymellékletére is ráakadtak. Innét van az a cserépedénytöredék, melyet az idézett rajz 1. sz. ábrája mutat s a melynek szintén semmi köze kor tekintetében a honfoglaláskori sírhoz. *Herepey* említett közleményében azt is mondja, hogy e karpereczek aranyozottak, a mi szintén nem áll. Közönséges bronzból valók. Az így keletkezett tévedés végig kísért mindenütt az irodalomban, a hol erről a gombási sírról szó esik. Így a honfoglalás korának kútfőiben (LII. t. 2, 3. sz. és CXXVII. t. 3. sz.), valamint *Hampel*nek a hazai régebb középkori emlékekről írt munkája német kiadásában.

¹ Arch. Ért. u. 7. XIII. 390. l.

⁵ U. o. XIV. k. 356—357. l.

² Arch. Ért. u. 7. XIII. 405. l.

⁶ U. o. VIII. k. 185—186. l.

³ Arch. Ért. u. 7. XVII. 66. 67. l.

⁷ U. o. XVII. k. 14. l.

⁴ U. o. 17. l.

lékvize, az Erked mellett pedig Erked, a Nyárad vize mellett Nyárad-szentbenedek, Herepe. Felsőújvár is a Maros völgyéhez tartozik. Erked-hez közel, de az Olt egyik jobbparti mellékveze mellett van Bene. A Kis-Küküllő balparti mellékveze, Zsákod pataka mellett találjuk Oláh-zsákodot. Nádpaták az Olt balpartján van.

A most felsorolt lelőhelyekkel jellemzett területektől messze esik Fejérd, Noszoly és Szilágynagyfalú. Fejérdet Kolozsvár közelében, a Kis-Szamos egyik balparti patakja mellett, Noszolyt ugyancsak a Kis-Szamos egyik jobbparti mellékveze mellett találjuk. Szilágynagyfalú az Egyesült Szamostól ugyan nem messze, de már a Berettyó mellett fekszik.

Ezeknek a lelőhelyeknek illetően való eloszlása nem esetleges és nem a véletlen munkája. Jó részük a Maros és mellékvezeinek völgyébe esik. Kevesebb esik az Olt és mellékpatakjai völgyébe. A Szamos mellékvölgyeiből pusztán csak két lelőhelyet tudtunk felsorolni. Szilágynagyfalú a Kőrösök völgyei felé tart.

Mi következik ebből? Az, hogy a skytha áramlat ereje a leletekből levonható tanuságok szerint a Maros és mellékvezei völgyére esik. Az eddig rendelkezésünkre álló adatok ennek az áramlatnak kisebb erejéről beszélnek, mely az Olt és Szamos völgyeit érinti. Az előjelek után ítélve, bizton remélhetjük ezeknek az adatoknak mindhárom erdélyi folyó fő- és mellékvölgyeiben, mint természetes útvonalakon való szaporodását, a melyekből nem lesz nehéz megtalálni a természetes kapcsolatot a Kőrösök völgyeivel. Szilágynagyfalú erre a feltevésre jogosít fel. A fejérdi és noszolyi szórványos leletek a Kis-Szamos mellékvölgyeiből kerültek ki. A földrajzi viszonyok feljogosítanak arra a feltevésre, hogy a Szamosok fővölgyei is feltárják majd rejtett kincseiket.

Az Erdélyből eddig rendelkezésünkre álló leletek szorosan csatolják hazarészünket a vele részben szomszédos, részben a tőle távolabb fekvő Temes, Arad, Békés, Bihar, Hajdú, Szabolcs, Szolnok, Heves, Nógrád, Borsod és Bereg vármegyéket magában foglaló s hasonló korú leletekkel jellemzett területhez, a mihez a dunántúlról még Zala-mihályfalva járúl.¹

Reinecke a magyarországi skytha emlékekről szóló ismert cikkében² azt mondja, hogy a skythaság már a Kr. e. VII. sz.-től kezdve lakta Magyarország keleti részét s legalább a IV. sz.-ig tartózkodott Magyarországon.

Nagy Géza kitűnő tanulmánya³ nyelvészeti, történelmi és régészeti alapon tárgyalja ennek a *turáni, lovas, nyílas, nomád* népnek Ázsia

¹ Arch. Ér. u. f. XXI. 369 - 372. l.

² Arch. Ér. u. f. XVII. 1 - 27. l.

³ A skythák. Értekezések a történelmi tudományok köréből. XXII. k. 3. sz. Budapest, 1909.

belsejéből Kr. e. kb. 1500—1600-ig tartó nyugat felé irányuló előnyomulását. Visszahuzódását a Kr. e. IV. sz.-ra teszi s ezt az északnyugat s nyugat felől megindult germán és kelta áramlattal indokolja. Hogy Magyarország területére való jövetelük nagyobb tömegekben történt, régen eldöntött kérdés.

Erdélybe való első benyomulásuk a Kr. e. VII. sz. tájára esik. Nehezen képzelhető el, hogy korábban is ne gyakoroltak volna hatást Erdély bronzkorának utolsó szakaszára. A nagyenyedi múzeum az ispánlaki kincsleletből 233. sz. alatt őriz egy belül üres, kuposan öntött és háromszögű, áttörésekkel bíró bronztagot, mely az általánosan ismert skytha csörgőkkel egyezik alapformája tekintetében. Oly adat, mely az erdélyi bronzkor utolsó szakaszába eső emlékek tüzetesebb tanulmányozása s vidéki múzeumaink leletanyagának ismételt átvizsgálása rendjén még más adatokkal is bővílhet.

A dolog természetében rejlik, hogy Erdély a szomszédságában élő lovas nomádok hatása alól, ha az ellenkezőjét akarta volna sem vonhatta ki magát: természeti kincsei nem maradhattak rejtve, ezek pedig, ha csak a sót, aranyat, vasat, rézérczeket stb. tekintjük is, létfeltételei voltak ennek a nomád népnek.

A nomád élet mellett a földrajzi viszonyokban s ennek a népnek nomád voltában találjuk meg annak a magyarázatát, a mit a későbbi népvándorlások is igazolnak, hogy miért lepte el éppen azt a területet, melyet, mint skytha emlékekkel jellemzett, említettünk már. Ez ugyan kizárná Erdély jó részét, de éppen mert legeliető nomádokról van szó, értjük, miért szerepel a skytha foglaltsban oly tekintélyesen Erdély, s ennek is a lovas néptől megközelíthető részei.

Erdély bronzkorának utolsó szakaszát már tarkították azokat a hatásokat, a melyek közvetlenebbül a Balkán északnyugati feléről, Itália felső részéről indultak s a melyek a déli vármegyéket érték első sorban s természetes útat a Maros fő- és mellékvölgyein át találtak Erdély belsejébe. Ma még szórványosak a leletek, a melyek ennek a hatásnak az irányát megmutatják, de ezek is jó részben a Maros és Olt nagy vízgyűjtő területére esnek. Ismertetésük nem tartozik cikkünk keretébe, de fel kell említenünk, mert e hatás érvényesülése rendjén ismélődik az a régi törvény, mely szerint hazánk őskori mivelődésében több irányból jövő hatások érvenyesültek.

Ezek alapján világos, hogy az a skytha áramlat, mely a Kr. e. VII. sz. tájától tömeges bevándorlások alakjában nyilvánult s a mely a maga kulturális hatását már korábban is kellett, hogy érvényesítse, a tömeges bevándorlaskor szembe találta magát egyfelől a régi gyökerekből fejtett helyi, másfelől a délnyugat felől Erdélybe hatoló, idegen hajásokból támadt kultúraáramlattal. E két ellentétes irányból jövő áram-

lat eredményezte egyfelől a leletek kevert voltát, másfelől sajátos viszonyt fejlesztett ki, a mely viszony alapúlt a benne talált lakosság akkori műveltségi állapotán, a skythák sajátos kultúráján s az új népnek nomád voltán.

Nagyon is igaz lehet az a nézet, mely az erdélyi kincsleletek földbe kerülését a skythák benyomulásával indokolja. E mellett azonban nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a skytháknak, mint helyhez nem kötött nomád népnek, szüksége volt az itten talált elemekre, helyesebben az itten talált iparúzó és földműves elemekre. A vándorló nomád és állandó lakhelylyel bíró nép egymásra utaltsága sajátos viszonyt fejleszthetett ki, a melynek teljes világításba helyezését ez ezutáni kutatásoktól várjuk. Feltevésünket a marosgombási temetőből merítjük, melynek feltárása e sorok írása közben folyamatosan van s amely már most is fontos adatokat tartalmaz arra nézve, hogy helyenkint milyen szépen megfér a két elem. Hogy ez kulturális szempontból mit jelent, arról majd a marosgombási temető közlése rendjén fogunk megemlékezni.

A skythia áramlatot éppen ezért nem szabad olyan katasztrófálisnak felfognunk, mint azt esetleg a kincsleletek földbe kerülésének indokolása után némi joggal gondolhatnók. A megszállott területre rányomta ugyan erősen a maga kulturális hatásának a bélyegét, de hogy ezek a területek nem voltak elzárva továbbra sem a délnyugati hatás elől, a piskii első sír fibulája mutatja s hogy az addig virágzott kereskedelmi összeköttetéseket sem vágták el, a skytha sírokban tömegesen előforduló borostyánkőleletek bizonyítják.

Az eddig felszínre került leletek még arra a feltevésre is jogosítanak, hogy a skythák nem egy úton, mondjuk a vereczkei szoroson, nyomultak be Erdélybe, hanem nyitva állottak előttük e hazarész többi keleti és délkeleti kapú is. E kérdés eldöntésében is az ezutáni kutatásoktól várják a teljes bizonyosságot.

Ezek a kutatások arra is világosságot fognak vetni, hogy a keltaság kulturális szempontból milyen hatással volt az előie visszahúzódó skythaságra.

A hazai ősrégészeti kutatásoknak fontos feladata lesz ezenkívül skytha-émlékcsoportunknak az európai s különösen az ázsiai analógiák, a perzsa és görög hatás szempontjából való újabb megvilágítása.

Dr. Roska Márton.

Sépultures scythiques de Piski.*

Je souhaite à faire connaître trois sépultures, que M. Joseph Főző, photographe de Piski, (Comitat Hunyad) a trouvées encore en 1901 et que l'auteur de ces lignes a acquises par achat en décembre de la même année pour la part de la Section Numismatique et Archéologique du Musée National de Transylvanie.

C'est à l'occasion de constructions de bâtiments qu'on a découvert par hasard les trois sépultures ci-dessous mentionnées dans le fonds de M. Alexandrin Földváry et de M. Joseph Főző. En 1912 je continuais de faire fouiller à leurs traces, mais mes fouilles n'avaient point de succès. Dans la description des trois sépultures mentionnées mon seul appui est le récit de M. Joseph Győző.

Sépulture No 1.

Cette sépulture fut trouvée dans le fonds de M. Alexandrin Földváry près du puits. À l'occasion des travaux on a trouvé d'abord un voûte, ressemblant à un fourneau. À l'entrée de celui-ci reposait un squelette mis sur le dos dans la direction E.—O., la tête vers le O., les pieds vers le E. L'entrée du fourneau était environ près du tronc du squelette.

C'est ainsi que M. Főző a raconté les circonstances des trouvailles. Selon son récit on a trouvé dans la sépulture les objets suivants:

1. Aux environs du coude droite du squelette se trouvait un vase à pied en argile, construit de cônes tronqués (fig. 1.), malcuit, enduit d'une bourbe plus fine et poli. Au milieu il est orné de noeuds placés dans une direction opposée, 4 en tout. Deux entre eux, en face ne sont pas percés, les deux autres, de même en face, sont percés verticalement. Le pied du vase est vide, son bord se recourbe en forme de lèvres. Il est cuit en tâches. Le ton est en général brun-grisâtre.

J'en fais encore mention en particulier qu'il y a sur la pointe ventrale 3—3 enfoncements peu profonds contournés.

2. Il y avait dans le vase une petite glèbe de réalgar auripigmenté.

---

* No 6. sur le plan du titre.

3. Au dessus de l'épaule gauche il y avait une fibule en arc incomplet, de bronze, comme le montre No 3 et 3/a de fig. 2.

4. Sur le front du squelette reposait le bijou d'une coupe ovale, dont les bords sont ornés de 4 cercles, qui est en bronze et que nous montre le No 1. de fig. 2.

5. Au poignet gauche M. Főző avait trouvé le bracelet en bronze (No 2. de fig. 2.) de coupe cylindrique, ressemblant à un cône trouqué et dont les bouts ont des boutons.

6. Environ au milieu du pied gauche étaient deux débris de vase dont l'un avait un ton brun-rougeâtre à l'extérieur et à l'intérieur, l'autre était à l'extérieur brun-grisâtre et à l'intérieur brun-rougeâtre. Tous les deux proviennent de vases moyennement débourbés, maigris par l'emploi d'un peu de sable et de granules de cailloux, incomplètement cuits, enduits d'une fine matière vaseuse et polis.

7. Au même lieu on a trouvé quelques perles d'os. Pareilles à celles que montre No 6—8. de fig. 6. De telles perles nous sont parvenues de la sépultures No 11. et furent mêlées ensemble.

Sépulture No 11.

Son squelette reposait sur le dos dans la direction O.—E. On l'a trouvé dans une profondeur d'environ un mètre devant l'entrée de la cave donnant sur la rue, de M. Főző.

Ses suppléments sont:

1. Près du bras gauche se trouvait le plat d'argile de fig. 3. enduit, poli, cuit par tâches et ainsi par endroits noir, mais une bonne partie d'un ton brun-gris et brun-rouge. On y voit un cône double et tronqué. Le supérieur retombe sur le bord recourbé. Sur la carne polie convexement il y a quatre noeuds qui sont placés sans ordre et par conséquence ne divisent la carne pas exactement en quatre parties égales. L'essentiel dans leur arrangement est d'être deux à deux l'un près de l'autre. Il y avait dans le plat des os qu'on a cependant couverts de terre.

2. Près du crâne avait-on trouvé le petit pot construit de triple cônes tronqués, sans anse, qu'on voit sous fig. 4., dont les parties de fond sont cylindriques et la carne ventrale divisée par quatre noeuds. La carne du bord est ornée par des crénelures. Il est bien débourbé, bien cuit, enduit d'une matière de vase plus fine et poli. Il est cuit en tâches et ainsi son ton est par endroits rouge-brun, par d'autres gris-brunâtre.

3. Sous le coude droite se trouvait le petit pot cassé et ansé qu'on peut voir sous fig. 5; il est construit de cônes tronqués. C'est

possible que son anse montait au-dessus du bord et reposait en bas sur la carne ventrale. Elle s'est cassée et fut jetée pendant son enlèvement. Quatre bosses animent le ventre du vase sur la carne convergente des deux inférieurs cônes tronqués. Il est moyennement débourbé, imparfaitement cuit, enduit d'une matière de vase plus fine et poli. Son ton est brun-grisâtre.

D'après la déclaration de M. Fözö cette sépulture était extrêmement riche en d'autres supplément encore. Notamment :

4. À ce qu'on dit, c'était aux environs du poignet gauche que l'on trouvait ce bracelet ouvert, en bronze, épais de 2 mm, d'une coupe ronde aboutissant en des boutons à cônes que montre le No 16. de fig. 6.

5. Le bracelet en bronze, en tout d'une coupe ovale, s'amincissant vers les bouts et ceux-ci repliés l'un sur l'autre (No 6. de la même fig.) est prétendu d'avoir été au-dessus du précédent.

6—7. Les bracelets No 2 et 20 de fig. 6. sont identiques avec celui de No 16. et ils avaient été placés au-dessus du poignet droite, selon la déclaration de M. Fözö.

8. Le membre en bronze d'une coupe carrée, de bout recourbé, (No 7. de fig. 6.) est parvenu de dessous le menton ;

9. La-même il y avait nombre de perles en os, telles que l'on avait trouvées, à ce qu'on dit, dans la sépulture I. vers le milieu du pied gauche. On a sauvé près de cent perles. Il y a entre elles des simples cylindriques, des doubles et des triples. Ces dernières ont été formées de manière que l'on a coupé une perle en os cylindrique et plus longue tout autour une ou deux fois. Les No 8. 12. et 14. de fig. 6. nous montrent toutes ces variations.

Parmi ces perles il y en avait aussi une cylindrique faite de billon, sur la surface de laquelle on peut voir des bosses rangées en trois lignes. (No 11a et 11b de fig. 6) et encore une autre perle en ambre jaune qui était cassée (No 15 a—b de fig. 6.) De même a-t-on trouvé aux environs du cou les cauris que nous voyons sur fig. 6 sous No 1.

10. Les débris des bijoux de bronze contournés en forme de tuyaux, montrés sous No 17. et 19. de fig. 6. se trouvaient près du tronc. On peut distinguer parmi eux trois variations. Le No 17. est composé d'une plaque large de 3 et 4 mm par endroits, plat à l'intérieur et un peu bombé à l'extérieur. Le No 18 fut contourné d'une plaque large de 3 et de 4 mm par endroits, plat à l'intérieur et un peu bombé à l'extérieur. Le No 18 fut contourné d'une plaque large de coupe carrée. Le No 19 ressemble au No 17. Le ruban dont on l'avait contourné est large de 3 mm, plat à l'intérieur et la surface en forme de toit.

11. De même aux environs du tronc avait on trouvé les membres tubulaires courbés de minces plaques de bronze que nous montre No 3. de fig. 6., ainsi que sont parvenus du même lieu les restes de membres tubulaires en bronze fortement oxydés, de faible subsistance, probablement pareils aux autres, et que l'on voit sous No 5 de la même fig.

12. Les petits morceaux de fer (No 9, 10 et 13 de fig. 6.) étaient aussi aux environs du tronc. Ils sont parvenus dans notre institut dans un état si faible et dans des pièces si peu caractérisées, qu'il serait difficile d'émettre un avis sur leur destination.

Sépulture No III.

Lieu des trouvailles est l'intérieur de la seconde cave de M. Főzö et de plus son coin gauche. Sépulture dérangée qui ne contenait que deux os de fesse et les suppléments suivants :

1. Un petit pot en argile, ansé, qui a la forme d'un cône tronqué. Son aise est redressée ; il est moyennement rebourbé, assez bien cuit, enduit d'une matière de vase plus fine et poli. La cuite est tâchetée et par conséquent il montre par endroits des tâches couleur de brique et par d'autres un ton brun-rouge. (fig. 7.)

2. Un débris de plaque en bronze percée par trois endroits, le bout de quelque chose comme un bracelet. (No 4. de fig. 6.)

Voilà tous sur les trois sépultures selon les faits de M. Főzö.

Puisque M. Főzö ne racontait qu'en se basant sur sa mémoire seul où les objets différents ont été trouvés, c'est évident qu'il y peut être beaucoup d'erreur à constater postérieurement quels objets appartenaient à la même sépulture, où et dans quelle situation il les a trouvés ? Comme le cas des perles le fait voir, il les a aussi entre-mêlés.

Avec ces trois sépultures la statistique des trouvailles scythiques de Transylvanie s'est enrichie. Que nous avons affaire à des trouvailles très pauvres, n'en gâte pas cette valeur de premier ordre, que ces trouvailles sont parvenues de sépultures ; par conséquent nous pouvons enregistrer un nouveau cimetière scythique dans le rang des autres, où ceux de Nyárádszentbenedek, les trois de Nagyenyed (1. sur la promenade ; 2. sur la montagne Gerepen ; 3. sur le Kakasdomb), de Csombord, de Kisekemező, qui sont déjà commus, et ceux de Marosgombás,¹ Marosvásárhely, Maroscsapó, Felsőújvár, Balázsfalva, qui sont

¹ Avec le cimetière de Marosgombás je dois encore noter à part. que le communiqué de Charles Herepey dans le „Archéologiai Értesítő 1895. 426—430. 11.“ n'est pas tout à fait identique avec la vérité. Il mentionne les bracelets de fig. 2 et 3 sur le dessin et dans la description elle-même comme trouvés sur le bras du squelette de la sépulture du temps de la conquête. Des bracelets pareils se

encore inédits, occupent une place respectable ; les matériaux archéologiques parvenus d'ici et commus de la littérature déjà, sont enrichis par les trouvailles sporadiques et pas encore communiqués de Transylvanie, comme celles de Bene, Fejérd, Erked, Herepe, Gernyeszeg, Halmágy, Kisekemező, Miriszló, Muzsna, Nádpatak, Pókafalva, Szilágy-nagyfalu et de Noszoly.

Donnons un coup-d'oeil sur la position géographique des endroits où l'on a découvert des cimetières et fait des trouvailles sporadiques.

Piski, Nagyenyed, Csombord, Marosgombás, Miriszló, Maroscsapó, Marosvásárhely, Gernyeszeg sont situés aux bords du Maros. Près des affluents du Maros, notamment à la réunion des deux Küküllő est Balázsfalva. Près du Székas, un affluent de la rive gauche des deux Küküllő unis, nous trouvons Pókafalva. Près du Nagy Küküllő est situé Kisekemező, Segesvár, près l'un des affluents gauches : Erked, près du Nyárád : Nyárádszentbenedek et Herepe. Felsőujvár appartient aussi à la vallée du Maros. A une petite distance d'Erked, mais aux bords d'un affluent droite du Olt est situé Bene. Près du ruisseau Zsákod, d'un affluent de la rive gauche du Kis-Küküllő, nous trouvons Oláhzsákod. Nádpatak est à la rive gauche du Olt.

Loin des endroits caractérisés par les lieux de trouvailles ici énumérés, il y a Fejérd, Noszoly et Szilágy-nagyfalu. Nous trouvons Fejérd aux environs de Kolozsvár, près d'un ruisseau de la rive gauche du Kis Szamos, Noszoly de même près d'un affluent à droite de Kis Szamos. Szilágy-nagyfalu n'est pas trop loin des Szamos unis, mais déjà sur la rive du Berettyó.

Que ces lieux de trouvailles sont ainsi dispersés, ce n'est pas accidentel, et pas un travail du hasard. Une grande partie est située dans les vallées du Maros et de ses affluents. Une partie moyenne est dans les vallées du Olt et celles de ses affluents. Parmi les vallées secondaires du Szamos nous n'avons pu énumérer que deux. Szilágy-nagyfalu tend déjà vers les vallées des Körös.

Qu'est-ce-qui en résume ? Ce, que la force du courant scythique,

trouvent en Transylvanie parmi des monuments scythiques. A la place où l'on a découvert la sépulture décrite par Herepei, basé sur les expériences acquises avec mes fouilles de 1912., il y avait d'abord un cimetière scythique et les conquérants enterraient leurs morts au-dessus de ce cimetière. Il est évident, que les conquérants ont dérangé un tombeau scythique en creusant le tombeau dont nous parlons, et ainsi les deux bracelets mentionnés sont parvenus dans la tombe du héros conquérant. En même temps a-t-on trouvé les suppléments de vases du tombeau scythique. De là est aussi le débris de vase que montre le No 1 du dessin cité et qui n'a aucun rapport, en ce qui concerne l'âge, à la sépulture datant du temps de la conquête.

selon se qu'on peut déduire des trouvailles, se réduit sur les vallées du Maros et de ses affluents. Les données qui étaient jusqu'ici à notre disposition, parlent d'une force plus petite du courant qui touchait les vallées du Olt et du Szamos. Jugeant d'après les augures, nous pouvons espérer avec certitude l'accroissement de ces données dans les vallées primaires et secondaires de tous les trois fleuves de Transylvanie comme dans les voies naturelles, par lesquelles il ne sera pas difficile de trouver la liaison naturelle avec les vallées des Kőrös. Szilágynagyfalva nous autorise à poser cette hypothèse. Les trouvailles sporadiques de Fejérd et de Noszoly sont parvenues des vallées secondaires du Kis Szamos. Les rapports géographiques autorisent à cette hypothèse, que les vallées principales des Szamos découvriront leurs trésors cachés.

Les trouvailles de Transylvanie qui sont jusqu'ici à notre disposition, lient cette partie de notre patrie étroitement au territoire qui est en partie voisin avec lui, et en partie avec le territoire qui est situé plus loin et qui comprend les comitats Temes, Arad, Békés, Bihar, Hajdú, Szabolcs, Szolnok, Heves, Nógrád, Borsod et Bereg, caractéristiques par des trouvailles du même âge; ci-joint encore Zalamihályfalva d'au-delà du Danube.¹

Reinecke dit dans son article connu des monuments scythiques de la Hongrie,² que les Scythes habitaient déjà dès le VII. s. a. J.—Chr. la partie orientale de la Hongrie et y demeuraient au moins jusqu'au IV. s.

L'excellent essai de M. Nagy Géza traite l'avancement de ce peuple turan, cavalier, sagittaire et nomade, de l'intérieur d'Asie dirigé vers l'E., durant à peu près de 1500—600 a. J.—Chr.,³ d'un point de vue étymologique, historique et archéologique. Il met leur retraite au IV. s. a. J.—Chr. et il en voit le motif dans le courant germanique et celtique dirigé de N—E. et de N. Que leur arrivé en Hongrie a eu lieu en des plus grandes masses, c'est une question depuis longtemps décidée.

Leur premier avancement dans la Transylvanie a eu lieu environ au VII. s. a. J.—Chr. Il est difficile à s'imaginer, qu'ils n'aient pas exercé plus tôt déjà sur la dernière section de l'âge de bronze. Le musée de Nagyenyed garde sous le No 233. des trouvailles de Ispánlaka un membre en bronze, vide à l'intérieur fondu en cônes et qui a des percements *triangularis* et qui est indentique dans sa forme principale avec les grelots scythiques, bien connus. Donnée, qui peut

¹ Arch. Ért. XXI. 369—72. l.

² Archool. Ért. XVII. 1—27. l.

³ Les Scythes. Dissertation des sciences historiques. T XXII. No 3. Budapest. 1909.

encore s'enrichir par l'étude particulière des trouvailles appartenant à la dernière section de l'âge de bronze et par la revue répétée des trouvailles dans nos musées provinciales.

C'est compris dans la nature des choses, que la Transylvanie ne put pas se soustraire à l'influence des peuples nomades qui étaient ses voisins, même si elle aurait voulu le contraire: ses trésors naturels n'ont pas pu rester cachés, encore ceux-ci, si nous ne considérons que le sel, l'or, le fer, le mineral de cuivre etc., étaient les conditions de l'existence pour ce peuple nomade.

Nous ne trouvons l'application de ce, pourquoi ils avaient couvert justement ce territoire caractérisé par les monuments scythiques, pas seulement dans la vie nomade, mais aussi dans leur état nomade et dans les rapports géographiques, ce que justifient les migrations des peuples ayant eu lieu plus tard. Cela exclurait cependant une grande partie de la Transylvanie, mais justement parcequ'il s'agit de pâtres nomades, comprenons-nous, pourquoi la Transylvanie et de celle-ci encore les parties abordables par un peuple cavalier, joue un rôle si important dans la conquête des Scythes.

Dans la dernière section de l'âge de bronze se font déjà sentir les effets venant du N—E du Balcan et de la partie supérieure d'Italie; ils atteignirent d'abord les comitats du Midi et trouvaient ensuite un chemin naturel conduisant dans l'intérieur de la Transylvanie à travers les vallées primaires et secondaires du Maros. Aujourd'hui les trouvailles, qui montrent la direction de cet effet, ne sont que sporadiques, mais elles sont aussi situées dans le territoire du Maros et du Olt. Leur publication ne touche pas notre article, mais nous les devons mentionner parce qu'en faisant valoir ces effets, cette ancienne loi se répète d'après laquelle des effets venant de différentes directions se font valoir dans la civilisation primitive de notre patrie.

Ainsi c'est clair, que ce courant scythique qui s'est montré au VII. s. a. J.—Chr. dans la forme de migrations en masse et qui a dû faire valoir son influence culturelle déjà plus tôt, se trouvait à sa migration d'un côté en face avec le courant de la civilisation locale, développée des anciennes racines, et de l'autre avec celui qui pénétrait de S—O. en Transylvanie et qui était né de racines étrangères. De ce courant, venu de deux directions opposées, résultait d'une part le mélange des trouvailles et de l'autre il a développé un rapport singulier qui était fondé sur l'état de civilisation des habitants trouvés là, sur la civilisation particulière des Scythes et sur l'état nomade du peuple nouveau.

L'avis, selon lequel les trouvailles étaient parvenues dans le sol par la pénétration des Scythes, peut être bien vrai. Mais pourtant on

ne doit pas oublier non plus, que les Scythes, étant un peuple nomade, avaient besoin des éléments trouvés là, ou mieux encore, des éléments industriels et cultivateurs. La référence entre ce peuple nomade, migrateur et celui qui possédait une habitation constante, a pu développer un rapport spécial, dont nous attendons l'éclaircissement des fouilles suivantes. Nous posons notre hypothèse du cimetière de Marosgombás dont la découverte est en train en écrivant ces lignes, et qui renferme déjà maintenant des faits importants qui montrent combien ces deux éléments s'accordaient par endroits. Ce que cela signifie au point de vue de civilisation, nous en ferons mention en faisant connaître le cimetière de Marosgombás.

Justement à cause de cela ne devons nous pas considérer le courant scythique comme une catastrophe. Il a empreint la marque de son effet culturel sur le territoire occupé, c'est vrai, mais que ces territoires n'étaient pas isolés de l'effet de S—O. comme le montre la fibule de la sépulture No 1 de Piski, et qu'ils ne coupaient pas les relations commerciales florissant jusqu'alors, c'est prouvé par les trouvailles d'ambre jaune qui se trouvent en masse.

Les trouvailles faits jusqu'ici, nous autorient encore à cette supposition, que les Scythes n'étaient pas arrivés par un seul chemin, disons p. e. le passage de Vereczke, mais toutes les portes de E. et S.—E. de cette partie leur étaient ouvertes.

Nous ne déciderons cette question qu'après les fouilles qui vont suivre.

Ces fouilles éclaireront aussi quelle était l'influence des Celtes sur les Scythes de point de vue culturelle.

Dr. Martin Roska.

Rómaikori szórványos leletek Erdélyből.

I.

A) A mellékelt képünkön eredeti nagyságban bemutatott szövegek egy 5·4 cm. hosszú, zöldes serpentinkőből készült, négylapú, kis rudacska három lapján olvashatók. A negyedik lap lesimított ugyan, de nem véstek reá semmit. Az egyes lapok szélessége 1 cm. úgy, hogy a rudacska 1 cm. oldalszélességű négyzet-alapú oszlop alakot mutat. Gyűjteménytarunk br. Jósika Samú őnagyméltósága ajándékából jutott hozzá, kinek *csákigorbói* birtokán (Szolnokdoboka vm.), a kastély alatti kertben találták, nem messze attól a helytől, hol római épület maradványai látszanak és kerülnek rövidesen feltárára.

A bevésett szöveg, a lapok sorrendjében a következő:

1. PCORCOLONICHELIDONI
OPOBALSAMD CALIGINES
2. PCORCOLONI DIOXVS
ADASPRI TEGENAS CALLOS
3. PCORCOLON DIAPSOR
OPOBALSAMDCLARI

1. P(ublii) Corcoloni(i) chelidoni(um) opobalsam(atum) ad caligines.
2. P(ublii) Corcoloni(i) dioxus ad aspri(tudinem) et genas callos.
3. P(ublii) Corcoloni(i) diapsor(icum) opobalsam(atum) ad clari
(tatem v. -tudinem.)

A szövegben tehát mindenik lapon legelől a *P. Corcolonius* neve áll genitivusban, azután egy *orvosságnak* a neve és pedig: 1. *chelidonium opobalsamatum*; 2. *dioxus* és 3. *diapsoricum opobalsamatum*; végül pedig annak a *betegségnek a neve*, mely ellen az orvosságot rendelni szokták: 1. *ad caligines*; 2. *ad aspritudinem et genas callos* és 3. *ad*

¹ A címlapon levő térképen 7.

claritatem vagy *claritudinem*. Kétségtelen tehát, hogy itt is egy olyan tárgygyal van dolgunk, mely *szemorvosok bélyegzője* néven ismeretes a szakirodalomban és épen nem tartozik a ritkaságok közé, hiszen 200 nál több, az irodalomban ismertetett darabok száma.¹ A most szóbanforgónak mindamelllett megvan három szempontból a maga érdekessége: *egy eddig nem ismert orvos nevét; egy eddig* — legalább ilyen alakjában — *elő nem fordult betegség nevét* őrizte meg számunkra és végül a *lelőhely* tekintetében.

A 200 körüli darabból ugyanis csak egy pár (kb. 6—10) került elő Itáliában; valamivel több Britanniában, hét darab a Rajnától keletre eső területen, (valószínűleg három drb. hazánk területén) míg az összes többi darabok galliai, illetőleg — néhány — germaniai területen kerültek napfényre.

Hazánkban kettőt találtak: egyet *Gyulafehérvárott*, 1854-ben² és egyet *Ószőnyön*³ 1892-ben. Ma mindkettő Bécsben van; utóbbi a *Trauféle* gyűjteményben, az első a Hofmuseumban. A Hofmuseumban még van egy darab, *melynek lelőhelye ismeretlen* s 1865 kör. került a múzeumba.⁴ Egyáltalán nem volna meglepő, ha kistülne, hogy ez is Magyarország területéről került oda, talán szintén Gyulafehérvárról.

Ami már most magát a rudacsát illeti: *anyaga* az, ami a hasonló bélyegzőknél általában elő szokott fordulni; ezek u. i. rendszeren serpen-tinből, steatitből vagy palából készültek.

Egyező a többi ismert darabokkal abban is, hogy a szöveg visszafelé és mélytettten vésett, amiből nyilvánvaló, hogy valami puha anyagba nyomták bele, ahol aztán rendszeren, balról jobbra haladva mutatkozott. Érdekes, hogy a középső (2.) lapon levő szöveg teljesen megvan fordítva; t. i. a név az alsó sor bal sarkában kezdődik: más oka nem igen lehetett, mint az egyhangúság elkerülése és ezzel a tévedésre való alkalmak kevesbítése.

P. Corcolonius neve eddig teljesen ismeretlen volt. Mindenesetre érdekes, hogy nincs cognomenje, holott abban a korban, amikor ez a bélyegző készülhetett, rendes szabály a három név. Kár pedig, mert a cognomenből esetleg megtudhatnók a származását. Annyi bizonyos, hogy a *Corcolonius* nem római eredetű név; ilyen gensről legalább is nem tudunk eleddig. Minden arra vall tehát, hogy ő is a rabszolgák vagy alacsonyabb rangú, keletről bevándoroltak osztályába tartozott,

¹ Részletesen *Ém. Espérandieu* foglalkozott utóljára velük a *Revue Archéologique* 1893—94.-évi (67—68 kötet.) folyamlatban, ahol minden addig ismertét közöl. Azóta a C. I. L. XIII. 559 s köv. lapjain is megjelentek ugyancsak tőle.

² Espérandieunél (Rev. Arch.) 76. sz. C. I. L. III. 1650.

³ U. o. 123 bis szám. C. I. L. III. 12032₁.

⁴ Espérandieunél (Rev. Arch.) 185 szám. C. I. L. III. 6018₁.

aminthogy tudvalevőleg a római orvosok legtöbbje leginkább a görög rabszolgák közül került ki s csak később kapott egyrésztük római polgárjogot és szerzett — persze még kisebb részük — jelentős vagyont. Ami már most a betegségeket és azok orvosságát illeti:

1. **ad caligines**: *szengyöngeség, a látás elhomályosulása ellen*. Úgy látszik gyakori betegség, mert az eddig ismert bélyegzők közül sokan fordul elő és pedig vagy magára vagy más szembetegséggel kapcsolatosan (*scabritia(-ies)*, *genae scabrae*).¹ Jellemző, hogy mindig singularis alakban szerepel: *ad caliginem*; még abban az egy esetben is, mikor: *ad omnem caliginem* szól az orvosság. Ennek az utóbbinak felel meg a mi többes számunk: *ad caligines*. Az ellene használt orvosságok közt szerepel; *chelidonium*, *chelidonium opobalsamatum*, *coenon*, *diaopobalsamum*, *diapsoricum*, *mixtum*, *opobalsamatum*, *stactum*, *stactum opobalsamatum*, *stratiotides*, *thalasseros*. Meg kell jegyeznünk, hogy a *chelidonium opobalsamatum* mindössze még egyszer úgy, hogy ez a második eset.

2. **ad aspritudinem et genas callos**: ezek a betegségek így nem fordulnak elő más bélyegzőn. Előfordul azonban az *aspritudo*, ami nem más, mint a mi trachománk s a mely úgy látszik nem valami lényegesen különbözött a szintén előforduló *scabrities genarum* ill. *genae scabrae*től és *sycosistól* (meggyökeresedett trachoma); vagyis lehet, hogy csak fokozati különbség van köztük. Úgy látszik tehát, hogy itt ugyanannak a betegségnek vagy ugyanazon betegség egyik fokozatának újabb elnevezésével van dolgunk. Figyelemreméltó azonban, hogy a most említett és más bélyegzőkön előforduló betegségek orvosságaként a *dioxus* (*dioxsus*, *dioxum*) sohasem szerepel. Ellenben szerepel a *diamysus*, mely úgy látszik rokonhatású orvosság a dioxusszal, mert pl. *ad cicatrices* (szaruhártya és szemhéjgyulladás) mindkettőt egyaránt használták.

3. **ad claritatem** (*claritudinem*): itt tehát nem a betegség neve szerepel, hanem az orvosság használatának eredménye. Erre a célra más orvos is használta a *diapsoricum opobalsamatumot* (l. m. 150., 73., 95., 153., 159., 172. 191- szám) vagy csak *diapsoricumot* (138., 44. 147.) *Ad omnem claritatem faciendam*, *ad omnem claritatem* és *ad claritatem oculorum* változatok fordulnak még elő, mely célra a mondottakon kívül: *opobalsamum Aegyptiacum* (39. sz.), *ambrosium opobalsamatum* (30. sz.), *basilicon* (44. sz.), *basilium opobalsamatum* (72. sz.), *chelidonium* (66. sz.), *mixtum opobalsamatum* (180.), *mixtum* (175.), *stactum opobalsamatum* (28., 96., 109. 191.), *stactum* (68. sz.), *triticum* (105. sz.), *diocinnabareos* (30. sz.) használtattak.

* * *

¹ Espérandieunél (Rev. Arch.) nr. 32., 165., 182., 98., 21., 58., 66., 106., 123. 121., 175., 48., 57., 62., 125., 105., 36. 93.

Mi volt ezeknek a kis rudacskáknak a rendeltetése? Mielőtt a kérdésre feleletet adnánk, meg kell jegyeznünk, hogy a rómaiaknál nem voltak a mai értelemben vett gyógyszerházak, hanem olyanszerű orvos-ságkereskedések, mint a mi drogériáink, ahol a kész orvosságot árulták: *unguentarii, seplasiarii, aromatarii, thurarii, pigmentarii*, illetőleg általános néven *pharmacopolae*. Az orvosságokat 5—6 cm. hosszú kis rudacskákban árulták. Elkészítésükkor az orvosságok tésztaszerűek voltak, melyekbe jól bele lehetett nyomni a bélyegzőt, mely a fentiek szerint rendszeren az orvos neve mellett az orvosság nevét és rendeltetését is tartalmazta. Az orvosság-rudacska azután megszáradt, s amikor használatra került, törtek belőle egy darabkát, melyet feloldva használtak. Néha a szövegben az is megvan, hogy miben kell feloldani: *ex ovo, ex aqua, e musto, e lacte*, stb. A most elmondottak alapján érthető az is, hogy néha pusztán az orvosság nevével találkozunk; ilyenkor tehát raktári áruval van dolgunk, mely esetleg többféle betegségnél alkalmazható volt. Ezzel magyarázhatók a szintén előforduló esetek, amikor csak az orvos és az orvosság neve szerepel, — a betegség jelzése nélkül.

B) Kolozsvárott az Unió-u. 6. sz. alatti házban végzett javítások alkalmával került elő az alábbiakban ismertetendő felírtos emléktöredék; ugyanott tehát, ahol a folyóiratunk jelen kötetének 101. lapján ismertetett felírtos kőemlék be van falazva. A háztulajdonos, Nagyiklódi Tischler Mór, ajándékaként jelenleg az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának tulajdona. Képét mellékelten bemutatjuk. Anyaga homokkő. A felírtos lapot egyszerű (hornyolt és domború pálczatagból álló) párkány veszi körül. A felírtos lap szélessége 60 cm., hosszából ma mintegy 50 cm. van meg; a párkány szélessége 10 cm. A kőtábla vastagsága nem épen szabályos; átlag 30—35 cm. közt változik. A szövegben hegyes vasszerszámmal szándékos rongálások történtek, nyilvánvalóan *damnatio memoriae* következtében. Ma a következők állapíthatók meg:

DEAE SYRIAE • PRO SALV
AVG • PA . . MA . BRITMAX G
ET. ASTRORVM S E NAT
PERPETVO • C • O S DAC II.
5. AVRELI CLAVDI NEPO
FRATRES EMPTO . . . O
SIV . AB EIS QVOSIPSI
D
MESSA

Olvasása: Deae Syriae pro salu[te d(omini) n(ostri) Imp(eratoris) Caes(aris) M(arci) Aur(elii) Antonini Pii Fel(icis)]
Aug(usti) Pa[rt(ici)] ma[x] Brit(annici) ma[x] g(er(manici) max(imi) et Juliae Domnae matri d(omini) n(ostri)]
et [c] astrorum senat[usque] . . . . . L(ucio) Mario]
Perpetuo co(n)s(ulari) Dac(iarum) II(I . . . . .)]
 5. **Aurelii Claudii Nepo[tian(?)] . . . . .]**
Fratres empto[loc ?]o[. . . . .]
siu[m ?] ab eis quos ipsi [. . . . .]
d(ecreto) [d(ecurionum ?)]

Kr. u. 214. **Messa[lla et Sabino co(n)s(ulibus)]**

Nem igen gondosan vésett betűk, melyek magassága az 1—7 sorban 3 cm., a 8—9. sorban 4 cm.

Az 1. sor végén a T felső, vízszintes vonalának balszárnya még látszik.

A 2. sor végén a G-nek egyrésze kétségtelen.

Az 5. sorban a Claudii-ban a C is megállapítható a kövön.

A 7. sorban a sor elején S és V. kétségtelen; a közbeeső betű azonban lehet I, mely esetben a későbbi rongálásnak kell tulajdonítanunk azt, hogy P-hez is hasonlíthat; öble nem olyan mélyen és szabályosan vésett, hogy e feltevést valószínűnek tarthatnók.

A szöveg kiegészítése nem könnyű, részben lehetetlen. Az 1. sorban megmaradt szöveg egészen kiolvasható, mint azt a kép is tanúsítja; a letörött részben a császár neve található helyet, míg címei a 2. sorban folytatódtak. De ebben a sorban kellett még egy névnek lennie. Tekintettel a 3. sor elején levő szövegre, valószínűleg a császár anyjának neve volt a 2. sor letörött részében. A 3. sorban a *senatusque* kiegészítés valószínű. Azt azonban nem tudhatjuk, hogy mi volt azután, csak az bizonyos, hogy L. Mariusnak a 4. sor elején levő *Perpetuo* cognomennek megfelelő praenomenje és gentiliciuma ennek a sornak a végén kellett, hogy legyen. De az eldönthetetlen kérdés, hogy vajjon egyszerűen *abl*-ban állott-e a neve vagy pedig valami praepositio is megelőzte, továbbá: volt-e a nevében filiatio és tribus-jelzés? Mindezek miatt a 3. sorban mintegy 19—20 betűnek a helye kitölthetetlen. A 4. sorban esetleg L. Marius Perpetuus cursus honoruma folytatódott, ami azonban nem valószínű, mert hosszú volna erre a sorra,¹ holott még az 5. sorban levő nevek kezdete is ebben a sorban kellett, hogy legyen. Az bizonyos, hogy több név szerepelt a 5. sorban, mert a 6. sor elején levő *fratres* erre vall. Az is kétségtelen, hogy az emlék vásárolt földön állott s így a 6. sorban esetleg a vásárlási ár semmisült

¹ C. I. L. III. 1178.

meg s annak a névnek az eleje, melynek a 7. sor kezdetén vannak utolsó betűi. Lehet, hogy e név azt jelölte, akitől vásárolták (tán *in agro Napocen* — törött le), de az is lehetett itt, akiknek (esetleg valami collegiumnak) a pénzén vásárolták. A 8. sorban megmaradt D-nek kétségtelenül egy másik felelt meg. Persze azt nem tudjuk, hogy vajjon a község vagy collegium előjáróiról van-e szó.

Mintegy három sornak megfelelő terület kihagyása után következett a consularis keltezés, melynek megmaradt része *Messalla et Sabino cos.* kiegészítést követel és így az emlék a Kr. u. 214. évben állíttatott.¹ Ennek megfelel az az adatunk is, mely szerint L. Marius Perpetuus a 211—222. években volt *cos. Daciarum III.*²

C) János Béla szászvárosi ref. Kúun-kollégiumi tanár úr küldte be az alábbi felírtos emléktöredék pacskolatát. A szintén beküldött fényképfelvétel nem alkalmas sokszorosításra. A töredék Várhelyen került napfényre s ma a szászvárosi Kúun-kollégium régiségtárában van. A pacskolat alapján készült kép szerint is a következők vehetők ki belőle:

..... A .....

... ELIVS ▲ D ...

.. LMYR ▲ ORIEI ..

PRAEF COH ▼ | ▼ AUG ▼ |

..... a .....

... [A]elius D .....

[ex Pa]lmyr(a) orie(ns) ...?

praef(ectus) coh(ortis)l. Aug(ustae)
t[rib(unus)]

Gondosan és mélyen vésett betűk. A 2—3-ik sor betűi 3·4 cm., a 4-ik soré 2·6 cm. magasak. Sortávolság 1·8 cm.

A töredék tartalmából nem sokat lehet megállapítani.

Az 1. sorból csak egyetlen betű maradván meg, — az is hiányosan — a sor tartalmára nem lehet biztos következtetést vonni; úgy látszik azonban, hogy valamely istenségnek vagy valamelyik császárnak szóló *dedicatio* volt benne.

A 2. sorban egy névnek részlete olvasható: a *praenomen* hiányzik; a *gentilicium*: *Aelius* volt; a *cognomen* egy D-vel kezdődő név, a milyen azonban több is van; pl. Diodorus, Decoratus, Dionysius, Deiotarus, Diogenes. Utóbbi *congnumen* előfordul egy Sarmizegetusától

¹ Klein, *Fasti consulares*, 43. lap.

² C. I. L. III. 1178.

nem messze talált emléken, mely szerint egy bizonyos *Aelius Diogenes* feleségével együtt a collegium utriculariorum Nemesis-templomát építtette.¹ Gyulafehérvárott ismeretes a leg. XIII. Gem. egy téglabélyege, melyen *Aelius Deiotaru(s)* név szerepel.² Az adott viszonyok között azonban nem lehet eldönteni, hogy egyik vagy másik összeköttetésbe hozható-e emlékünkkal.

A 3. sorból az tűnik ki, hogy a szóban forgó személyiség Palmyrából származik, már akár [*ex Pa*]hmyr(a) orie(ns), akár valami más ehhez hasonló a helyes kiegészítés.

A 4. sorban a praef. coh. I. Aug. említetik; valószínű, hogy az emlék állíttatója töltötte be ezt a tisztséget, de az sem lehetetlen, hogy e cím valami más vonatkozásban szerepel itt. Annyi bizonyos, hogy ez a cohors még csak egyszer szerepel latinnyelvű felírtos emléken.³ Ez utóbbi felírt Augustus korából származik és tanúsága szerint a cohors ekkor Szíriában állomásozott. Van még egy görögnyelvű felírt is, melyen úgy látszik ismét ennek a cohorsnak a neve szerepel, bár rövidítve: *σπειρα Αδ(γούστου)*.⁴ Ez a felírt Bataniából való, tehát szintén a szóban forgó területről. A mi felírtunk pedig világosan ugyanarra a területre utal.

A töredékünkön szereplő nem mint ennek a cohorsnak katonája került-e ide, hanem valamely más csapattal hozta hozzánk sorsa. Erre vall, hogy *cursus honorum*ában, mely *ordo directus*t követ még *tribunus* rangja is fordul elő. Akármint is álljon azonban a dolog, annyi bizonyos, hogy ez a töredék újabb bizonyíték arra, hogy Dacia rómaisága különösen a keleti elemekkel volt átitatva.

Dr. Buday Árpád.

II.

Egyszerű népünk ekéje s ásója minden év tavaszán és őszen öntudatlanul, — de néha tudatosan is — elvégzi régi telepeink helyén a maga romboló munkáját. Kimozdít helyéből egy-egy régi épület falszerkezetéből sokszor több méter hosszú részletet is, melyet aztán tulajdonosa gondosan hazaszállít, hogy adandó alkalommal felhasználhasson. Egyszerű palakövek mellett sokszor értékes felírtos emléket is hoz napfényre s az illet a felvilágosodottabb birtokos már nem építi be házába, hanem gondosan, de azért mindig kisebb-nagyobb sérülés okozásával, hazaszállítja, hogy később értékesíthesse. Ilyen körülményeknek köszönhetik napfényre kerülésüket az alább ismertetendő felírtos emlékek is.

¹ C. I. L. III. 1547.

² U. o. 8064,5.

³ U. o. 6687.

⁴ Lebas—Waddington 2112.

A) *Várhelyen*,¹ (Sarmizegetusa) a római emlékek ezen gazdag temetőjében, az idei tavaszi mezei munkálatok alkalmával a Kurtyán János földműves telkén $\frac{1}{2}$ m. mélységben egy igen szép s bár törött, de azért teljes egészében fönmaradt felíratos emléktábla került elő, melynek mellékelten képét is bemutatjuk.

A minden díszítést nélkülöző, 72 cm. hosszú, bal oldalán (a néző szempontjából) 37 cm., jobb oldalán 35 cm. széles, fent 2 cm. s lefelé folyton keskenyedve alant csak 0·5 cm. vastag emlék felírata a következő:

T	ANCHAR	OCTAVIVS	T(itus) Anchar(ius) Octavius
DEC	COL	SARM	DEC(urio) col(oniae) Sarm(izege-
PATRONVS	DEC	XV	tusae) Metrop(olis)
PORTICVM	PER	PEDES	patronus dec(uriae) XV
		XXXXV	porticum per pedes
5.			XXXXV
OB	HONOREM	PATRONAT'S	ob honorem patronatus
EX	SVO	FECIT	ex suo fecit

A betűk szép, tiszta vésésűek, 3 cm. magasak. A sorok közötti távolság 1·5 cm. A véső vízszintes vonalakkal előre kijelölte a sorokat; a vonalak a képen ugyan nem látszanak, de magán a kövön kétségtelenül megállapíthatók. A kőanyag bukovai márvány.

Az emlék a szászvárosi református Kúun-kollégium régiséggyűjteményének tulajdona.

A felírat tartalmából megemlítendő, hogy *T. Ancharius Octavius* neve eddig nem szerepel felíratos emléken, ámbar Macedoniában és Dalmatiában több *Ancharius* neve maradt fenn felíratos emléken.² A 3. sorban levő: *partonus dec(uriae) XV* minden valószínűség szerint a *collegium fabrum*ra vonatkozik, melynek I. III. IV. XIII. decuriáját

¹ A czímlapon levő térképen: 8.

² Lásd: C. I. L. III. Index.

említik Sarmizegetusában előkerült felíratos emlékek.¹ A porticusszal minden esetre a collegium házát díszítette, saját költségén.

B) Veczelen (Micia)² Nyika Péter, Zászlóczy János és Magyar Gábor veczeli lakosok, a most ismertetendő emlékeket találták s szállították haza. Ma mindkettő a szászvárosi ref. Kúun-kollégium régiségtárában.

A fényképlenyomatban mellékelt emlék négyzetalapú mészkö-oltár, melynek teljes magassága 1·20 m., ebből 0·28 m. az oszlop feje, 0·66 m. törzsére, t. i. a felíratos részre s 0·26 m. a talpára esik; szélessége a fejnél 0·63 m., a törzsnél 0·47 m., a talpánál 0·64 m., vastagsága a fejnél 0·55 m. a törzsnél 0·41 m. a talpánál 0·53 m.

Homlokzata tympanon-szerűen díszített, melynek legnagyobb magassága 0·13 m. közepén ötlevelű rozettával. A tympanonszerű díszítés két volutában végződik, melyek két oldalt és hátul hiányzanak, de rovátkás és közepén levéllel átkötött domború dísz helyettesíti. Az oltár tetején 4 cm. legnagyobb mélységgel bíró mélyítés, mely az áldozat bemutatására szolgált. A fejnek a tympanon alatti része 4 cm.-re kiugró, sima-, homorú-, domború-, sima-, homorú tagozatú, míg a talapzatnál — a törzsről indulva ki — homorú-, domború-, sima-, domború-, sima tagozatu párkány. A hátsó oldal kevésbé gondosan kidolgozott, mert a falhoz lévén állítva, nem volt látható s ezért az egyszerűen sima fejet és talpat csak egy-egy menedékes tag köti össze a törzsszel.

Az oszlop két oldalsó lapján egy-egy féldomborművű dísz van, meg pedig a nézőtől vett jobboldalin szépen kidolgozott kancsó látható, melynek magassága — az alatta levő talapzattal együtt — 28 cm., legnagyobb szélessége 12 cm., míg a baloldalin 40 cm. hosszú s 20 cm. széles patera látható.

Felírata szövege a következő:

PRO V SALVE	Pro salute
DOMVS DIV	Domus Div[ri]
NAE SACRVM	nae sacrum
GENIVM MICIAE <i>sic!</i>	Genium Miciae
5. M V CORNELIVS	5. M. Cornelius
STRATONICVS	Stratonicus
AVG V COL V	Aug(<i>ustalis</i>) col(<i>oniae</i>)
E V ANE V F V LAPI V	et ante f(<i>rontem</i>) lap(<i>i-</i> <i>dibus</i>)
STRAVIT	stravit

¹ C. I. L. III. 7960, 1494, 1431, 7905.

² A címlapon levő térképen 6.

A gondosan s élesen vésett betűk az első sorban 5 cm. a többi sorokban 4·5 cm. magasak; a sorok közötti távolság 2 cm. A szavakat gondosan vésett háromágú kis csillagok választják el; elválasztó levél csupán 7. sor két szava között és a felírat végén szerepel.

C) Ugyancsak *Veczelen Zászlóczi* Juon találta a másik emléket is. Miként az itt talált emlékek nagy része, úgy ez is aranyi lilásszínű andesitből készült.

A szintén négyszög alakú oszlop teljes magassága 1·09 m., melyből 0·23 m-t a fej, 0·66 m-t a törzs: a felíratos rész, 0·20 m-t a talp foglal el; szélessége fejénél és talpánál 0·40 m., törzsénél 32·05 m., vastagsága pedig fejénél 0·32 m., talpánál 0·31 m., törzsénél 0·26 m. Hátsó, falnak állított oldala csak nagyjában kidolgozott. Fejdísz akroteriumos ház homlokzatot utánoz; alatta tagozott párkány: sima-, homorú-, domború tagokkal. *Felírata ez:*

I · O · M ·
VET · CVR ·
MICIENS ·
PER · AVR ·
ALPINVM
ET · CLAVD ·
NICOMAE
M A G ·
V · S · L · M

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
Vet(eranorum) cur(ia)
Miciens(is sive sium)
per Aur(elium)
Alpinum
et Claud(ium)
Nicomae(dem sive Nicomachum)
mag(istros)
v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)

A betűk a hanyatlás korára vallanak, szabálytalan vésetűek, az első sorban 5 cm., a 2 és 3-dikban 4·5 cm., 4—7. sorokban 4—4 cm., a 8—9. sorokban 3—3 cm. magasak, a sorok közötti távolság: az 1—2. sor között 4 cm., a 3—7. sorok között 2·5—2·5 cm., 8—9. sor között 1—1 cm.

A törzset lent mélyedés határolja, melyen alúl sima-, homorú-sima s mélyedés által elválasztott sima tagozatú talp van.

János Béla.

Trouvailles sporadiques romaines en Transylvanie.

(Abrégé.)

I.

A) Estampe d'un oculiste romain. Petit bâton à quatre plaques, en serpentine. Longueur: 5·4 cm; largeur des plaques: 1 cm. On l'a trouvée à *Csákigorbó* (comitat Szolnok-Doboka)¹ où nous avons aussi découvert en partie les restes d'un bâtiment romain. Il n'y a pas de texte gravé que sur trois de ses plaques. Nous donnons son portrait et sa lecture d'après une photographie sur la page: 244. Nouveau est le nom de *P. Corcolonius* et le *ad aspritudinem et genas calios, ad caligines* dans cette forme. Important est le lieu de la trouvailles, qui est en Hongrie le troisième.

B) Fragment d'une pierre Inscriptive. Elle fut trouvée à Kolozsvár maison No. 6 dans la rue Unio; d'ici même nous avons déjà publié une inscription à la page 101. Son portrait et le texte sont à voir page 247. La hauteur de la plaque inscriptive est 60 cm, de sa longueur il n'y a plus qu'environ 50 cm. La largeur de la moulure: 10 cm. L'épaisseur de la plaque en pierre n'est pas régulière, elle varie entre 30 et 35 cm. Le texte fut gâté avec un outil pointu, sans doute en suivant le *damnatio memoriae*. Dans les lignes 1—7 les lettres sont hautes de 3 cm, dans les autres de 4 cm.

Au bout de la première ligne le trait gauche, supérieur et horizontal du T est encore visible. Au bout de la seconde ligne une partie du G est incontestable. Dans la cinquième ligne on peut encore fixer la lettre C dans le mot *Claudi*. Au commencement de la septième ligne le S et le V sont indubitables. L'intercurrent peut être un I, mais à cause d'avoir été gâté plus tard, il a l'air de pouvoir aussi bien être un P, mais ce n'est pas probable, parceque la concavité n'aurait pas été gravée assez profondément et régulièrement. C'est impossible de compléter le texte avec certitude, mais nous le compléterons à peu-près où cela se pourrait faire.

---

¹ No. 7. de la carte sur le titre.

C) Fragment d'une pierre inscriptive dont un clichage au papier nous a été envoyé par M. le professeur Jánó Béla. Nous en donnons une photographie sur la page 249. La pierre se trouve dans la collection du collège ref. à Szászváros.

Les lettres sont gravées profondément et avec soin. Celles des lignes 2 et 3 sont hautes de 3·4 cm, celles de la quatrième ligne: 2·6 cm. La distance entre les lignes: 1·8 cm. Dans la première ligne il y avait, à ce que me semble, une dédication adressée à quelque dieu, mais il n'en existe aujourd'hui plus que la lettre A. Dans la seconde ligne il y avait le nom du dédicateur, il n'en est resté que le *nomen*. Dans la troisième ligne nous avons à chercher à toute apparence le lieu de naissance du compétant, sa *patria*. Dans la quatrième ligne nous trouvons une partie du cursus honorum.

Dr. Buday Árpád.

II.

A) Pierre inscriptive romaine de Várhely. (Sarmizegetusa)¹ Son portrait et sa lecture à voir page 251. Un côté de la planche inscriptive est large de 37 cm, l'autre de 35 cm; en haut: de 2 cm, se resserre par degrés et en bas elle est épaisse de 6·5 cm. Longueur: 72 cm. Les lettres sont d'une belle gravure nette, hautes de 3 cm. Distance entre les lignes: 1·5 cm. Le graveur avait indiqué les lignes par des raies horizontales. La pierre est en marbre de Bukova. A présent elle est dans le Musée Archéologique du collège ref. à Szászváros.

Il faut ajouter à son sujet que le nom de T. Ancharius ne s'était pas encore présenté sur des monuments inscriptifs, bien qu'il y a plusieurs Ancharius en Macédonie et en Dalmatie.

Le *patronus decuriae XV.* des trois premières lignes se rapporte selon toute apparence au collegium fabrum, dont le decuria I. III. IV. XIII. sont connues de Sarmizegetusa (C. I. L. III. 7960. 1493. 1431. 7905.) Avec le porticus il a sans doute orné la maison du collegium à ses propres dépenses.

De **Veczel (Micia)**² nous surviennent continuellement des monuments. Dernièrement nous avons fourni dans le musée archéologique du collège ref. à Szászváros les monuments inscriptifs suivants.

B) Autel à base carrée en pierre à chause. Hauteur: 1·20 m: 0·28 m. en revient au chapiteau de la colome 0·66 à son tronc, c'est à dire à la partie inscriptive et 0·26 m. à sa base. La largeur du chapiteau est 0·63 m., du tronc 0·47 m., de la base 0·64 m. L'épaisseur, dans le même ordre est: 0·55 m., 0·41 m. et 0·53 m. La décoration

¹ No. 6. de la carte sur le titre.

² No. 8. de la carte sur le titre.

de la façade, ressemblant à un tympanon, n'est conservé qu'au devant, sur les côtés les volutes manquent et à leur place il y a un relief crénelé, lié avec des feuilles. Sur le comble il y a un creusement. Au milieu des deux plaques latérales on peut voir à droite une cruche et à gauche un patère eu reliefs. (V. l'image du monument, son texte et sa lecture à la page 252.) Les lettres sont gravées avec soin. Dans la première ligne elles sont hautes de 5 cm., dans les autres de 4·5 cm. La distance entre les lignes est 2 cm.

C) Autel analogue. Grandeur complète: 1·09 m. 0·23 m. en revient au chapiteau, 0·66 au tronc, c'est à dire à la partie inscriptive, et 0·20 à la base. Largeur au chapiteau et à la base: 0·40 m., au tronc: 0·32 m. L'épaisseur au chapiteau 0·32, au tronc 0·26, à la base: 0·31 m. (V. l'image du monument, son texte et sa lecture à la page 253.)

Les lettres sont gravées irrégulièrement et sans soin. Dans la première ligne elles sont hautes de 5 cm, dans la 2. et 3. de 4·5 cm., dans la 4—7. de 4 cm., dans la 8—9. de 3 cm.; la distance entre les lignes dans le même ordre est: 4, 2·5, et 1 cm.

János Béla.

A mezőbándi ásatások.

Őskori telepnyomok és temető, La-Tène izlésű temetkezés, népvándorláskori temető.

A Mezőbánd határában feltárt és alább ismertetendő archaeologiai leletek figyelmünket már csak azért is megérdemlik, mert a Mezőségről, az erdélyi részek e nagy kiterjedésű és alakilag, geographiailag egyaránt egységes területéről e nemben a mezőbándiak az első olyan régészeti emlékek, amelyek nem szorványosan, hanem rendszeres ásatások útján kerültek elő s így első sorban vannak arra hivatva, hogy a Mezőség területének történetéhez megbízható archaeologiai adatokkal szolgáljanak.

1. kép. A temetődomb látképe.

Fig. 1. Colline du cimetière.

Akik ezt lehetővé tették, akik messzemenő erkölcsi támogatásukkal munkánkat megkönnyítve a hazai tudomány és közművelődés előmozdításán fáradoztak, fogadják ez úton is leghálásabb elismerésünket és köszönetünket. Első helyen Hajdu Sándor mezőbándi földbirtokos urat említjük, aki az első leleteket megmentette s dr. Agyagássy Károly urnak, Marostorda vármegye főorvosának szolgáltatta át, aki viszont ezekről az első hirt a vele atyafiságos viszonyban álló Kováts Ede kolozsvári kereskedő úr közvetítésével juttatta el intézetünkhöz s egyben a szorványosan előkerült leleteket is múzeumunknak adományozta. Nem kisebb hálaival tartozunk azonban csikszentmihályi Sándor Pál mező-

bándi nagybirtokos urnak, aki a területet ásatások czéljaira mindjárt első megkeresésünkre a legnagyobb szivességgel engedte át s múzeumunk javára a birtokában levő szorványos leletekről is kész örömet lemondott mi által lehetővé tette, hogy az ásatások folyamán előkerült leletek őskori csoportját jobban megértsük. De nem hallgathatjuk el a nevét Vécsey Lajos községi jegyző urnak sem, aki intézetünket a helyszínén az első erkölcsi támogatásban részesítette s azután is — általában a község intelligenciájával egyetemben mindvégig meleg érdeklődést tanúsított az ásatások iránt s ott, ahol segítségünkre lehetett — jóakarató támogatásával sohasem késett.

Mezőbánd nagyközség Marostorda vármegyében, a Mezőség délkeleti sarkában, a mezőbándi tó, illetve a tavon keresztül folyó Kapus patak (katonai térképen Lekencze völgy) balpartján fekszik.¹ Az ásatások területe tehát a Kapus patak közvetítésével a Maros folyó jobbparti vízköréhez tartozik, vagyis ahhoz a hosszanti folyóvölgyhöz, amely az erdélyi részek középső zónáját kelet-nyugati irányban dominálja. Másrészt azonban az erdélyi medence geographiailag egységes nagy területének, a csaknem 6000 km² kiterjedésű Mezőségnek is szerves tagja s az itt idők folyamán kifejlesztett tőrendszerek közvetlen környéke úgyannyira, hogy a régmúlt időkben itt lakó és ide temetkező népek településének feltételeit egy ma még pontosan meg nem határozható időtől kezdve jogosan kereshetjük épen a vízdús tőrendszerekben.

A falú északnyugati végétől két jókarban tartott út vezet ki. (L. a 2. kép jobb alsó sarkában a katonai térképet.) Egyik északnyugati irányt követve a „Derékujja“ felé vezet, a másik nyugati irányát délnyugatra változtatva leereszkedik a mezőbándi tó, illetve a Kapus patak már nagyrészt kiszáradt széles völgyébe s mindenütt a falú és tóvölgy között emelkedő magaslatok északnyugati lábánál vezet Mezőkapus község felé. Ez utóbbi út mellett a 303 magassági pontnál magános ház áll s ezzel átellenben, a völgy tulsó oldalán északnyugati irányú keskeny völgy, az ú. n. Hideg völgy nyílik Mezőgerebenes felé. E keskeny völgy bejáratánál balra (nyugatra) a szántóul szolgáló „Rózsapad“ nevű lankás domboldal terül el, jobbra (keletre) pedig egy kb. 30 m. relativus magasságú domb emelkedik ki a Kapus patak völgyéből, melyet észak felől hosszanti sekély nyereg köt össze a La Hirtope (△ 458. térképünkön nem látszik,) magaslat déli nyúlványaival.

Az ásatások ez utóbbi magaslat elődombjának tetején, a Hideg völgy bejárata és a Felhágó nevű dűlő közt folytak ott, ahol a katonai térképen (2. kép jobb alsó sarkában) T betű áll. A domb látképét² az

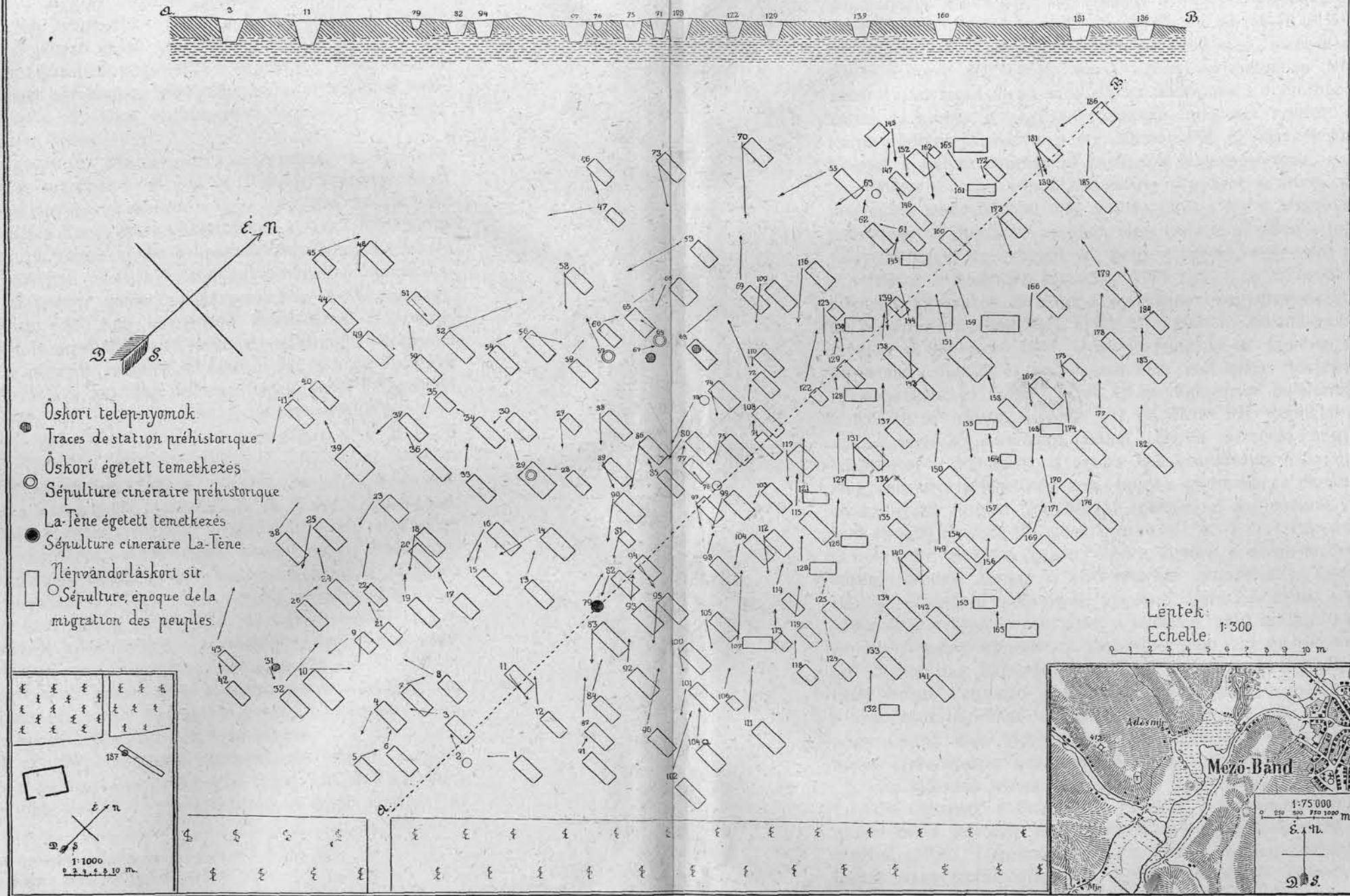
¹ A czimlapra nyomott térképen 9. sz. alatt.

² Felvétele a Kapus patak völgyéből történt.

A mezőbándi ásatások térképe.

Carte des fouilles faites à Mezöbánd

- Őskori telep-nyomok
Traces de station préhistorique
- ◎ Őskori égetett temekkezés
Sépulture cinéraire préhistorique
- La-Tène égetett temekkezés
Sépulture cinéraire La-Tène
- Népvándorlaskori sír
Sépulture, époque de la migration des peuples.

2. kép. Az ásatások térképe két melléktérképpel.
Fig. 2. Carte des fouilles avec deux petites cartes jointes.

1. képen mutatjuk be, ahol az ásatások helyét a dombtetőn kis földhányás jelzi. A domb egész környéke Sándor Pál úr birtokában van s az ő tulajdonát alkotják azok a gazdasági épületek is, amelyek a domb alján épültek. Ezek közül az, amelyik közvetlenül a domb déli lábánál áll (2. kép jobb és bal alsó sarkában), alsó határa annak a szőlősnek, amelyet a földtulajdonos a domb déli lejtőjén annak egész magasságában létesített. Az 1906. év folyamán újabb szőlőültetés alkalmával a domb homloka táján találtak rá azokra a régészeti leletekre, melyeket részint Agyagássy Károly főorvos úr, részint pedig Sándor Pál úr ajándékozott intézetünknek s melyek nyomán az ásatásokat foganatosítottuk.

Mikor e sorok írója a helyszínén megjelent, a domb déli lejtője már egész terjedelmében meg volt forgatva s így e részen nem akadt tennivalója. A dombtető azonban még érintetlenül állott s miután nagy valószínűséggel tétélezthettük fel, hogy a temető, vagy telep nagy része itt terült el, a rendszeres ásatásokat 1906 nov. 5-én itt kezdtük el és folytattuk ugyanazon év decz. 12-ig, mikor a nagymennyiségben leesett hó és hirtelen beállott nagy hideg az ásatások abbahagyására kényszerített. A következő 1907. esztendő július 14-én azonban újra megkezdttük a munkát és amikor már nem volt kilátás további eredményes munkára, az ásatásokat jul. 25-én véglegesen befejeztük. Ez idő alatt 2950 m² felásott területen 187 sír, illetve lelet került kibontásra.

E kedvező eredményt azáltal sikerült elérnünk, hogy a telektulajdonos a dombtetőt is szőlő ültetésre kívánta felhasználni s így meg volt adva a lehetőség arra, hogy a gyorsabb és tisztább munkát eredményező forgató (rigolirozó) rendszerrel ásatassunk. A területet kelet-nyugati irányban 15—20 m. hosszú és 1¹/₂—2 m. széles szelvényekre osztottuk fel, melyeket azután rendre, egyiket a másik mellett, a szűztalajig felástunk. Amikor az első szelvény csoporttal a temető szélét elértük, az előbbi szelvények végében újabb és újabb szelvényeket jelöltünk ki s ilyen formán azon a területen, ahol dolgoztunk, minden talpalatnyi helyet felástunk. A szelvények irányának megállapítása céljából az első nap kubikoló rendszerrel folyt a munka s a kubikokban talált síroknál konstatált nyugat-keleti tájolás szolgált aztán útmutatással a szelvények irányának megválasztásánál. Ezzel az eljárással elértük azt, hogy a sírok nagy tömege egész hosszában bele esett a nyugat-kelet irányú szelvényekbe, ami munkánkat nagyban megkönnyítette.

Az előkerült leletek természetüket illetőleg két csoportra oszlanak. Egyikbe tartoznak a *sírleletek*, a másikba a *telepmaradványok*, mely utóbbiakat a későbbi időből származó temetkezések során ismételten megbolygattak. Telepmaradványokat csak 3 esetben találtunk s így a leletek nagy zöme sírlelet. A kétféle természetű emlékek azonban chronologiailag három különböző, egymástól időben messze eső kort

képviselnek és pedig: legrégebbiek a telepmaradványok, melyekkel egykorú, vagy közel egykorú három égetett urna temetkezés. Ezeket az előkerült emlékek alapján a praehistorika *bronzkori* szakaszába kell utalnunk. Egyetlen égetett temetkezés képviseli a *La-Tène ízlést*, míg a többi (180) sírlelet a *népvándorlás korából* származik, tehát kora középkori.

A temető térképén (2. kép) a különböző természetű és korú leletek jelölésére más és más jelt használtunk már csak azért is, hogy a leletek folyó számozása, melytől a leírás során sem térhettünk el — a térkép szemlélésénél zavart ne okozzon. Egyébként a térképet úgy szerkesztettük, hogy az irányt minden sírtól a következő nagyobb számú sírhoz nyilvánvaló mutattja.

A leletek ismertetésénél legcélszerűbben járunk el, ha chronologiai sorrendben tárgyaljuk azokat s szólunk

- I. a bronzkori leletekről,
- II. a La-Tène ízlésű temetkezésről és
- III. a népvándorláskori temetőről.

I.

A bronzkori leletek

természetüket illetőleg kétfélek: A) telepmaradványok, B) égetett temetkezések. C) alatt soroljuk fel a telep, illetve temető szorványos emlékeit.

A) Telepmaradványokat

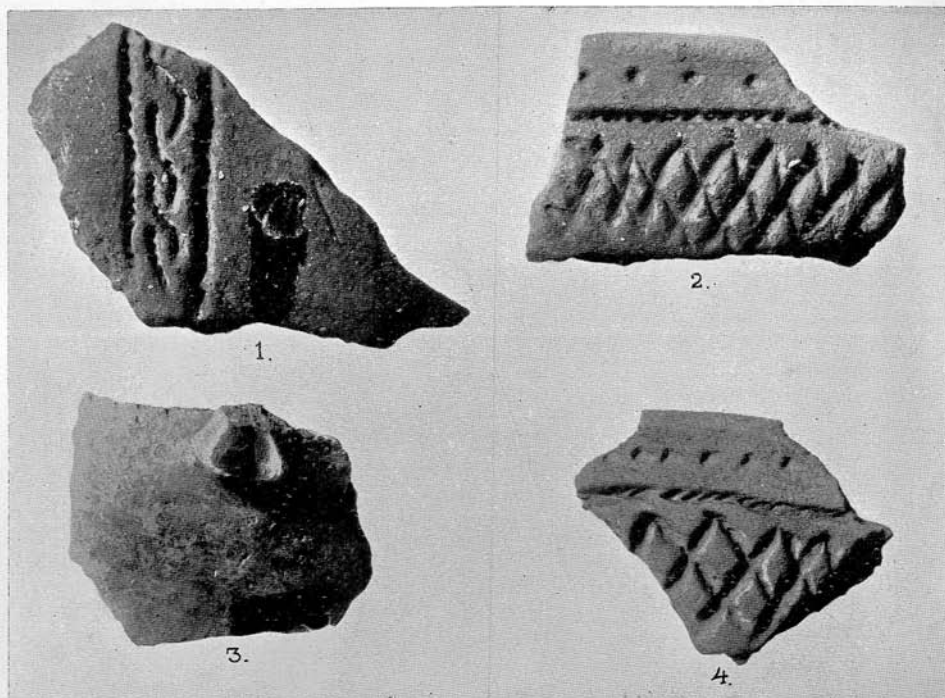
két helyen konstatáltunk: a népvándorláskori temető területén, a dombtetőn és a domb déli lábánál. Ide sorolhatók még azok a szorványosan előkerült leletek, amelyek a domb déli és délnyugati lejtőjén szőlő ültetés alkalmával kerültek elő s amelyek részint Sándor Pál úr, részint Agyagássy Károly úr adományából kerültek múzeumunkba.

A telepet úgy a dombtetőn, mint a domb alján földbe mélyített üregek, illetve földfoltok alakjában konstatáltuk. Az egykori üregek tökéletes formáit már nem állapíthattuk meg, de bizonyos, hogy mindenik 110—120 czm. átmérővel biró henger alakhoz közel álló üreg volt s mélységük 140—180 czm. között váltakozott.

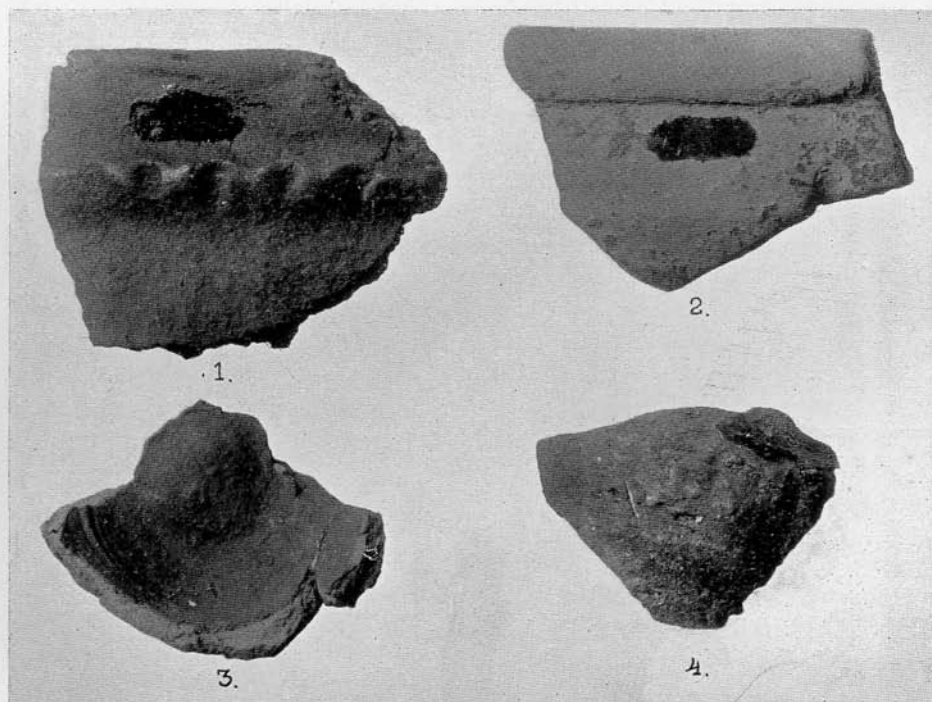
Temetőnk dombján 3, a domb alján pedig 1 ilyen üregre találtunk, melyek a térképen mint 31., 67., 68. és 187. lelet vannak megjelölve.¹

1. *üreg* (XXXI. lelet). A népvándorláskori sírok hosszénegyszögös

¹ A népvándorláskori temető leírásánál XXXI., LXVII., LXVIII. és CLXXXVII. lelet.

3. kép. Edénytöredékek a 2. sz. praehistorikus üregből.
 Fig. 3. Fragments de vases trouvés dans la cabane préhistorique 2.

4. kép. Edénytöredékek a 3. sz. praehistorikus üregből.

formájától eltérő körös alakjával mindjárt sejtette természetét. Átmérője 110—120 czm. volt, míg mélysége valamivel meghaladta a 180 czm.-t. Alján 2 drb. nagy terméskövet, fennebb pár faszenet, edénytöredéket és feltört kavics darabot találtunk. Az edénytöredékek egy vékonyabb falú, feketés szürke edény és egy durván iszapolt vastag falú, vörösre égetett edény hiányos tartozékai. Mindkettő korong nélkül készült s külső felületén símitott.

2. *üreg* (LXVII. lelet.) [3. kép.]¹ 110 czm. átmérővel bíró körös átmetszetű földfolt, mely 120 czm. mélyre hatolt le. A földfoltban fekete törmelék földből és sárga agyagból álló rétegek szabálytalan formával és terjedelemben váltakoztak olyan formán, mintha egyszer fekete föld, máskor sárga agyag került volna bele. Agyag, vagy föld letapasztásról azonban szó sem lehet, mert ez esetben a letapasztást az üreg egész területére kiterjesztve kellene elgondolnunk, holott a váltakozó rétegek felülete mindössze egy vagy pár tenyérnyi s ezek is legtöbbször ferdek, de gyakran keresztezik is egymást, mintha csak véletlenül kerültek volna az üregbe. A földfoltból néhány díszített és díszítetlen agyag-edénytöredék került elő, melyekből a jellegzetesebbeket 3. képünkön mutatjuk be.

Valamennyi korong nélkül készült vastag falú, símitott felületű edény tartozéka s részben halványvörös, részben feketés szürke színű. A díszítés nélküliek közt van egy füles csupor darabkája [3.], melynél a szalagos fül — ép úgy, mint bronzkori 2. és 3. sír edénykéinél — (lásd alább) a perem fölé emelkedik. Díszítő technikájukat a benyomkodás jellemzi. Az [1., 2., 4.] számú edénytöredékeken a perem külső falán látható és a belső oldalon is megisméltendő pont sort, — a perem alatt körülszaladó két barázdát és az ezek között kítőltő rombikus hálódíszit [2., 4.], illetve az egymásba kapcsolódó Z vonalakat [1.] hegyes végű pálczika segítségével, benyomkodás által állították elő.

3. *üreg* (LXVIII. lelet.) [4. kép.]. Ez is a népvándorláskori sírok közt került elő, sőt ennél a felszínhez közel megállapíthattuk, hogy az itt látható hossznegyszöges földfolt csak úgy, mint a többi hasonló alakú földfolt népvándorláskori sírt takar. Erre mutatott a földfolt Ny—K irányú tájolása, valamint 140 czm. hossza és 90 czm. szélessége. A földfolt ez alakjával 120 czm. mélyre nyúlt le s lefejtése alkalmával 40 czm. mélységből pár edénytöredék került elő. A hosszukás földfolt azonban 120 czm. mélyen megszűnt, illetve nyugati végén körülbelül 1 m. átmérőjű köralakot vett fel és 20 czm.-rel mélyebbre, tehát 140 czm. mélyre nyúlt le. E legalsó részén szabálytalan formában vékony

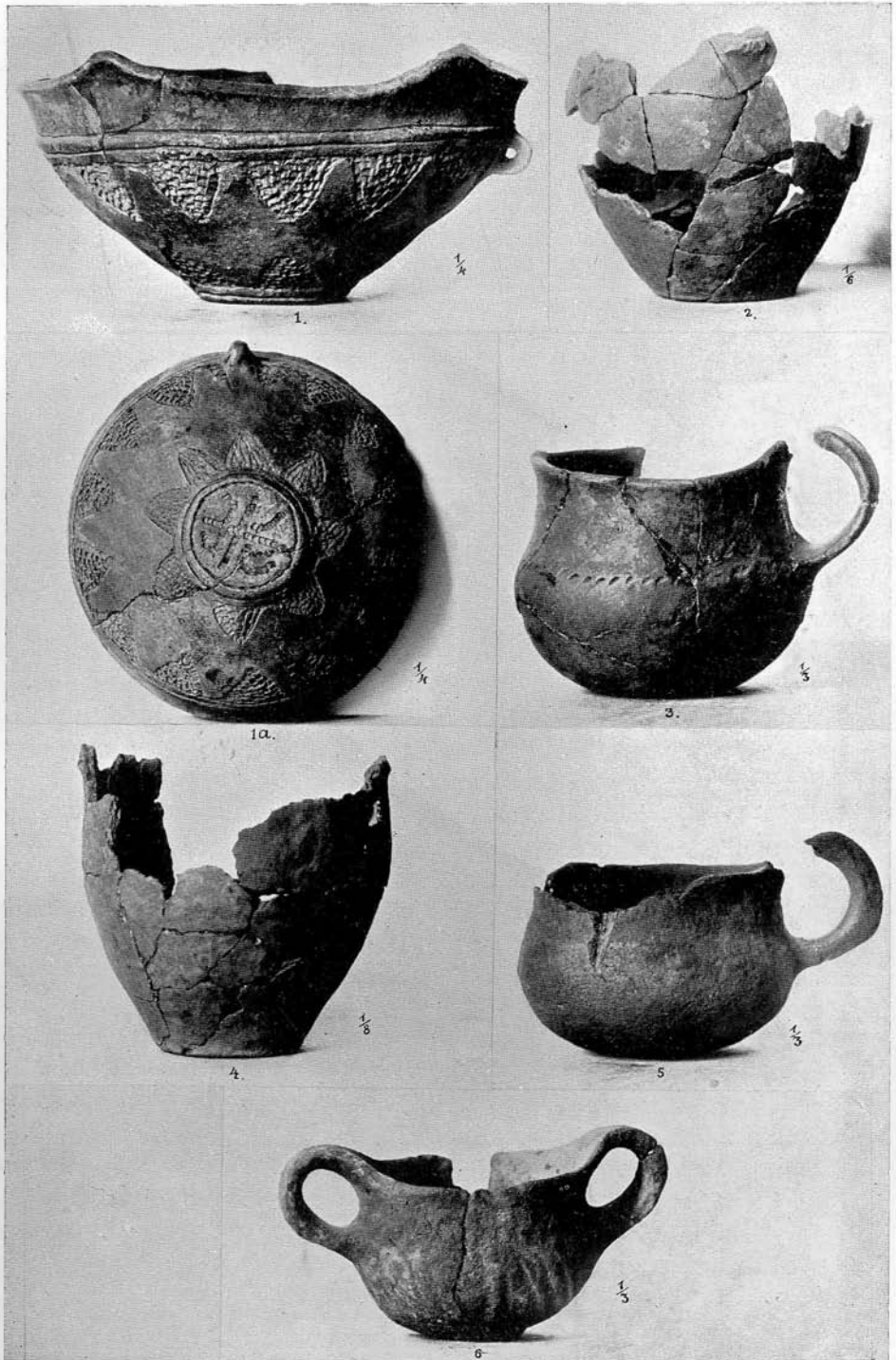
¹ A szövegben [ ] közé tett számok a leírás élén megnevezett autotypiákra vonatkoznak, míg a phototypiákra vonatkozó számokat ( ) közt adjuk.

fekete föld és sárga agyag rétegek feküdtek egymás felett s a kevertnek látszó földfolt legaljáról praehistorikus edény fenékrésze került elő.

A hosszánegyszögös földfoltban 40 czm. mélyen talált edénytöredékek közt van 2 drb. kisebb korongon készült, finom iszapolású és egész anyagában halvány vörösre égetett provinciális római edénytöredék [2.], 2 drb. korongon készült, érdes felületű, szürke színű edénytöredék, melyek úgy az iszapolás, mint korongolás szempontjából tökéletes egyezést mutatnak népvándorláskori temetőnk keramikus anyagával s így azoktól nem választhatók el [3., 4.], végül 1 drb. vastagfalú praehistorikus durva edény peremes része a perem alatt benyomkodás által tagolt bordával. [1.] A köralakban végződő folt legaljáról előkerült praehistorikus edényfenék szintén szabadkézből készült vastagfalú edény töredéke, melynél a fenék szélén hegyes pálczika segítségével benyomkodott barázda szalad körül s így díszítése azonos technikai eljárást mutat a 2. üregből előkerült edények díszítésénél tapasztalt technikai eljárással.

Ha most tekintetbe vesszük a földfolt alakjának a nagyobb mélységben való megváltozását, a változott formánál észlelt rétegeességét és tartalmát s tekintettel vagyunk a magassabban lelt különbözőkorú edénytöredékekre — alig lehet kétségünk az iránt, hogy e helyen eredetileg praehistorikus korból származó üreg állott, mely idők vagy a használat folytán betelt s mikor a 120 czm. mély népvándorláskori sírüreget kiásták és a sírt később kirabolták e praehistorikus emléket ismételtelen megbolygatták, mikor is annak tartalma, illetve annak egyrésze a népvándorláskori sír edénymellékletének töredékeivel összekeveredett.

4. üreg. (CLXXXVII. lelet.) A szorványosan előkerült leleteket, amint már említettem, a domb déli és délnyugati lejtőjén találták. Valószínűnek látszott tehát, hogy a domb lábánál is kereshetünk emlékeket. Mikor egy nagyobb esőzés lehetetlenné tette a már nagyrészt felásott dombtetőn a tiszta munkát, pár órai időt arra szenteltünk, hogy a domb alján egy 10 m. hosszú és 1 m. széles kutató árkot vonjunk hogy ennek segítségével győződjünk meg a valóságról. A kutató árok helyét a temető térképének baloldali alsó sarkában látható részletrajp pontos méretekben tünteti fel (2. kép). A közelében álló épület a domb alján épült legfelső cselédház. — A k—ny. irányú kutató árokból 50—70 czm. mélyen főleg római edény és kézi malomkő töredékek kerültek elő, de voltak közöttük őskori cserepek és népvándorláskori temetőnk keramikus anyagát jellemző cseréptöredékek is. Mindezek rendetlenül ültek a fekete humusban s róluk azt a benyomást nyertük, hogy részben legalább másodlagos helyenfeküsznek. A fekete humust 110 czm. mélységben érintetlen sárga agyag váltotta fel, mely emléket nem tartalmazott. A kutatóárok nyugati felében azonban 120 czm. átmérőjű és 190 czm.

5. kép. Edények a 2 (1., 1a., 4., 6.) és 3. (2., 3., 5.) praehistorikus urna sírból.
 Fig. 5. Vases trouvés dans la sépulture cinéraire préhistorique 2 (1., 1a., 4., 6.) et 3 (2., 3., 5.).

mély köralakú földfolt nyúlt bele az egyébként érintetlen szűz talajba, melyből kerti csigák, feltört állatsontok, töredezett kavicskövek s pár őskori díszítésnélküli durva edénytöredék került elő. A fekete és sárga rétegeességet abban a határozatlan formában, mint előbb láttuk, itt is konstatáltuk. Bár kívánatos lett volna az ásatásoknak e részen való folytatása — minthogy megbízatásunk célja más volt — e részen a munkálatokat nem folytattuk tovább. Ez a pár órai próbaásatás is meggyőzött arról, hogy a szorványosan előkerült praehistorikus leletek nem véletlenséggel folytán kerültek a domb déli, illetve délnyugati lejtőjére, hanem azért, mert a praehistorikus telep, melynek nyomait a dombtetőn is konstatáltuk, javarészt minden bizonnyal a domb e részén terült el, de az ásatást megelőző szőlőültetésnek áldozatul esett.

B) A teleppel egykorú, vagy közel egykorú bronzkori temetkezések.

Mindössze három került elő és ezek közül is egynek csak nyomait konstatáltuk.

1. sír. (XXIX. lelet része.) (30. kép.) A XXIX. számú népvándorláskori sír üregében 60—65 czm. mélyen szabad kézzel formált, vastagfalú edény hiányos töredékeire találtunk. Akkora fazék tartozékai lehettek, mint amelyet alább a 2. praehistorikus sírból mutatunk be. Anyaguk durva szemcsés és lazakötésű, külső felületük a simítás ellenére érdes, égetésük foltos. A töredékek technikája, az edény formája és mérete, melyhez tartoztak, a lelet körülmények ellenére kétségtelenné teszik, hogy a népvándorláskori keramikus anyagtól messze eső praehistorikus emlékekkel van dolgunk, amely egy, a 2. és 3. praehistorikus temetkezéssel egykori temetkezés mellékletéhez tartozott. Ezt a feltevést az a körülmény is megerősíti, hogy ugyancsak a XXIX. számú sírban a népvándorláskori sírmellékletek közt találtunk két olyan bronztárgyat, amelyeknek praehistorikus volta alig vonható kétségbe. A mindössze 1 m. mély népvándorláskori sír nyugati végében, a koponya felett találtuk a XXIX. sír mellékletei közt rajzban közölt két drb. bronztűt. Egyiknek sodronya a nyaknál szalaggá laposodik és karikára hajlítva jókora fület alkot (5., 5a.), a másiknak gömbös feje harántoson átlukasztott, tije csonka (10., 10a.). E tűformák temetőnk mellékletei közt nem ismétlődnek, ellenben élénken emlékeztetnek a bronzkori rögzíthető tűkre¹ s így talán nem tévedünk, ha a sírűregben lelt praehistorikus edény töredékekkel

¹ Pl. a szomolányi temetőből hasonló tűk karélyos peremű tálak társaságában kerültek elő. *Hampel József: A bronzkor emlékei Magyarhonban, CCXLIII—CCXLV. tábla.*

hozzuk kapcsolatba s feltételezzük, hogy egy a népvándorlaskori temetkezés során megbolygatott praehistorikus sír mellékleteiből származnak. Ez esetben üregre a csekély mélység miatt sem gondolhatunk.

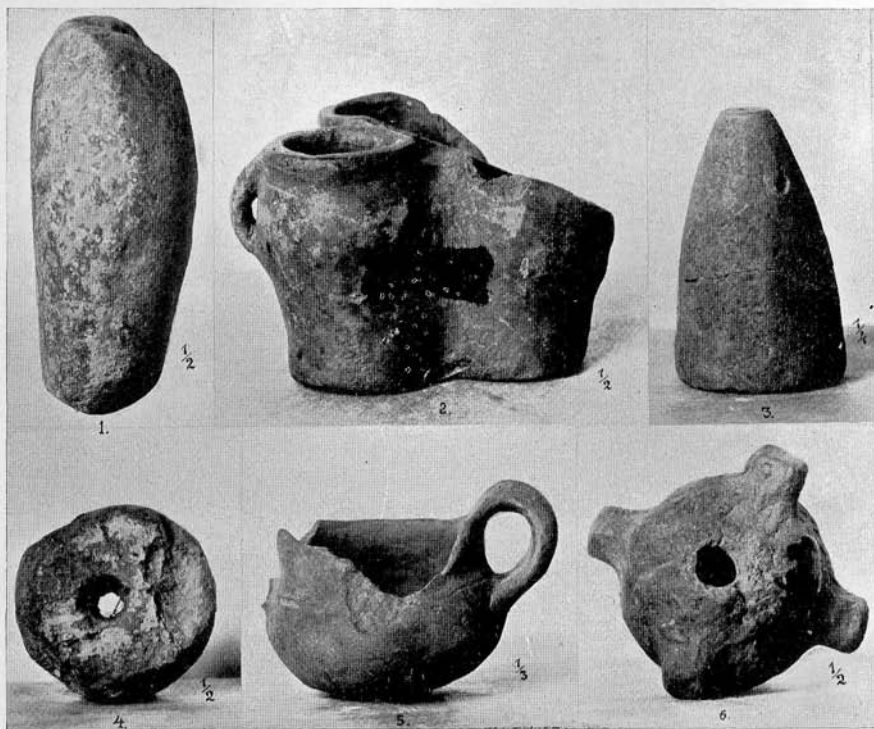
2. sír. (LVII. lelet.) [5. kép.] A földszínétől alig 20 czm. mélyen 90 czm. átmérőjű körded fészekben ült a nagy fazék [4.], melynek széles szájnnyílására égetett embercsontokat tartalmazó tál [1., 1a.] volt helyezve, a tálban pedig, a hamvak közt kétfülű csupor [6.] foglalt helyet. A tál úgy látszik még mielőtt a fazék megtelt volna földdel három darabra tört és a szintén megsérült csuporral egyetemben behullott a fazékba. Ennek köszönhetjük, hogy az alakjánál és díszítésénél fogva egyaránt érdekes tál elkerülte a pusztulást. Annál többet szenvedett azonban a fazék, mely egyrészt a földnyomása alatt darabokra tört, másrészt a sekély mélység miatt a mezőgazdasági munkák során peremét elveszítette. Mindhárom edény korong nélkül készült.

A fazék [4.] anyaga szemcsés, fala vastag, külső felülete halványvörösre, belső felülete, valamint magja szürkés barnára égetett. Csiszolás, vagy símitás nyomát nem találjuk rajta. Pereme hiányzik, de a perem alatt körülfutó borda egyes részei megmaradtak s így megállapítható, hogy a fazék szájnnyílásánál volt legszelesebb. Fenékrésze lapított.

A hamvakat tartalmazó tál [1., 1a.] — eltekintve egy kis csorbulástól — épen maradt ránk. Szemcsésen iszapolt agyagból, korong nélkül készült és egész anyagában halvány vörösre égetett (átmetszetét lásd 8. kép 3. sz. a.). Csak egyik oldalán volt vízszintesen átfurt füllel ellátva. Peremét négy szelid hajlású karély tagozza és ott, ahol a karélyok összeérnek a peremrészek természetesen felemelkednek, kissé kifelé hajlanak és bütyökszerűen megvastagodnak. Külső felületét, valamint fenékrészét négyzetes alakú, sima felületű és egy másik hegyes szerzővel készített, benyomkodott díszítés ékesíti, mely a vállon csúcsaikkal lefelé fordított háromszög, illetve gömbszög, a fenék részen csúcsaikkal felálló gömbszög alakú területeket tölt be. Lapos fenékrészén benyomkodás folytán előállott mélyített kör szegélyezi s e kör alakú területet a kereszt idomú díszítés négy mezőre osztja, melyek mindenikébe egy-egy görbe vonalú idom van benyomkodva. Ez utóbbi görbe idomok mindenike más formát és elhelyezést mutat s épen ez alapon e díszítő részeket talán fazekas bélyegnek is minősíthetjük.

A tálban foglalt helyet a kétfülű kis edényke [6.]. Ez is szemcsés anyagú, kézzel formált, érdes felületű, egész anyagában vörösre égetett edény. Két szalagos füle a perem fölé emelkedik, fenékrésze teljesen kiképzetlen, illetve az edény gömbformájú alsó részének megfelelően gömbölyded, oldalát haránt barázdák tagozzák (átmetsz. 8 kép 1. sz. a.).

3. sír. (LXIV. lelet.) [5. kép.] 15 czm. mélyen közép nagyságú

6. kép. Praehistorikus szorványos leletek a telep, illetve a temető területéről.
Fig. 6. Trouvailles sporadiques (station et cimetière préhistoriques).

agyagfazék szétesett hiányos darabjai [2.]. A fazékba kevés emberhamvat tartalmazó kétfülű *edényke* volt helyezve [5.], a fazék mellett pedig egy harmadik kis egyfülű *edényke* foglalt helyet [3.].

Mindhárom edény korong nélkül készült, érdes felületű és halvány vörösre égetett. A *fazék* [2.], amint nyakrészéből látható, legalább egyik oldalon füllel volt ellátva. Feneke lapított. A hamvakat tartalmazó *kis csupor* [5.] eredetileg a perem fölé emelkedő két hengeres füllel volt ellátva, melyek közül egyik még a sírba tétel előtt letört. Fenékrésze kiképzetlen, gömbölyded. A fazék mellett talált *edényke* [3.] szalagos füle szintén a perem fölé emelkedik s maga a perem a füllel átellenes oldalon kissé felemelkedik és kihajlik úgy, hogy a perem — amint azt az előbbi sír edényeinél is tapasztaltuk, két szelíd hajlású karélyt alkot. Vállán benyomkodott díszítés szalad körül, fenékrésze lapított.

C) Praehistorikus szorványos leletek. (6. kép.)

Egy részük az ásatás megkezdése előtt, más részük az első és második ásatás közti idő alatt földforgatás alkalmával a domb déli, illetve délnyugati lejtőjén került elő. Bár e szorványos emlékek természete nagyrészt olyan, hogy sokkal inkább lehetnek a telep, mint a praehistorikus temető járulékaik, mégis külön fejezetbe soroljuk fel őket annál is inkább, mert leletkörülményeikről úgyszólván semmit sem tudunk.

1. Hármás *ikerpohár* [2.]. Bár sérült, mégis megállapítható, hogy füllel csak az egyik pohárka volt ellátva. A közfal — középmagasságon valamivel felül — két ízben van lyukkal áttörve úgy, hogy ha a füles pohárkába folyadékot töltöttek, a folyadék a nagyon megcsonkult pohárkába és onnan a harmadik pohárkába folyt. Apró szemcséjű agyagból szabad kézzel formálták, szabad tűzhelynél tökéletlenül égették. Színe vöröses szürke, felülete csiszolt, talpra egyszerűen lapított. Kissé kajsza (Átmetszetét lásd 8. kép 2. sz. a.).

2. Kétfülű *agyagcsésze* [5]. Egyik füle letört, pereme sérült. Aránylag finoman iszapolt agyagból, korong nélkül készült, foltos égetésű. A fülek a perem fölé emelkedtek úgy, hogy a perem karélyt formált (v. ö. a praehist. temető emlékeivel). Talpa gömbölyded, színe barnás szürke.

3. Az előbbiekhöz hasonló kétfülű csupor és több edénytöredék.

4. Gömbalakú égetett agyag tárgy [6.] öt rövid hengeres bütyökkel és egyik oldalán egy lyukkal. Színe halvány vörös. Belseje teljesen üres s így pácza gombjával, — amire alakjánál fogva először gondolhatnánk — nem szolgálhatott. Ha ajkunkat a lyukhoz téve az üregbe fuvunk, messzire ható dudaszzerű hangot ad s ez alapon jelzősíp félének tarthatjuk. Az öt bütyök is úgy van elhelyezve, hogy *egy*

a lyukkal átellenes oldalon van, kettő közepén két oldalt és kettő az utóbbiakra keresztben a lyukkal csaknem azonos magasságban áll s így marokba fogásnál az ujjak a bütykökhöz támaszkodtak. Mint halászszerszám a „kuttyogató“ szerepét is betölthette.

5. Égetett agyagból készült szabálytalan korong, közepén lyukkal. Színe hamuszürke [4.].

6. Négy drb. ú. n. *tüzi kutya* vagy mások szerint szövőszék szerelék égetett agyagból. Valamennyi csonkakúp alakú és felső harmadában egyszer átfurt. A múzeumba bekerült két példánynál a csonkakúp felső lapjának közepén egy-egy köralakú sekély bemélyedés látható. Színük vöröses sűrű. Füstölés nyomát nem találtuk rajtuk, holott míg a többi tárgyak lelet körülményeire semmi különösebb felvilágosítást nem kaptunk, addig ezekre vonatkozólag ajándékozó Sándor Pál úr úgy értesített, hogy a munkások tűzhely szélén találták [3.].

7. Kavicskőből formált törökő keskeny alsó végén a használat erős nyomával [3.].

* * *

Amit az emlékek ismertetése után még a telepről és a pár sírleletről általánosságban el kívánunk mondani, a következőkben foglaljuk össze: Azok a hengerded üregek, melyeknek jelenlétéből praehistorikus telepre következtettünk — őskori telepeken általában gyakori jelenségek. Ilyeneket találtak hazai területen, hogy másokat ne említsünk a lengyeli,¹ a perjámosi,² a marosvásárhelyi,³ kolozsmonostori,⁴ oltszemi,⁵ sepi-szentgyörgyi,⁶ szászújfalusi⁷ és alsónyéki⁸ telepeken is. Formájuk, méretük igen különböző lehet. Leggyakoribbak, — mondhatjuk normális méretűek mégis az olyan nagyságúak, mint az itt ismertetett üregek s legtöbbször karakterizálja a lefelé kiszélesedő harangalak. Rendeltetésük igen sokféle lehetett s ez megmagyarázza azt is, hogy a szakkörök e tekintetben miért nem jutottak még egységes megállapodásra. Sokan földalatti verem, ú. n. putri lakásokat látnak bennük, mások veremsíroknak,⁹ ismét mások szeméttödröknek s részben gazdasági alkalmatlanságoknak tartják. Üregeinknél a bolygatott terület pontosabb megfigyelésekre nem adott alkalmat s épen azért leleteink nem lehetnek arra hivatva,

¹ *Wosinsky*: Das prähistorische Schanzwerk von Lengyel. Budapest, 1888. II. rész. 18—42. l.

² *Földrajzi Közlemények* 1911. évf. első füzet.

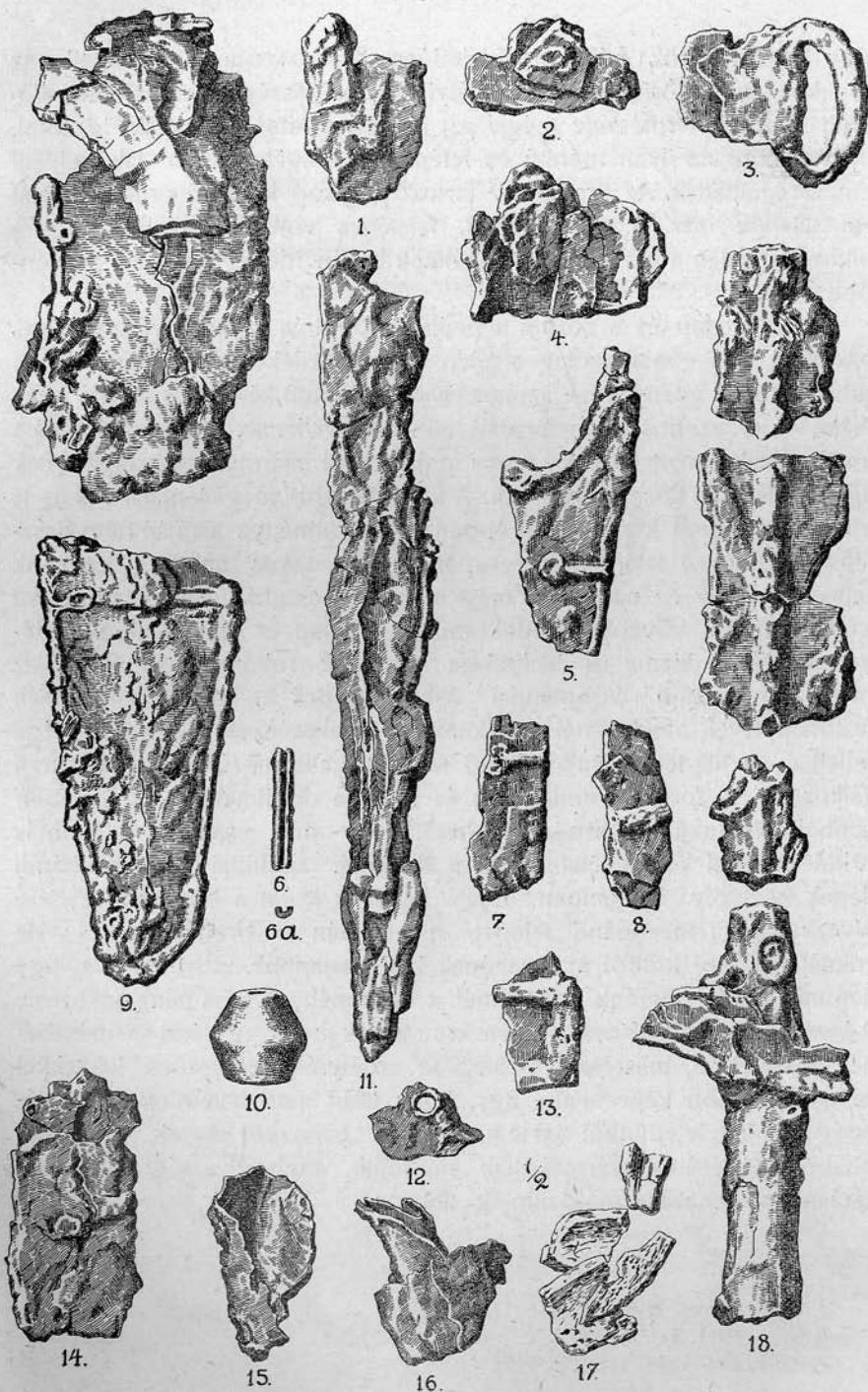
^{3—4} E sorok írója ásatta. Emlékei az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában őriztetnek. Kiadatlanok.

^{5—6} Dr. László Ferencz tanár ásatta. Emlékei kiadatlanok a Székely Nemzeti Múzeum tulajdonában.

⁷ Az *Archaeologiai Értesítő* 1888. évf. 261—266. l.

⁸ U. o. 1894. évf. 297—301. l.

⁹ Szászújfalusi veremsírok. U. o. 1888. évf. 261—266. l.

7. kép. Mellékletek a La-Tène izlésű sírból.
 Fig. 7. Objets trouvés dans la sépulture La-Tène.

hogy rendeltetésük felől megbízhatóan tájékoztassanak. Méreteik, az üregeket kitöltő törmelékföld szabálytalan rétegeessége s a belőlük előkerült emlékek természete mégis azt az álláspontot látszanak igazolni, amely szerint az ilyen méretű és felépítésű üregek ember lakóhelyéül nem szolgálhattak. Az üregekhez tartozó egykori kulturrétegnek nyomát sem találtuk már. A temetkezések felszínes volta bizonyítja, hogy a kulturréteg talán a gazdasági munkálatok során idővel lekopott, veszendőbe ment.

Ami a telep és a három temetkezés korát és azoknak viszonylagos korát illeti, arra vonatkozólag a telep edénytöredékeinek és a temetkezésekből kikerült edényeknek azonos elveken alapuló készítő és díszítő technikája, — az azonos edényformák, stb. arra vallanak, hogy a telep és a temetkezések a bronzkornak azonos szakaszából származnak és egykorúak vagy legalább is közel egykorúak. A kor közelebbi megállapításához az 1. sírban feltételezett két bronztűt éppen leletkörülménye alapján nem használhatjuk s így e tekintetben csupán a keramikus anyagra vagyunk utalva, de hogy ez nálunk ma még mennyire megbízhatatlan támpontot nyújt, nem kell bővebben indokolnunk. A telep és temetkezések edényeinek díszítő eleme és technikája igen sok rokonvonást mutat az erdélyrészi korpádi¹ és apahidai² őskori telepek keramikus anyagának díszítményeivel, amelyeknél a bekarcolt díszítmények nagy többsége mellett — a tüzdelő, benyomkodó technika alkalmazásával is gyakran találkozunk. A formák romlásában és főleg a díszítmények kivitelében azonban oly fokú különbség érezhető, hogy már csak ez alapon is korkülönbséget kell feltételeznünk a korpádi, apahidai és mezőbándi telepek közt oly értelemben, hogy ha azok korát a bronzkor elejére helyezhetjük, a mezőbándi telepet, ha szintén a bronzkorból is, de azoknál későbbi időből származónak kell tartanunk. Erre mutat úgy telepünk, mint temetők edényeinél a díszítmények erős hangsúlyozása, kiképzése, amely sajátosság bronzkori emlékeinket egyrészt a mészbetétes edényekkel, másrészt és főleg az erdélyrészi felsőszöcsi³ leletekkel hozza szorosabb kapcsolatba úgy, hogy talán nem tévedünk, ha e sajátosság alapján telepünköt és temetőköt a bronzkor egyik előrehaladottabb szakaszából származónak mondjuk, melynél a régi technikai eljárások alkalmazása még mindig divatos.

¹ „Dolgozatok” 1913. évf. 1—17. l.

² U. o. 1911. évf. 1—26. l.

³ Arch. Ért. 1888. évf. 175. l.

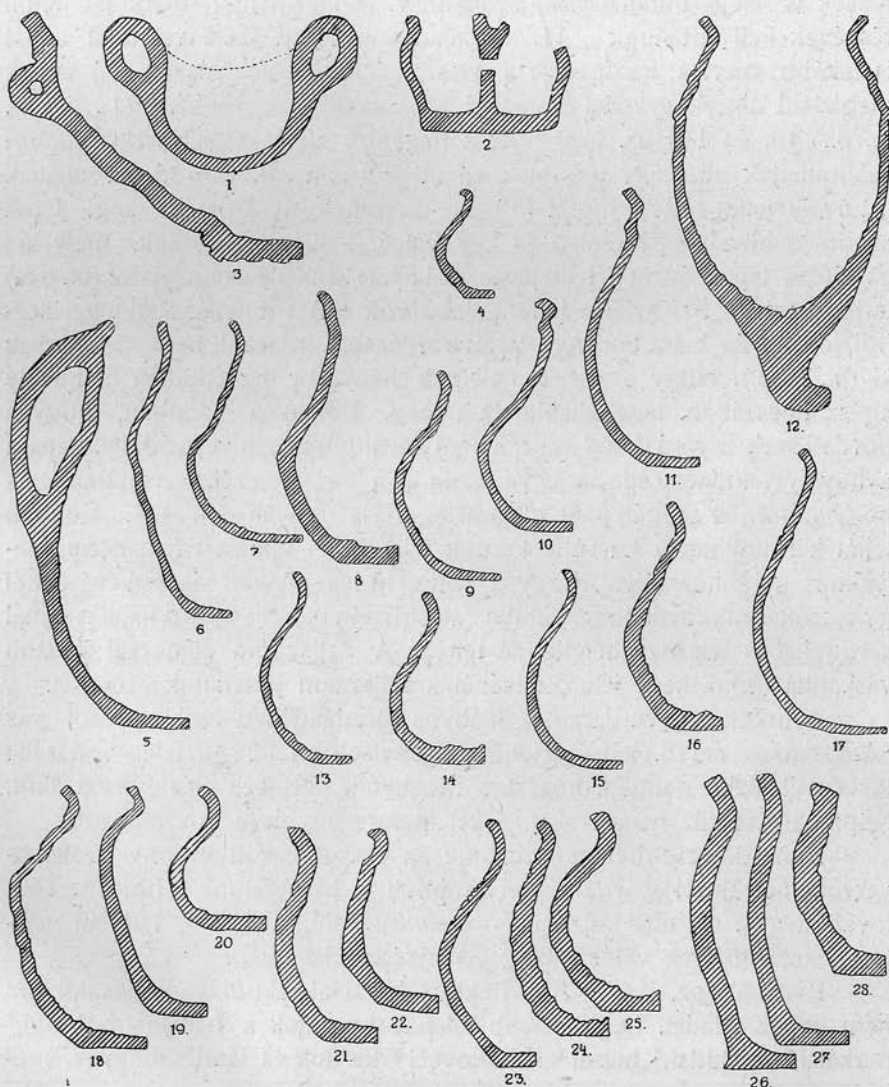
II.

La-Tène izlésű temetkezés.

(LXXIX. lelet.) (7. kép.)

A bronzkori telep és temető emlékeitől kor tekintetében évszázadok választják el azt a La-Tène izlésű temetkezést, mely népvándorláskori temetőnk területén egymagában került elő.

Kis fészekben, alig 15 czm. mélyen, rendszertelenül összezsúfolva

8. kép. Praehistorikus (1—3.) és népvándorláskori (4—28.) edények jellemző metszetei.
Fig. 8. Coupes caractéristiques de vases préhistoriques et de l'époque de la migration des peuples.

találtunk: félmaroknyi égetett embercsontot (17.), jókora halom vastöredéket és 1 drb. égetett agyag orsógombot (10.).

A vastöredékek figyelmesebb vizsgálata során kitűnt, hogy azok 1 kard, 1 hosszú lándzsa és 1 vékony vaslemezről készült edényféle tartozékai lehettek. Megállapíthattuk továbbá, hogy a *kard* hüvelybe bújtatva és összehajlítva, több darabra törve, került a sírba. Hegye a hüvely sarujával egyetemben, valamint az összehajlított középrész annyira épen maradt ránk (9.), hogy a lelet korára vonatkozólag már e részek is elég útmutatással szolgálnak. A kardpenge markolat felőli részének kell tartanunk a 11. sz. alatti töredezett szélű vasrudat annál is inkább, mert a kardpenge a visszahajlított felső részen (9.) ennek megfelelő elkeskenyedést mutat. A töredékekből egyébként (1., 2., 5., 7., 8., 13. és 14.) sz. alatt csak a nagyobb és jellegzetesebb darabokat mutatjuk be, mely utóbbiak közül az (5., 7., 8. és 13.) sz. alattiak a hüvely jellegzetes nyílását (5.) és díszitményeit őrizték meg. Ezek szerint a hüvely egy elülső és egy hátsó fémlapból készült, melyeket az elülső lap széleinek felhajtása által nyert keskeny szegélypánt (6., 6 a.) tartott össze. Szájnyílása harangalakú volt (5.) s a nyílás alatt a gerincből jobbra és balra korongosvégű bordácskák (rosetták helyett) indultak ki (5., 7., 8.). Hogy e díszítő elemek hányszor ismétlődtek a hüvely egész hosszában, nem állapíthatjuk meg. Bizonyos azonban, hogy a bordadíszek a sarú felőli részen nem korongosfejben végződnek, hanem a hüvely mindkét oldalán egyik széltől a másik szélig vonulnak és hogy a sarú a szegélypánt megvastagodása folytán állt elő. Könnyű tehát kardunkban a La-Tène kardok jellegzetes vonásait felismerni, melyekhez még hozzájárul, hogy a Tène izlésű égetett temetkezéseknél gyakorolt szokásnak megfelelően a sírbatétel előtt összehajlítás által kardunkat is hasznavehetetlenné tették. A szíjszorító lemezzel ellátott vaskarika (3.) a kard felerősítésénél a szíjazaton játszhatott szerepet.

A másik fegyverdarab, a hiányos töredékekben ránk maradt vas *lándzsahegy is* (18.) kétségtelenül magánviseli a La Tène izlés vonásait: fűzfalevél alakú pengéje hosszúra megnyúlt, gerincze éles bordát alkot. Köpűjéhez, a tűz hatása alatt, a kardpenge egyrésze hozzátapadt.

Annál kevesebbet mondhatunk az összerücskölt vékony vaslemezekről, melyekből pár darabot képből is bemutatunk (12., 15. 16.), továbbá a 4. sz. alatt rajzban adott vastagfalú, görbülő felületű vastöredékről, melyek valószínűleg edényrészei lehettek.

Kardunkhoz, lándzsahegyünkhöz hazai leletekből analógiákat kapni nem nehéz feladat. Legközelebb állanak hozzájuk a hatvan—boldogi,¹ perkátai,² apahidai,³ balsai⁴ simunoveci⁵ kardok és lándzsahegyek, me-

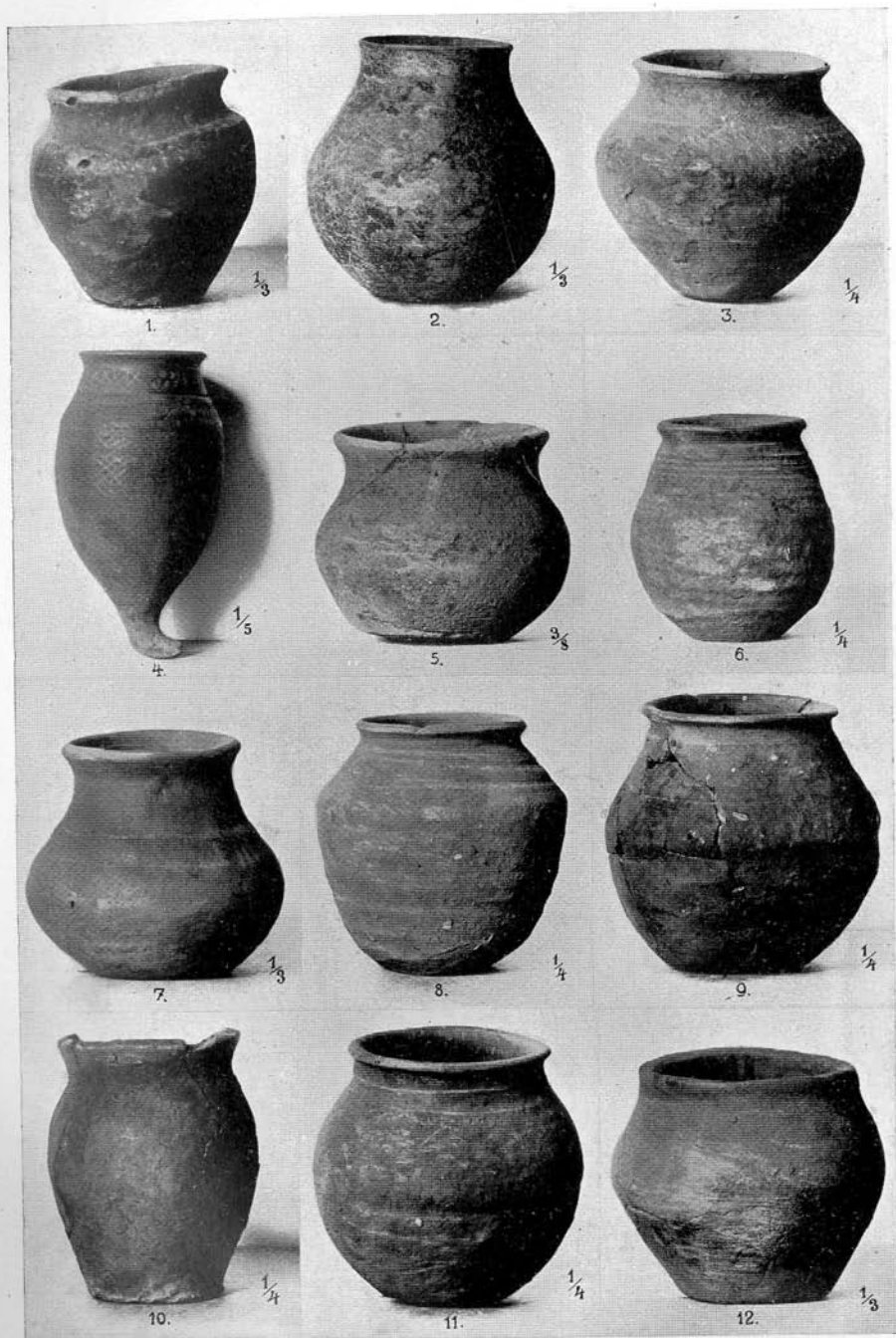
¹ Dr. Pósta Béla: *Arch. Ért.* 1895. évf. 1—26. l.

² Récsy Viktor: *U. o.* 1890. 264—268. l.

³ „*Dolgozatok*“ 1911. évf. 38. l.

⁴ Az E. N. M. régiségtárában.

⁵ *Arch. Ért.* 1902. 429. l.

9. kép. Agyagedények az alábbi sírokból:
 Fig. 9. Vases d'argiles des sépultures ci-dessous:

II.	III.	VII.
IX.	XIII.	XIII.
XIV.	XV.	XVI.
XIX.	XX.	XXVII.

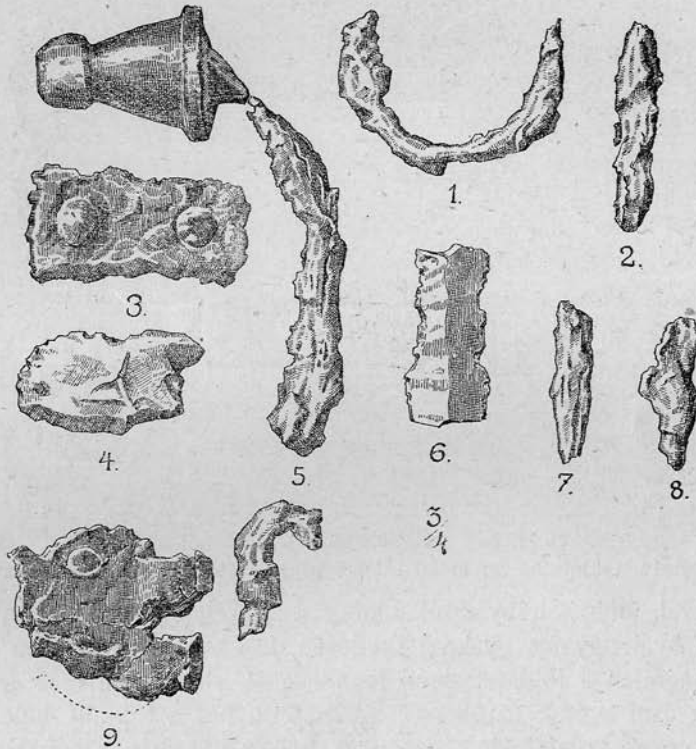

lyek közelebbi kormeghatározó mellékletek által is támogatva — kardunkat és vele a temetkezést a La-Tène izlést képviselő kornak középső szakaszába útalják, melynek általánosan elfogadott terjedelme a Kr. e. III—II. századot öleli fel.

III.

Népvándorláskori temető.

Mielőtt az emlékek ismertetését megkezdenők, helyén valónak találjuk előrebocsátani, hogy a temetőnek — mondhatjuk — minden sírja rabolt vagy bolygatott állapotban maradt ránk úgyannyira, hogy a legtöbb sírban csak hiányosan és mindig rendetlenül széthányva ta-

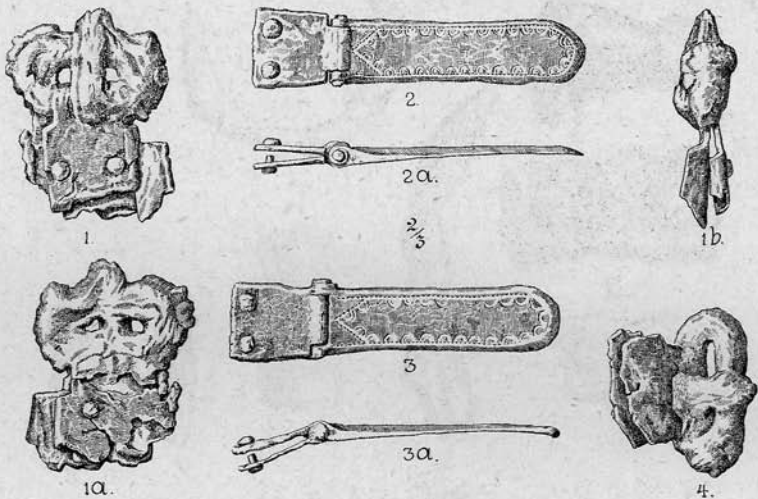

10. kép. Mellékletek a IV. (1—8.) és V. (9.) sírból.

Fig. 10. Objets trouvés dans la sépulture IV. (1—8.) et V. (9 H.).

láltuk fel az embercsontokat, de több olyan sírűregét is tártunk fel, melyekből teljesen hiányzott az embercsont. Ez utóbbi esetben csak a pár otffeledett vagy a sírrablók által otthagyott értéktelenebb sírmellékletből, vagy ha ezek is hiányoztak — a földfolt alakjából, tájolásából és méreteiből sikerült az egykori sír helyét megállapítanunk. Találtunk

azonban több olyan sírt is, a melyeknél a bolygatás csak a sír egyik részére terjedt ki, míg a másik része — rendszeren a lábfeleli rész — bolygatatlan állapotban maradt ránk. Pl. a X. sírnak emlékekben gazdag voltát ilyen részleges bolygatásnak köszönhetjük. Azoknál a síroknál, amelyeknél az általános rendetlenség daczára is némi rendet konstátálhattunk — a koponyát, vagy koponyacsontokat csaknem kivétel nélkül a sírűreg nyugati-, illetve délnyugat-északkelet tájolású síroknál a sír délnyugati végében találtuk meg, de épen a sírok bolygatott volta való tekintettel e jelenségből a halottak tájolására vonatkozólag megállapítás jellegű következtetést nem vontunk le s ez az oka annak, hogy a könnyebb áttekinthetés rovására térképünkön a tájolást nem jelöltük. Erre vonatkozólag megelégedtünk a sírűregek tájolásának meg-

11. kép. Mellékletek a VIII. sírból.

Fig. 11. Objets en fer et en bronze trouvés dans la sépulture VIII.

állapításával, aminél irányadóul mindig a sírűreg alja szolgált. A sírrablás alkalmával ugyanis gyakran megesett, hogy a fosztogatók a sírűreg irányát, méreteit a föld felszínén nem találták el, hanem más irányban kezdtek ásni s csak az alsó rétegekben, a hol a földfolt különvált a sárga agyagos szűzföldtől — fordultak helyes irányba. A méreteket is a sírűreg alján vettük. A rendkívüli nagy méretek, melyekkel néhány esetben találkozunk, arra mutatnak, hogy a sírok méretei a feldúlás alkalmával némelykor változást szenvedtek. Tekintve azonban, hogy több lovas temetkezés is került elő, a sírok rendkívüli méreteit ez alapon is magyarázhatjuk.

Mint más alkalommal, úgy ez esetben is az arra érdemes sírokat kibontás után lefényképeztük s ha sírfelvételeket fényképben mégsem adunk, a sírok bolygatott volta teszi ezt indokolttá.

A temető emlékeit két csoportban ismertetjük és pedig

A) alatt a rendszeres ásatásokból kikerült emlékeket,

B) alatt a szorványos leleteket.

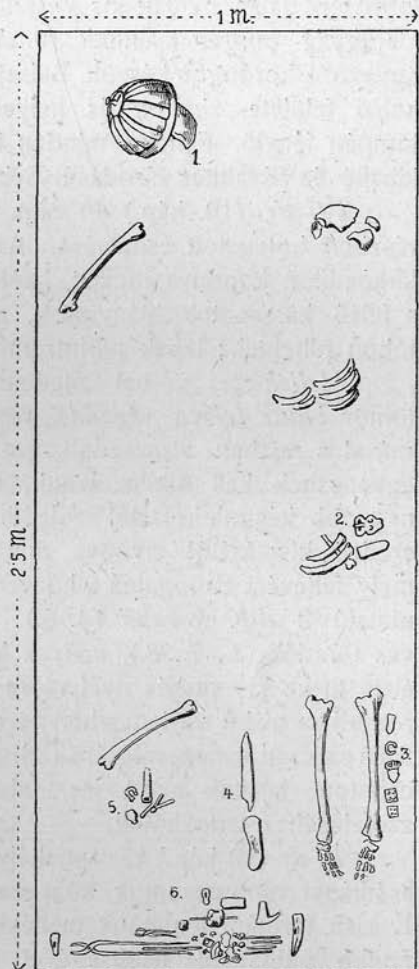
Még csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy a leletek folyószámozásából kifolyólag az egyes sírok — tekintet nélkül arra, hogy a közbeeső leletek esetleg nem sírleletek — azokkal együtt folytatólagos számozást kapnak s amíg az egyes leletek a térképen arabs számokkal jelöltetnek, addig a leírásban azok jelölésére római számokat használunk.

A) A rendszeres ásatások eredménye:

I. sír. Tájolása Ny—K, mélysége 1·10 m. Felnőtt ember lábsontjai hanyattfektetésnek megfelelő természetesen helyzetben úgy, hogy a lábfejek keletre feküdtek. A felső testrészek a koponyával egyetemben hiányoztak. Mellékletet nem tartalmazott.

II. lelet. A 9. képen 1. sz. alatt bemutatott agyag bögre az I. és III. sír közötti területről 20 czm. mélységből egymagában került elő. Anyaga nagyobb kvarczszemekkel kevert. A korongolás nyoma csak belső felületén látszik, külseje nyomkodás és faragás által szabálytalanul egyengett, érdes. Talpa lapított, színe barnás szürke. Az I. és III. sírhoz való közelsége, — valamint a sekély mélység folytán, a melyből előkerült úgy tekinthetjük, mint e bolygatott sírok valamelyikének eredeti mellékletét, mely a sírrablás alkalmával került másodlagos helyére.

III. sír. Tájolása Ny—K, mélysége 130 czm. A sír bolygatott volta mellett szól az a körülmény, hogy az alsó állkapocs a medenczesontok közt hevert, továbbá, hogy a felsőtesthez tartozó csontok a bal alkar és néhány oldalborda kivételével a koponyával egyetemben

12. kép. A X. sír helyzetrajza.
Fig. 12. Plan de situation de la sépulture X.

hiányoztak, de a megfelelő medence és lábsontok is kivoltak mozdítva eredeti helyzetükből. A bolygatás mellett bizonyít továbbá az a körülmény is, hogy bár a jobb czombkoncz és bal alsó lábszárcsont a kibontás alkalmával élénken zöldellett, a bronz tárgyakat — melyektől a csontok színüket egyedül kaphatták — nem találtuk meg. *Mellékletül* a jobb térd táján oxidált kis vasszilánkot és a sírnak fej felőli ny. felében kis agyag bögrét találtunk [9. kép. 2.]. Ez utóbbi finoman iszapolt agyagból korongon készült. Belsején a korongolás nyoma élesen látszik, külső felülete simított és helyenként a vékony firnises bevonástól tompán fénylő. Feneke minden kiugrás nélkül lapított, pereme lágyan kihajló és vízszintes zárodású. Színe: hamúszürke. (Átmetsz. 8. kép. 15.).

IV. sír. (10. kép.) 40 czm. mélyen felnőtt ember Ny—K tájolású, részben bolygatott csontváza. Az alsó álkapocs az eredeti helyzetéből kimozdított koponya mellett, attól mintegy 40 czm. távolságban hevert, a felső karsontok hiányoztak, az alsók a kézfejjel a medence csontokon pihentek; lábak párhuzamosan kinyujtva feküdtek.

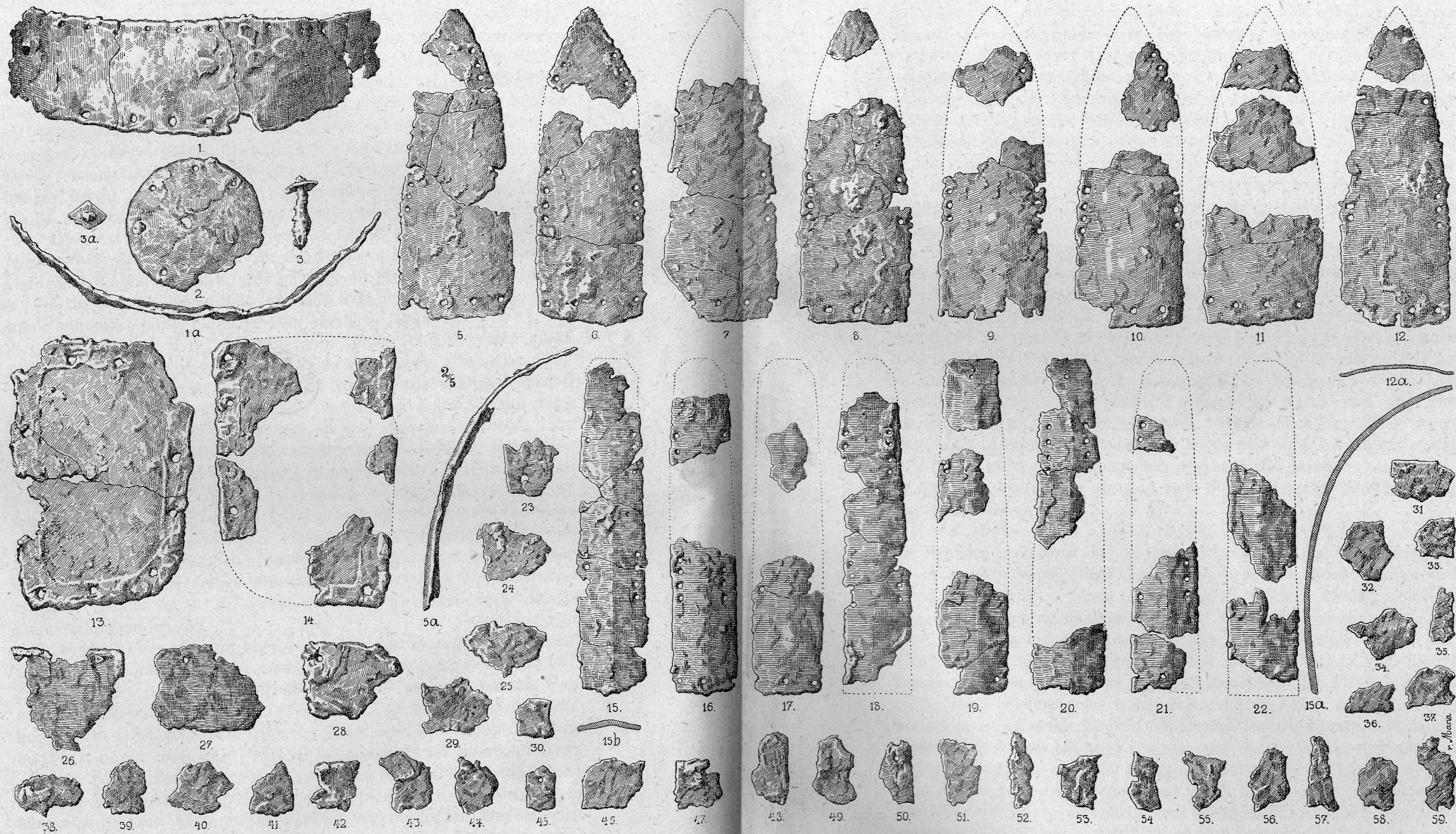
Melléklet: a bal medenczecsont külső oldalán *makk alakú tömör bronz fejben végződő vaspálczika* (5.),¹ mely a feltalálás alkalmával a rajzban visszaadott görbületet mutatta, de valójában inkább egyenesnek kell elképzelnünk, mely formájában leginkább tör vagy nagyobb kés markolatául szolgálhatott. Az sem lehetetlen azonban, hogy eredeti hivatásától elvonva mint csiholó acél teljesített szolgálatot, mely feltevést támogatná a közvetlen közelében talált s használat nyomát mutató 2 *drb. kovakő* (4. 6.). Ugyancsak e helyről került elő több vas töredék (2., 7., 8.), melyek közül a farostokat konzervált (7.) szám alatti túske kis vaskés nyél része lehetett. A két bronzzegeccsel nított rombikus alakú vaslemezben a temető által szolgáltatott analógiák alapján talán szíjcsatt lemezesrészének töredékét (3.) találhatjuk. A jobb medenczecsonton találtuk az 1. sz. alatti vaskarika töredékét, mely az őv szerelékéhez tartozhatott.

V. sír. (10. kép.) 45 czm. mély, Ny—K tájolású sírűregben rendetlenül széthányt embercsontok közt *vascsatt* két drb. töredékét találtuk (9.). E csatt formára temetőnk mellékletei közt több analógiát találunk s az épebb példányok segítségével (CXXV. és CLI. sír) megállapíthatjuk, hogy szíjra erősített csuklós tagja alapjában véve háromszög vagy még inkább rombold alakú volt középtájon összeszűkülő hosszoldalakkal.

VI. sír. 70 czm. mély-, Ny—K tájolású sírűregben bolygatott emberi csontváz hiányos részei. *Melléklet:* a jobb medenczecsont táján hosszú-kás vastárgy, talán kés, melyet azonban nagyon oxidált állapota miatt nem sikerült megmentenünk.

¹ A szövegben ( ) köztett számok itt is az illető sírhoz tartozó phototypiákra vonatkoznak, míg az autotypiákat [ ] közt idézzük.

13. kép. Pántos vassisak részei a X. sírból.
 Fig. 13. Fragments d'un casque à côtes en fer trouvé dans la sépulture X.

VII. sír. [9. kép. 3.] Ny—K irányú sírűregben, 60 czm. mélyen, mindössze egy drb. emberi csontrészt találtunk a lábfejből. A 170 czm. hosszú sírűreg e csonton kívül egy *edénykét* tartalmazott és ebben egy eltört kavicskövet; a bögre korongon készült, anyaga szemcsésen iszapolt, színe barnásszürke, égetése foltos. Külső felületét a korongolás után híg agyagsárral átvonták, de felülete ennek daczára a korongolás alatt kiugrott szemcsék helyén érdes és egyenetlen. Fenékrésze szabálytalanul lapított és arra enged következtetni, hogy az edénykét elkészülte után a korongról mintegy letépték és az ekkor szenvedett sérülést utólagos simítás és faragás által igyekeztek helyrehozni. E jelenséggel szemcsésen iszapolt edénykéinknél csaknem mindig találkozunk.

VIII. sír. (11. kép.) 160 czm. hosszú-, 80 czm. mély-, Ny—K tájolású sírűregben embercsontokra egyáltalában nem találtunk, de az egykori sírmellékletek közül megtaláltunk 2 drb. vas csattot és 2 drb. bronz szíjbújtatót. Ez utóbbiak (2., 2a., 3., 3a.) teljesen egyező példányok. Mindkettő két részből áll, t. i. a szíjszorító csuklós és a nyelvalakú hosszukás tagból, mely utóbbi a csuklón ájjáró pálczikán ide-oda mozgatható és mindkét példány ponczolt vonalokból és koncentrikus körökből formálódó díszítéssel van ellátva. Ez egyező vonások arra engednek következtetni, hogy a szíjvégek olyan deréköv szerelékei voltak, amely két csattal záródott. E feltevést csak megerősíti az a körülmény, hogy a sírban a szíjvégeknek megfelelő nagyságú két csattot is találtunk (1., 1a., 1b., 4.), melyeknek azonban csak nítoló szegecsei valók bronzból, anyaguk ellenben vas.

IX. sír. [9. kép. 4.] Ny—K irányú sírűregben, 55 czm. mélyen, kis területen szétszórva emberi alsó állkapocs és néhány vékonyabb csonttöredék a végtagokból. Inkább gyermek, mint felnőtt ember sírja lehetett. *Melléklet*: a római infundibulum alakjára készült, tölcéses végződésű agyag edény és pár alaktalan vastöredék. Az edény farkszerű fenék-nyulványa meggörbülve oldalt úgy hajlik ki, hogy földbe való felállításra sem lehetett a legalkalmasabb. (Átmetsz. 8. kép 12.). Eléggé finoman iszapolt hamúszürke agyagból korongon készült; pereme kihajló; vállán két vízszintes borda szalad körül. Külső felülete vékony firnises anyaggal kezelt. Nyakán szabálytalan zeg-zúg vonalas dísz csillog, melyet úgy állíthattak elő, hogy az edény sima, matt felületére a díszet alkalmas simító szerszámmal (csonttal) utólagosan rácsiszolták. Ugyanilyen módon vont függőleges vonalak csillognak a két borda között, míg az edény hasi részét sűrűn egymás mellé vont vonalokból formálódó függőleges szalagokkal 11 részre osztották és minden második oszlopot rácsiszolt hálódísszel, vagy fonásdísszel töltöttek ki úgy, hogy a díszítés az edény egész felületén 6-szor ismétlődik. A díszítések formai alkalmazása és

technikája általában emlékeztet a marosszentannai¹ népvándorlaskori temető edényeinél észlelt formákra és technikára. Különben e díszítő eljárással edénymellékleteink egy jelentős csoportjánál még találkozni fogunk.

X. *lelet.* (12–18. kép.) A népvándorlaskori temető emlékekben leggazdagabb sírja. Tájolása Ny—K, mérete 250 × 100 czm., mélysége 50 czm. A sírüreg jobb szélében hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben két lábszárcsont a lábfejcsonatokkal egyetemben. A többi csont részben hiányzott, részben eredeti fekvéséből kimozdítva hevert. A koponyából pl. csak apró töredékeket találtunk a sír nyugati felében, az egyik felső kar és egyik czombcsont pedig a sír déli szélében másodlagos helyen feküdt s a térdek közelében alsókar és oldalborda csontok heverték. Semmi kétség nem lehet tehát az iránt, hogy rabolt, vagy legalább is részben bolygatott sírral van dolgunk. A talált embercsontok és sírmellékletek egymáshoz viszonylagos helyzetét a sír helyzetrajza szemlélteti (12. kép), ahol a sírmellékleteket, illetve melléklet csoportokat folyó arabs számokkal jelöltük s ismertetésüket is e folyószámok sorrendjében adjuk.

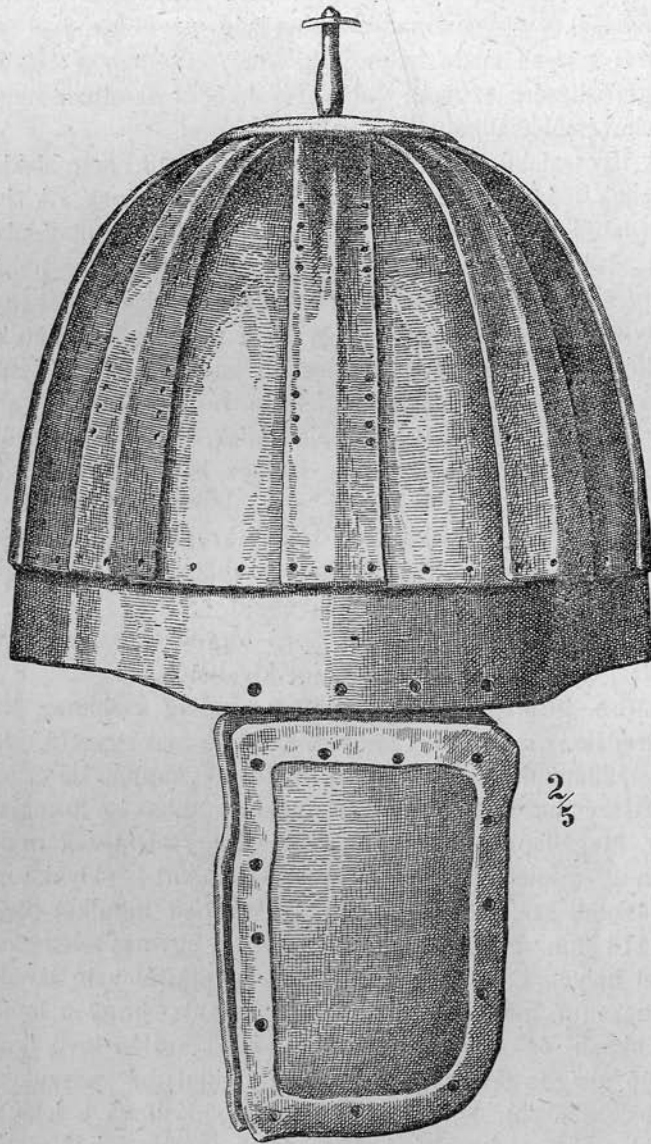
1. A koponya közelében minden díszítés nélküli pántos sisak vaslemez szerelékei. A munkás ásója a sisakot darabokra törte, de még a helyszínén megállapíthatjuk, hogy vízszintesen körülszaladó vasabroncsból és ehez többé-kevésbé függőleges helyzetben csatlakozó vaspántokból állott. Apró töredékeiből a leggondosabb jóakarattal sem sikerült összeállítanunk, de annyit elértünk, hogy alkotó részeinek formáit megállapíthatjuk s így az ismeretes analógiák segítségével a sisak teljes alakjára is következtethetünk. A sisaknak hiányos töredékeiből összeállított részeit 13. sz. képünkön mutatjuk be s amint innen is láthatjuk hat különböző formát képviselnek. Közöttük találjuk (13. kép):

a) az 57 mm. széles és 3 mm. vastag vaslemezéből készült homlokabroncs töredéket (1., 1a.) alsó szélén egymástól átlag 20 mm. távolságra furt négy nagyobb lyukkal, és felső szélén egymástól átlag 15 mm. távolságra furt kisebbméretű lyuksorozattal. Ez utóbbi részen a lyukak folytatólagos sorát csak egy izben szakítja meg rozsdázott megvastagodás, ahol talán nítoló szeget sejtethünk.

Az abroncs, amint rajza is mutatja, a négy nagyobb lyuk felelőli alsó szélén egyik oldalra menedékesen 1 czm.-nyit elkeskenyedik s látszólag e keskeny formában folytatódott. Minthogy semmi kétség nem lehet az iránt, hogy e vastag és széles abroncs-töredékben a sisak homlokabroncsát kell látnunk — joggal tételezhetjük fel, hogy a homlokabroncs az apró töredékekben ránk maradt (23–59.) másik oldalon is elkes-

¹ „Dolgozatok“ 1912. évf. 334. l.

kenyedett s e keskeny formában záródott úgy, hogy körülbelől 19—20 czm. átmérőjű kört, vagy ennek megfelelő nagyságú ellypsoid alakot formált. Hogy a homlokabroncs akkor van helyesen beállítva, ha az elkeskenyedés az alsó szélre esik, misem bizonyítja jobban, mint az a négy nagyobb lyuk, mely az abroncs e részén van és amely tökéle-

14. kép. A X. sírban talált pántos sisak helyreállított képe.
Fig. 14. Figure reconstruite du casque à côtes de la sépulture X.

tesen megfelel a fülvédő (13., 14.) felső peremén látható négy lyuknak, melyek segítségével a fülvédő az abroncsra volt erősítve. Így tehát a homlokabroncs meglevő része a jobb, vagy még inkább a baloldali rész s ennek megfelelően az abroncs elöl a homlokon, vagy hátul a nyak felett keskenyedett el, de az sincs kizárva, hogy elöl is hátul is keskenyebb volt, mint két oldalt, ahol talán a fülvédők kivánták annak megszélesedését. — A harmadik eshetőség az volna, ha az abroncs széles részét a nyak tájára helyeznők, mely esetben a 4 lyuk a nyakvédő megerősítésére szolgált volna. Nyakvédőt azonban nem találtunk s így e feltevéstől elállhatunk.

b) A tárcsaalakú 3 mm. vastag vaslemezt (13.) már alakjánál fogva sem tarthatjuk másnak, mint a sisak fülvédő részének. A hossznégy-szöges formától csak abban tér el, hogy elülső hosszanti oldala karélyos, jobboldali alsó sarka pedig lekerekített. Semmi kétség nem lehet az iránt, hogy a homlokabroncshoz vízszintes záródású keskeny szélével volt erősítve, amit az is igazol, hogy az e részen, közepén még épen meglevő két lyuk és a szélekről részben letöredezett két lyuk egymástól való távolsága tökéletesen megfelel a homlokabroncs alsó szélén lévő négy lyuk egymástól való távolságának, de emellett szól az egyik hosszanti — mindenesetre elülső — szélnek karélyos volta is. Így tehát e példánynál a baloldali fülvédővel van dolgunk. A két hosszanti és az alsó peremen furt lyukak a bőr béllés szegélyének megerősítésére, fe lfűzésére szolgáltak, melynek nyoma centiméter szélességben a fülvédő külső felületének szélein jól kivehető.

A jobboldali fülvédőből csak apró töredékek maradtak ránk (14.), de a bőrszegély nyomai ezeken is jól kivehetőek.

c) 8 drb. gömbszög alakú, 2 mm. vastag vaslemez, illetve ezek hiányos töredékei (5., 5a., 6—12., 12a.). Közülük csak egyet (5.) sikerült anyyira összeálltanunk, hogy teljes formáját megkapjuk, de ezzel egyszersmind az összes hasonló méretű vaslemezek gömbszög formáját is megállapíthattuk. Megállapíthattuk továbbá azt is, hogy a lemezek mindenkének alsó szélén egymástól átlag 15 mm. távolságban furt 4—4 lyuk foglal helyet, míg a hosszanti széleken 51 mm. magasságban mindkét oldalon ismét 4—4, és 114 mm. magasságban újlag 4—4 egymás felett elhelyezkedő lyuk foglal helyet. Ez utóbbi lyukaknak egymástól való távolsága mindenik lemezen 7 mm. Ha tekintetbe vesszük, hogy a lemezek alján levő 4 lyuknak és a homlokabroncs felső szélén levő lyuknak egymástól való átlagos távolsága egyezik és tekintetbe vesszük a lemezeknek gömbszög alakú, tehát görbülő voltát, máshová e lemezeket nem helyezhetük, mint a homlokabroncs felső szélére, ahol megerősítve a sisak fejrészének tartozékai lehettek.

d) 8 drb. az előbbieknél keskenyebb és valamivel hosszabb

15. kép. Mellékletek a X. sírból.
 Fig. 15. Objets trouvés dans la sépulture X.

rombikus alaku vaslemez (15., 15a., 15b., 16—22.). Ezekből is csak egyet sikerült megközelítő teljességgel összeállítanunk (15.). A lemezek felfelé keskenyednek, de amint két drb. hiányos töredék (19., 20.) mutatja, a felső részen a hosszanti szélek nem csúcsba szaladtak össze, mint az előbb látott lemezeknél, hanem egyes zárodásúak s felső végükön, a lemez közepén, egy-egy lyukkal vannak ellátva. A pántok alsó szélén 3 egymás melletti lyuk, — a két hosszanti szélén 51 mm. magasságban 4—4 és 114 mm. magasságban mindkét oldalon ismét 4—4 egymás feletti lyuk foglal helyet, tehát a függőleges irányban elhelyezett lyukak száma és elosztása a széleken egyezik a c) alatt leírt lemezeken látható lyukak számával és elosztásával. Daczára, hogy e keskeny pántok nagy része apró töredékekben maradt ránk, alig férhet kétség ahhoz, hogy számuk nyolcz volt, tehát annyi, mint a gömbszög alakú lemezek száma. Erre mutat:

e) a keskeny pántok összefoglalására szolgáló *fedő korong* (2.) szélein elhelyezett lyukak száma is, melyekből 4 épen maradt ránk, egyben még benne van a nítoló kúposfejű vasszegecs, kettő letört, a nyolczadikat pedig a nítoló szegeccsel átellenben kell keresnünk. A 8 keskeny pánt alkotta tehát a sisak fejrészének vázát úgy, hogy a pántok a felső végük közepére furt egy-egy lyuk segítségével illeszkedtek a zárókoronghoz.

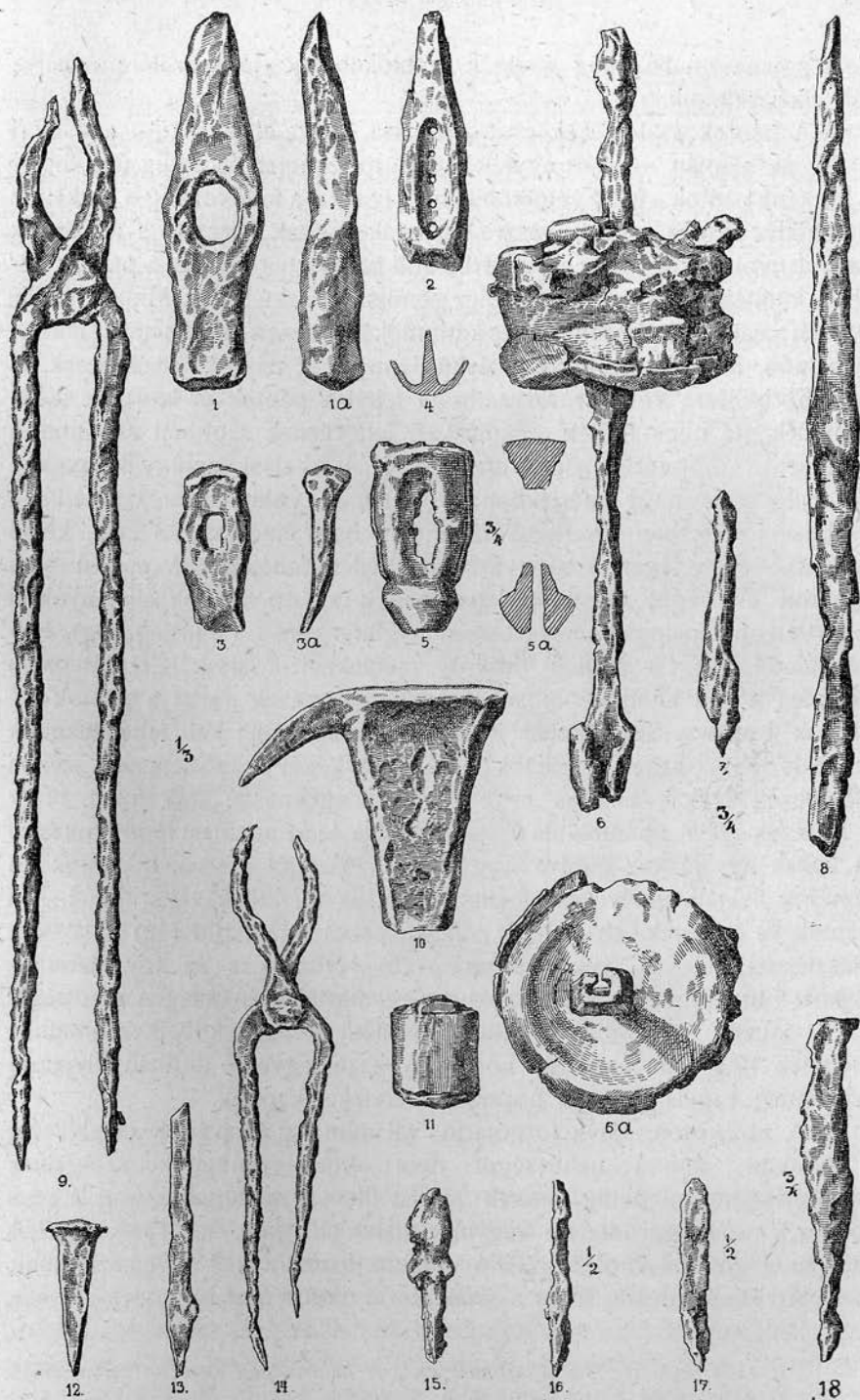
f) a sisaktöredékek közt találtuk az egyik végén bronz koronggal ellátott hengeres vaspálczikát (3. 3a.), mely a zárókorong közepébe nítolva forgótartóul, vagy a sisak fogantyujául szolgálhatott.

Azt a feltevést, hogy a sisak nyakvédővel is el lett volna látva, — amint már előbb is mondtunk — a ránk maradt sisakrészek nem igazolják.

Ezek után baloldali nézetből bemutatjuk a sisak rekonstruált képét (14. kép.). A rekonstruálásnál egyrészt a ránk maradt sisakrészekre támaszkodtunk, másrészt azokra az irodalmilag ismert analógiákra, melyek domborműves emlékeken, éremképeken és a különböző európai múzeumokban őrzött hasonló szerkezetű sisakokban állanak rendelkezésünkre.

A ránk maradt sisakrészek első látásra kétségtelenné teszik, hogy nem főveg formájú lemez sisakkal, hanem úgynevezett pántos sisakkal (Spangenhelm) van dolgunk, melynél a széles homlokabroncs felső széléhez erősített több vagy kevesebb pánt játsza a főszerepet, mely pántok felső végükkel a fedőkoronghoz illeszkedve a homokabroncs fellett gömb, vagy konikus formában összehajlanak.

Sisakunknál a homlokabroncs felső szélén, — valamint a keskeny pántok és a gömbszög alakú lemezek alsó szélén látható lyukak, továbbá az utóbbiak két szélén ugyanazon magasságban elhelyezkedő lyukak azonos csoportosítása nyilvánvalóvá teszi, hogy mind a 16 drb. lemezes

16. kép. Vas és bronz szerszámok a X. sírból.
 Fig. 16. Outils en bronze et en fer de la sépulture X.

részt egymás mellé, még pedig a homlokabroncs felső szélére erősítve kell elképzelnünk.

A pántok és lemezek csoportosítása, illetve elosztása — az ismert analógiák alapján — csak egyféleképpen történhetett és pedig úgy, hogy a keskeny pántok a felső végükön látható lyukkal a fedőkorong 8 lyukához illeszkedve nyolcz egyenlő részre osztották a sisak fejrészét s az általuk határolt nyolcz gömbszög alakú térbe volt beillesztve — tehát a pántok közének kitöltésére szolgált — a nyolcz gömbszög alakú lemez. Miután nítolás nyomát csak a zárókorongon és a homlokabroncon észlelhetjük, feltételezhetnők, hogy a gömbszög alakú lemezek a pántok közén csak az erős bőrbéllésre voltak rávarva, hogy tehát a pántok és lemezek szélei érintették, de nem fődtek egymást. E feltevésnek azonban ellentmond egyrészt a czélszerűtlenség, mert ez által a sisak amúgy is gyenge ellentálló ereje nagy mértékben gyöngítettetett volna, másrészt pedig a sisaknak ez esetben nyerhető feltűnően nagy mérete (73 czm. külső terület), amely igen vastag szörme béllés feltételezése esetén sem indokolt és végül ellentmondanak ennek az ép sisakok által nyújtott legközelebbi analógiák, nevezetesen a gültlingeni¹ (Württemberg), baldenheimeri² (Elsass) pántos sisakok, melyeknél a sisak fejrészét osztó hat pánt közeit kitöltő gömbszög alakú vaslemezek szélei a pántok alá vannak bujtatva. Sisakunknál is hasonló szerkezetet kell feltételeznünk annál is inkább, mert a pántok és a pántok között kitöltő lemezek szélein elhelyezett lyukak azonos csoportosítása egyenesen arra mutat, hogy a lemezek szélei a pántok alá voltak bujtatva és az egymást fedő lyukakon át voltak egymáshoz nítolva, vagy fűzve. Másfelől a sisak a pántok és lemezek illetén elhelyezése mellett normális méretűvé válik. Ha t. i. a pántok és lemezek alján levő lyukak összes számából (56) az összeillesztésnél elvesző lyukak számát (16) levonjuk s az így maradtak számát (40) megszorozzuk azoknak egymástól való átlagos távolságával (1·5 czm.), kb. 60 czm. külső területű sisakra következtethetünk, melynek 19·1 czm. átmérőjű kör, vagy ezzel egyenlő területű ellypsoid felel meg, vagyis egészen normális méreteket kapunk.

A zárókorong és a forgótartó, valamint az arcvédők elhelyezése a sisakon semmi nehézséget nem okoz: önmaguk szolgálnak útmutatással. Ami pedig a sisak alakját illeti, arra vonatkozólag a pántok és lemezek görbületére vagyunk utalva (13. kép. 5a., 15a.), melynek alapján a gömbalakhoz közelálló konikus formára kell következtetnünk.

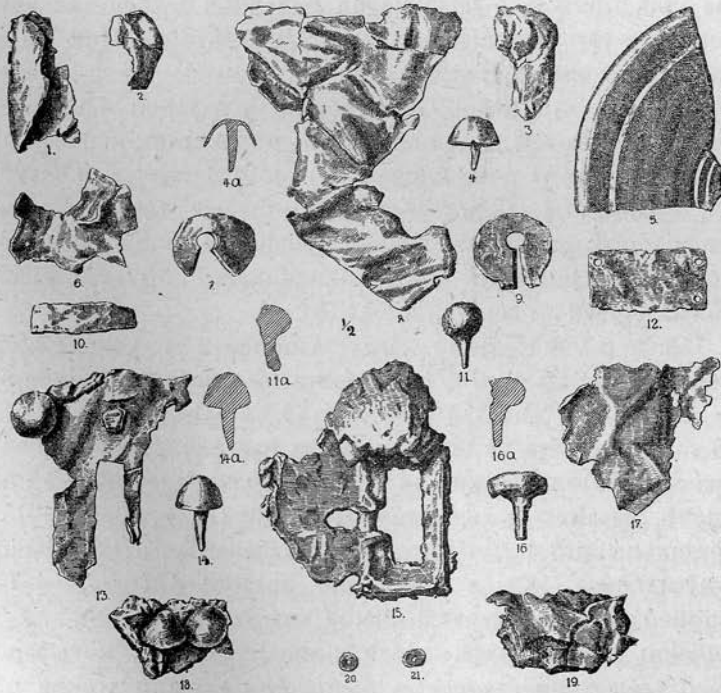
Arra a kérdésre, hogy a sisak részei nítolás által függöttek-e össze,

¹ L. Lindenschmit: *Die Altertümer unserer heidn'schen Vorzeit*. Mainz, 1911. V. köt. 45. l. 11. tábla.

² L. Lindenschmit: *id. m. V. k. 191. l. 35. tábla.*

vagy erős bőrfűzés tartotta azokat egymáshoz, az emlékek biztos feleletet nem adnak, mert amíg a nítolás nyomát a homlokabroncon és a zárókorongon csak egy ízben észleltük, addig a pántokon és térkitöltő lemezeken egyetlen esetben sem konstatáltuk. Vagy azt kell tehát feltételeznünk, hogy a nítoló szegecsek kihullottak, vagy még inkább azt, hogy a pántok a homlokabronchhoz és zárókoronghoz is hozzá voltak nítolva, ellenben a pántok közét kitöltő lemezek csak a homlokabronchhoz voltak hozzánítolva, míg a pántokkal csak bőrfűzés tartotta össze. A sisak bélése bizonyára bőr volt, melynek megerősítésére vonatkozó-

17. kép. Bronztárgyak töredékei a X. sírból.

Fig. 17. Fragments des objets en bronze trouvés dans la sépulture X.

lag azonban az emlékek semmi felvilágosítással nem szolgálnak. (A sisakra vonatkozólag lásd még az összefoglalást.)

2. (15. kép.) A X. sír helyzetrajzán (12. kép) 2. sz. jelzi a nagyobb vas *ővcsatt* lelőhelyét, melynél a csukló aláhajtott végének megerősítésére, amint az *ővcsatt* alsó nézetén látható, keskeny bronzpántot használtak (2., 2a.), mely utóbbit a félgömbös, karimásfejú bronz szegecsek tüskéjével nítolták a csatt testéhez. Közéléből került elő a *vasszíjvég* (3.).

3. (15. kép.) A bal lábszárcsont külső oldaláról valók: a bronz-

szegecses kisebb *vas csatt* (7.), két kisebb, ugyancsak vasból való *szíjvég* (8. 12.) és egy hasonló (?) töredéke (6.), továbbá a félgömbalakú, karimásfejú bronzszegecsekkel ellátott négyzetes vaslemez (1.), az előbbiekhöz hasonló 4 drb. bronzszeg fejrésze (4.), 2 drb. bronzszegecses *vas lemez* töredék (5., 10.), a *vas karika* (9.)- és a vas nítoló szeggel ellátott *vas lemez* töredék (11.), mely utóbbi kivételével a többi részint a deréköv (1. 4.), részint a mellékszíjak szerelékei (5—10. 12.) lehetnek, mint *csatt*, *szíjvég* és *boglárok*.

4. (15. kép.) A jobboldali lábszárcsont külső feléről, a sír közepe tájáról kerültek elő: a *vas kés*, vagy törpenge (25.), mely látszólag vas lemez hüvelybe volt bújtatva; a felső végén behajlított *teknőalakú vas lemez* (13.), amely a tör markolatának burkolatául szolgálhatott és az erős használat nyomát mutató *fenőkő* (17.).

5. (15. kép.) Az előbbi leletcsoport közelében feküdtek: a kis *vas nyílhegy* töredék (24.); egy *láncsahegy* vasköppüje, melynek pengéjét nem találtuk meg (16.); a *vas kampó* (30.); több *hengeres és hasábos vas pálczika töredék* (14., 18—23., 26—29.), melyek részint szerszámok, részint nyílhegyek tartozékai lehetnek; továbbá a szabálytalan alakú rög, melynek törési felülete meggyőzően bizonyítja, hogy *vas salak* (15.) és végül az égetett *agyag orsógomb* (31.).

6. (16. kép.) A legtöbb tárgy azonban a sír keleti végében, a halott lábfeje közelében volt felhalmozva. A sírűregen keresztbe volt fektetve a 45 czm. hosszú *vasfogó* (9.), melyet az izzó vasnak a tűzből való kivételére és üllőre tartására használtak; szárjai közé voltak behelyezve: a hasonló alakú, de jóval *kisebb vasfogó* (14.); a hosszabb és rövidebb, hasábos és hengeres vaspálczák (7., 8., 13., 15.—17.), melyek minden bizonnyal *fűrók* gyanánt használtattak; a lapítottfejú, hengeres *lyukasztó vas* (18.); a zömöktestű, hasábos *hidegvágó* (12.) és az öt különböző nagyságú lyukkal ellátott *vas szegfejelő* (2.). Ez utóbbi egyik oldalon teknős, másik oldalon simafelületű. A kovácsmester a különböző vastagságú szegeket a megfelelő nagyságú lyukba a hátsó, sima oldalon dugta bele s miután a kívánt fejet kialakította, a szeget a szegfejelőből az ellenkező oldal felől visszaverve szabadította ki. Azért, hogy ez könnyebben történhessen, — kivált a rövid szegeknél — volt szükség egyik oldalon a teknős felületre. — E tárgyak felett bronzlemezek, szegek és kisebb vastárgyak voltak elhelyezve, melyeket alább ismertetünk. Most azokkal a szerszámokkal folytatjuk a leírást, melyek a *vasfogó* közelében feküdtek. A *vasfogó* szárának a végénél találtuk a nagy *vas kalapácsot*, mely egyik végén keskeny élű, vagy tompahegyű, másik végén hasábos fejben végződik s a fej és él a nyélfelőli részen gyöngye szög alatt egymáshoz, befelé hajlik (16. kép 1., 1a.). A *vasfogó* másik végénél feküdt a *vágókalapács* (3.), feje hossz-

négyszetes, elkalapált, éle elkeskenyedő. A harapófogó és a 4. sz. leletcsoport közt foglaltak helyet az alábbi tárgyak: a *vasüllő*, melynek asztalából egyik oldalra lefelé görbülő hegyes nyulvány ugrik ki, erős használat nyomát mutatja; közelében feküdt a kis *fenőkő* (15. kép 32.), továbbá a lendítő kerékkel ellátott *fúrószerkezet* (16. kép 6., 6a.). Ez utóbbinak hengeres vastengelye felső végén hiányos, eltörött s épen azért felső záródásáról semmit sem tudhatunk meg, alsó végén azonban megvan a fúró felvételére, megerősítésére szolgáló köpű s így semmi kétség nem lehet az iránt, hogy valóban fúróval van dolgunk. A tengely közepe tájára, vagy még inkább középvonala alá volt felerősítve a lendítő kerék, amely egy alsó és egy felső bronzlemez korongból alakul úgy, hogy a korongok széle lefelé, illetve felfelé hajlik és a közöttük levő tért 2 czm. vastag ólommassza tölti ki. Így a fúró maga is jókora súllyal nehezedett a kifúrandó tárgyra, ha t. i. függőleges helyzetben alkalmazták a fúrót. A nehéz lendítőkerék jelenléte azonban arra a feltevésre is alkalmat ad, hogy a fúrószerkezet megfelelő ágyakba helyezve, vízszintes helyzetben is alkalmazható volt, mikor a fúrás oldalról történt. E helyzetben üreges tárgyak (faszelenczék, lásd 13. sír) esztergályozásához is használhatták. Forgásba hozatala mindenesetre hurkolt nyirettyű segítségével történt.

A fúrószerkezet közeléből való az előbbitől eltérő típusú és rendeltetésű *szegfejelő* (16. kép 5., 5a.). Egyik végén makkos végződésű, másik végén sima lappal záródó bronzöntvény, mely középen szabálytalan ovális alakban át van törve. Ez áttöréshez a makkos végződés közepén hosszanti lyuk vezet, míg az öntvény simalapú végződéséhez vasrozda tapad, bizonyosságául annak, hogy egykor e végére vaspálczás tag volt erősítve. E szerszám segítségével készítette a kovácmester a kúposfejű szegecsekét olyan formán, hogy az előbb látott vas szegfejelő sima lapján a bronz, vagy vasszegecs fejét vékony lemezzel kalapálta s azután a szegcet e második típusú szegfejelő alsó végén levő lyukon át a makkos végződésre helyezte s a lapos fejet apró kalapácsütésekkel domborította rá a szegfejelő makkjára, vagy alkalmazta a makknak megfelelő homorú ellenformát, mikor a szeg egy ütés árán megkapta a kívánt üreges, kúpos fejet. Emlékeink közt az ellenformát nem találjuk meg, de a sírban lelt üreges-kúpos fejű szegcek azonos mérete, formája a mellett szól, hogy ellenformát is használt a szegfejeléshez. Amíg tehát az előbbi szegfejelő a laposfejű szegcek előállítására és az üreges, kúpos fejű szegcek előkészítésére használtatott, addig az utóbbi az üreges-kúpos fejű szegcek előállításánál volt nélkülözhetetlen. A sírban lelt utóbbi formával bíró szegcek mind bronzból készültek és valamennyi ráillik a fejelő makkos végére. Ilyen pl. az a négy drb. szeg, amelyet a deréköv boglárjának közelében találtunk (15. kép. 4.), továbbá a boglárón és

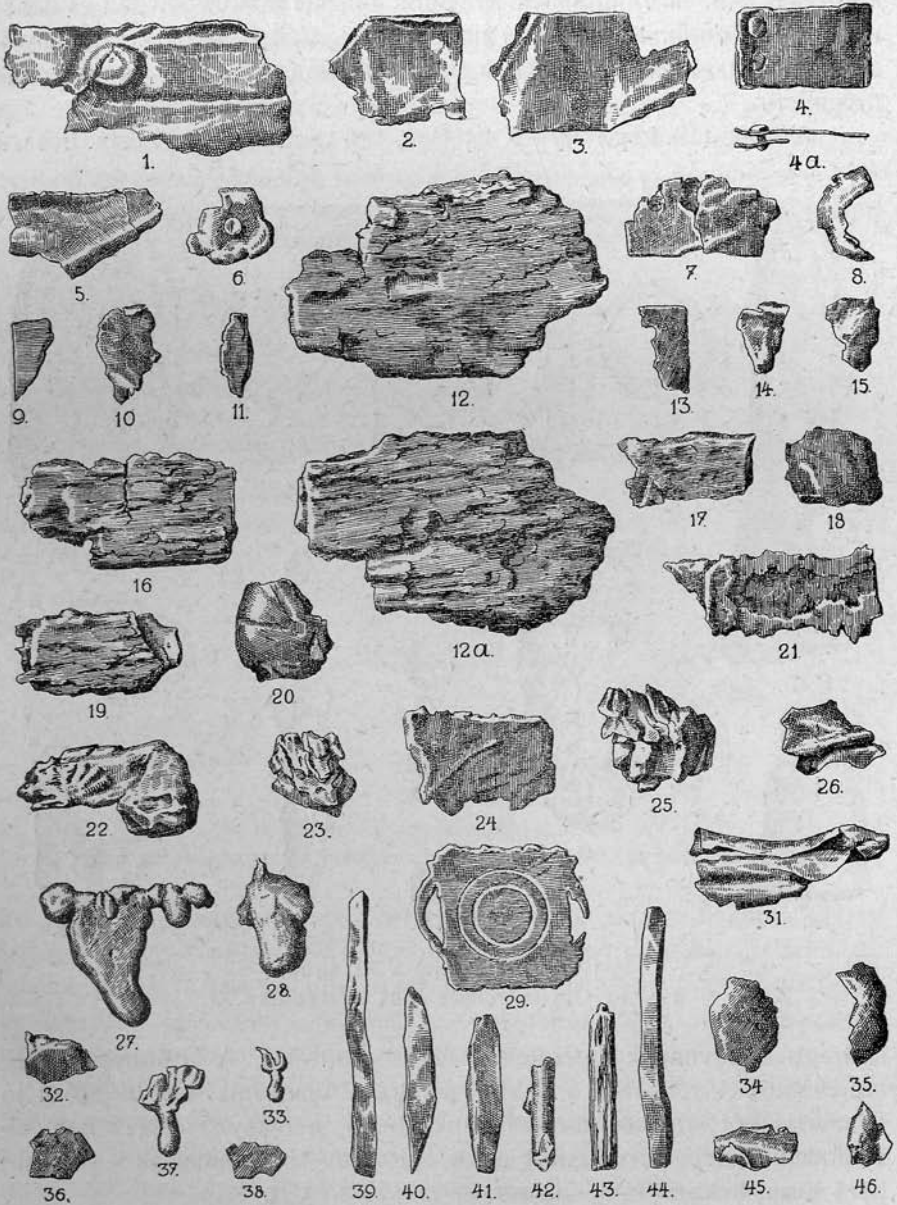

övcsatton alkalmazott 6 drb. kúpos fejű szeg (15. kép. 1., 2.) és az a 2 drb., amelyet a vasfogók közelében más szegek társaságában találtunk (16. kép. 4.) E szegek üreges fejét, amint ezt néhány példa mutatja, használat alkalmával ólommal töltötték ki. Minthogy e szegeket sírmellékleteink közt szíjboglárakra alkalmazva is megtaláljuk, nyilvánvaló, hogy az e sírba eltemetett kézműves mester egyben szíjszerelékek előállításával is foglalkozott, sőt talán — tekintve a szerszámok formáját, méreteit s a szintén mellékelt, feldolgozásra váró nyers anyagot, — ez képezte főfoglalkozását.

Visszatérve most a harapófogók fölé fölhalmozva talált tárgyak ismertetésére, ezeket négy csoportba sorozzuk: *a) szerszámoknak* minősíthető tárgyak: két hosszabb és két rövidebb hasábos bronz pálcza (18. kép. 39—41., 44.). *b) kész, vagy részben elkészült használati tárgyak*: ilyenek 22 drb. kúpos tömörfejű *bronzszeg*, melyek közül néhány vas vagy bronz töredékhez tapadt (17. kép. 13., 14., 14a., 18.); 3 drb. kanál alakú tömörfejű *bronzszeg*, egyiknek feje kalapálás által lapított (17. kép. 11., 11a., 16., 16a.), továbbá a hossznegyszöges kerettel ellátott hibás öntésű bronz *szíjcsatt* (17. kép. 15.), melynek kerete a szíjszorító lemezzel együtt öntetett. Egyik végéhez vasrozsa és ezzel együtt kúpos fejű bronz szegecs tapad. *c) Gyártási hulladékok*, öntési rögök. Ezek közt találunk két drb. *bronz korongot*, melyek középen át vannak fúrva s egyik oldalon hidegvágóval kisebb-nagyobb darabok vannak testükből kimetszve (17. kép. 7., 9.). Apró fejű bronz szegecsek anyagául szolgálhattak. Két kisebb, középen szintén átfúrt *bronz korong* (17. kép. 20., 21.); 2 drb. hossznegyzetes és sarkaikon átfúrt bronz lemez, egyik nítoló szegekkel és az alsó lemez töredékével, nagy valószínűséggel mindkettő szíjboglár töredéke (17. kép. 12. és 18. kép. 4., 4a.); korong alakú potin (rossz ezüst) *féműkör töredék*, egyik lapja sima, másik koncentrikus mélyedésekkel ellátott (17. kép. 5.); *négyzetes bronzlemez* két ellentétes szélén egy-egy füllel, közepén koncentrikus két mélyített körrel (18. kép. 29.), élenken emlékeztet az alább ismertetendő faszelenczék (XIII. XXXIV. sír) bronzlemez diszitményeire; különböző alakú, lemez bronz *gyártási hulladékok* (17. kép. 1.—3., 6., 8., 13., 17., 19., és 18. kép. 1—3., 5—7., 9—11., 13—15., 26., 31., 32., 34.—36., 38., 45., 46.); henger alakú vastag *bronzrög* (16. kép. 11.); kisebb öntési *bronzrögök* (18. kép. 27., 28., 33., 37.); *bronzpálczika* (18. kép. 42.); *vastárgyak* apró *töredékei* (18. kép. 17., 21—25., 43.) és végül *d) korhadt famaradványok* (18. kép. 12., 12a., 16., 19.) Ez utóbbiak formái arra mutatnak, hogy faszelencze részei voltak (lásd XIII. sír.). Erre enged következtetni a 18. képen 29. sz. alatt bemutatott bronzlemez is, mely a szelencze tetejét, vagy alját díszithette.

Végül a famaradványok közt találtuk a jókora mogyoró nagyságú fekete szurkot mindkét lapján a cserna, vagy szíj által bevágott mélyedésekkel (18. kép. 20.). A szurok jelenléte bizonyosága annak, hogy a mester szíjfüzéssel is foglalkozott.

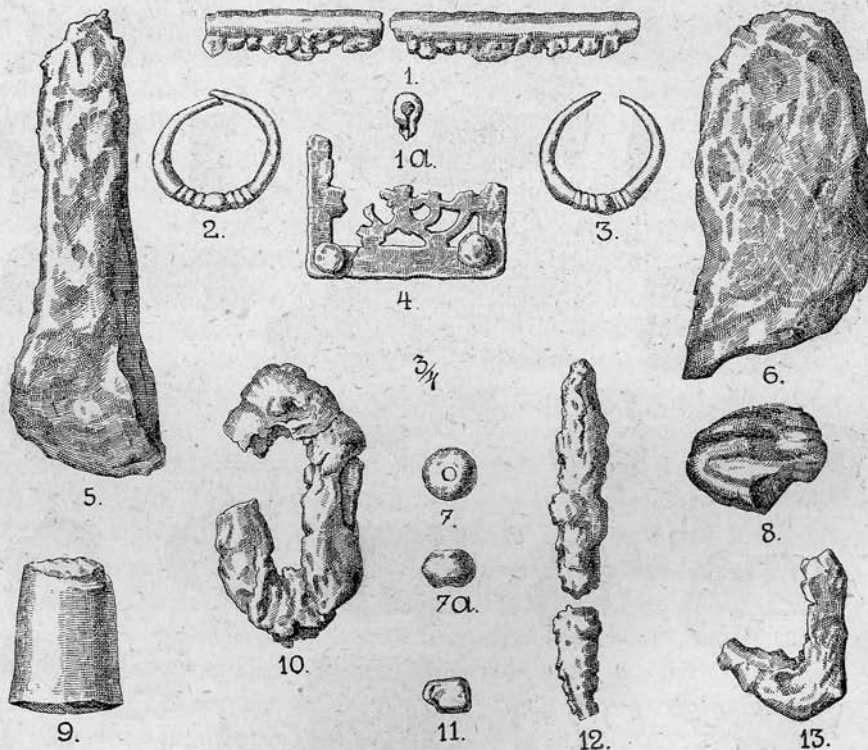

18. kép. Mellékletek a X. sírból.

Fig. 18. Objets en bronze et en bois etc. de la sépulture X.

Látjuk tehát, hogy daczára a sír bolygatott voltának, az előkerült sírmellékletek a legmeszebbmenően azt igazolják, hogy az ide eltemetett egyén kézműves volt, aki fegyverek, használati tárgyak, főleg ruházati fém szerelékek gyártásával foglalkozott. Ha a sírban lelt övcsattok, szegecsek stb. hasonmásaival temetőnk emlékei közt ismételten és ismételten találkozunk, az csak arra mutat, hogy azok is helyi készítmények s azoknak használata legalább a telep területén, általános gyakorlatnak örvendett.

XI. sír. (19. kép.) Ny—K tájolású, 120 czm. mély, 135 czm. hosszú

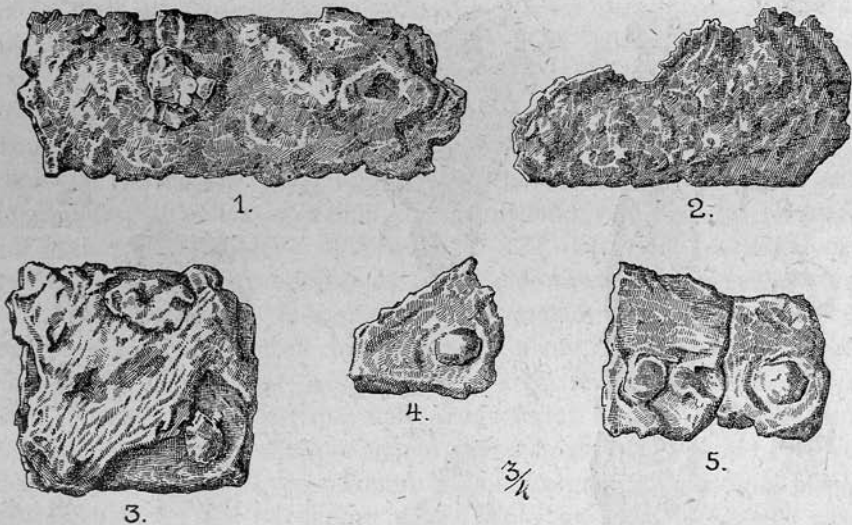
19. kép. Melléklet a XI. sírból.

Fig. 19. Objets trouvés dans la sépulture XI.

sírüregben növendék gyermek hiányos csontváza. A koponya és láb-szárcsontok kivételével a többi csont rész hiányzott. Ez utóbbiak jó fenntartásából arra következtethetünk, hogy a hiányzó részek nem el-mállottak, hanem sírrablásnak estek áldozatúl. Erre mutatnak a nagyobbára töredékekben ránk maradt sír *mellékletek* is.

A koponyacsontok között találtuk a 2 drb. azonos formájú és díszítésű *bronz fülbevalót* (2., 3.). A bal csipő tájáról való az áttört-

művü *bronz övdísz részlet* sarkain bronz szegecsekkel (4.). Élénken emlékeztet a hasonló római emlékekre. Ugyancsak innen való egy drb. lapított gömb alakú és egy drb. hasábos kék üveg gyöngyszem (7., 7a., 11.), valamint a *mészköből finoman csiszolt* kúpalakú tárgy töredéke, melynek egyik oldalán a törés vonalán alól mélyebb hornyolat látható (9.). Részben a lábszárcsontok között, részben azok közelében feküdtek: a *vascsatt* karika tagja (10.) és *hasonlónak* kisebb töredéke (13.), egy *vaspálczika* két drb. töredéke (12.) és két drb. vékonyabb *vaspálczika töredék*, (1.) mely utóbbiak bőrrrel vannak körülvéve és e bőrbe a belső oldalon eszközölt szabályos öltések segítségével bele vannak varrva. Varró anyagúl szíjat használtak. Képünkön a kiugró

20. kép. Fémtárgyak töredékei a XII. sírból.

Fig. 20. Fragments des objets en fer trouvés dans la sépulture XII.

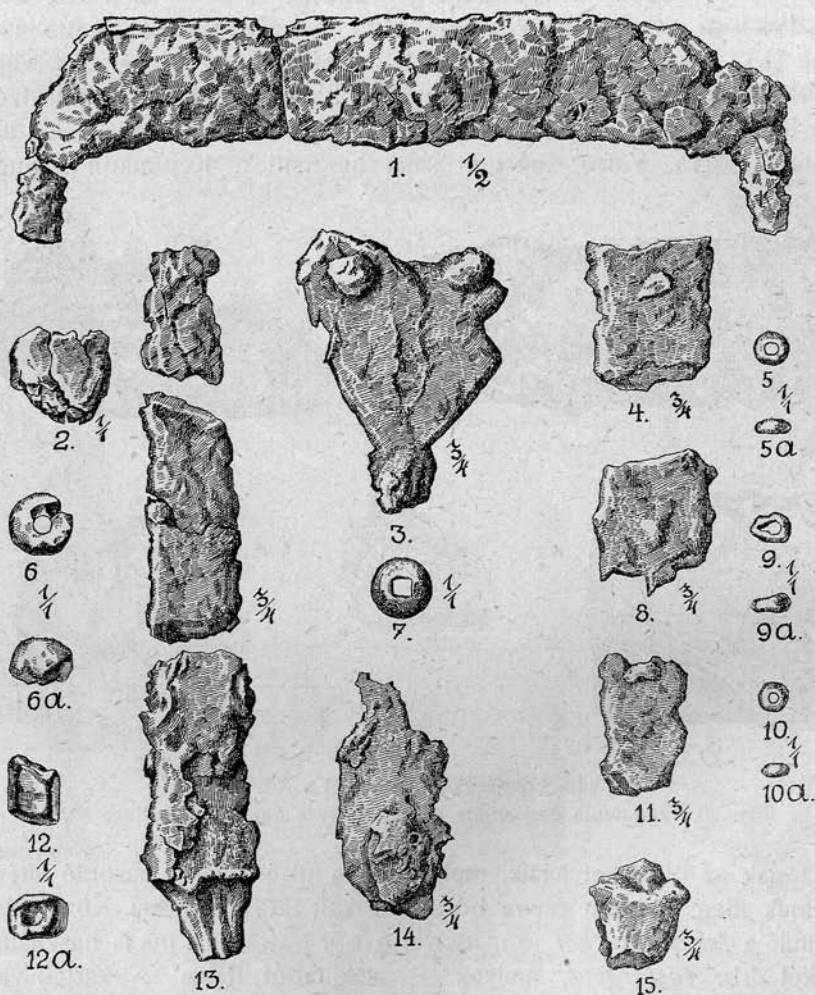
kis fogak az öltéseket jelzik, melyeknek a tulsó oldalon hasonló öltések felelnek meg. Minden esetre bőrből készült tárgy járulécai. Közeliükben találtuk a *fekete szurkot* (8.), melyet a bőr varrásánál ma is használnak és két drb. *vastárgyat*, melyek — alakjukból ítélve — varga, vagy még inkább timár szerszámok lehettek (5., 6.).

XII. sír (20. kép). Ny—K tájolású, 150 czm. hosszú sírűregben 1 m. mélyen rendetlenül szétszort embercsontok. *Melléklet*: Bronz szegecsekkel ellátott 3 vaslemez töredék, melyek *szíjboglár*, vagy csatt szíjszorító lemezének lehettek a részei (3—5.); 2 drb. hosszúkás vaslemez, melyek közül a kisebb (2.) egyik oldalán homorú, másik oldalon domború úgy, hogy talán *késtk* része lehetett, míg a nagyobb (1.)

kézvonó pengének a töredéke. Ezt a szerszámot temetőnk mellékletei közt többször feltaláljuk (lásd pl. XIII., XVI., XXIII. sírnál). A többi alakatlan apró vastöredéket nem találtuk érdemesnek arra, hogy rajzban bemutassuk.

XIII. sír. [9. kép] (21. és 22. kép). 1 m. mélyen 170 czm. hosszú,

21. kép. Fém tárgyak és gyöngyök a XIII. sírból.

Fig. 21. Objets en fer et perles de la sépulture XIII.

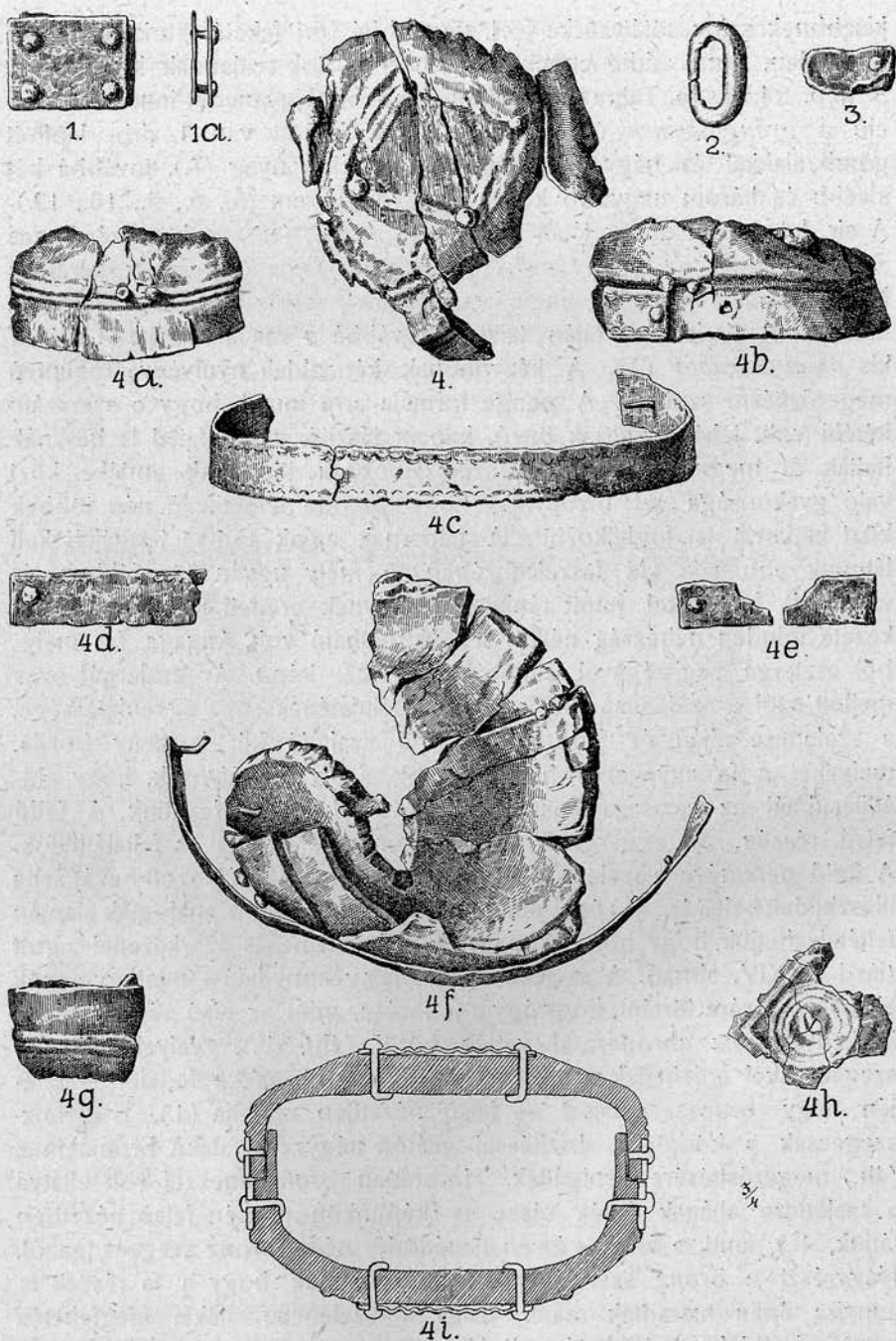
Ny—K tájolású sírűregben felnőtt ember pár fogán kívül más csont-részt nem találtunk. Annál gazdagabbnak mondható a sír *mellékletekben*.

A sír nyugati részében, a fogak közelében találtunk 2 drb. kis-méretű *agyagbögret*. Mindkettő korongon készült, érdes felületű. A

kisebbnek színe sötétszürke [5.], nagyobbé [6.] feketésszürke s míg az díszítetlen, sima, addig ennek vállán hornyolatok szaladnak körül (átm. 8. kép. 24. sz. a.). Talpa mindkettőnek lapított. Ugyancsak innen kerültek elő a *gyöngyszemek* (21. kép.), melyek között van 1 drb. lapított gömb alakkal és négyzetes lyukkal bíró fehér üveg (7.), továbbá két kisebb és három nagyobb kék üveg gyöngyszem (5., 6., 9., 10., 12.). A sír közepén, az öv táján feküdt: a *vaskés* (13.), a kerekvégű vas *szíjvég* töredék (14.), a *vasóvcsatt* lemezes tagja (3.), mely karélyos hosszoldalaival temetőnk enemű emlékeinek egyik jellegzetes formáját mutatja. A sír közepe táján találtuk továbbá a vas *kézvonót* (1.) és a kis *ólom darabot* (2.). A kézvonónak két oldali nyulványa fogantyú megerősítésre szolgált. A penge formája arra mutat, hogy e szerszám kétélű volt, tehát nemcsak húzó, hanem taszító mozdulattal is használhatták fa megmunkálására. E szerszámoknak temetőnk emlékei közt való gyakorisága azt bizonyítja, hogy az ide temetkező nép többek közt faiparral is foglalkozott. A faiparnak egyik csinos termékét kell látnunk abban a kis faszelenczében, a mely ugyan töredékben és elkajszult formákkal jutott ránk, de amelynek eredeti formája és szerkezete minden nehézség nélkül rekonstruálható volt. Anyaga fa, amelyből eszterga segítségével állították elő (22. kép.). Az esztergályozás mellett szól a szelencze külső és belső felületének sima egyenletessége, a szelencze alján és fedőrészen körül szaladó két keskeny borda, melyeket a fa anyagából hagytak meg s oly szabályosak, hogy előállításuknál az eszterga használatát eleve fel kell tételeznünk. A fedő felső részén, az esztergába való megerősítés nyomai is feltalálhatók. A fedő peremével a szelencze aljának peremén esztergályozott bevágásba illeszkedett bele (4a., 4f.) és a temetőnk által szolgáltatott analogiák alapján feltételezhetjük, hogy bőr sarkon nyílt és bronz lemezes szerkezettel zárult (lásd XXXIV. sírnál). A szelencze aránylag vékony falú s mintegy ennek ellensúlyozására történt, hogy úgy a fedőrész, mint az alsó rész peremét keskeny bronz abronccsal vették körül (4b., 4f.), melyeket bronz szegecsekkel erősítettek a szelencze falához. Képünk a fedelet — tetején négy bronzszegeccsel — felső nézetben mutatja (4.). E bronzszegecsek a körkörös diszítéssel ellátott négyzetes alakú bronzlemez (4h.) megerősítésére szolgáltak. Hasonlóan bronzlemezzel volt ellátva a szelencze aljának fenék része is (képünkön szintén felső nézetben látjuk, 4f.), amit a fenék részen ismétlődő négy bronz szegecs igazol. Nagyrészt e bronz szerelékeknek köszönhetjük, hogy a fa részek is annyira épen maradtak reánk, hogy a szelencze alakja meglehetősen pontosan helyreállítható volt (4i.).

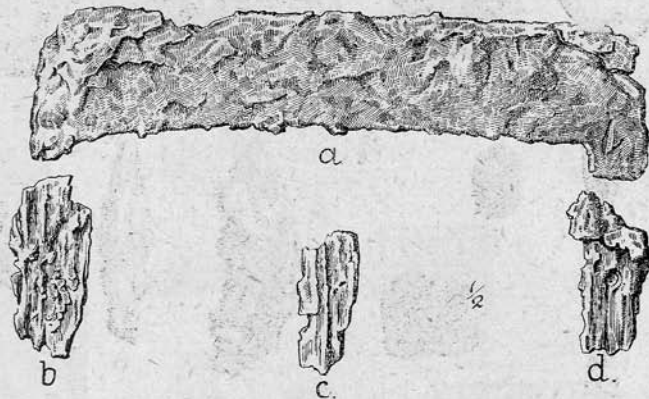
A szelencze töredékei közt találtuk a hossz négyzetes bronz szíjboglárt (1., 1a.), a bronz csattkarikát (2.) és a kis szíjbújtatót (3.), ame-

22. kép. Faszelence a XIII. sírból és helyreállított képe.
 Fig. 22. Fragments d'une boîte en bois de la sépulture XIII. et figure de cette boîte roconstruite.

lyeknek a szelencével való közvetlen vonatkozására a reánk maradt töredékek ugyan különösebb támpontot nem nyújtanak, de abból a tényből, hogy más szelencével kapcsolatosan is megtaláltuk az ehhez hasonló szereléseket, arra következtethetünk, hogy e tárgyakban a szelencének esetleg az övhöz való megerősítésre szolgáló szíjazat szereléseit kell látnunk. A szelencze aljához vékony rétegben zsiradék-szerű szervesanyag maradványa tapad, egyébként semmit sem találtunk benne.

XIV. sír. [9. kép. 7.] 1 m. mély-, 2 m. hosszú-, Ny—K tájolású sírűregben gyenge fentartású, hiányos ember csontváz. *Mellékletül* csak egy kis bőgrét találtunk a sír nyugati végében. Finoman iszapolt agyagból korongon készült; színe hamuszürke, firnises anyaggal kevert külső felületén nyakára függőleges irányú vonalak vannak rácsiszolva. Talpa lapított.

23. kép. Vaseszköz a XVI. sírból.

Fig. 23. Outil à couper, en fer, de la sépulture XVI.

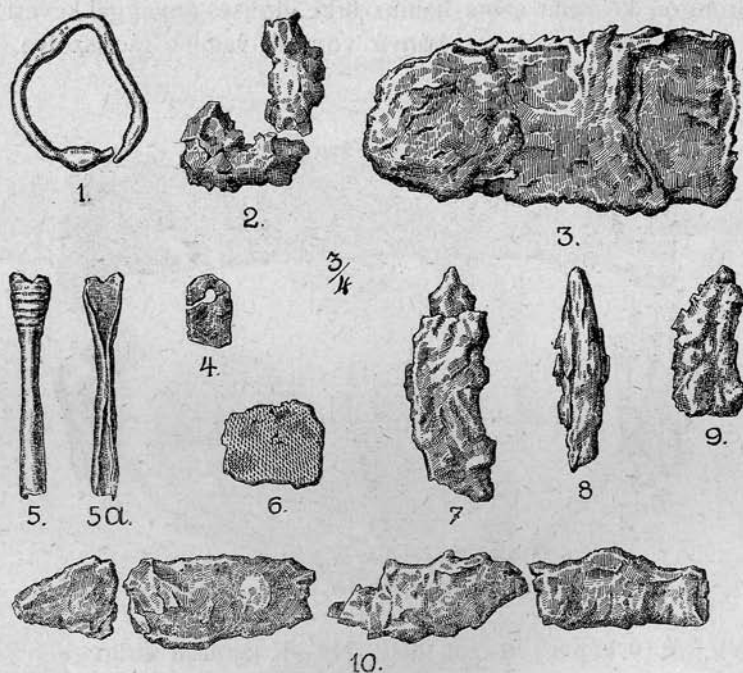
XV. sír. [9. kép. 8.] 70 czm. mély-, Ny—K tájolású sírűregben növénydék gyermek pár fogán kívül egyéb csontot nem találtunk. A sírűreg hossza 150 czm. *Melléklet* a koponya felőli részen agyag *bőgre*. Anyaga szemcsés, színe vörösbe játszó sűrű. Belsején a korongolás nyoma mély barázdák alakjában látszik. Vállán két mélyített hornyolat szaladt körül. Korongolás után külső felületét vékony agyagsárral bevonták, de az anyag durvaságát így sem sikerült eltüntetni. Feneke — mint az eddigieknek — szabálytalanul lapított.

XVI. sír. [9. kép.] (23. kép). 80 czm. mélyen Ny—K tájolású sírűregben bolygatott emberi temetkezésből csak a jobb czombkocszot és mellékletül szertehányt *edénytöredékeket* és egy vas *kézvonópengét* találtunk. Az edénytöredékek korongolt *bőgre* részeinek bizonyultak [9.].

Anyaga szemcsés, színe barnásszürke, égetése foltos; vállán a két párhuzamos keskeny borda az edény testéből alig emelkedik ki; fenékképzése olyan, mint az előbbieké (átmetsz. 8. kép. 18.). — *A kézvonó* (a) azonos típusu a XIII. sírnál látottal. Mindkét oldali nyél nyújtványába vasszegecs segítségével fanyél volt erősítve, melynek 3 drb. töredéke maradt ránk. (b., c., d.)

XVII. sír. (24. kép). 130 czm. hosszú-, 70 czm. mély-, Ny—K tájolású sírűregben fiatal gyermekkoponya töredékei és pár csonttöredék a végtagokból. *Melléklet* a koponya mellől bronzsodronyból készült kis hajkarika, vagy még inkább *fülbevaló*, mely egyik végén látszólag állat (kigyó) fejjé vastagodott (1.).

24. kép. Mellékletek a XVII. (1.) és XVIII. (2—10.) sírból.

Fig. 24. Objets trouvés dans la sépulture XVII. (1.), et XVIII. (2—10.).

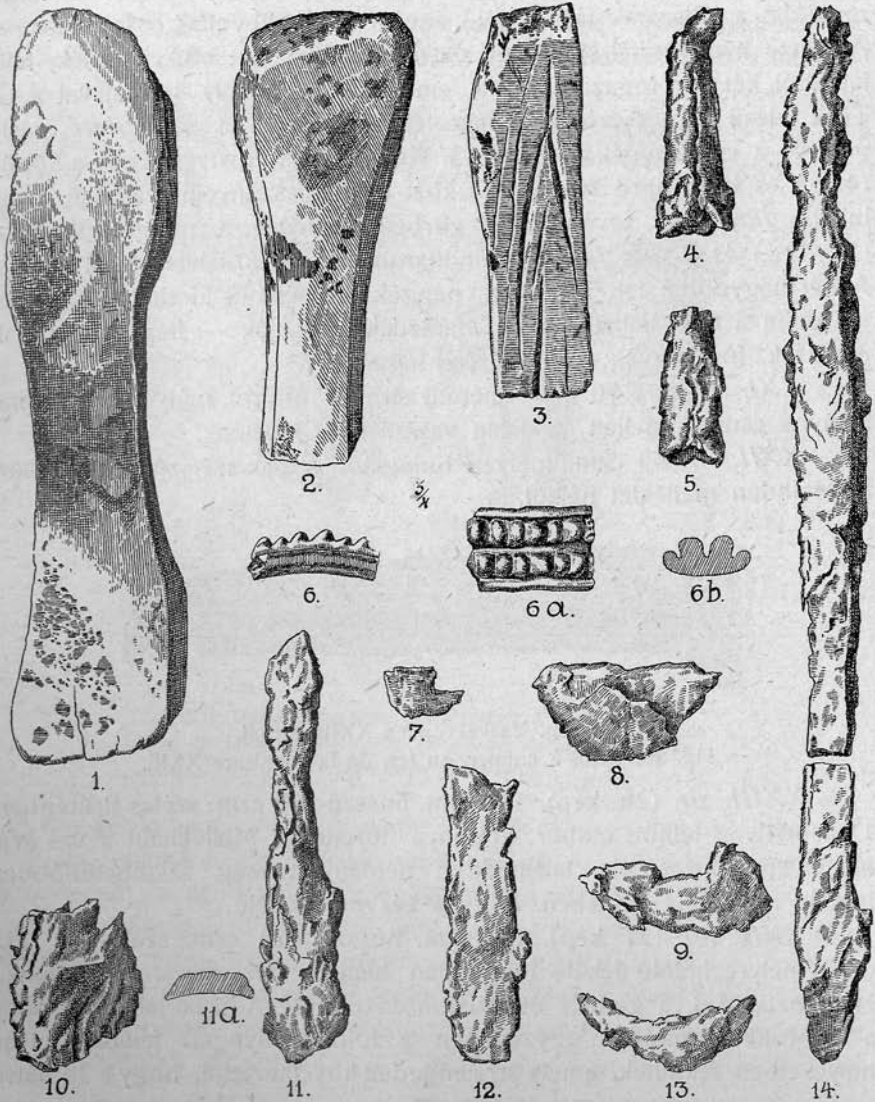
XVIII. sír. 90 czm. mély-, 180 czm. hosszú sírgödörben felnőtt ember koponyája és pár csont szanaszét dobálva. Mellékletet nem tartalmazott.

XIX. sír. [9. kép.] (24. kép). 60 czm. mély-, 2 m. hosszú sírűregben bolygatott temetkezés. A csontok szanaszét heverték s köztük itt-ott vastárgyak töredékeire akadtunk.

A *mellékletek* közül eléggé ép a *szíjbújtató* vaslemez, melynek felső részén szövetmaradványokat konzervált a vasrozsda (3.). Vastárgyról

pattant le a másik *szövetdarab* is (6.). A szíjbújtatóhoz tartozó *vascsatt* két drb. töredékét szintén megtaláltuk (2.), de már a többi vasdarabkák csak sejtetik, hogy valami szerszámnak, vagy késnek lehetnek a részei (7—10.). Hasonlóképen vagyunk a hosszúkás és behajlított szélű bronztárgygyal (5., 5a.) és az átlukasztott végű bronzlemezzel (4.). A sír nyugati végéből került elő a szabadkézből formált, barnásszürke s

25. kép. Mellékletek a XX. sírből.
Fig. 25. Objets de la sépulture XX.

részben kormos felületű agyagedényke [10.]; alakja nyulánk, talpa lapított, (átmetsz. 8. kép 26.).

XX. sír. [9. kép 11.] (25. kép.) 80 cm. mélyen, bolygatott sírban a következő melléleteket találtuk: közép nagyságú *bögrét* a sír nyugati felében. Anyaga durván iszapolt; színe hamúsürke; felülete érdes, belsején a korongolás nyoma élesen látszik. Nyakát az edény testéből kihúzott keskeny borda díszíti. Fenékrésze gömbölyded. A többi melléklet a lábszárak tájáról való, ahol rendetlenül voltak összehalmozva. A fekete üvegpasztából készült *karperecz* (6., 6a., 6b.) töredék felső lapjából két sor fogazott borda emelkedik ki, mely formájával a La-Tène izlésű karpereczekre emlékeztet. Innen való a *szíjbújtató* vaslemez és a csatttöredék (8., 9., 13.). Két drb. vas *nyílveszőnek* a köpüje (4. 5.) és több apró *vastöredék* közt egy hosszúnyelű vasvéső, vagy inkább *fúró* (14.), továbbá egy görbeélű *vésőnek* a pengefelöli része (11., 11a.) és 3 drb. *fenőkő*. Mindhárom erős használat nyomát mutatja. A két nagyobbat (1., 2.) széles pengék fenésére, a kicsit (3.) ellenben — amint a rajta látható mély barázdák mutatják — hegyes tárgyak, mint tűk, fúróhegyek stb. fenésére használták.

XXI. sír. 80×70 czm. méretű sírban, 40 czm. mélyen kisgyermek hiányos csontja mellett alaktalan vasszilánkot találtunk.

XXII. sír. 60 czm. mélyen bolygatott sírban szétszórt embercsontok minden melléklet nélkül.

26. kép. Vaskézvonó a XXIII. sírból.

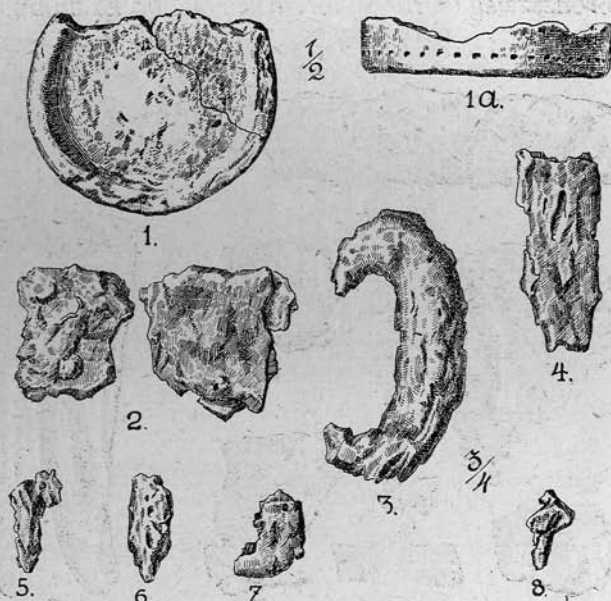
Fig. 26. Outil à couper, en fer, de la sépulture XXIII.

XXIII. sír. (26. kép.) 160 czm. hosszú-, 80 czm. széles sírűregben, 1 m. mélyen felnőtt ember koponya töredékei. Mellékletül a vas *kézvonón* kívül más nem találtunk. E példányon még szembetűnőbben látszik, mint az előbbieken, hogy a kézvonó kétélű.

XXIV. sír. (27. kép.) 180 czm. hosszú, 70 czm. széles és 115 czm. mélyre hatoló fekete földfoltban hiányos *lócsontvázra* akadunk.¹ Hiányoztak t. i. a gerincz és oldalborda csontok. A hátsó lábszárcsontok a lapoczka csontokkal egyetemben a földfolt nyugati felében olyan helyzetben feküdtek, amely arra engedett következtetni, hogy a ló hátsó

¹ A sírokból kikerült állatcsontok meghatározásáért Boga Lajos múzeumi őrségéd urnak e helyen mondok hálás köszönetet.

része egészében került eltemetésre s ugyane benyomást tettek ránk a mellső lábsontok és koponya helyzete a sír keleti felében. Embersontok nem kerültek elő, de ennek daczára kétségtelenné látszik, hogy a ló e helyen, mint temetkezési melléklet szerepelt. Erre vall nevezetesen az a körülmény, hogy temetőnkél több ízben találkoztunk még lovastemetkezéssel, és erre mutatnak a töredékekben ránk maradt *sírmellékletek*. E sírban találtuk a 27. sz. képen bemutatott vas töredékeket, melyek közül a (3.) és (2. sz.) alatti a temetőnkél olyan gyakori *vascsatt* karikája, illetve az ehhez tartozó *szíjszorítólemez* (bronzszegecs-

27. kép. Agyag és fém mellékletek a XXIV. sírból.

Fig. 27. Objets en argile et en fer trouvés dans la sépulture XXIV.

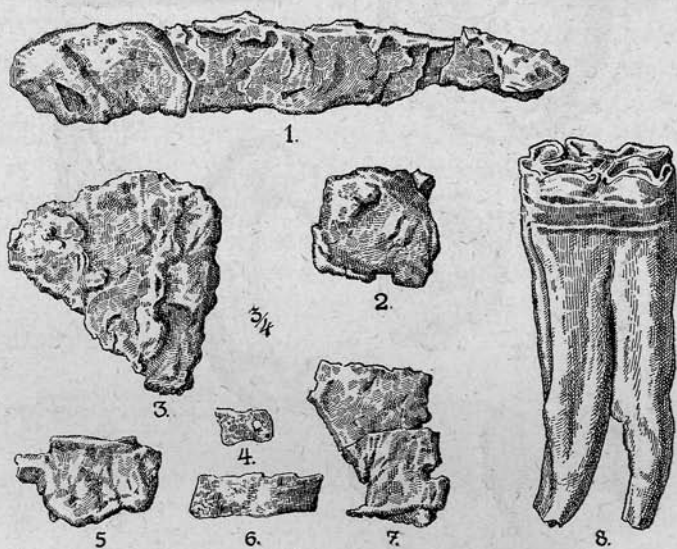
cse) töredéke, míg a (4. sz.) alatti töredék vaskés darabja lehet, az (5—8. sz.) alattiak pedig alaktalan vastöredékek. A sírüregből került még elő az égetett agyagból való, korongalakú lapos tálka (1., 1a.) igen alacsony (8 mm.) függőleges oldalfalakkal. Anyaga elég jól iszapolt; korong nélkül készült, színe vörösszürke, magva fekete. Oldalfala közvetlenül a fenék fölött koralakú betűzdelésekkel ékített. Fenékrésze egyenlőtlenül lapított. Ez őskori formának népvándorláskori sírban való jelenlétét talán a terület bolygatottságából magyarázhatjuk.¹ Egész anyagában vörösegetésű római

¹ Bár Oroszországban is előfordult a temetőnkkel közel egykorú krasznojarszkajai egyik kurgán leletben. (Pósta Béla: Régészeti tanulmányok az Orosziföldön II. rész. 397. l.)

edényke egyetlen apró töredéke került még elő, ami szintén a bolygatás mellett szól.

XXV. sír. (28. kép.) Ny—K tájolású bolygatott sírban 50 czm. mélyen ember lábszárcsontok, 75 czm. mélyen, a sírűreg nyugati szélében, emberkoponya és mellette 8—10 év körüli *ménló* koponyája a felső állkapocscsal. Az alsó állkapocs az agyarakkal a sírűreg keleti felében valamivel mélyebbről (80 czm.) került elő. A sír közepe táján e mélységben embercsont darabkákat és az egykori *sírmellékletek* közül az alábbi töredékeket találtuk: *vaskés* (1.); *lemezes vastárgy* (2—3. 5., 7.) és keskeny bronzszalag (abroncs) töredékei. (4., 6.) Ez utóbbira analógiát

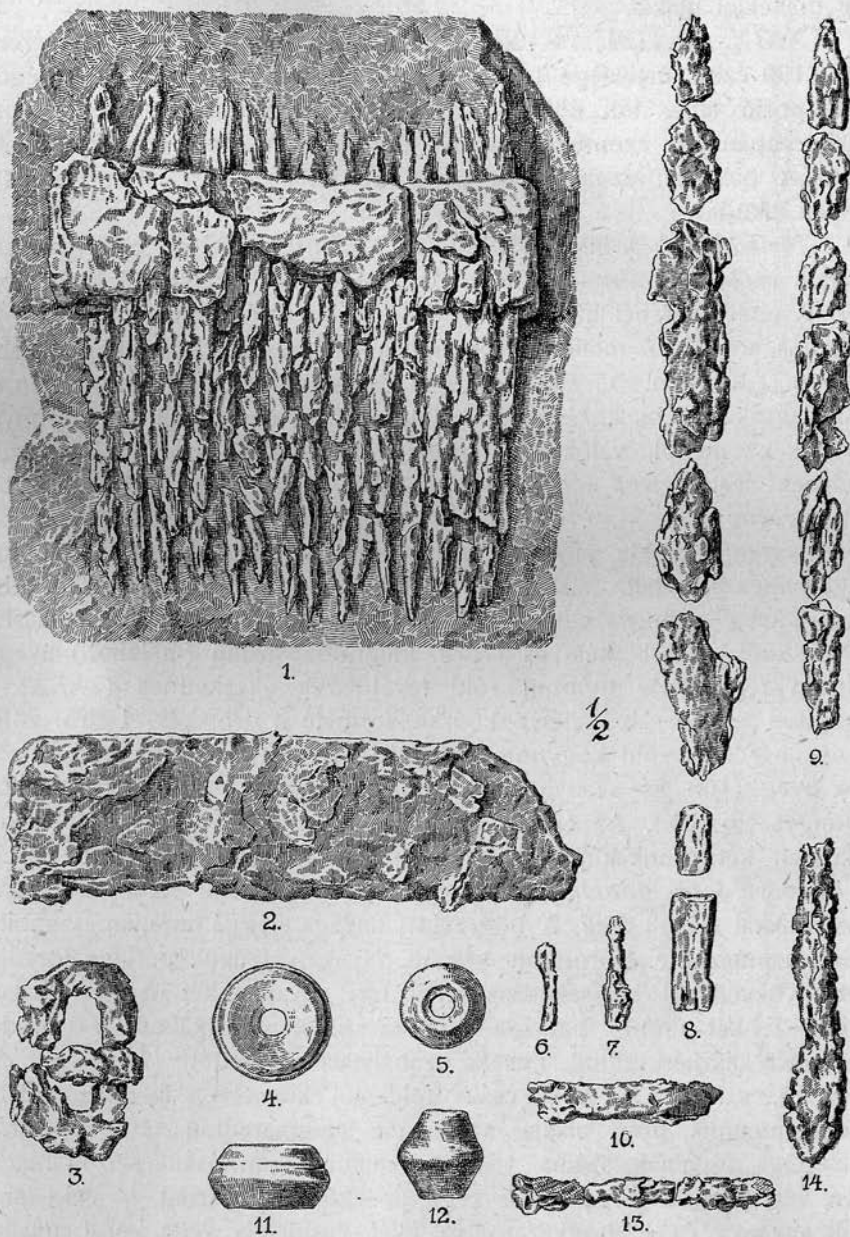
28. kép. Lófog és vas mellékletek a XXV. sírből.
Fig. 28. Dent de cheval et objets en fer de la sépulture XXV.

a XIII. sír faszelenczéjének abroncsa szolgált. A lófogak közül egyet képen is bemutatunk (8.).

XXVI. sír. Bolygatott. Tájolása Ny—K, hossza 160 czm., mélysége 60 czm. A rendetlenül heverő, hiányos embercsontok közt erősen oxidált kis vastöredéket találtunk.

XXVII. sír. [9. kép. 12.] Tájolása DNy—ÉK, mélysége 65 czm., hossza 115, szélessége 70 czm. Délnyugati szélében pár embercsont töredék között kis *agyagbögre* feküdt. Korongnélkül készült; oldalfalai egyenlőtlenül vastagok, felülete érdes és helyenként megrepedezett. Égetése tökéletlen. Színe a fekete és a vörösszürke közt váltakozik. Fenékrésze szabálytalanul lapított, (átmetsz. 8. kép 28.).

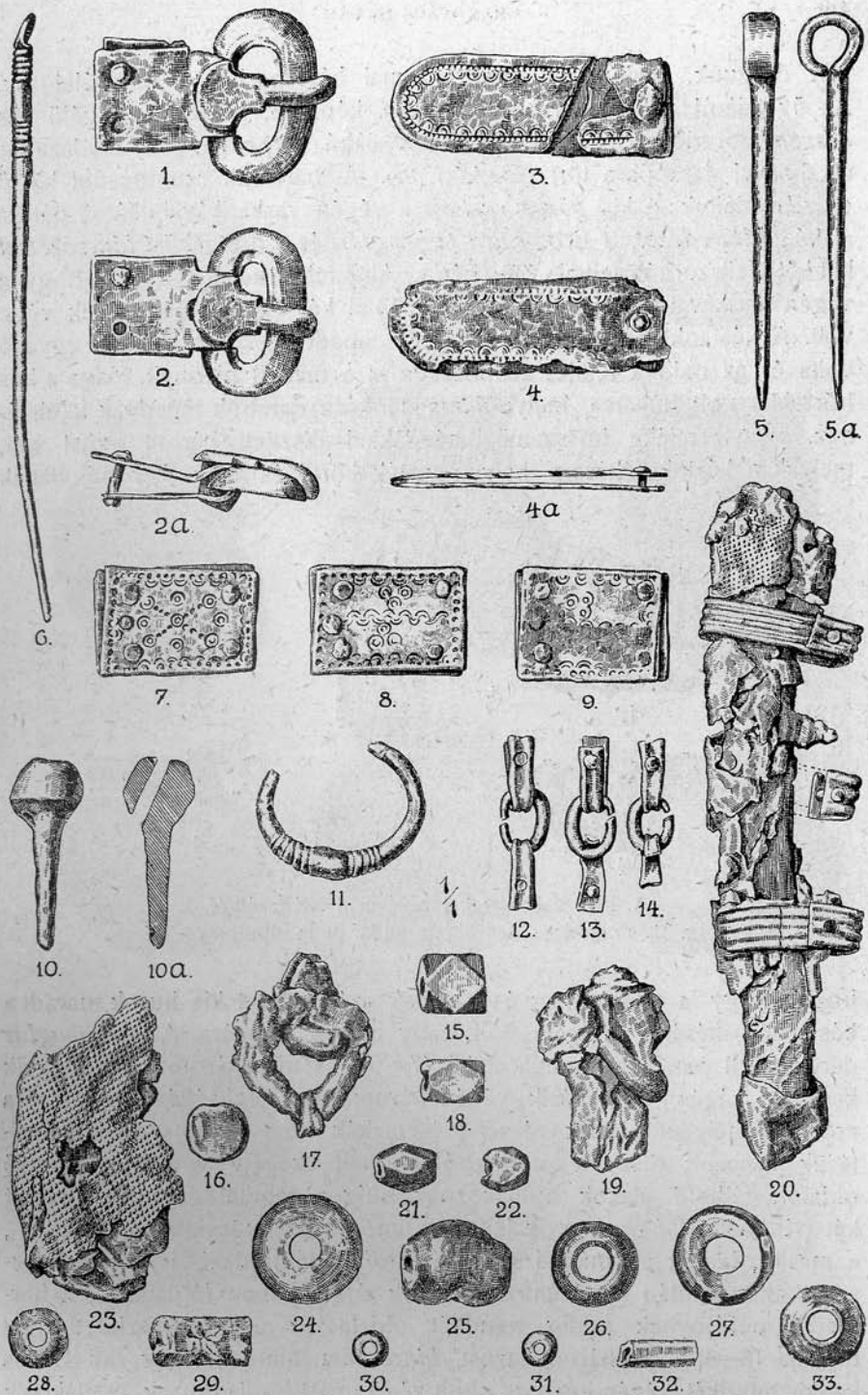

29. kép. Mellékletek a XXIX. sírból.
 Fig. 29. Objets trouvés dans le sépulture XXIX.

XXVIII. sír. 80 cm. mélyen gyermek koponya töredékei és pár fog melléklet nélkül.

XXIX. sír. (29., 30. kép.) [32. kép.] Tájolása Ny—K, mérete 200×100 czm., mélysége 1 m. A koponya helyét a sír nyugati végében, porló fehér folt közt pár fog jelölte. A csontvázból a fogakon kívül csupán egy czombcsontot és pár lábszárcsont töredéket találtunk. A baloldali czombcsont a sír közepe táján úgy látszott eredeti helyén feküdt.

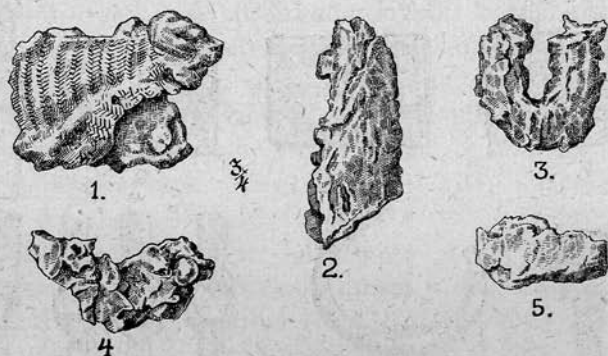
Mellékletek: A sírűreg kibontása alkalmával 60—65 czm. mélyen találtuk azokat a praehistorikus edénytöredékeket, melyekről a bronzkori 1. temetkezésnél már előbb (271. lapon) szólottunk. Magában a sírban a következő mellékletek feküdtek: a koponya közelében 2 drb. *bronztű* (30. kép. 5., 5a., 10., 10a.), melyekről bővebben szintén a praehistorikus temetkezéseknél szólottunk. Közvetlenül a koponya töredékek mellől valók: a bronz-sodronyból készült *fülönfüggő*, melynek testvéreivel a XI. sírnál már talákoztunk; továbbá 17 drb. *gyöngyszem* (30. kép.) és 2 drb. *orsógomb* (29. kép.). A gyöngyszemek alakja, anyaga, színe nagyon különböző. Lapított gömb, vagy ehhez közelálló alakja van 1 drb. fehér, 2 drb. kék és 4 drb. fekete üveg gyöngyszemnek (26—28., 30., 31., 33.), hatoldalú hasábformát mutat 1 drb. kék- és 1 drb. különböző színű (millefiori) üveggyöngyszem, mely utóbbin zöld levéldíszek ékeskednek (29., 32.); tompított élű hasáb-, illetve koczka formájú 4 drb. kék, 1 drb. zöld üveg és 1 drb. zöld kögyöngyszem (15., 18., 21.); korongalakú 1 drb. kék üveg (16.) és szabálytalan hosszúkás alakú 1 drb. borostyánkőgyöngyszem (25.). Az égetett anyagból való orsógombok alapjaikkal összetett két csonkakúp formát mutatnak (29. kép. 4., 11., 5., 12.). A koponya jobb oldalán feküdt egy *bögre* és ettől nem messze a vasfogakkal elásott *fésű*. A bögre [1.] anyaga eléggé finoman iszapolt; színe hamúszürke. Korongon készült. Nyaka elszűkül, pereme töredezett. Közvetlenül kihasasodása felett egy, nyakán két barázda szalad körül. E két utóbbi barázda közt rácsiszolt vonalkákból formálódó rácsszerű díszítés csillog. Feneke szabálytalanul lapított. (Átmetszete 8. kép. 16. sz. a.) A *fésűt* csak földestől kiemelve sikerült annyira megmentenünk, hogy alakja, szerkezete megmaradjon (29. kép. 1.). Hengeres fogainak száma 18 s valamennyi gondosan csiszolt hegyben végződik. A fogak felső vége az egész hosszúság $\frac{1}{3}$ -dáig fába volt ágyazva és e faágyazat alsó felét vashüvely vette körül, miáltal a fogak szilárd állása biztosított, míg a faágyazatnak a hüvelyen felüli része a fésű fogantyujául szolgált, mely feltevés helyességét az a körülmény támogatja, hogy a fogak felső végéhez farostok tapadnak. A fésű mérete, alakja, szerkezete a mellett szól, hogy olyan gyapjú fésűvel

30. kép. Mellékletek a XXIX. sírból.
 Fig. 30. Objets de la sépulture XXIX.

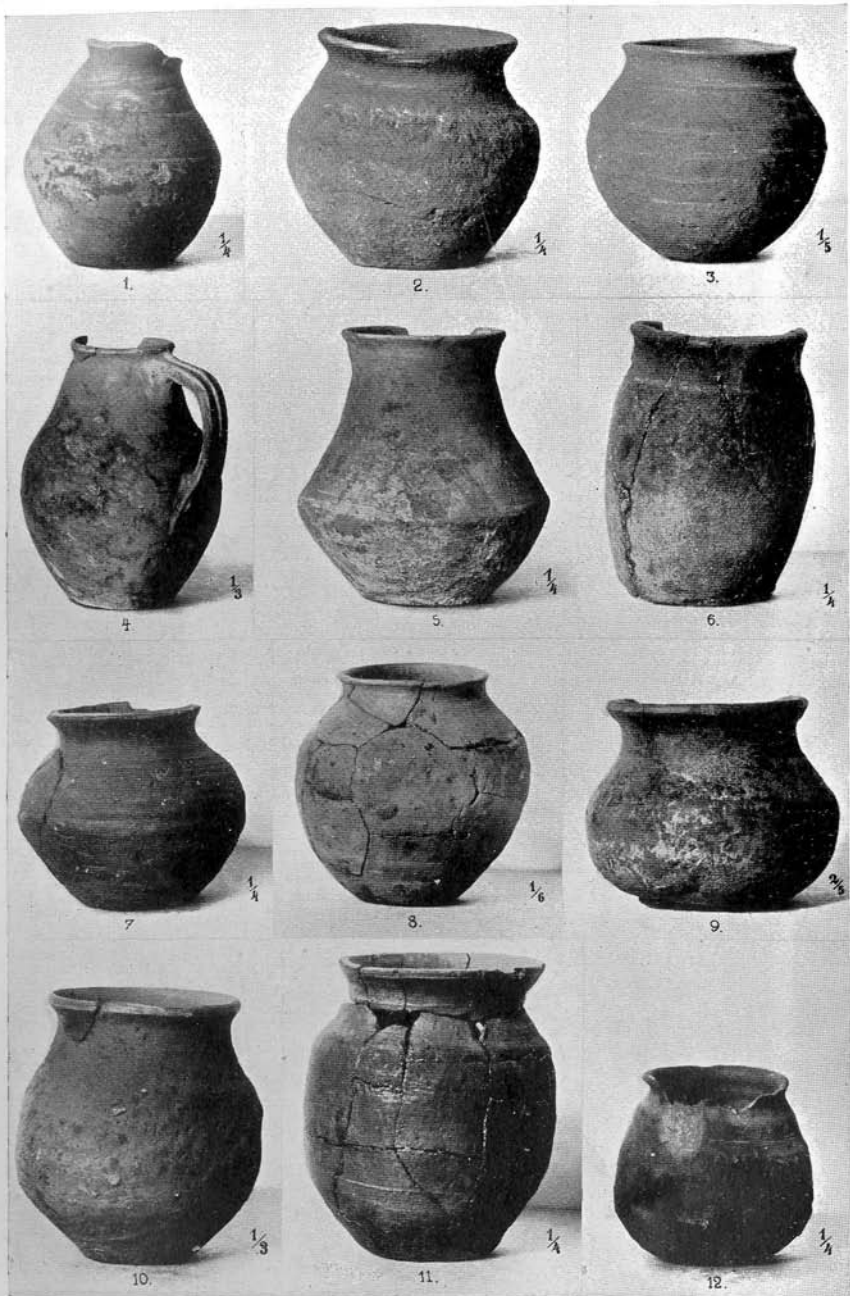
van dolgunk, amilyenek e célra a mai házi iparban is használatosak. Az őv tájáról való: a vas *ővcsatt* (29. kép. 3.), a széles pengéjű vas *kézvonó* töredéke (29. kép. 2.), a *kés* alakú vaspenge, mely a felszedés alkalmával darabokra tört (29. kép. 9.). A baloldali czombcsont külső oldalán találtuk: a kis *görbe vaskést* a végén vaskarikával ellátott pálcza alakú *vastöredéket*, 3 drb. *ezüst szíjboglárt* és 3 drb. *ezüst láncszemet* két-két szíjszorító sejtrel (30. kép.). Alig lehet kétség aziránt, hogy a végén karikával ellátott vastöredék (19.) a kés (20.) nyélrészének vége volt. A kés tokjához és e töredékhez tapadt vászon darabkák egyező volta és az oxidált felület azonossága is e mellett bizonyít. Maga a kés bőrtokba volt bújtatva, melyből ma is jókora darabok tapadnak felületéhez. Fémszereléke hosszanti barázdákkal díszített három ezüst sejt, melyek a késtokot három helyen vették körül és ahhoz úgy nítoltattak

31. kép. Vastárgyak töredékei a XXX. sírból.
Fig. 31. Fragments des objets en fer de la sépulture XXX.

hozzá, hogy a nítoló szeg és a sejtek széle között kis hurok maradt a kés felerősítésére szolgáló szíj vagy zsinag számára. A 3 *szíjboglár* derékszögű paralelogramma alakú (7—9.) és mindhárom boglár egyik keskeny végén két, másik végén három szeg segítségével volt szíjra erősítve, mely utóbbinak részei a lemezek közt fennmaradtak. Díszítésük ponczolt dísz: a pontokból formált szegély vonalhoz a belső oldalon félhold alakok csatlakoznak, míg a paralelogramma közepét két példánynál (7.) az egyik lapon koncentrikus köröktől kísért átlós-, a másik oldalon egymással szembe fordított félholdakból formált hosszanti dísz szintén koncentrikus körök társaságában foglalja el, a harmadik példánynak pedig mindkét oldala ez utóbbi díszítő formát mutatja (8—9.). A három ezüst *láncszem* mindenikéhez, az ovális karika mindkét végén egy-egy nítolt végű ezüst szalaghurok csatlakozik (12—14.). Esetleg a fenti kés felerősítésénél játszottak szerepet.

32. kép. Agyagedények az alábbi sirokból:

Fig. 32. Vases d'argiles des sépultures ci-dessous;

XXIX.	XXIX.	XXXVI.
XXXVIII.	XXXIX.	LI.
LXIII.	LXVI.	LXXI.
LXXII.	LXXIII.	LXXV.

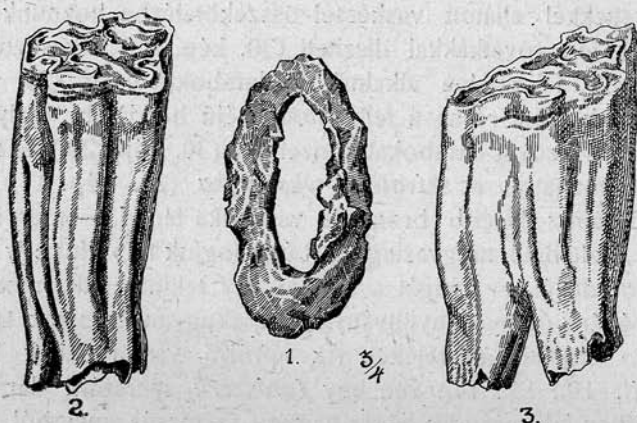
A lábszár töredékek közelében, a sír keleti felében feküdt 2 drb. ezüst *szíjsatt*, 2 drb. ezüst *szíjvég*, 1 drb. bronz *stilus*, egy drb. hosszú, keskeny pengéjű *vaskés* bőrtokjának töredékével együtt, 1 drb. szívalakú *vaskarika*, több apró *vastöredék* és 1 drb. agyag bögre. A két *csatt* azonos típusú (30. kép. 1., 2., 2a.); a félkörös átmetszetű túske töve mindkettőnél kerekaltalpu paizs alakká szélesedik és a szíj megerősítése mindkettőnél két nítolószeg segítségével történt. Hozzájuk tartozik, mint ugyanazon szíjazat, vagy öv szereléke a két ezüst *szíjvég* (30. kép. 3., 4., 4a.), melyeknek ponczolt díszítése a fentebb ismertetett szíjboglárak díszítésével azonos motívumokból alakul úgy, hogy daczára a lelet körülményeknek a csattokat, szíjvégeket és boglárokat ugyanazon vagy két egyező szíjazat szerelékének kell tartanunk s esetleg az ezüst sejtékkel ellátott vaskéssel összekötetésbe hoznunk. A *stilus* hegye letört, feje rovátkákkal díszített (30. kép. 6.). A keskeny pengéjű hosszú *vaskés* felszedése alkalmával darabokra esett (29. kép. 8.). E kés tokjának lehet része a felhajlított szélű bőrdarab, mely csaknem egész felületén szövet darabokat konzervált (30. kép. 23.) és ugyancsak e késhez tartozhatott a *szívalakú vaskarika* (29. kép. 17.), melynek felső záródásához kisebb bronz és vaskarika tapad, — mert ha az alsó záródásnál észlelhető megvastagodást úgy fogjuk fel, mint egy hosszabb nyulvány töredékét, — magát a karikát úgy tekinthetjük, mint a kés fanyelének végére (a nyél nyujtványhoz csakugyan farostok tapadnak l. 29. kép. 8.) erősített szereléket. Az apróbb *vastöredékek* közt, (29. kép. 6., 7., 10., 13., 14.) van egy *furószerű* szerszám darabja (14.). Végül a sírban lelt második *bögre* nagyon szemcsés anyagból korongon készült durva munka [32. kép. 2.]. Felülete érdes, égetése foltos, talpa lapított.

XXX. sír. (31. kép.) 110 czm. mélyen Ny—K tájolású sírűregben pár gyenge fentartású embercsont közt 5 drb. *vastöredék*et találtunk, mely utóbbiak közt van: 1 drb. *vascsattkarika* töredék (3.), 1 drb. szegecselt hossznegyszögű vaslemez (*boglár?*) egyik lapján szövetmaradványokkal (1.), hasonlóan két drb. töredéke (4—5.) s végül 1 drb. vas *késhegy* (2.).

XXXI. lelet. A praehistorikus 1. üreg. (Lásd 268. lapon.)

XXXII. sír. (33. kép.) Ny—K tájolású-, 60 czm. mélyre hatoló hossznegyszögös sírűregben 40 czm. mélyen *lókoponya és ló lábcsontok* a lapoczkacsontokkal egyetemben minden rend nélkül szanaszét heverték. A sír délkeleti felében mindössze egy drb. emberi czombcsont töredékét találtunk. Más égetetlen ember csontot nem tartalmazott a sír. A lókoponya hossza 52 czm., a lábcsontoké 38—39 czm., tehát kifejlett ló tartozékai. Közvetlenül a ló felső állkapcsa felett és mellette égetett embercsontok és faszén darabok heverték s a koponya felszedése

után alatta is megtaláltuk az égetett embercsontokat. *Sirmellékletül* mindössze egy ővcsatt *vaskarikája* (1.) és pár drb. edény peremtöredék került elő. A csatt temetőnk gyakori emléke, az edénytöredékek is ahhoz a keramikai anyaghoz tartoznak, mely temetőnket általában jellemzi s így alig lehet kétséges, hogy bolygatott lovas temetkezéssel van dolgunk. Ami már most az égetett embercsontokat illeti, azokra vonatkozólag hangsúlyozzuk, hogy a sírban talált emberi *czombcsonton* nem konstatáltuk az égés nyomát s így legfenebb részleges égetésről lehetne szó. Viszont azonban utalunk arra, hogy az égetett embercsontok csaknem a sír középmélységében lócsontok közt s így bizonyára másodlagos helyen feküdtek.

33. kép. Lófogak és vas csattkarika a XXXII. sírből.
Fig. 33. Dents de cheval et anneau de boucle en fer
de la sépulture XXXII.

Oroszföldi sírleteknél gyakrabban tétetik említés lószerszámokat is tartalmazó égetett temetkezésekről,¹ de eltekintve attól, hogy e temetkezések temetőnk átlagos koránál későbbi korból származnak, már csak azért is óvatossá kell lennünk ami esetünk megítélésénél, mert amint láttuk, temetőnk területén égetett temetkezést tartalmazó bronzkori és La-Tène ízlésű sírokat is ástunk fel, sőt szóban levő sírunk közvetlen szomszédságában ástunk fel az őskori telep egyik üregét (XXXI. lelet.). Végül az égetve való temetkezés szokását temetőnk más lovas sírjánál nem észleltük. Mindezek alapján tehát el kell vetnünk azt a feltevést, mintha az égetett embercsontok jelenléte a sírban a lovas temetkezés égetett volta mellett bizonyítana. Az égetett embercsontok bizonyára

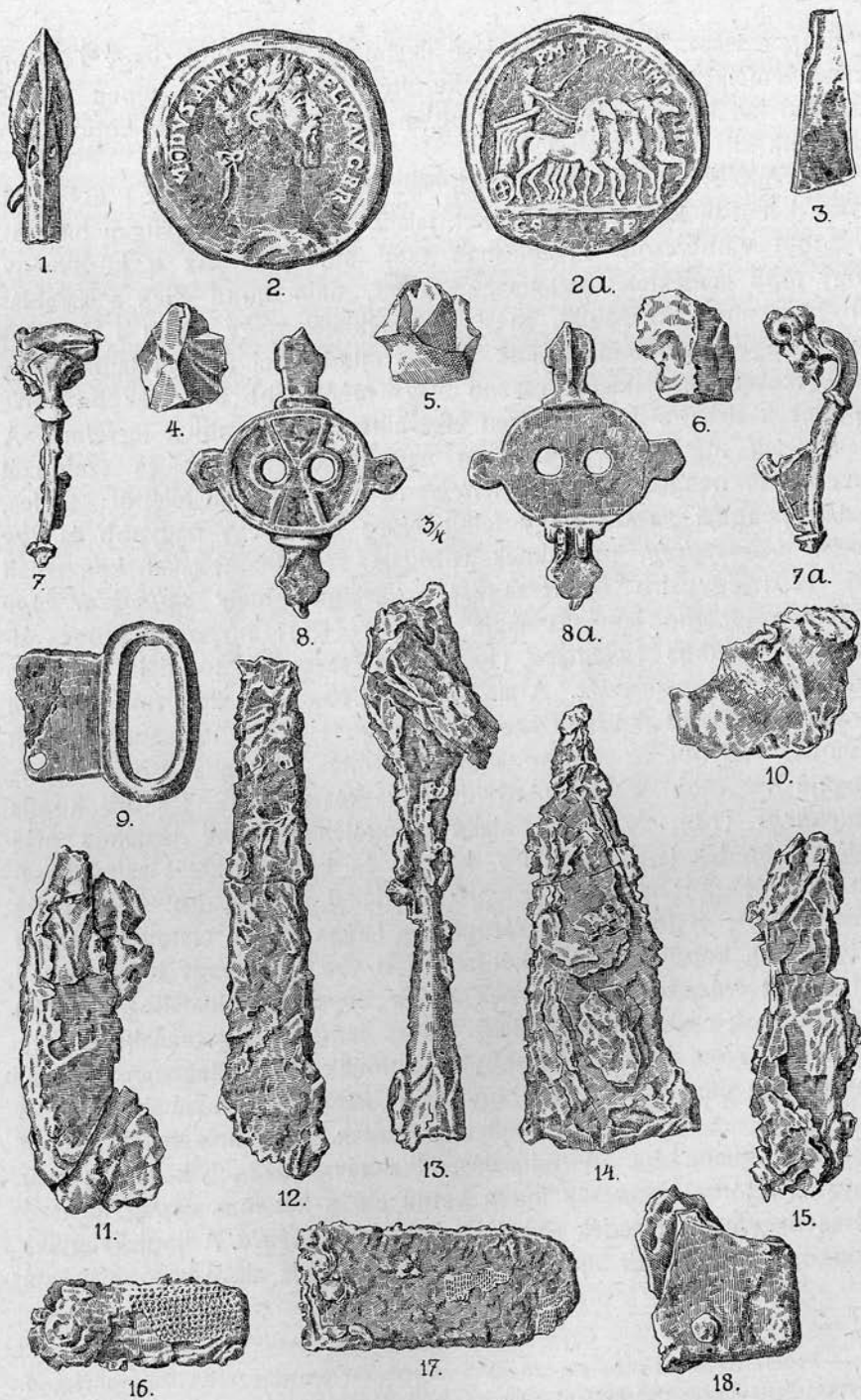
¹ Pósta Béla: Régészeti tanulmányok az oroszföldön, Budapest—Leipzig 1905. I. rész. 80. l. (Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása. III. k.)

a sírűreg ásása, illetve beföldelése alkalmával bronzkori, vagy La-Tène ízlésű temetkezésből esetlegesen kerültek a sírba. A 33. képen 2. és 3. sz. alatt két lófog rajzát mutatjuk be, melyeket a tönkre ment koponyából szedtünk ki.

XXXIII. sír. (34. kép.) Tájolása Ny—K, mélysége 1 m. Mindössze két drb. karcson tőredéket találtunk a sírűreg nyugati felében. A többi embercsont sírrablásnak esett áldozatul. Az a körülmény, hogy több mellékletet tartalmazott a sír, nem mond ellen a sírrablás tényének annál kevésbbé, mert a mellékletek nagy részét a sír keleti felében egy csomóban találtuk meg s minden jel arra mutatott, hogy ez értékesebb mellékletek vászon vagy méginkább bőrzacsokba kötve kerültek a sírba s így könnyen elkerülhették a sírrablók figyelmét. A mellékletek másik része ellenben nagyobbára tőredék és szanaszét hevert a sír nyugati felében. *Mellékletek* a sír nyugati feléből: széles, vastag pengéjű *vaskés* hegy felőli része (14.), egy nagyobb és egy kisebb vas *szíjvég*, melyeknek rozsdája szövettarabkákat konzervált (16—17.); egy drb. bronzszegeces vaslemez, mely *szíjboglár* vagy *ővcsatt* szíjszorító lemezes tagja lehetett (18.); hossznegyszögös átmetszetű hasábos *vaspálcza* (15.), talán szerszám tőredéke és több alakatlan apró *vas tőredék*. A sír keleti szélében 15—20 czm. átmérőjű köralakú területen korhadt szerves anyagból álló vörösesbarna foltot találtunk, melyből az alábbi tárgyak kerültek elő: egy drb. keskenypengéjű hosszabb és 1 drb. rövidebb *vaskés* (11., 12.); 1 drb. köpűs *vasnyílhegy* (13.), fűzfalevél alakú pengéjének egyik lapjához más vastárgy tőredék tapadt; 2 drb. fehéres és 1 drb. feketés színű használt *kova* (4—5.); csiholó vas apró tőredékei (6.); 1 drb. *bronzlemez tőredék* (10.); 1 drb. háromszárnyú és farkas foggal elátott kis *bronznyílhegy* (1.), köpűjének töve két helyen át van furva, vagy át van törve.¹ 1 drb. zárt *bronzkarika*, melynek egyik hosszanti oldalához a karika vastagságának csaknem megfelelő bronz lemezes tag csatlakozik (9.). E lemezes részt a karikával együtt öntötték és utólagosan hosszában kettőbe fűrészték s az így nyert két lemez közé bújtatták a szíjat, vagy a mire épen erősíteni kívánták. Tárgyunk tehát a csatt szerepét tölthette be. A feltalálás alkalmával az egyik lemez már hiányzott, letört. Ugyancsak innen került elő a két mm. vastag, átlátszó fehéres *üveglemez tőredék* (3.) és 2 drb. *bronzfibula*. A fibulák egyike korongos fibula, vésett aljú vézománcczal. Ovális alakú korongjához a

¹ Erdély területén ezzel egyező alakú és szerkezetű nyílhegyek villanovai típusú edényeket tartalmazó temetők mellékletei közt fordulnak elő s így sírunkban való jelenléte feltűnő.

34. kép. Mellékletek a XXXIII. sírból.
 Fig. 34. Objets trouvés dans la sépulture XXXIII.

rövid tengely két végén, a fej és lábszerkezetet tartó rombikus nyulványok csatlakoznak, míg a hossztengety két végén egy-egy köralakú tag ül s így a fibula alakja a keresztre emlékeztet. A korongot két köralakú nyílás töri át s a korong felső lapjának e két nyílás és a korong széle által határolt része négy pálczás tag által egymással szembenfekvő két körív és két szabálytalan ötszögalakú mezőre tagolódik. E mezők, valamint a hossztengety végén ülő kétkorongocska középrésze a zománcz befogadására ki van vésvé. Jelenleg csak a két háromszög alakú mezőben és a két oldal korongocskában van meg az ú. n. vézománcz, míg a más két rekesz zománczát már a sírba tétel előtt elvesztette. A másik fibula szintén római formát mutat (7., 7a.) hátán és lábvégződésén egy-egy gombbal. Tütaratója megnyúlt, fejlécze a rugót közrefogja.

Ugyancsak a korhadt szerves anyagból került elő Commodus nagy bronzérme, melyről kopottsága ellenére is megállapítható, hogy Kr. után 189-ben verték. Előlapján: [M COM]MODVS ANT P FELIX AVG BR[IT]. A császár babérkoszorus fejképe jobbra. Hátlapján: PM TRP XI IMP[V]II, szelvényben CO[S V P]P | [SC] Commodus császár jobbra tartó quadrigán áll, jobbájában sceptrumot (Cohen leírása szerint sassal) tart, baljában a gyeplőt fogja. A kocsi oldalát díszítő reliefes ábrázolás nem vehető ki.¹

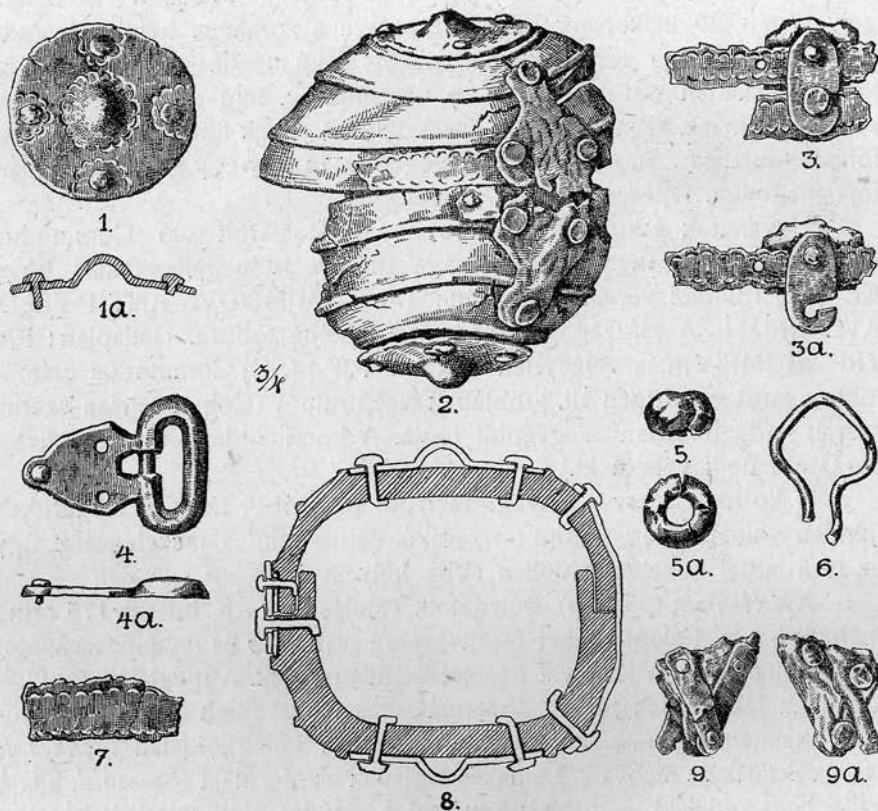
A korhadt szerves anyag, melyből az utóbbi tárgyak előkerültek minden valószínűség szerint bőrzacskó volt s mint a faszelenczék, úgy ez is a lábfej közelében volt a sírba helyezve.

XXXIV. sír. (35. kép). Bolygatott. Tájolása Ny—K, hossza 175 czm., mélysége 1 m. Felnőtt ember csontvázából csak a láb és medencze-csontokat találtuk meg. A felsőtest csontrészei hiányoztak. A megtalált csontok a hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben feküdtek; a lábfejek keleten. *Mellékletek:* a bal medencze külső oldalán *bronzcsatt* (4., 4a.). Tüskéje hiányzik. Lemezes tagjának alapformája *trapesoid*, kifelé hajló hosszoldalakkal, melyek kevéssel a záródás előtt mindkét oldalon sekély karélyt alkotnak. Közvetlen közeléből való a gömbszelet alakú kék *üveg gyöngyszem* (5., 5a.), míg a *hajkarikára* emlékeztető ezüst huzalt (6.) a hasüreg táján találtuk. A bal lábfej közeléből való a kis *bükkfa szelencze*, melynek társával a XIII. sírnál már találkoztunk. Ez is esztergán készült; aljának és fedőrészenek külső felületén a faanyagából meghagyott keskeny bordák szaladnak körül; mint annál, úgy ennél is a szelencze mindkét részének peremét ponczolt díszítésű bronzabroncs szegélyezte, mely apró bronzszegecsekkel volt a szelencze

¹ Cohen leírása szerint a reliefes ábrázolás tárgya tropheumot koszoruzó Victoria. Coh.¹ III. k. 667., Coh.² III. 510 sz.

falához erősítve (2., 3., 3a.). Amíg azonban a XIII. sír szelenczéjének fenékrészét és tetejét négyzetes formájú bronzlemez díszítette, addig ennél ponczolt díszítésű és közepen kikúposodó bronzkorongot alkalmaztak e czélra (1., 1a.). Szelenczénknél szerencsés véletlen folytán megmaradt a sarok és zárószervezet is úgy, hogy most már majdnem

35. kép. Faszelencze töredékei a XXXIV. sírból és a szelencze helyreállított képe.
Fig. 35. Fragments d'une boîte en bois de la sépulture XXXIV. et figure de cette
boîte reconstruite.

minden ízében ismerjük a szelencze typust. A szelencze födele bőr sarkon nyílt (2.), melyet úgy állítottak elő, hogy a hosszúkás bőrdarab két végét a hosszoldalokon karélyt formáló s a sarkon lekerekített egyszárú háromszög, illetve lóherlevél formájára vágták ki (az övcsattok egyik csoportjának a formája, lásd 35. kép. 4.; 21. kép. 3.) s 3–3 bronzszeg segítségével nitolták a szelencze aljához, illetve fedeléhez. Zárószervezetét a 35. képen 3. és 3a. sz. alatt látjuk lerajzolva. A 3. sz. rajzon a vízszintes szalagok a szelencze pereméről való abroncsok, melyek közül a felsőhöz

szegecs segítségével mozgathatóan volt hozzáerősítve a 3a. sz. alatt kinyitva látható zárólemez, míg az alsóhoz, illetve az abronconson át az edény falába a lapos fejű bronzszegecs volt erősítve, melybe a zárólemez belekapcsolódott. A bronzabroncsok apró töredékeiből mutatunk be két darabot a (7.) rajzon. A szelencze igen finom, porló földdel volt megtelve, de földnél egyebet nem tartalmazott.

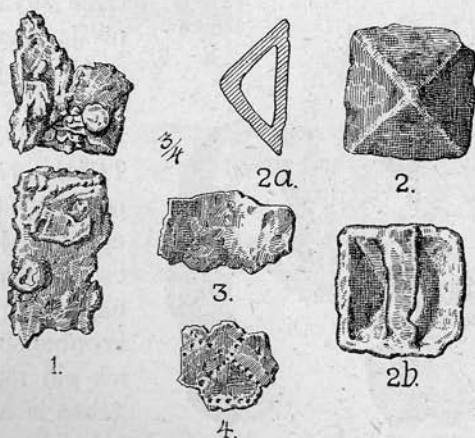
Úgy látszik, hogy a szelencze szíj segítségével a derékóvhöz volt csatolható. Megmaradt ép részén a hordószíj megerősítének nyomát nem találjuk meg ugyan, de a szelencze töredékei közt találunk egy háromszög alakú, kétrétű bőrlemezt, melynek hosszanti két oldalához keskeny bronzpántok vannak hozzántolva (9., 9a.) és amelynek a szelenczével kapcsolatban alig lehetett más szerepe, mint az, hogy a szelencze falához erősítve az annak felerősítésére szolgáló mellék szíjjazat kiinduló pontjául szolgáljon. E mellékszíj szerelése lehetett a sírban talált kis méretű bronzcsatt is (4.).

XXXV. sír. Ny—K tájolású, 1 m. hosszú, 70 czm. széles és 1 m. mélyre hatoló sírűregben semmit sem találtunk.

XXXVI. sír. [32. kép. 3.] (36. kép). Hossza 2 m., szélessége 70 czm., mélysége 90 czm., tájolása Ny—K. 50 czm. mélyen pár embercscnt töredék, 10 czm.-rel mélyebben a sír nyugati szélében agyag

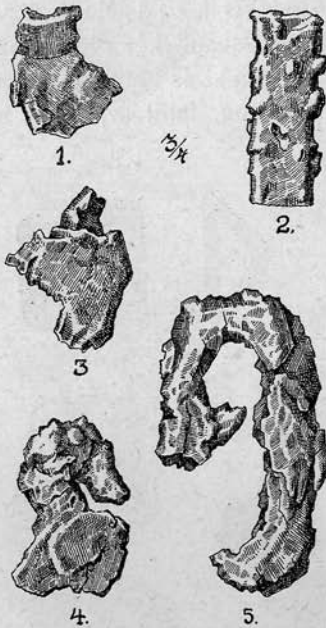
bögre; 90 czm. mélyen a többi embercscnt rendszerenül szétszórva. Lábszárak a sírűreg keleti felében. Több csonttöredék feltűnően sárga volt. *Mellékletek*: a *bögre* szemcsésen iszapolt agyagból korongon készült. Felülete érdes, színe barnásszürke, égetése tökéletlen, fenékrésze egyenlőtlenül lapított, díszítetlen. A sír nyugati felében heverő medence és czombcsontok közül való a négyoldalú gúla alakot mutató *bronzgomb* (2., 2a., 2b.), a ponczolt díszítésű *bronzlemezke* (4.) és 3 drb. *vaslemez* töredék, melyeket a nított szegecskének alapján övszíj szereléseinek tekinthetünk (1., 3.).

XXXVII. sír. Mindössze 3 drb. emberfog és 1 drb. vékony bronzlemez töredék került ki a sírűregből (37. kép. 1.). A sír tájolása Ny—K, mélysége 90 czm., mérete 160×70 czm.

36. kép. Mellékletek a XXXVI. sírből.
Fig. 36. Objets trouvés dans la sépulture XXXVI.

XXXVIII. sír. (37. kép.) Tájolása Ny—K, mélysége 1 m., mérete 170×65 czm. Pár pórladó embercsonton kívül szalagos *vaslemez* töredéket (2.), bronzszegeccsel felerősíthető *vaskampót* (4.); 1 drb. alaktalan vastöredéket (3.) és 1 drb. szalagos füffel ellátott agyag *fazekat* tartalmazott. A fazék eléggé finoman iszapolt anyagból korongon készült; égetése elég tökéletes, színe feketésszürke. Külső felülete símitott és vékony firnises anyaggal kevert. Nyakán három sekély barázda

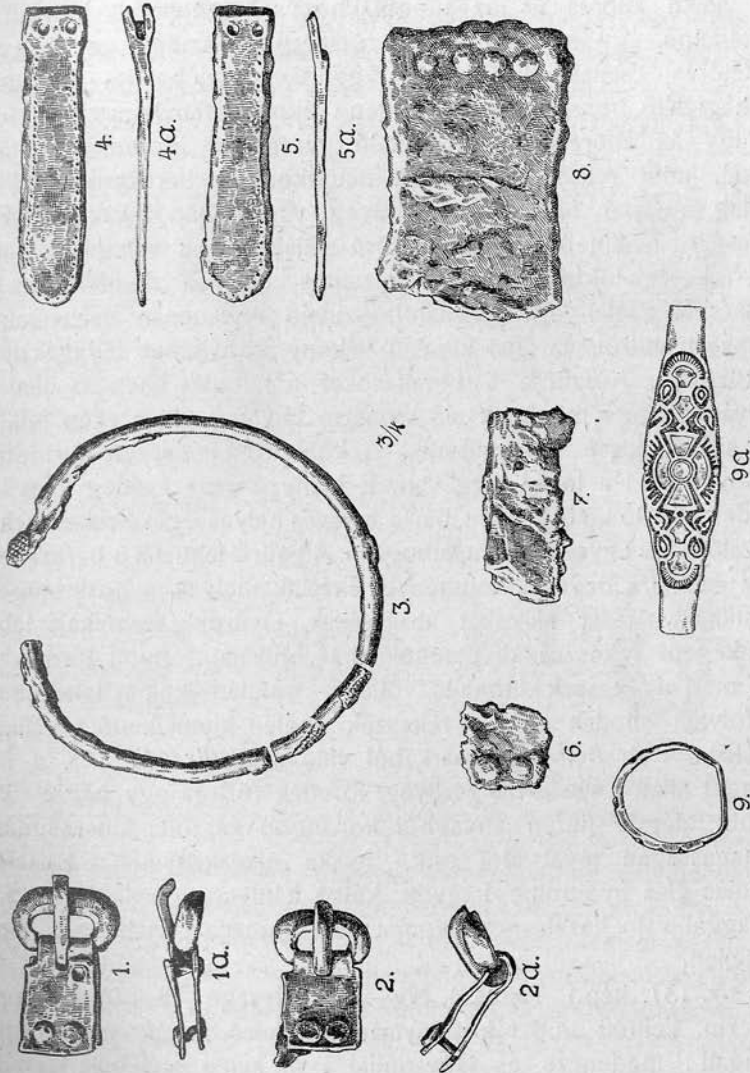
37. kép. Mellékletek a XXXVII. (1.), XXXVIII. (2—4.) és XL. (5.) sírból. Fig. 37. Fragments des objets en fer et en bronze de la sépulture XXXVII. (1.), XXXVIII. (2—4.) et XL. (5.).

véget, illetve annak töredékét (8.), a karcsonton a bronz *karperecz* (3.) legkisebb töredékét, távolabb másik töredékét, míg lapított fejben végződő fele részét ott, ahol eredetileg a vállak feküdhetek. A karperecz darabjai vásznon maradványokat konzerváltak. A bal medenczecsont táján karikájával kifelé fordulva az egyik bronzcsattot (1., 1a.) és közelében a lábak felől a ponczolt díszítésű egyik bronz szíjvéget (4., 4a.), míg a másik bronzcsatt és bronzszíjvég (2., 2a., 5., 5a.) körülbelől a bal térd magasságában, a sír északi széléből került elő. Nyilvánvaló, hogy a nagy vas szíjvég a deréköv, ellenben a kis bronzcsattok

szalad körül s e barázdák közt helyenként rácsiszolt függőleges vonalkák csillognak, míg vállán itt-ott ugyanilyen technikával készült rácsdísz észlelhető. Fenék része profilálás nélküli, lapított. Alakja és főleg szalagos füle emlékeztet a római provinciális agyagipari termékekre, díszítő technikája pedig a maroszentannai temető emlékeit juttatja eszünkbe, (átmetsz. 8. kép. 5.).

XXXIX. sír. [32. kép. 5.] (38. kép.) Tájolása Ny—K, mélysége 95 czm., méretei 200×140 czm. Egy foggyökéren és egy alsó karcsonton kívül a többi embercsont hiányzott. A megmaradt karcsont is nagyon gyenge fentartású. A sírűregből azonban 30—40 czm. mélységben kerültek elő töredezett embercsontok, ami magában is a bolygatás mellett bizonyít. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a bronz karperecz három töredékét egymástól távol találtuk meg. A karcsont a sír közepe táján keresztbe feküdt. Közeliében, körülbelől a jobb medenczecsont táján találtuk a következő *mellékleteket*: a négy bronzszegeccsel ellátott piskóta alakú vas *szíjvéget*, illetve annak töredékét (8.), a karcsonton a bronz *karperecz* (3.) legkisebb töredékét, távolabb másik töredékét, míg lapított fejben végződő fele részét ott, ahol eredetileg a vállak feküdhetek. A karperecz darabjai vásznon maradványokat konzerváltak. A bal medenczecsont táján karikájával kifelé fordulva az egyik bronzcsattot (1., 1a.) és közelében a lábak felől a ponczolt díszítésű egyik bronz szíjvéget (4., 4a.), míg a másik bronzcsatt és bronzszíjvég (2., 2a., 5., 5a.) körülbelől a bal térd magasságában, a sír északi széléből került elő. Nyilvánvaló, hogy a nagy vas szíjvég a deréköv, ellenben a kis bronzcsattok

és szíjvégek a mellékszíjak szerelékei voltak, melyek a sír bolygatása ellenére nagyjában eredeti helyzetükben maradtak. A sírablók felületességének köszönhetjük azt is, hogy az *aranygyűrű* is kikerülte figyelmüket, melyet körülbelől a czombcsontok közén talál-

38. kép. Fém mellékletek a XXXIX. sírból.
Fig. 38. Objets de la sépulture XXXIX.

tunk. Ha a megmaradt mellékletek társaságában aranytárgy is van, mennyivel inkább elvárhatnók ilyenek jelenlétét a gazdagabb és nagyobb gonddal készült mellékleteket tartalmazó sírokban! E gazdagság lehető szülő oka a határtalan sírablásnak, melyet úgyszólván temetőnk minden sírjánál észleltünk.

Az aranygyűrű a rekeszes ötvös munkák körébe tartozik. A fejnél $12\frac{1}{2}$ mm. széles aranylemez mindkét oldal felé fokozatosan keskenyedik és mint 6 mm. széles szalag ráforrasztással záródik. A gyűrűfej középpontján az aranylemez köralakban át van törve, mely áttöréshez jobbról és balról egy-egy köríves-, alól és fent egy-egy rombikus alakú áttörés és ez utóbbiakhoz a hossz tengely irányában mindkét oldalon egy más rombikus (ötszög) és azután egy kagyló formájú áttörés csatlakozik (9a.). A gyűrű belsejébe — az áttört résznek megfelelő hosszúságban — igen vékony aranylemez van forrasztva s így az áttörések a megfelelő geometriai idomokat mutató berakásokat, mint rekeszek fogadják magukba. A berakások alig 1 mm. vastag áttetsző fehéres színű üveg vagy kőlapocskák, melyeknek felülete nem emelkedik ki a gyűrű síkjából, sőt valamivel alatta marad. A rekeszek oldalfala befelé rézsutos s ennek megfelelően az üveg táblácskák szélei egyik oldalon szintén rézsutosan csiszoltak s így a berakást alulról, az alját képező vékony aranylemez felragasztása előtt eszközölték. Készítője a berakásokat a kihullás ellen az által is védeni kívánta, hogy mindenik alá ragasztó anyagot tett s ezen felül a rekeszek széleit kissé lenyomkodta. A közepén elhelyezett körídomú berakás kivételével a többi meg van. E hiányzó rész esetleg a gyűrű testéből kiemelkedő kő is lehetett, bár e feltevés helyességét a rekesznek a többivel való teljes egyezése nem támogatja. A gyűrű felületét a berakásoktól jobbra és balra bevert díszítmények ékesítik, melyek a hossz tengely oldalán stílizált madár alakokat ábrázolnak. Gyűrűnk technikája tehát a tulajdonképeni rekeszes ötvösmunkák technikáját romlott formákkal utánozza, mert a rekeszek különálló voltát — miután azok a felsőlemez áttörése folytán állottak elő, a rekeszek szélén kiemelkedő vonalak csak imitálják. A sír délnyugati sarkából való a *késtörredék* (7.), a két bronzszeggel ellátott *vaslemez* (szíjvég) töredék (6.) és egy *bögre* [5.], mely utóbbi eléggé finom anyagból korongon készült; kihasasodása közép magasságán jóval alól esik, nyaka elkeskenyedik; belsején a korngolás éles nyomokat hagyott, külső felülete egyenletes, de firnises anyaggal való kezelésnek nyomát nem mutatja; fenékrésze lapított, díszítetlen.

XL. sír. (37. kép.) Tájolása Ny—K, mélysége 45 czm., mérete 170×60 czm. Felnőtt ember koponyájának és felső testrészének csontjai a sír nyugati, medencze és lábsontjai a sír keleti szélében vízszintes, ferde és függőleges helyzetben felhalmozva. *Melléklet:* a koponya közelében kézzel formált, tökéletlen égetésű durva agyagbögre apró töredékei; lapított fenékrészéhez gyöngén kihajló oldalfalak csatlakoznak. A medenczecsontok táján vas *csatkarika* (5.).

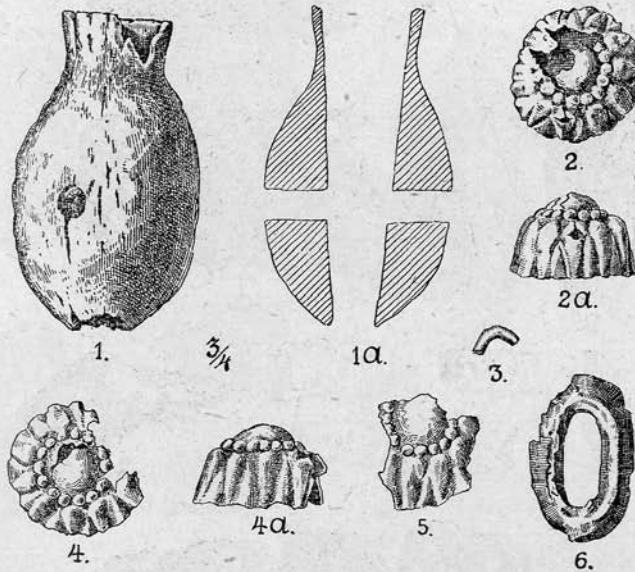
XLI. sír. Feldult sír szanaszét hányt embercsontokkal. Tájolása Ny—K, mélysége 55 czm., méretei 170×70 czm. Melléklete nem volt.

XLII. sír. 30 czm. mélyen pár embercsont töredéken kívül csupán egy agyagbögre hiányos töredékeit tartalmazta. A bögre korong nélkül készült durvább munka lapított fenékkal. Alakja, amennyire a megmaradt részekből következtetni lehet, azonos temetőnk bögre típusának alakjával. Felülete érdes, égetése foltos.

XLIII. sír. 30 czm. mélyen össze-vissza hányt embercsontok, köztük több függőleges helyzetben. Fogak a sírűreg nyugati felében voltak. A sírűreg mérete 120×50 czm. Melléklet: semmi.

XLIV. sír. (39. kép.) Tájolása KDK—NyÉNy, mérete 220×80 czm.,

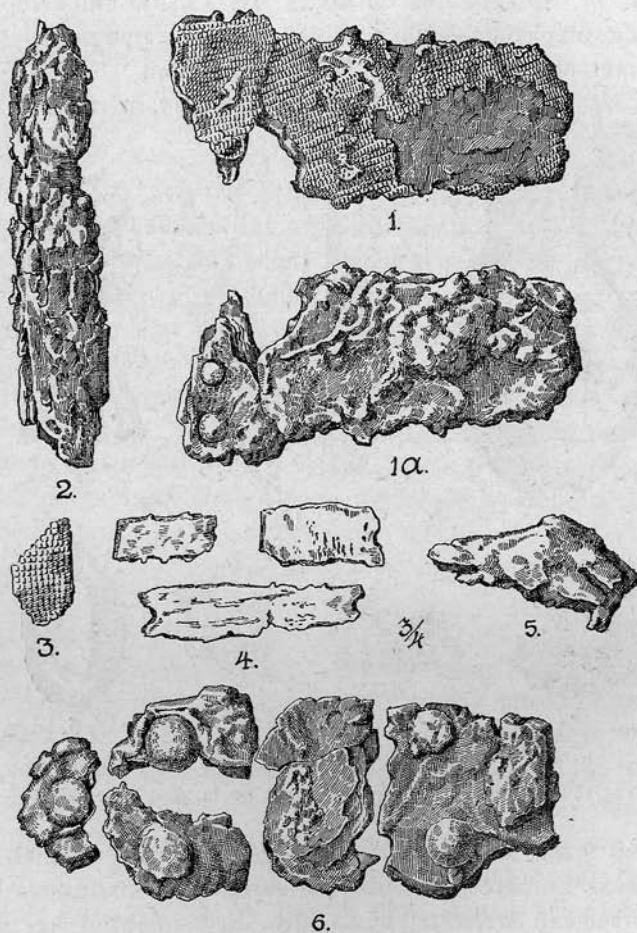

39. kép. Csont és bronz mellékletek a XLIV. sírből.
Fig. 39. Objets en os et en bronze de la sépulture. XLIV.

mélysége 50 czm. Keleti felében *lókoponya*, nyugati felében 1 drb. *ló lábszárcsont*. Embercsontot nem tartalmazott. A lókoponya közeléből valók a következő *mellékletek*: 3 drb. bronzpléhből készült, trébelt művű, kosáralakú *boglár*, közepén nagyobb dudorral, melyet 16—18 kisebb dudor vesz körül s ez utóbbiakhoz az oldalfalakon nagyobb csepp alakú dudorak csatlakoznak (2., 2a., 4., 5.). A boglárak megerősítésére szolgáló fül a boglár belsejébe, a központi nagy dudorba ólom segítségével volt beragasztva. Két boglárban a ragasztó anyag még meg van; a fülekből azonban csak egynek töredéke maradt reánk (3.). A boglárak alakja és leletkörülményei amellet szólnak, hogy lószerszám díszül szolgáltak; 1 drb. hibás öntésű ovális bronzkarika (6.); 1 drb. rövid nyakban végződő tojás alakú csonttárgy, mely alakja

után itélve pálcza, vagy ostornyél fejrésze lehetett (1., 1a.). A tojás idom hosszirányban lefelé szűkülő lyukkal van áttörve, melybe a pálcza vége járt bele s ez utóbbit a tojás idom közepén vízszintes irányba furt lyukon át rögzítették (1a.).

XLV. sír. 130×50 czm. méretű és 90 czm. mélyre hatoló föld-

40. kép. Mellékletek a XLVI. sírból.

Fig. 40. Objets trouvés dans la sépulture. XLVI.

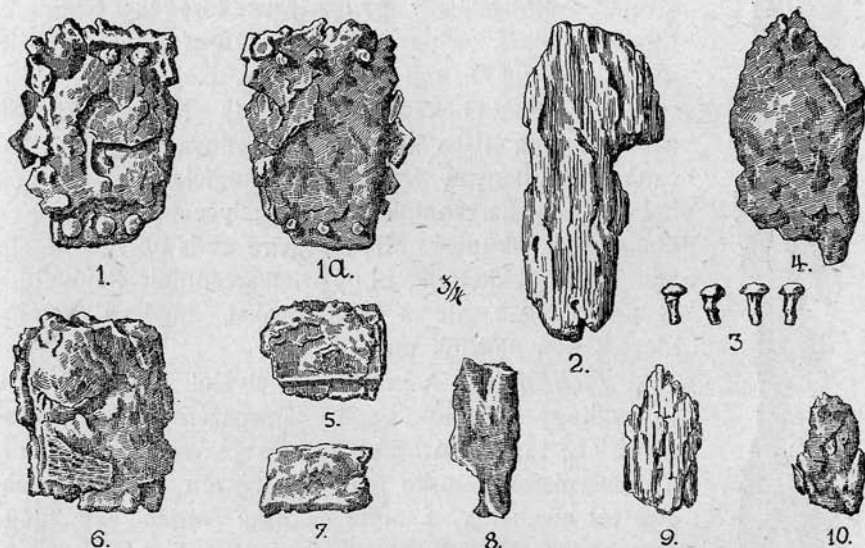
folt által jelzett sírűregben semmit sem találunk. A sírűreg tájolása KÉK—NyÉNy.

XLVI. sír. (40. kép). Tájolása Ny—K, mélysége 110 czm., mérete 170×70 czm. A koponya a sírűreg nyugati felében, a többi csont rendetlenül szétszórva. *Mellékletek* a sír közepe tájáról: 1 drb. bronz-szegecses *vas szíjvég*, melynek egyik lapja szövetdarabokat konzervált

(1., 1a.); deréköv *csattjának* lemezes tagja töredékekben (6.). Úgy látszik öt bronzszegeccsel volt az övre erősítve (a középére rajzolt sima tag nem tartozik hozzá); *vaskés* töredék (2.); *csontfésű* 3 drb. töredéke (4.).

XLVII. sír. Ny—K. tájolású-, 100×50 czm. méretű és 69 czm. mélyre hatoló földfoltból, mely bizonyára sírűreg volt, semmi sem került elő.

XLVIII. sír. (41. kép). Tájolása Ny—K, mérete 190×100 czm., mélysége 190 czm. Rendetlenül széthányt embercsontok közt: szélein ezüst szegecsekkel átvert *vaslemez* töredék, melynek hiányzó részéhez tartozhatott a magánosan előkerült 4 drb. ezüst szegecs (1., 1a.,

41. kép. Mellékletek a XLVIII. sírből.

Fig. 41. Objets trouvés dans la sépulture XLVIII.

3.), s ez esetben hosszukás formája után ítélve szíjvég lehetett. A többi vastárgy oly apró töredékekben maradt ránk, hogy rendeltetésük felől felvilágosítást nem nyújtanak (5., 7., 8., 10.); a hosszukás famaradványok csak sejtetik, hogy valamelyes szerszám részei lehettek (2., 9.). A sírűregben 60 czm. mélyen *lófogát* találtunk, de épen a leletkörülmények alapján tartózkodunk attól, hogy a sírt *lovas sírnak* minősítsük bár sírünknek a többi lovas sír közti topographiai helyezte e feltevés helyességét támogatja.

XLIX. sír. (42. kép.) Tájolása Ny—K, mérete 200×90 czm., mélysége 110 czm. A sír nyugati felében arcczal lefelé fordított emberkoponya. A többi csont rész — a bal lábsontok és jobb lábszárcsont kivételével — szintén bolygatott állapotban maradt ránk. *Melléklet:*

a jobb lábszárcsont külső oldalán hegyével a lábfejek felé irányított *vas lándzsahegy* (42. kép). Köpüje a pengéhez viszonyítva feltűnően nagyméretű. Egyéb mellékletet nem tartalmazott.

L. sír. 1. m. mélyen szétszórt embercsontokat tartalmazó sírűreg. A koponya a sír nyugati felében. A sír mérete 170×80 czm. Mellékletet nem tartalmazott.

42. kép.
Vas lándzsahegy a
XLIX. sírből.

Fig. 42.
Lance en fer de la
sépulture XLIX.

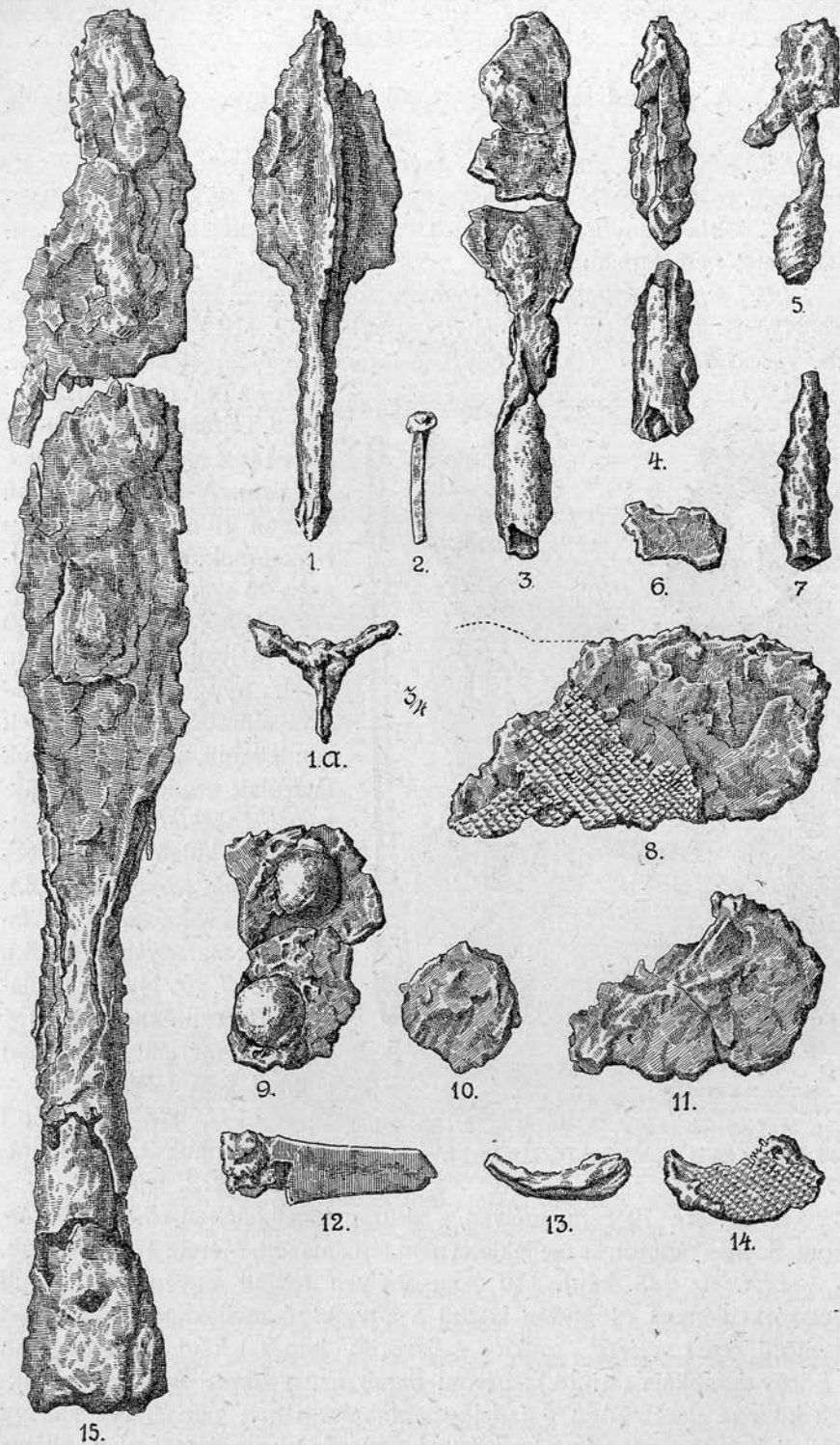
LI. sír. Tájolása Ny—K, mélysége 90 czm, mérete 180×80 czm. Emberi végtagokból származó (láb) 3 drb. csontot találtunk benne s ezeket is rendellenes helyzetben. A sírűreg nyugati szélében szabad kézzel formált, érdes felületű *agyagedényke* töredékei feküdtek. Égetése foltos, színe a füsttől szürkésfekete. Fenék-része lapított [32. kép 6.] (Átmetsz. 8. kép. 27).

LII. sír. (43. kép.) Tájolása Ny—K, mélysége 80 czm., mérete 210×80 czm. A koponya hiányzott, lábsontok a hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben, karcsontok eredeti helyzetükből részben kimozdítva feküdtek. Mindenesetre ez is bolygatott sír, ami abból is kitetszik, hogy az alkarsontok élénk zöldszíniűek voltak, de a fémtárgyakat, amelyek ezt előidézték nem találtuk meg.

Mellékletek: A koponya helyétől jobbra 5 drb. vasnyílhegy. Közülük egyik háromszárnyú és tuskésnyelű (1., 1a.), a második szakállas csavart tuskével (5.), a csavarulatok a túske meglevő részén egész hosszában jól kivethetők s amint a túske végén álló megvastagodás aljáról lepattant részen látható a nyílveszőhegy a csavarulatok segítségével volt a nyélbe erősíthető. A harmadik nyílhegynek kétélű, lapos pengéje van s nyele köpűs (3.); a negyedik úgy látszik szintén háromszárnyú volt, de szárnyai letöredezték (4.); az ötödiknek csak köpüje maradt ránk (7). A vállak tájáról való a fejes bronzszegekkel ellátott vaslemeztöredék (9.), mely az *ővcsattjának* lemezes tagjához tartozhatott, míg a szövetmaradványokat konzerváló *vas szíjvég* (8.) és egy másik *hasonlónak* töredéke (11.) a jobb mell, illetve a

bal csipő magasságában került elő. Az eredeti helyzetükben fekvő czombcsontok közt keskenyebb végével lefelé fordítva feküdt a (12.) sz. alatti *vas mellék szíjvég*, míg a végén kis koronggal ellátott bronz *lemezke* a baltérd belső oldaláról való (2.). A jobb lábszárcsont külső oldalán, hegyével a lábfejek felé irányítva feküdt a *vas lándzsahegy* (15.), a kis *vaskorong* (10.) és a szövetmaradványokat konzerváló két *bőrdarab*

43. kép. Fém mellékletek az LII. sírból.
 Fig. 43. Objets en fer de la sépulture LII.

(13., 14.). A vaslándzsa nagyon rozsdáette; hegye, valamint köpüje rongált.

LIII. sír. Mélysége 80 czm., mérete 170×70 czm., tájolása Ny—K. A sírűreg nyugoti szélében a koponya alatt feküdt az egyik medencecsont. A többi hiányosan fenmaradt csontrészt, szintén szanaszét hevert. Mellékletet nem tartalmazott.

LIV. sír. (44. kép). Mélysége 80 czm., mérete 180×70 czm., tájolása Ny—K. Rendetlenül széthányt embercsontok közt *egy lófogat*, 1 drb. vas *csattkarikát* (1). és egy vas *késpenge* darabját találtunk (2.).

LV. sír. (44. kép). Bolygatott. Tájolása Ny—K, mélysége 140 czm., mérete 190×70 czm. A sírűreg nyugati felében 70 czm. mélyen embercsontok, ugyancsak e részén 90 czm. mélyen *agyagedényke* apró töredékei; 140 czm. mélyen, a sírűreg alján, a sír nyugati felében, koponyatöredék és karcsonok rendetlenül, a bal lábcsontok látszólag eredeti helyzetükben. *Melléklet*: a bal lábcsont külső oldalán égett agyag *orsógomb* (3.), mellette bronz *stilus* és fatokjának maradványai (5., 4.).

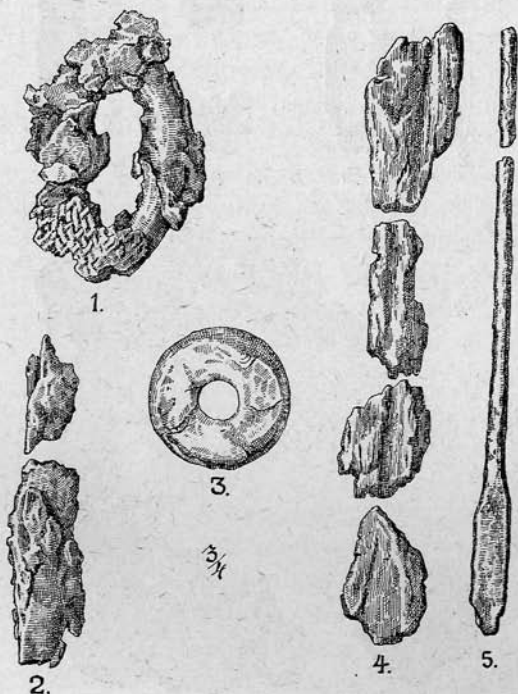
LVI. sír. Ny—K tájolású-, 70 czm. mély-, 170×70 czm. méretű sírűregben semmit sem találtunk.

44. kép. Mellékletek az LIV. (1., 2.) és LV. (3—5.) sírből.

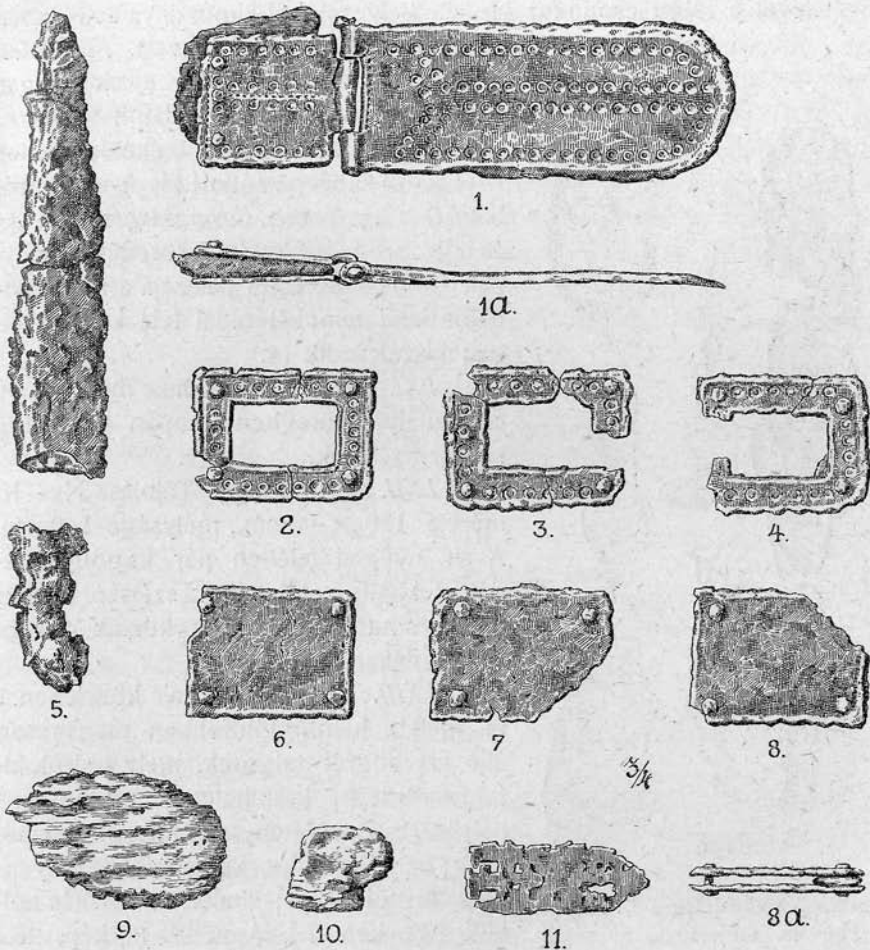
Fig. 44. Objets de la sépulture LIV. (1., 2.) et LV. (3—5.) Præhistorikus 2. sír. Leírását lásd 272. lapon.

LVIII. sír. 70 czm. mélyen a sírűreg keleti felében ember lábcsont. Se más csontot, se mellékletet nem tartalmazott. Mérete 160×70 czm.

LIX. sír. (45. kép). 110 czm. mélyen felnőtt egyén rendetlenül szétszórt, hiányos csontváza között a következő mellékletek: Ponczolt díszítésű *ezüst szíjvég*, csuklós szíjszorító lemezei közt még meg van a bőrv darabkája (1., 1a.); három darab ezüst *lemez boglár*, melyeknek közepe derékszögű paralelogramma formában van áttörve s az így maradt keskeny szegély a szíjvéggel egyező ponczdísszel van ellátva

(2., 3., 4.); három darab hosszénegyszögű *ezüst lemez* minden díszítés nélkül. Ez utóbbiak alakja, nagysága teljesen megfelel az áttört lemez boglárok nagyságának s úgy ez, valamint az a körülmény, hogy egyik lapjuk oxidációja az áttört boglárok alsó lapjának oxidációjával egyezik,

45. kép. Mellékletek az LIX. sírból.

Fig. 45. Objets trouvés dans la sépulture LIX.

arra vall, hogy e díszetlen 3 lemezke az áttört 3 boglárhoz tartozott és valamennyi a fenti szíjvéghez tartozó bőrvén díszítésére szolgált olyanformán, hogy boglárok az öv elülső részére, a díszetlen lemezke pedig az öv belső, testhez álló lapjára nitolva egymást födték (6–8., 8a.). A derékövhöz, úgy látszik, mellékszíjazat is tartozott. Egy ilyen mellékszíj végét látjuk a (11.) sz. alatti kis méretű, átluggatott *szíj-*

darabkában, melyre alakja után ítélve keskeny fém szíjvég volt erősítve. Az övnek mind e szerelékeit a sír közepe táján találtuk. Ugyancsak innen való a keskeny pengéjű *vaskés* töredék (5.) és két kis fadarabka (9–10.). A sírüreg mérete 180×80 czm.; tájolása Ny—K.

LX. sír. (46. kép). Bolygatott. A lábcsontok és bal alsókarcsont kivételével a többi csont rész eredeti helyzetéből kimozdítva és részben

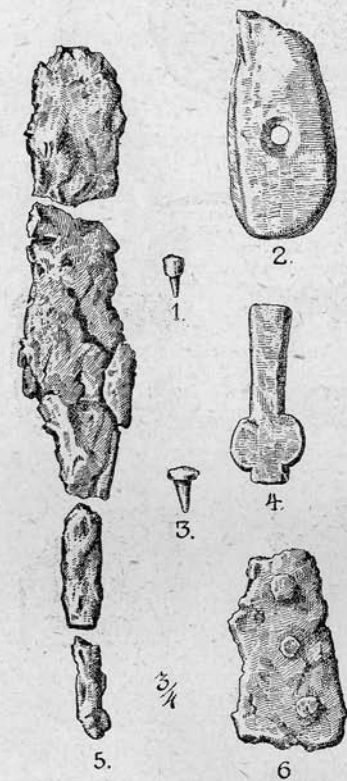
összetörve rendetlenül hevert. *Melléklet:* a koponyatöredékek közt a sír nyugati felében vasszegecsekkel ellátott *vaslemez* töredék (6.) (szíjvég?); a balkézfej mellett *vaskés* (5.); közepén átfúrt kis *fenőkő* (próbakő?) (2.), 2 drb. *bronzszegecs* (1., 3.) és egy bronz tárgy (tű?) töredéke, melynek ovális átmetszetű pálczája a törési vonalon felül mindkét oldal felé körív alakban kiszélesedik (4.).

LXI. sír. 100×60 cm. méretű-, 90 cm. mély sírüregben csupán emberfog roncsait találtuk.

LXII. sír. (47. kép). Tájolása Ny—K, mérete 180×90 cm., mélysége 140 cm. A sír nyugati felében pár koponyatöredéken kívül, rendetlenül szétszórva pár embercsontot találtunk s köztük 4 drb. vastöredéket (1–4).

LXIII. lelet. A LXII. sír közelében 1 m. mélyre hatoló földfoltban magánosan álló kis bögrét találtunk, mely a sírok kirablása idején kerülhetett e másodlagos helyére. Szemcsés anyagból korongon készült; barnás-szürke, külső felülete helyenként füsttől fekete; símitás és díszítés nélküli. [32. kép. 7.] (Átmetsz. 8. kép. 20.)

LXIV. sír. [5. kép]. Bronzkori 3. urna sír. Leírását lásd 272. lapon.

46. kép. Mellékletek a LX. sírből.

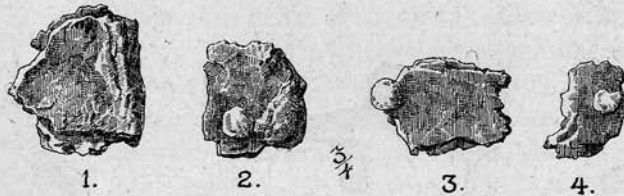
Fig. 46. Objets de la sépulture LX.

LXV. sír. (48. kép). Tájolása Ny—K., mérete 170×70 cm., mélysége 70 cm. Lábcsontok hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben, a felső test csontrészei hiányosan és szétszórortan. *Mellékletek:* a jobb lábszárcsont külső oldalán hegyével a lábfejek felé fordítva köpűs *vas nyílhegy* fűzfalevél alakú pengével (5.); a bal lábszáron és annak közelében — mondhatjuk — halomban heverték: a rombikus pengéjű, köpűs *vas nyílhegy* (4.), a kis *vaskés* (3.); a bronz szege-

csekkel ellátott háromszög alakú *szíjszorító lemez*, mely ez esetben egy dudorszerű vaslemezzel látszik egy egészet képezni (12., 12a.); hasonlóknak töredéke (15.); a szélein felhajtott *vaslemez* töredék (9., 9a.), több alakatlan *vastöredék* (1., 6., 7., 14., 17.), a fehér *kova* (10.) és fekete *szurok* (2.), a rombusz formájú *bronz pálcza* (11.) és az állatfejes *bronz fibula* töredék (8.). Ez utóbbi formájával kakast utánoz. Rugószerkezete, valamint tüje hiányzik. A lelet körülmények mellett szólnak, hogy mind e tárgyak zacskóba kötve kerültek a sírba.

LXVI. sír. Tájolása Ny—K, mélysége 80 czm., mérete 170×80 czm. A sírűreg nyugati felében 60 czm. mélyen koponya töredék, 80 czm. mélyen, a koponya alatt karcsontok, a sírűreg keleti felében hanyattfeketésnek megfelelő természetes helyzetben lábsontok, a medencze-csontok hiányoztak. *Mellékletek:* a koponya közelében, korongon készült, érdes felületű, sötétszürke *bögre* töredékei. Díszítés nélküli; fenék-része lapított [32. kép 8.]. A bögre mellett *vaslándzsa* hiányos darabjai.

47. kép. Vastöredékek a LXII. sírből.

Fig. 47. Fragments des objets en fer de la sépulture LXII.

Mindössze széles köpűjéből és nyakából maradtak ránk töredékek (49. kép).

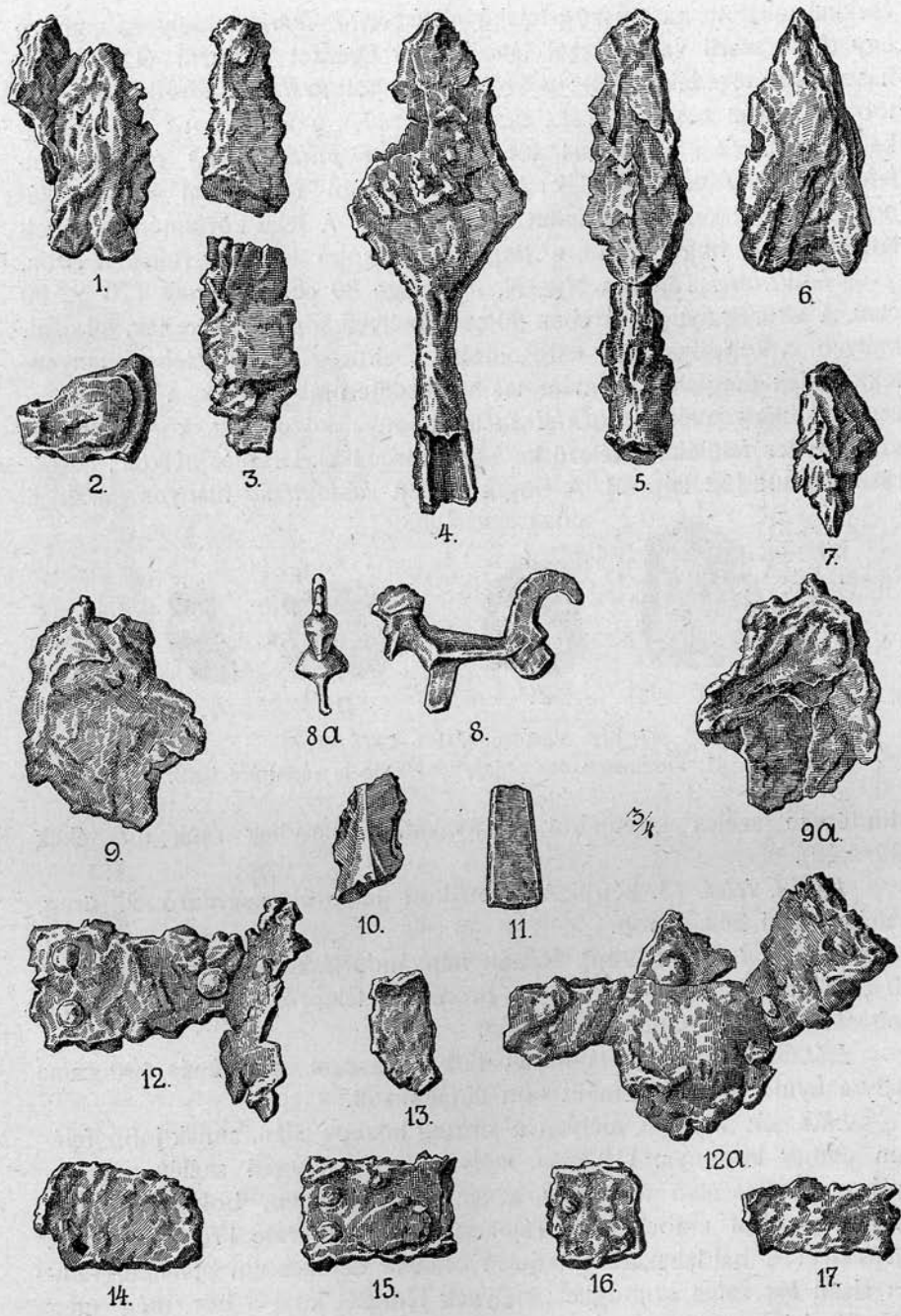
LXVII. lelet. [3. kép]. A bronzkori telepről származó 2. üreg. Leírását lásd 269. lapon.

LXVIII. lelet. [4. kép]. Rabolt népvándorláskori sír (mérete 140×90 czm., tájolása Ny—K) és a bronzkori telepről származó 3. üreg. Leírását lásd 269. lapon.

LXIX. sír. Ny—K tájolású-, 170×80 czm. méretű és 120 czm. mélyre nyúló földfolt semmit sem tartalmazott.

LXX. sír. 70 czm. mélyen a sírűreg közepe táján, annak jobb felében ember koponya, 110 czm. mélyen a sír nyugati szélén a koponyához tartozó alsó állkapocs, a sír keleti felében, bolygatott helyzetben a többi embercsont. Tájolása Ny—K, mérete 170×80 czm. *Melléklet:* a bal lábszárcsont belső oldalán derékszögű paralelogramma alakú kis ezüst szíjboglar, melynek lemezei közt a bőr még meg van (50. kép).

LXXI. sír. [32. kép 9.] (51. kép). A legépebben talált sírok egyike. Tájolása Ny—K, mélysége 110 czm., mérete 170×80 czm. A koponya

48. kép. Vas és bronz tárgyak a LXV. sírból.
 Fig. 48. Objets en fer et en bronze de la sépulture LXV.

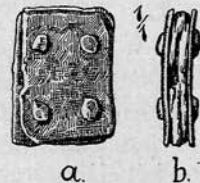
és lábsontok egymáshoz viszonylagos helyezete normalis, de ennek ellenére a felső testhez tartozó csontokból egyetlen darabot sem találtunk (medenczecsontot se), amely körülmény a bolygatás mellett bizonyít. *Mellékletek:* A bal alkarcsont táján hegyével a koponya felé fordított 24 czm. hosszú *vaskés*, melyet azonban csak töredékeiben sikerült kiemelnünk. Eredetileg a halott bal kezébe lehetett adva (7.). A medenczecsontok helyén, azok jobb és baloldali külső szélén karikájával befelé fordított 2 drb. *vas övcsatt*, melyeknek hosszú szíjszorító lemeze rombikus formát mutat; 5—5 drb. fejes bronz-szegeccsel voltak a szíjhoz nitolva (1. 2.). Szintén az öv tájáról való a vas szíjvég töredék (2.). A jobb czombcsont külső oldalán szalagos vaslemez feküdt, mely felső harmadán a medenczecsont felé hajlott (6., 6a.). Formája után ítélve a közeléből előkerült erősen oxidált alakatlan vastöredékekkel egyetemben talán puzdra szerelékének tarthatjuk. Így görbülő szalagvasat más sírban is találtunk. A baloldali vascsatthoz tapadtan faedény (?) maradványait találtuk, melybe a szíjcsatt szegeccseinek feje lenyomódott (4.). Ha edény volt, annak csakis fenékrésze lehetett. Faedényre azért gondolunk, mert kerek formát mutat, továbbá belső falához a XIII. sír faedénykéjénél látott korhadtt szerves anyag tapad és közeléből való két *szíjcsatt* csipkés végű lemezes tagja (11., 12.), végül pedig 3 drb. bronzabroncs töredék is került elő (8—10.), melyek közül a nyitott végüben a faládika zárókészülékét ismerhetjük fel (35. kép 3a.), míg a más kettő az edényt körülvevő broncs töredéke lehetett. Így érthető aztán a mellék-szíjak szerelékének (11., 12.) jelenléte is, bár ezeket a kés-sel is szoros vonatkozásba hozhatjuk.

49. kép. Vaslándzsa töredékei a LXVI. sírból
Fig. 49. Fragments d'une lance en fer de la sépulture LXVI.

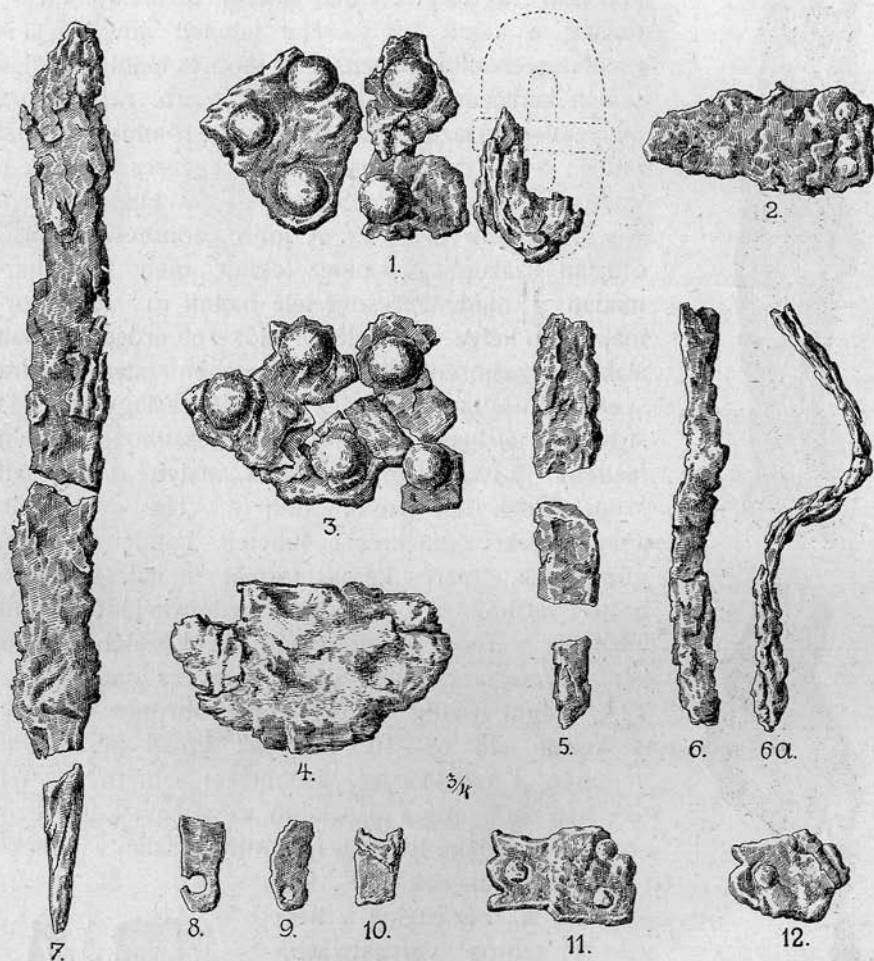
A bal térd külső oldalán feküdt a korongon készült *agyag bögre*. Anyaga szemcsés, felülete érdes, fenékrésze lapított, színe barnás-szürke, díszítetlen [32. kép 9.] (Átmet-szete 8. kép 25.).

A baloldali vascsatthoz tapadtan faedény (?) maradványait találtuk, melybe a szíjcsatt szegeccseinek feje lenyomódott (4.). Ha edény volt, annak csakis fenékrésze lehetett. Faedényre azért gondolunk, mert kerek formát mutat, továbbá belső falához a XIII. sír faedénykéjénél látott korhadtt szerves anyag tapad és közeléből való két *szíjcsatt* csipkés végű lemezes tagja (11., 12.), végül pedig 3 drb. bronzabroncs töredék is került elő (8—10.), melyek közül a nyitott végüben a faládika zárókészülékét ismerhetjük fel (35. kép 3a.), míg a más kettő az edényt körülvevő broncs töredéke lehetett. Így érthető aztán a mellék-szíjak szerelékének (11., 12.) jelenléte is, bár ezeket a kés-sel is szoros vonatkozásba hozhatjuk.

50. kép. Eziüst szíjboglár a LXX. sírból.
Fig. 50. Plaque de courroie en argent de la sépulture LXX.

LXXII. sír. (52. kép). 130 czm. mélyen a sír nyugati felében, tört koponya közelében 1 drb. kisebb bronz *fülbevaló* (2.), 1 drb. nagyobb, lapított végű, nyitott bronz *sodrony karika* (1.) és távolabb *agyag bögre* [32. kép 10.]. Ez utóbbi vékony fallal, lapított fenékkal bír; anyaga nagyon szemcsés, felülete érdes, színe sötétszürke. A sír keleti végé-

51. kép. Vas és bronz mellékletek a LXXI. sírből.

Fig. 51. Objets en fer et en bronze de la sépulture LXXI.

ben két lábszárcsont egymáson keresztbe téve. A többi csont rész hiányzott. Magából a sírregeből vas csattkarika töredéke került elő (3.).

LXXIII. sír. (53. kép). Tájolása Ny—K, mérete 190 × 80 czm., mélysége 130 czm. Szétszórt embercsontok közt, a sír közepe táján következő mellékleteket találtuk: kis *vaskés*, melynek markolat tövét

vasköpű vette körül és amely a pengével összerozsdásodva maradt reánk (2.); *bronz fibula* láb részének töredéke. Azonos típusú a XXXIII. sírnál látott fibulával (3., 3a.); égetett agyag orsógomb (1.). A sír nyugati végében kis *agyag bögre* [32. kép 11.], korongon készült, szemcsés anyagú, érdes felületű; úgy külső, mint belső felületén a korongolás nyoma éles vonulatokban látszik, feneke lapított, színe helyenként barna, helyenként fekete.

LXXIV. sír. Ny—K tájolású-, 170×80 czm. méretű- és 110 czm. mélyre nyúló hossznegyszög alakú földfolt alján ember koponya, felső kar és lábsontok bolygatott állapotban. A többi csont rész hiányzott. Melléklet: semmi.

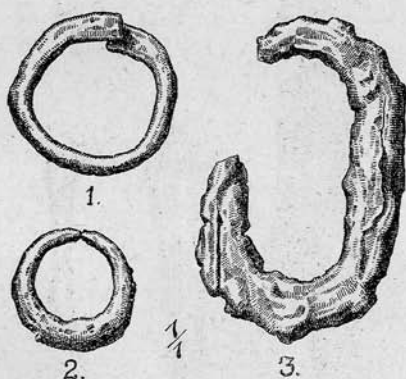
LXXV. sír. 120 czm. mélyen koponya és végtagokból származó csonttöredékek közt *agyag bögre* és alakatlan kis *vastöredék*. A bögre anyaga nagy kavicsszemekkel kevert, korongolt, körte alakú, pereme alatt a nyak kissé bemélyed, fenékrésze szabálytalanul lapított; égetése foltos, színe barnás-szürke, díszítetlen [32. kép 12.] (Átmetsz. 8. kép 22.).

LXXVI. lelet. 30 czm. mélyen magában álló kis agyag bögre. Anyaga, technikája, fenékképzése, mint a népvándorláskori temető előbb látott edényeinél; színe azonban halvány vörös; egyik oldala füsttől kormos. — Leletkörülményei arra mutatnak, hogy eredetileg valamelyik közeli bolygatott sír melléklete volt [54. kép 1.].

LXXVII. sír. 80 czm. mély-, 120×70 czm. méretű- és Ny—K tájolású földfoltban semmit sem találtunk.

LXXVIII. lelet. 50 czm. mélyen magánosan álló *agyag csupor* [54. kép 2.]. A nyulánk, magas testű edénykét igen durva agyagból ügyetlenül korongolták. Belsején a korongolás nyoma jól kivehető, külső felületén azonban a korongolás alatt kiugrott kavicsszemek helyeit és a száradás folyamán keletkezett repedéseket utólagosan nyomkodással, lapogatással igyekezett az edény készítője eltüntetni, ami azonban csak részben sikerült miért is többé-kevésbé szabálytalan és egyenetlen külsővel bír; fenékrésze szabálytalanul lapított; színe hamúszürke. — A leletkörülményekből ítélve a LXXIV. sír megbolygatása alkalmával kerülhetett másodlagos fekvőhelyére.

LXXIX. sír. La-Tène égetett temetkezés. Leírását lásd 277. lapon.

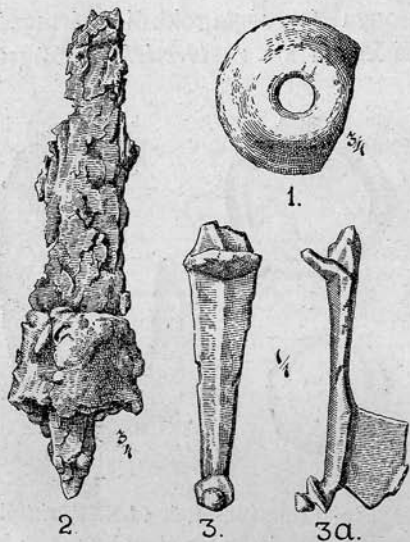

52. kép. Fémmellékletek a LXXII. sírból.
Fig. 52. Objets en fer et en bronze de la sépulture LXXII.

LXXX. sír. Tájolása Ny—K, mérete 170×80 cm., mélysége 130 czm. Pár emberfogon kívül — ezek a sír nyugati végében feküdtek — csupán egy agyag *bögrét* tartalmazott. A bögre korongolt, szemcsés anyagú, érdes felületű lapított fenékkal, minden díszítés nélkül. Színe feketés-szürke, helyenként kormos [54. kép 3.].

LXXXI. sír. 80×50 cm. méretű 60 cm. mély fekete folt semmit sem tartalmazott.

LXXXII. sír. Hossznégyszöges földfolt nyugati végében 80 czm. mélyen magánosan álló *agyag bögre*. Csont nem került elő, bár a

53. Mellékletek a LXXIII. sírból.

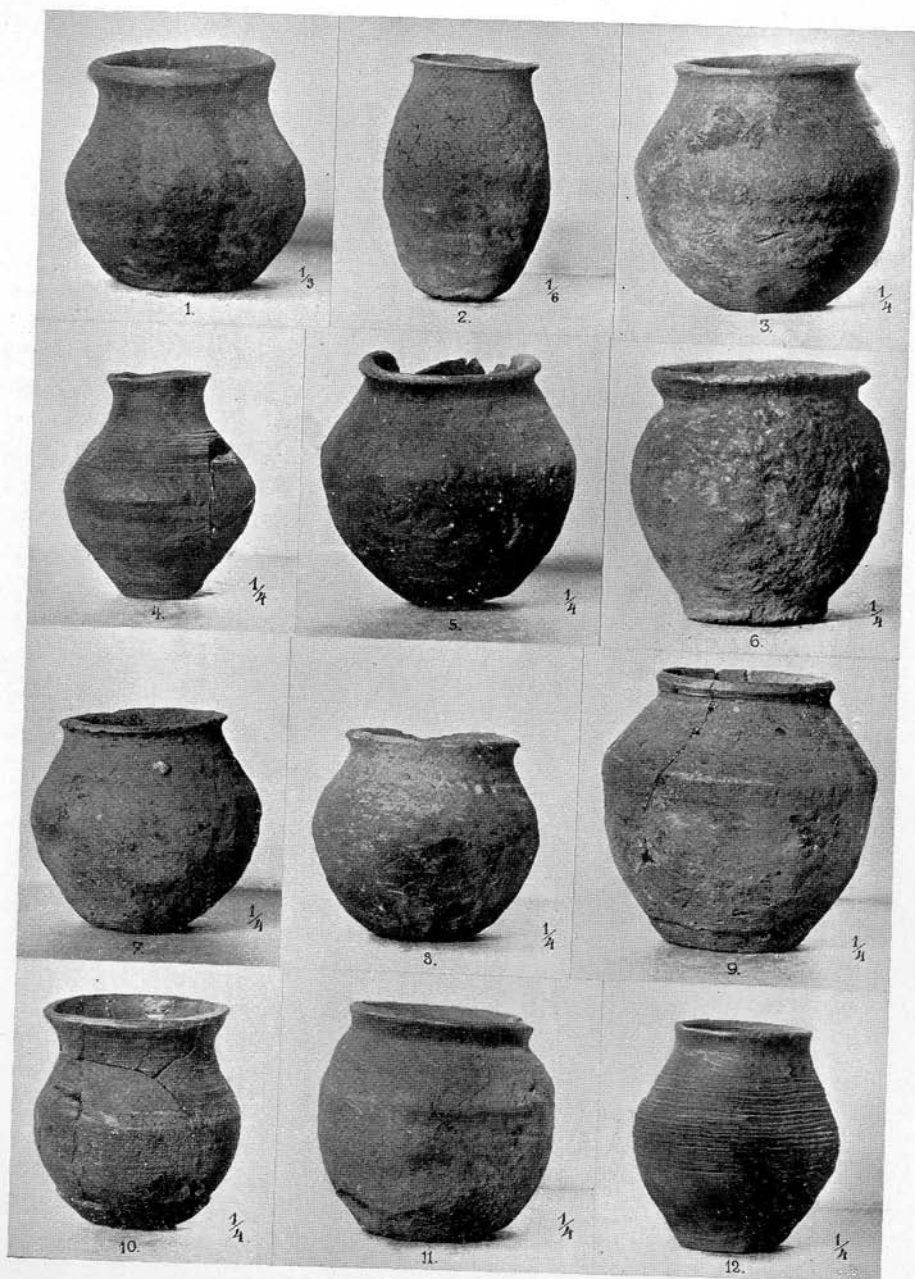
Fig. 53. Objets trouvés dans la sépulture LXXIII.

földfolt mérete (160×70 czm. és tájolása (Ny—K) sírűregre engednek következtetni. Edényünk aránylag nagyon vékony falú, korongon készült. Alapjaikkal összefordított két egyenlő nagyságú csonkakútból formálódó idomával, illetve elkeskenyedő talpával és nyakával népvándorláskori temetőnk keramikus anyagában új edény típust képvisel. Anyaga azonban ennek is szemcsés, felülete érdes, firnises kezelés nélküli, talpa profilálatlan, lapított; égetése foltos, színe feketés-szürke. Vállán és nyakán párhuzamosnak szánt bekarcolt vonalak szaladnak körül, mely díszítésével emlékeztet a marosszentannai népvándorláskori temető edényeinek egyik csoportjára (Átmetsz. 8. kép 23.).

LXXXIII. sír. Ny—K tájolású, 200×100 , czm. méretű sírűreg alján, 180 czm. mélyen feltűnően jó fentartású embercsontváz részei a legnagyobb össze-visszaságban. Pár alaktalan, nagyon oxidált vasdarabkán kívül más mellékletet nem tartalmazott.

LXXXIV. sír. 1 m. mélyre hatoló földfoltban semmit sem találtunk. A földfolt mérete 170×70 czm., tájolása Ny—K.

LXXXV. sír. (55. kép.) A sír nyugati végében emberkoponya töredék és néhány fog közelében ezüst sodronyból készült *fülbevaló*; a sodrony egyik vége megvastagodik, másik vége elhegyesedik (3.); lapított gömbalakú fehéres *kő gyöngyszem* töredéke (2.). A sír keleti felében egymással párhuzamosan álló két czombcsont s ezek felett, a medenczecsontok táján égetett agyag *orsógomb* (1., 1a.), a lábfejek táján

54. kép. Agyagedények az alábbi sírokból:
 Fig. 54. Vases d'argiles des sépultures ci-dessous:

LXXVI.
 LXXXII.
 LXXXIX.
 XCVII.

LXXVIII.
 LXXXV.
 LXXIX.
 CI.

LXXX.
 LXXXVII.
 XCII.
 CIII.

agyag *bögre* [54. kép 5.]. A többi csontrészek hiányoztak. A sírűreg mérete 170×70 czm. A *bögrét* ugyanazon sajátosságok jellemzik, mint a LXXX. sír edénykáját.

LXXXVI. sír. (56. kép.) Ny—K tájolású-, 150×80 czm. méretű-sírűreg keleti felében 60 czm. mélyen rendetlenül összehányt lábcsontröredékek, nyugati végében 80 czm. mélyen koponyaröredék és ennek közelében pár *edényröredék*; a koponya bal oldalán, a fül táján bronz *fülönfüggő* (2.), a nyak táján *gyöngyök* és pedig 1 drb. hosszényszög alapú, hasábos opálos-chalcedon gyöngyszem tompított élekkel (1.), 1 drb. hatoldalú hasábalakú kékes üveg (7.)-, 1 drb. hengeres zöldes színű kő (3.)-, 2 drb. lapított henger alakú zöld üveg (5—6.)-, 1 drb. lapított gömbalakú fehér (8.)-, 1 drb. hasonló alakú fekete üveg- és 1 drb. borostyán gyöngyszem töredéke (4.).

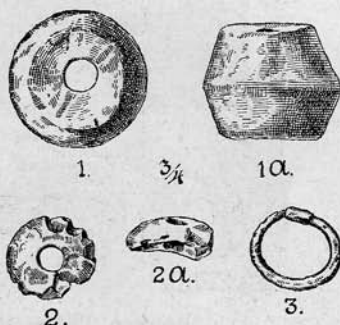
LXXXVII. sír. Rabolt sír keleti felében 50 czm. mélyen *agyag bögre*, 1 m. mélyen két drb. korhadtt lábcsontröredék. A sírűreg mérete 160×60 czm., tájolása Ny—K. A bögre szabadkézből formált, szemcsés anyagú, lapított talpú, barnás-szürke színű, helyenként kormos [54. kép 6.].

LXXXVIII. sír. Tájolása Ny—K, mérete 180×70 czm. Csupán pár drb. embercsontot tartalmazott. Nyugati végében *agyag bögre* hiányos töredékei. A bögre technika-, égetés-, szín tekintetében egyezik népvándorláskori temetőnk kerámikus anyagával.

LXXXIX. *lelet*. Hosszényszögű, Ny—K tájolású földfolt keleti végében 50 czm. mélyen *agyag bögre*. A földfolt — bár mérete (170×80 czm.) és tájolása után ítéelve sírűreg volt — a bögrén kívül egyéb emléket nem tartalmazott. A bögre szemcsés anyagból korongon készült; talpa szabálytalanul lapított; színe hamúszürke [54. kép 7.].

XC. sír. Nyugati végében 110 czm. mélyen *agyag bögre* és szanaszét hányt embercsontok. Tájolása Ny—K, mérete 180×80 czm. Bögrénk azonos típusú és kidolgozása az előbbi sír bögréjével. Egy-negyed részéig köles és vegyes fűmaggal volt megtelve, de a magvak csiraképesek, tehát frissek voltak s így csak egérféle állat hordalékai lehettek [54. kép 8.].

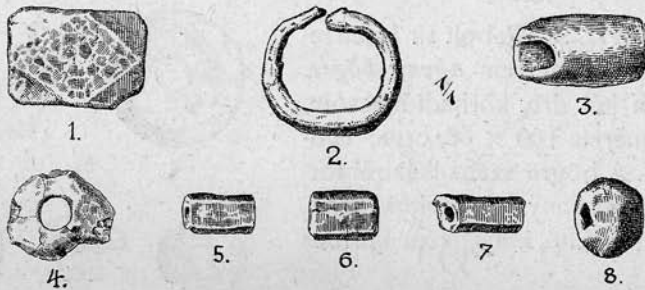
XCI. sír. (57. kép.) Ny—K tájolású-, 200×80 czm. méretű és 140 czm. mély sírűregben jó fentartású embercsontváz részei szanaszét hajigálva. A sír nyugati végében, a koponya helyén csak az alsó állkapcsot

55. kép. Mellékletek a LXXXV. sírből.
Fig. 55. Objets de la sépulture LXXXV.

találtuk meg s közelében a *csontfésűt* faszén darabkák társaságában (1., 2.). A fésű annyira rongált állapotban volt, hogy csak földestől együtt emelhetjük ki. Így is megsérült. Bizonyos azonban, hogy kétélű és fogazatlan középső részére, mindkét oldalon, félellysis keresztmetszetű csontborda van vasszegecsek segítségével felerősítve. Sőt e bordák befürészelt széleiből azt is megállapíthatjuk, hogy a bordák felerősítése a fésű fogazását megelőzte. Olyan fésű típus, mellyel már temetőnk-nél is találkoztunk, de amely típus a szintén népvándorláskori maros-szentannai¹ temető emlékei közül hiányzik.

XCII. sír. (57. kép). Ny—K tájolású sírűreg keleti felében, szét-szórt embercsontok közt, használat nyomát mutató kova (3.), nyugati szélében 80 czm. mélyen *agyagedény*. Egyéb melléklet nem került elő. A töredékeiből összeállított bögre [54. kép. 9.] szemcsés anyagból ko-

56. kép. Fülbevaló és gyöngyök a LXXXVI. sírból.

Fig. 56. Pendant d'oreille en bronze et perles de la sépulture LXXXVI.

rongon készült s temetőnk edényeinek általános formájától csupán abban tér el, hogy legnagyobb kihasadása középmagasságán jóval felül esik s innen kezdve a perem aljáig egyenesvonalú átmetszetet mutat, továbbá pereme alig hajlik ki. Talpa ennek is lapított.

XCIII. sír. (57. kép.) Ny—K tájolású, 80 czm. mély sírűreg nyugati felében pár emberfog, karcsont töredék és az utóbbiak közt *vaskés* töredéke (4.); keleti feléből semmi sem került elő.

XCIV. sír. 85 czm. mélyen pár drb. mállott embercsont és fog. Mellékletet nem tartalmazott. A sírűreg tájolása Ny—K, mérete 140×70 czm.

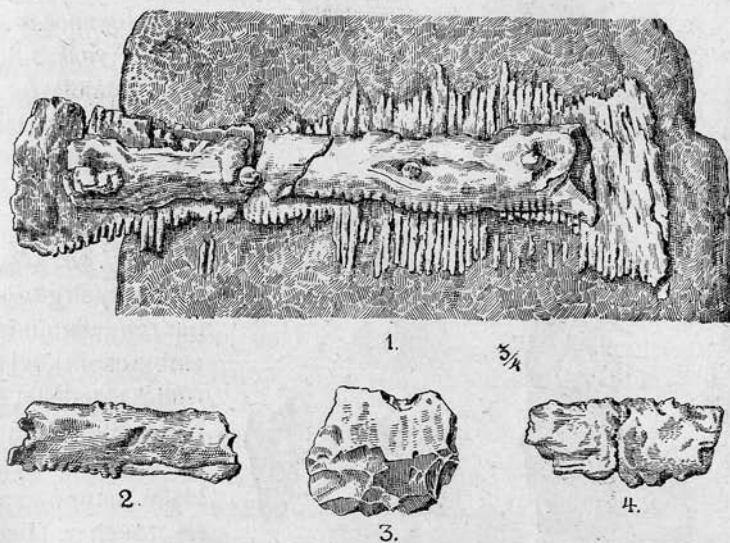
XCIV. sír. Hossznégyszögű sírűreg nyugati felében apró, mállott embercsontok és fogak. Tájolása Ny—K, mélysége 80 czm. Mellékletet nem tartalmazott.

XCVI. sír. (58. kép). 80 czm. mélyen jó fentartású embercsontok szanaszét dobálva. Köztük vastárgyak töredékei és pedig — amennyire apró darabkáikból meg lehet állapítani — *vaskés* (4.), *vas szíjvég*, *vas-*

¹ „Dolgozatok“ 1912. évf. 250—342. l.

karika (csattkarika?) (1.) és egy hossznegyszögös átmetszetű, hasábos vasszerszám töredékei (5.) heverték. A kés rozsdája szövetminta lenyomatokat konzervált.

XCVII. sír. (58. kép). Ny—K tájolású-, 120 czm. mély sírűregben, 50 czm. mélyen bronzszegeces vaslemez töredék (3.), 120 czm. mélyen hiányos embercsontok a sír keleti felében csomóba gyűjtve. A csontok alatt szerves anyag (bőr?) korhadása folytán előállott porlékony vöröses réteg, a csontok közt nagyobb vaslemez töredéke (2.). A sír nyugati végében darabokra tört *bőgre* [54. kép. 10.]. Ez utóbbinak anyaga szemcsés, alakja kissé kajsza, felülete érdesen hagyott, talpa lapított, égetése foltos, színe szürkésfekete; díszítés nélküli (átmetsz. 8. kép. 21.).

57. kép. Mellékletek a XCI. (1. és 2.)-, XCII. (3.) és XCIII. (4.) sírból.
Fig. 57. Objets de la sépulture XCI. (1., 2.), XCII. (3.) et XCIII. (4.).

XCVIII. sír. Ny—K tájolású-, 170×70 czm. méretű és 80 czm. mély sírűreg alján, annak keleti felében pár drb. jó fentartású embercsont bolygatott állapotban minden melléklet nélkül.

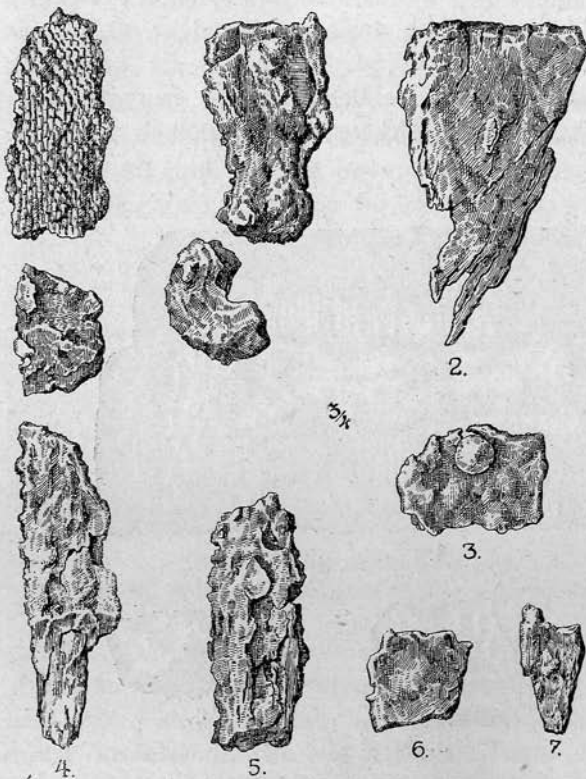
XCIX. lelet. Ny—K tájolású-, 180×80 czm. méretű és 80 czm. mélyreható földfolt semmit sem tartalmazott.

C. lelet. Hossznégyszögű-, Ny—K tájolású sírűregben 50 czm. mélyen széttört emberkoponya, 130 czm mélyen széthányt embercsontok. Mellékletet nem tartalmazott.

CI. sír. Ny—K tájolású hossznegyszögös sírűregben, annak közepe táján egyetlen drb. embercsont, nyugati végében korongolt *agyag-*

bögre. Anyaga szemcsés, alakja kajsza, korongolása tökéletlen, talpa szabálytalanul lapított, égetése foltos, színe barnásszürke [54. kép 11.].

CII. sír. (59. kép). 70 czm. mély sírűreg keleti végében két drb. szakállas vas *nyílhegy* (1., 2.). Mindkettő köpüs. Az épebb példánynál a hosszú szár csavarulatokkal van ellátva, a másik példánynak csak szakállas hegye és köpüjének darabkája maradt ránk. A nyílhegyek köze-

58. kép. Vastárgyak töredékei a XCVI. (1., 4. és 5.) és a XCVII. (2., 3., 6. és 7.) sírből.

Fig. 58. Fragments des objets en fer de la sépulture XCVI. (1., 4., 5.) et XCVII. (2., 3., 6., 7.).

lében *vas övcsatt*, melynek tartozéka, a bronzszegecses vaslemez a sír közepe tájáról került elő (4.). Hiányzó részéhez tartozhatott a két drb. bronzszegecs (5., 6.). Ugyancsak innen való a *vaskés* (3.). A Ny–K tájolású-, 180×80 czm. méretű sírűregben embercsontot mindössze néhány darabot találtunk.

CIII. sír. (60. kép). 1 m. mély sírgödör alján pár rendetlenül heverő embercsont közt *bronzfibula* töredéke (2., 2a.). Felső hurkolású *rugóját* a fibula nyakából kiálló kampó szorítja a fej tövéhez. Lemezes nyerge a nyak és láb felé hirtelen keskenyedik, élei tompítottak s a lábfelőli részén ellypsoidalakú gombbal van

ellátva. Tüje, valamint lába hiányzik. Hasábos-, pálczaalakú *vasszerszám* töredéke, mely egyik végén elhegyesedik, másik végén ellaposodik s így a furó vagy véső szerepét tölthette be (12.); égetett agyag *orsógomb* (11.); több *gyöngyszem* és pedig 1 drb. hasábos zöldkő (6.), 4 drb. hengeres borostyánkő (7–10.), 1 drb. lapított gömbalakú, fehéreskék üveg (1.), és 1 drb. fekete üvegpasztából készült és fehér berakásokkal ékes hengeres gyöngyszem (4.). A sír baloldali falánál korongolt *agyagbögre*; anyag-, technika s részben alak tekintetében is egyezik a

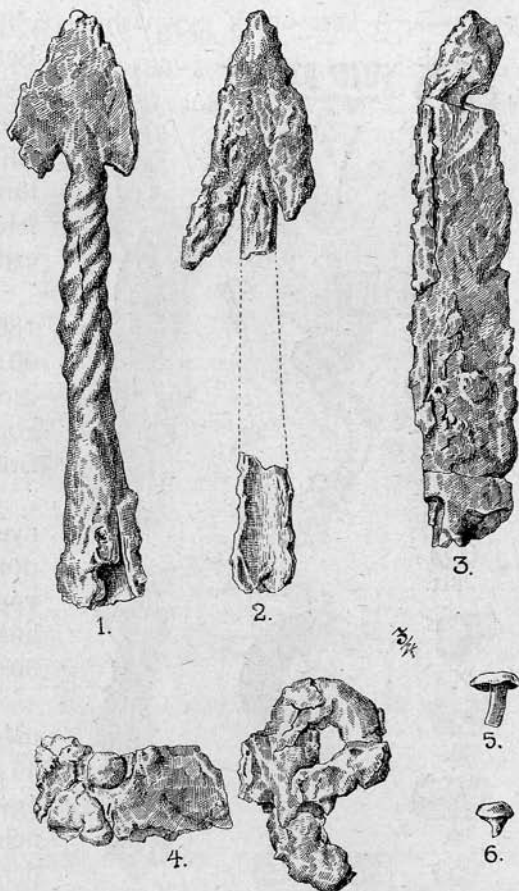
LXXXII. sír edényével; ezt is párhuzamos, mélyített vonalak díszítik, színe feketésszürke, helyenként kormos, talpa lapított [54. kép. 12.].

CIV. lelet. Ny—K tájolású-, 160×70 czm. méretű és 110 czm. mélyre lenyuló földfolt semmit sem tartalmazott.

CIVa. lelet. Ny—K tájolású-, 55 czm. mély és 160×100 czm. méretű sírűreg nyugati felében rendetlenül heverő pár embercsont közt *agyagbögre*; fordított körtealakú, vékonyfalú, de ügyetlenül korongolt edény szemcsés anyaggal, érdes felülettel; pereme kifelé hajlik talpa szabálytalanul lapított, hamúszürke színű [62. kép 1.].¹ (Átmetsz. 8. kép. 19.).

CV. lelet. (61. kép.) 80 czm. mélyen, a sír nyugati felében, a sír hossz- tengelyére ferdén, egymáshoz párhuzamosan álló két lábcsont s ezek közt vas *ővcsatt* rombikus alakú és bronzszegecsekkel ellátott szíjszorító lemezzel (2., 4.). A felfedés alkalmával a karika és lemezes tagja ép formákkal összefüggött s egész hossza 9.5 czm. volt, felszedésénél azonban szétesett. Más mellékletet nem tartalmazott. A sír keleti feléből mindössze egyetlen mállott csont került elő. A sír tájolása Ny—K, mérete 160×80 czm.

CVI. sír. (61. kép.) Tájolása Ny—K, mérete 100×50 czm., mélysége 50 czm. Nyugati felében fiatal gyermek két fogá; más csont nem is került elő. A fogak közelében feküdt az ezüst sodronyból

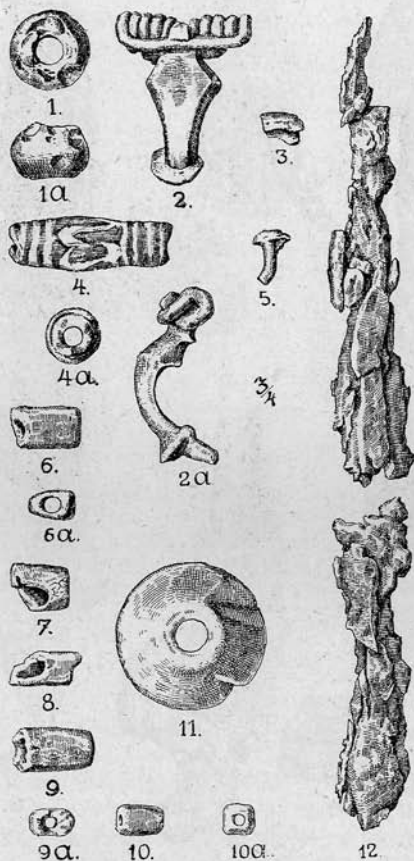

59. kép. Mellékletek a CII. sírból.
Fig. 59. Objets de la sépulture CII.

¹ A sír 1906 decz. 11-én került kibontásra, de a váratlanul nagy mennyiségben lehullott hó megakadályozott teljes felfedésében. 1907 jul. 15-én azonban felbontottuk s ekkor került elő a bögre.

készült *fülbevaló* (3.), távolabb, bronz csattkarikába fűzve, a másik hasonló alakú *fülbevaló*, és ezek mellett az ezüst *lemezpánt*, mely kés vagy más tárgy hüvelyének lehetett a saruja (5.); továbbá 1 drb. áttetsző fehér és egy barna tüveg gyöngyszem. A bronzkarika, az egyik fülbevaló és a két gyöngyszem a be és kipakolás során elkallódott.

CVII. sír. 50 czm. mélyen DNy–ÉK tájolású bolygatott ember csontváz. A lábsontok egymáshoz párhuzamosan, eredeti helyzetükben feküdtek, ellenben a felső

60. kép. Mellékletek a CIII. sírből.
Fig. 60. Objets de la sépulture CIII.

iszapolt, mint az eddig látott edénykéek javarésze; külső felületén helyenként látszik, hogy firnises anyaggal kezelték; vállán a körülfutó mélyített vonal alatt függőleges vonalokból álló rácsiszolás csillog; talpa lapított (átmetsz. 8. kép. 17.).

CXI. lelet. Ny–K tájolású, 180×70 czm. méretű-, 60 czm. mélyreható földfoltból semmi sem került elő.

testrészek csontjai részben hiányoztak, részben, mint pl. a vastagfalú koponya is — összetörve töredékben heverték a sír nyugati felében. A sírűreg mérete 180×50 czm. Mellékletet nem tartalmazott.

CVIII. sír. Ny–K tájolású-, 180×80 czm. méretű sírűregben 60 czm. mélyen ember lábszárcsont, a sír alján, 120 czm. mélyen a másik lábszárcsont. Különben a sírűreg üres volt.

CIX. sír. 160 czm. mélyre nyúló földfolt alján egy-két évődött csont és a sír nyugati végében koponya töredékek. Tájolása Ny–K, mérete 180×80 czm.

CX. sír. Tájolása Ny–K, mérete 150×70 czm. Űregében 45 czm. mélyen korongolt-, barna égetésű-, vörös törésű agyagedény néhány apró töredéke és pár csont darabka; 140 czm. mélyen, a sír fenéken lábszárcsont és koponyatöredék; nyugati végében *agyagedényke* [62. kép 2.]. Ez is szemcsés, bár valamivel finomabban

CXII. sír. 50 czm. mélyen barnásszürkére égetett-, szemcsés anyagú-, érdes felületű-, lapított talpú *agyagbögre* [62. kép. 3.] és emberi végtagokból származó csontok függőleges helyzetben; 85 czm. mélyen a sírűreg közepén mállott csontok, nyugati felében párhuzamosan álló karcsontok. A bögrén kívül más mellékletet nem tartalmazott. Mérete 190×80 czm., tájolása Ny—K.

CXIII. sír. Gyermeksír pár csontdarabkával, melléklet nélkül. Mélysége 50 czm., mérete 100×60 czm., tájolása Ny—K.

CXIV. sír. Ny—K tájolású-, 120×60 czm. méretű és 50 czm. mélyre hatoló földfoltból semmi sem kerül elő.

CXV. sír. Kevés csontmaradvány; a sír északnyugati sarkában köpüs vas *láncsahegy* (63. kép.). Pengéje a köpühöz viszonyítva rövid; közelében korhadt famaradványokat találtunk. A sír tájolása Ny—K, mélysége 80 czm., mérete 200×80 czm.

CXVI. sír. Sír alakú fekete földfolt nyugati felében, 1 m. mélyen körte alakú-, vékony falú *agyagbögre* [62. kép. 4.]; anyagát aránylag finoman iszapolták, kékes szürke színű külső felülete firnises anyaggal bevont, vállán keskeny barázda fut körül s e barázda felett függőleges vonalkák-, alatta

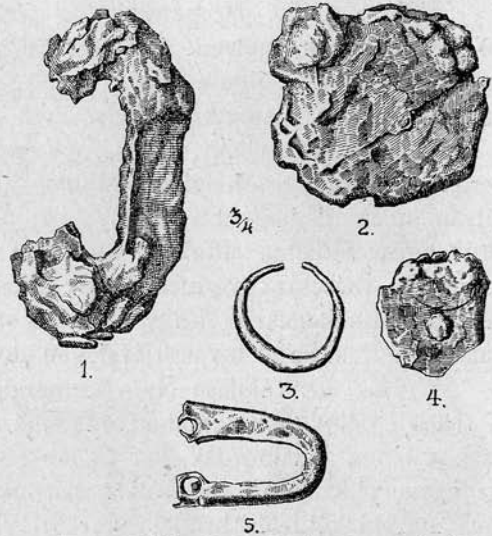
pedig egyenes vonalkákból formált hálódísz van rácsiszolva; talpa profilálás nélküli, lapított (átmetsz. 8. kép. 14.). A földfolt se csontot, se más mellékletet nem tartalmazott. Tájolása Ny—K, mérete 160×70 czm.

CXVII. sír. 120 czm. mélyen a sírűreg nyugati végében lábszár-csont. Más csont, vagy emlék nem került elő. Mérete 160×70 czm.

CXVIII. sír. Tájolása Ny—K, mérete 120×50 czm. 50 czm. mélyen pár csontszilánk társaságában kúpos fejű bronzszegecs; egyéb semmi.

CXIX. sír. 140×60 czm. méretű és 120 czm. mélyre nyúló földfolt alján fiatal egyén pár darabka évődött csontján kívül mást nem találtunk.

CXX. lelet. DNy—ÉK tájolású-, 150×60 czm. méretű és 60 czm. mélyre nyúló földfoltban semmit sem találtunk.

61. kép. Mellékletek a CV. (1., 2., 4.) és CVI. (3., 5.) sírból.

Fig. 61. Objets de la sépulture CV. (1., 2., 4.) et CVI. (3., 5.).

CXXI. sír. 90 czm. mélyen, a sírűreg közepén emberkoponya és mellette lábszárcsont, 110 czm. mélyen pár végtagból származó csont rendetlenül, minden melléklet nélkül. Tájolása DNy—ÉK, mérete 170×70 czm.

CXXII. sír. Fekete földfoltban semmi. Tájolása Ny—K, mérete 110×50 czm., mélysége 1 m.

CXXIII. sír. 80×40 czm. méretű-, Ny—K tájolású földfoltban 1 m. mélyen, annak nyugati végében kis *agyag bögre*. Bizonyára gyermek sír volt, melyből azomban csont nem került elő. A bögre anyag-, alak és korongolás tekintetében egyezik a XCII. és CIVa. sír bögréivel. Talpa ennek is lapított [62. kép. 5.].

CXXIV. lelet. Hossznégyszög alakú (120×50 czm.) földfoltban 30—80—90 czm. mélyen össze-visszahányt *lőcsontok* és pedig fogak, lábsontok és pár oldalborda. Társaságukban se embercsontot, se sír-mellékletet nem találtunk. A helyszínén azt a benyomást nyertük, hogy a lőcsontok talán a CXIX. vagy CXXV. sírből azok kirablása alkalmával kerültek másodlagos helyükre. Miután azonban a rendszeres feldolgozás folyamán mind nagyobb bizonyosságot nyert az a feltevés, hogy egyes sírok egész tartalma áldozatul esett a sírrablásnak és továbbá, hogy a kisebb méretű (gyermek) sírok általában sekélyebb mélységűek, valószínűbbnek látszik, hogy nem más sír tartozékai a lőcsontok, hanem fiatal ember kirabolt lovassírijával van dolgunk.

CXXV. sír. Tájolása Ny—K, mérete 180×70 czm., mélysége 1 m. A sírűreg délnyugati sarkában, medencze csontok alatt emberkoponya és közelében oldalbordák, kar és lábsontok egymáson keresztül-kasul. Az egyik vállcsonton vas *ővcsatt* háromszögalakú karélyos vaslemezzel, mely utóbbi két fejes bronzszegeccsel volt az övhöz erősítve (64. kép.). Egyéb melléklet nem került elő.

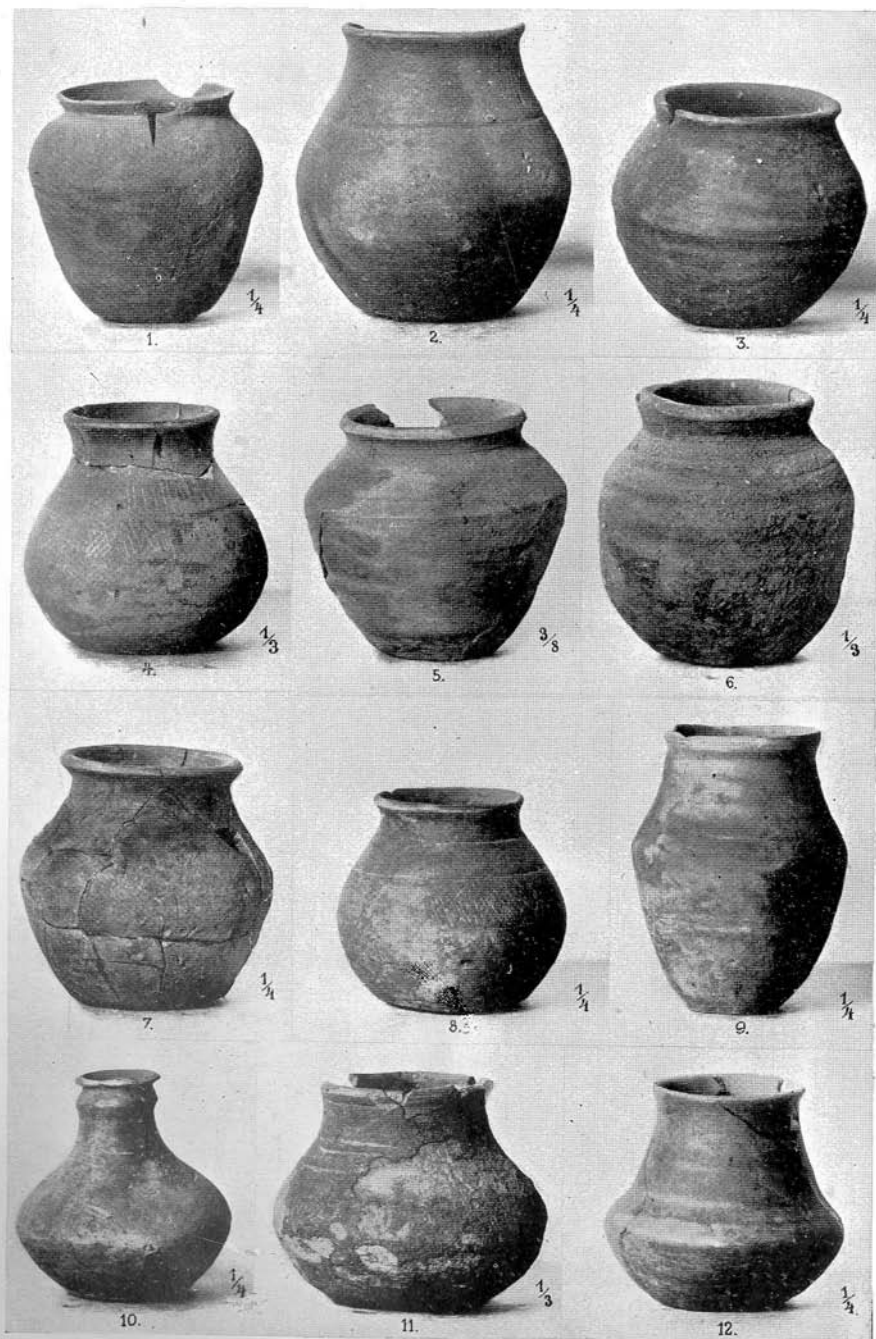
CXXVI. sír. Tájolása DNy—ÉK, mérete 140×60 czm. Nyugati felében 110 czm. mélyen embercsont maradványok, keleti felében semmi.

CXXVII. sír. (65. kép). Délnyugati végében 110 czm. mélyen pár emberfog, keleti felében 80 czm. mélyen korhadt emberi csont. Melléklet: a fogak közelében hasábos kéküveg *gyöngyszem* (1., 1a.). Tájolása DNy—ÉK, mérete 150×60 czm.

CXXVIII. sír. (65. kép). Felnőtt ember bolygatott sírjában pár rendetlenül álló csont között hosszú *vaskés* (2.), *ővcsatt* karélyos vaslemezenek és a *vas szíjvégnék* bronzszegecsekkel ellátott töredéke (3., 4.). A sírűreg nyugati végében félkör alakban kifelé hajló vöröses réteg, mely korhadt faanyagtól? származott. Tájolása DNy—ÉK, mérete 150×60 czm.

CXXIX. lelet. Ny—K tájolású-, 170×70 czm. méretű-, 1 m. mély földfolt nyugati felében *agyag bögre* [62. kép. 6.]. Se csont, se más

62. kép. Agyagedények az alábbi sírokból:
 Fig. 62. Vases d'argiles sépultures ci-dessous :

CIVa.	CX.	CXXII.
CXVI.	CXXIII.	CXXIX.
CXXX.	CXXXI.	CXXXVI.
CXXXVII.	CXL.	CXLVI.

melléklet nem került elő. A bögre szemcsés anyagú, korongolt; felülete érdes, talpa lapított; színe barnásszürke, helyenként kormos.

CXXX. *sír.* (65. kép). DNy—ÉK tájolású sírgödör (160×70 czm.) közepe táján 110 czm. mélyen két emberi csont, délnyugati végében pár fog. A csontok közelében keskeny pengéjű *vaskés*, (5.), *vas csattkarika* töredék és korongolt *agyag bögre* [62. kép. 7.]. Ez utóbbinak anyag szemcsés, felülete érdes, foltos égésű, barnás fekete színű; talpa lapított, díszítés nélküli.

CXXXI. *lelet.* Ny—K tájolású földfolt (180×80 czm.) keleti széléről 1 m. mélyen *agyag bögre* [62. kép. 8.]. A földfolt se csontot, se más mellékletet nem tartalmazott. A bögre finoman iszapolt agyagból való, vékony falú; külső felülete firnises anyaggal bevont; alakja, talpképzése, díszítése egyezik a CXVI. *sír* bögréjével, mégis azzal a különbséggel, hogy ennél a vállat két barázda határolja, de a két barázda közt itt is függőleges vonalából álló rácsiszolás látható; az alsó barázda alatti hasirészt pedig rácsiszolt hálódísz tölti ki.

CXXXII. *sír.* DNy—ÉK tájolású gyermek *sír* délnyugati végéből csupán egy drb. fogroncs került elő. A földfolt mérete 100×50 czm., mélysége 50 czm.

CXXXIII. *sír.* 160×80 czm. méretű sírűregben 40 czm. mélyen hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben jobboldali lábcsontok, rendetlenül pár csont és koponya töredék. A földfolt 60 czm. mélyre nyúlt le, de az említett csontokon kívül mást nem tartalmazott.

CXXXIV. *sír.* Mérete 180×70 czm. Nyugati felének egyik szélében két évődött csont, keleti felében semmi. Melléklet semmi.

CXXXV. *sír.* Gyermek *sír*. Nyugati végében 1 m. mélyen pár fog és karcsont töredék. Mellékletet nem tartalmazott.

CXXXVI. *sír.* 190×90 czm. méretű sírűreg keleti végében 80 czm. mélyen *agyag edény* [62. kép. 9.], déli szélében, a *sír* közepe táján, 90 czm. mélyen ember karcsont, 1 m. mélyen rongált

63. kép. Vas lándzsahegy a CXV. sírből.
Fig. 63. Lance en fer de la sépulture CXV.

koponya s ugyane mélységben, a sír keleti felében egymáshoz párhuzamosan álló lábszárcsontok. A lelet körülmények e sírnál is messzemenően bizonyítanak a sírbolygatás mellett. Egyetlen melléklete az *agyag bögre*, mely a CXXXI. sírban találthoz hasonlóan finomul iszapolt agyagból korongon készült, hamúszürke színű; külső felülete firnises anyaggal kezelt, de díszítetlen. Talpa ennek is profilálás nélküli, lapított (átmetsz. 8. kép. 6.).

CXXXVII. Ny—K tájolású-, 180×70 czm. méretű és 130 czm. mély sírűreg alján, annak északnyugati sarkában félkörben nyugatra kihajló 30—40 czm. hosszú keskeny vöröses folt, mely bőr, vagy fa maradványa lehetett. Hasonló jelenséggel még a CXXVIII. sírnál találkoztunk. E vöröses folt közelében *agyag korsó* és 1 drb. edénytöredék. Egyebet a sírűreg nem tartalmazott. A *korsó* [62. kép. 10.] hamúszürke színű korongolt, kissé kajsza, kopottas külső felületén a firnises anyag helyenként csillog. Készítője a nyakrészen az edény testéből bordát dudorított ki; talpa lapított. Az edénytöredék a korsóval hasonló anyagú és technikájú, de külső felületén zeg-zúg vonalas rácsizolás csillog (A korsó átmetsz. 8. kép. 10.).

64. kép. Vas övcsatt a CXXV. sírból.
Fig. 64. Boucle en fer de la sépulture CXXV.

CXXXVIII. sír. Ny—K tájolású-, 190×80 czm. méretű és 120 czm. mélyre hatoló földfoltból semmi sem került elő.

CXXXIX. sír. A Ny—K tájolású-, 110×50 czm. méretű-, 80 czm. mély sírűreg se csontot, se sírmellékletet nem tartalmazott.

CXL. sír. (66. kép). Tájolása Ny—K, mérete 180×70 czm., mélysége 1 m. A sír közepe táján, 30 czm. mélyen *lófogak*, keleti végében 80 czm. mélyen *agyagedény*, nyugati végében emberi alsó állkapocs közelében emberfogak, néhány karcsont töredék és korong alakú agyag orsógomb (1., 1a.). A bögre [62. kép. 11.] külső felülete nagyrészt lepatogott, ami tökéletlen iszapolásra és égetésre vall. Egyébként gondosan korongálták. Talpa lapított.

CXLI. sír. (66. kép). Tájolása Ny—K, mérete 190×80 czm. Keleti felében 30 czm. mélyen *bronz stilus* rovátkolt díszítéssel (7.), közelében a bal czombcsont és jobb lábszontok hanyatt fektetésnek megfelelő párhuzamos helyzetben úgy azonban, hogy a bal czombcsont 10 czm.-rel magasabban feküdt, mint a jobb lábszontok. Ezek közelében rombikus alakú vas *szíjvég* töredék tompított élekkel, 3 bronzszegecs-

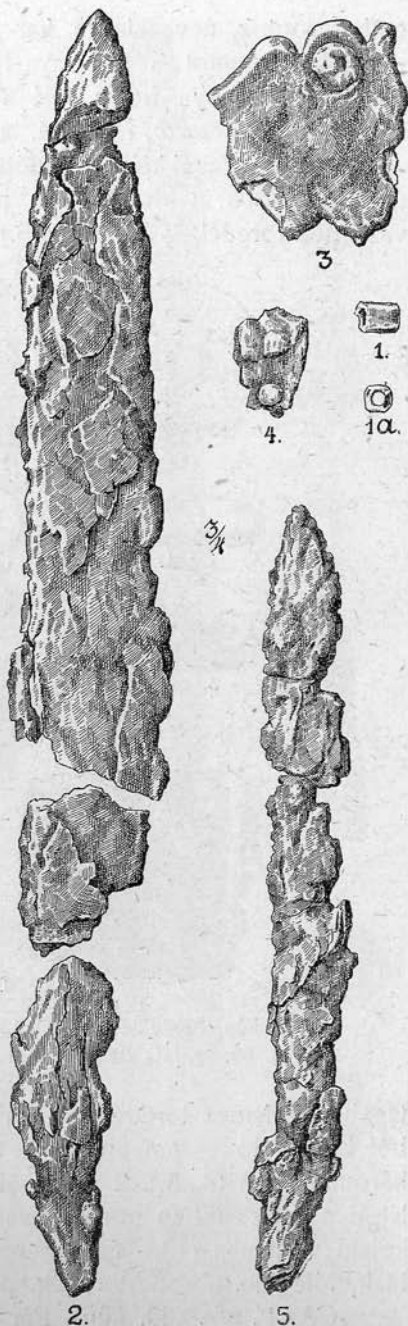

csel (2.); vas csattkarika és bronzszegceses szíjvég töredék (6.); kúpos fejű bronzszeg (5., 5a.). A sír nyugati felében 70 czm. mélyen, a sír hossz tengelyére ferdén, de egymáshoz párhuzamosan álltak az alkarcsontok. A többi csont hiányzott. A medenczecsontok helyén bronz *fülönfüggő* (4.), melynek vékony sodronykarikájához alatt gömbös végű csüngő van hozzáfórrasztva, mely utóbbinak a karikával érintkező része négy apró gömböcskére tagozódik.

CXLII. sír. (67. kép). Nyugati felében, a medenczecsontok alatt czombcsont, ezek felett kis helyre összeszorítva kar és gerinczsontok, köztük bronzszegceses vaslemez töredék (övecsatt része?) (5.); a sír keleti felében lábszárcsontok egymáson keresztbe téve, felettük 3 drb. köpüs, szakállas *vasnyílhegy* (1., 2., 4.), 1 drb. tüskés, háromszárnyú *vasnyílhegy* (3.); a csontok alatt keskeny pengéjű, köpüs *vas lándzsahegy* (7.); e mellett kerti- vagy éti csiga kagylója (*Helix pomatia*), közelében *vaskés* hiányos töredékei (6., 8.). Mindezen emlékek a sírűreg alján 70—100 czm. mélyen, 30 czm. vastag rétegben feküdtek, ami kétségtelen bizonyítékát szolgáltatja annak, hogy a sírbolygatás mennyire határtalan volt.

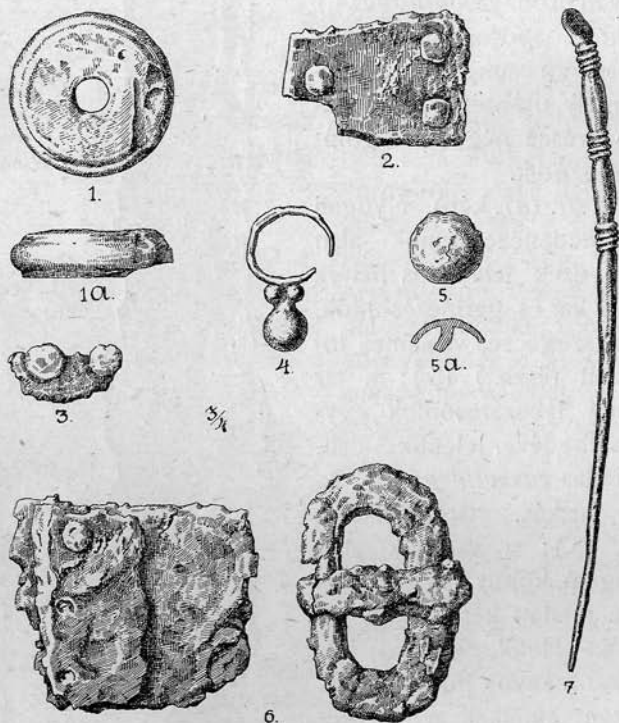
CXLIII. sír. 150 × 60 czm. méretű. Ny—K tájolású és 90 czm. mélyre nyúló földfolt semmit sem tartalmazott.

CXLIV. sír. (68. kép). DNy—ÉK tájolású, 220 × 160 czm. méretű és 130 czm. mélyre nyúló földfolt hosszúságára keresztbe fektetett

65. kép. Mellékletek a CXXVII. (1., 1a.), CXXVIII. (2.—4.) és CXXX. (5.) sírból. Fig. 65. Objets de la sépulture CXXVII. (1., 1a.), CXXVIII. (2.—4.) et CXXX. (5.)

embercsontok, nevezetesen kar- és lábcsonatok. A medence-, lábfejcsontok, valamint a koponya hiányoztak. A meglevő csontok a lábfejek és koponya helye felé rézsutosan lefelé nyúltak. Közelükben találtak a *bronzcsattot* (1., 1a.), a kisebb (2.) és nagyobb (9.) vas *szíjvéget* bronz szegekkel; az utóbbihoz tartozó öv szerelékei lehettek, mint boglárók, a derékszögű parallelogramma alakú bronzszegeces vaslemez töredékek (8., 12., 15.) és mint az övcsatt nítolt tagja a vas-

66. kép. Mellékletek a CXL. (1., 1a.), és CXLI. (2.—7.) sírból.
Fig. 66. Objets de la sépulture CXL. (1., 1a.), et CXLI. (2.—7.).

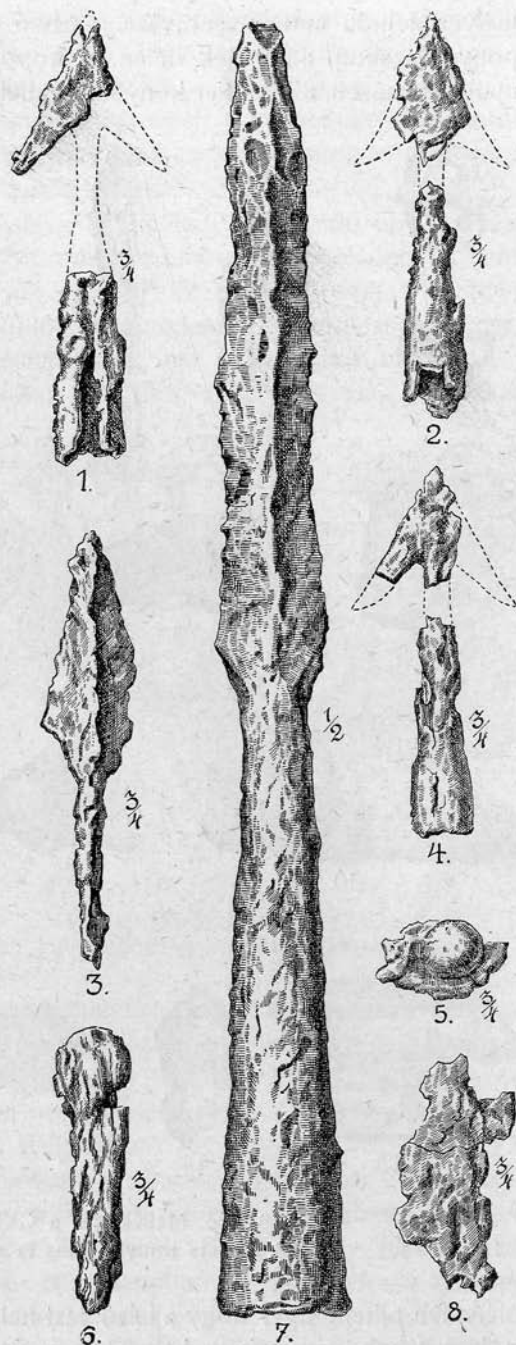
tagabb vaslemez töredék (7., 11.); a sírűreg nyugati szélén egy csomóból került elő — amennyire a töredékekből megállapítható — 2 drb. háromszárnyú (3., 5.), 2 drb. szakállas (4., 6.) *vas nyílhegy* és ezek közeléből a széles ívben görbülő vastag *vasabroncs* (10.)-, továbbá a faburkolatú vaslemez (13.)- és a hengeres vaspálcza töredék (14.). Ez utóbbiak, főleg az abroncs-töredék, puzdra szerelékei lehettek.

CXLV. sír. (69. kép). Pár nagyon évődött embercsont társaságában bronz *csattkarika* (1.) és több apró vastöredék (2—8.), melyek részben *öv szerelékei* (2. 4.), részben szerszám tartozékai (3., 5—8.) lehettek. Tájolása DNy—ÉK, mérete 150 × 60 czm., mélysége 120 czm.

CXLVI. sír. 80 czm. mélyen, a sír keleti felében pár évődött embercsont közelében *agyag bögre* [62. kép 12.]; finomabban iszapolt agyagból korongolták; vékony falú, körte alakú; firnises anyaggal kezelt külső felületét a hosszú nyakon egymástól 2—2½ czm. távolságban párhuzamosan vont, vízszintes irányban körülszaladó három rácsiszolt sáv tagozza és a két felső sáv közti szalagos felületre rácsos vagy hálós dísz, a második és harmadik sáv közti felületre egymáshoz párhuzamos, többé-kevésbé függőleges vonalkákból álló dísz- és végre a legalsó sáv s az edény legnagyobb kihasadása közti részre ismét hálós dísz van rácsiszolva; pereme megvastagodás nélküli és alig hajlik ki, talpa lapított; színe sötét szürke. (Átmetsz. 8. kép 7.) — A sír mérete 180×70 czm., tájolása Ny—K.

CXLVII. sír. NyÉNy—KDK tájolású sírűreg délkeleti végében hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben magukban álló ember lábsontok, a többi csont hiányzott. Melléklet: a bal lábszárcsont külső oldalán égetett agyag orsógomb.

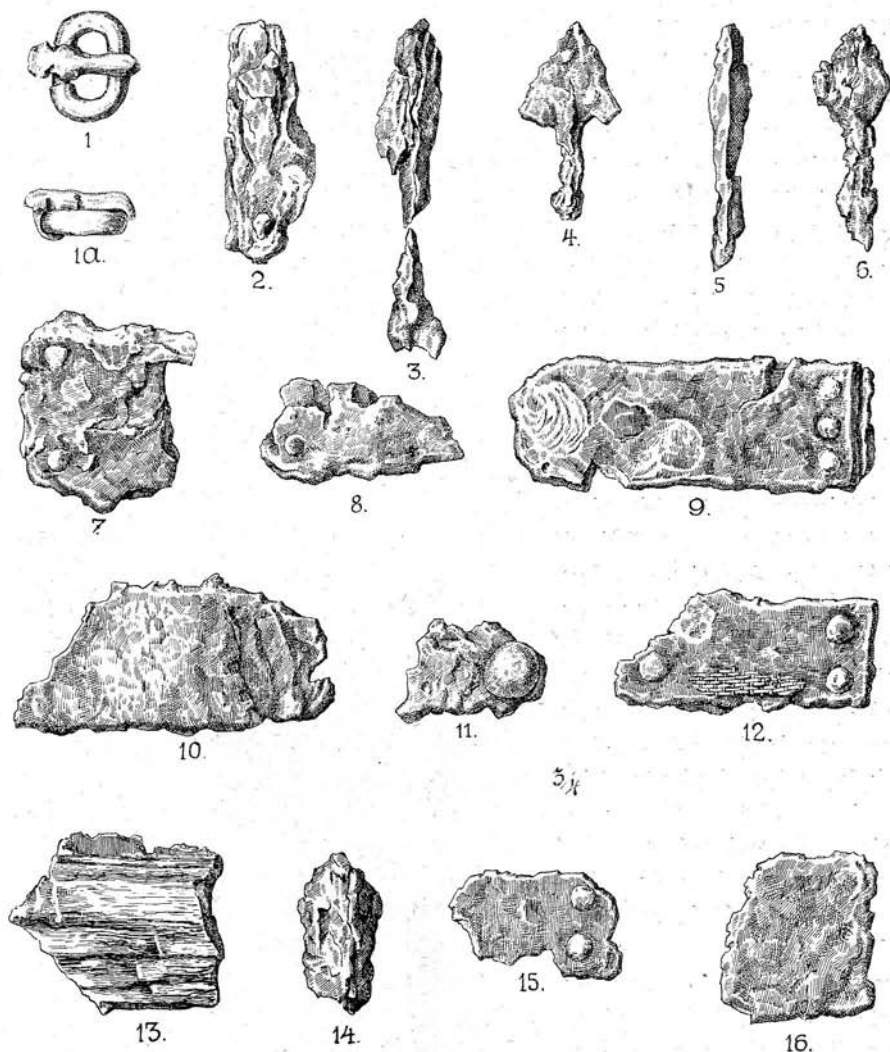
CXLVIII. sír. É—D irányú sírűregben, 50 czm.

67. kép. Mellékletek a CXLII. sírből.

Fig. 97. Objets en fer de la sépulture CXLII.

mélyen felnőtt ember csontváza részben zsugorított helyzetben. A koponya északon, a lábfejek délen. A koponya jobb oldalra dőlve arccal nyugatra nézett, a jobb kar könyökből kifelé hajlítva, a bal alkar a hasüreg

68. kép. Mellékletek a CXLIV. sírból.
Fig. 68. Objets trouvés dans la sépulture CXLIV.

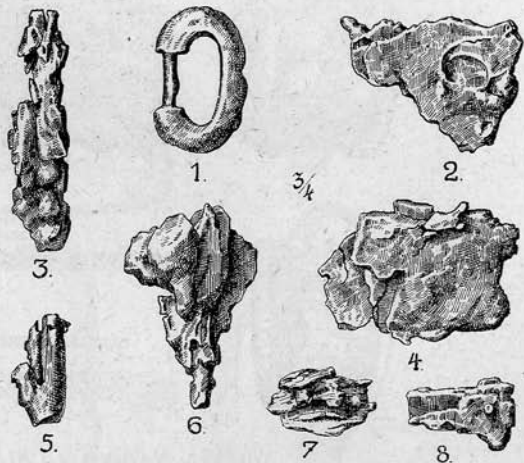
főlé vetve pihent úgy, hogy a felső test helyezete hanyatt fektetés mellett szól. A lábak zsugorított helyzetben úgy feküdtek, hogy a térdben felhúzott lábak baloldalra eldőltek s így a bal láb a jobb láb alá került. A zsugorítás mértékére jellemző, hogy a felnőtt ember sírjának mérete $110 \times$

60 czm. Mellékletet nem tartalmazott. Ez utóbbi jelenség, valamint a sekély mélység és a bolygatatlanság, amely arról tanuskodik, hogy a sír a földszínen nem volt megjelölve — amellet szól, hogy ez esetben a zsugorítás okát tér-, illetve munka kimélésben kereshetjük. A csontok jó fenntartása kizárja, hogy e temetkezés népvándorláskori temetőnk átlagos korát megelőző időből származna.

CXLIX. sír. (70. kép). Ny—K tájolású-, 190 × 80 czm. méretű földfolt nyugati felében, 30 czm. mélyen ember lábszárcsont, 90 czm. mélyen *vaslakat*, 1 m. mélyen rendetlenül szétszórt ember koponya töredékek és egyéb embercsontok. A medencze csontok bronz patinától voltak zöldesek, de a fémtárgyakat már nem találtuk meg.

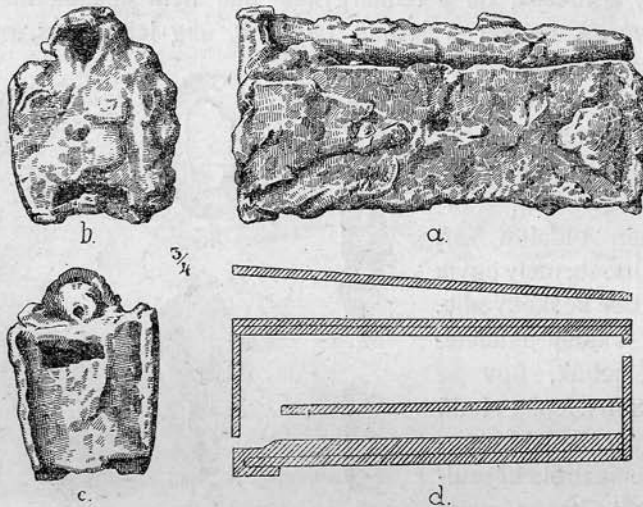
A vastárgy, melyet a sírban találtunk, alig lehet más, mint lakat, vagy tolózár, melynek analogiáit a kora középkori régészeti emlékek közt — más formában ugyan — de gyakran megtaláljuk. Formája minden oldalon zárt négyoldalú hasáb, mely egyik vége felé kissé keskenyedik. Amennyire oxidált felületéből megítélhetjük, úgy az oldal-, valamint a fenék-, fedő és a végek zárólapjai külön-külön vaslemezről készültek, melyeket bronz vagy réz segítségével ragasztottak össze. Az elülső, szélesebb zárólaphoz két oldalt három-

69. kép. Mellékletek a CXLV. sírból.
Fig. 69. Objets de la sépulture CXLV.

szög alakú nyúlványok csatlakoznak, melyeket a lakat két oldalfalára ráhajlítva szintén bronz, vagy réz segítségével forrasztottak azokhoz, hogy a lakat szilárdsága ez által is kellően biztosíttassék. A fedőlap közepére háromszög alakú nyílással bíró hengeres hüvely van erősítve, amelynek elkeskenyedő hátsó végén kis kerek lyuk látható. Az elülső zárólap alja (b.) a lemezes rugókkal ellátott zárórúd (hiányzik) felvételére hosszukás nyílással van ellátva, mely a lakat belsejében, a fenéklapra erősített és két osztásának látszó hüvelybe vezet. Ez a hüvely hátul a keskeny zárólaphoz támaszkodik, elől azonban — amennyire a keskeny nyíláson át kivehető, — a széles zárólap és a hüvely kezdete közt mintegy 1½ czm.-nyi térköz van. A záródugattyú, mely a hosszukás nyíláson át e hüvelybe hatolt, — a nyílás alakja után ítélve, — csak alsó lapján volt két lemezrúgóval ellátva, melyek a záródugattyút

betolás után a nyílás pereme fölé emelték s minthogy a lakat felső lapjához erősített hüvelybe járó pálcza a záródugattyúval egy tagot (C vagy □ alakú) alkotott, ez utóbbi betolásával a lakat bezárult s csak a rugók kellő összenyomása után lehetett a zárórudat ismét eltávolítani, vagyis a lakatot kinyitani. A nyitás a legtöbb lakatnál úgy történt, hogy ugyanazon nyíláson, de az ellenkező oldalról dugták be a rugók összenyomására szolgáló kulcsot. Így találjuk azt a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött tolózáraknál is.¹ A mi példányunknál azonban más az eset, mert a lakat belsejében levő hüvely, amint láttuk — zárt hüvely, melybe az ellenkező oldalról nem lehetett

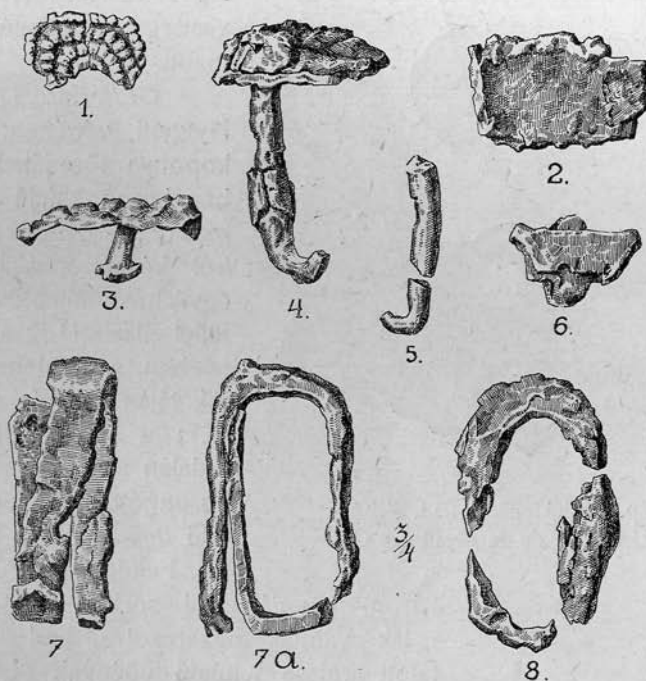

70. kép. Vaslakat a CXLIX. sírból.
Fig. 70. Cadenas en fer de la sépulture CXLIX.

kulcsot dugni. Van azonban lakatunk hátsó, keskeny zárólapján (c.) fent egy nyílás, mely első látásra esetlegesnek látszik, ami onnan van, hogy felső része kipattant s így az eredetileg hosszukás és méreteiben az elülső nyílással egyező nyílás eredeti alakját elvesztette. Van továbbá egyik oldalfalon, ez utóbbi nyílás aljával egy magasságban egy kis méretű négyzetes lyuk (a.), melyet elhelyezésénél és határozott alakjánál fogva szintén nem tarthatunk esetlegesnek annál kevésbbé, mert a lakat falai elég épek, sértetlenek. A lakat kinyitása csakis a hátsó nyíláson át történhetett, még pedig az oldalfali lyuk segítségével, de hogy milyen módon, biztosan meg nem állapíthatjuk. Mindenesetre a raffinált lakatok egy nemével van dolgunk, melynek közvetlen analogiáját nem ismerjük.

¹ Hampel József: A régibb középkor emlékei Magyarhonban. Budapest, 1894. I. rész. XXXXVI. t.

CL. sír. (71. kép). DNy—ÉK tájolású földfolt nyugati felében 115 czm. mélyen *vas csattkarika* töredékei (8.), 150 czm. mélyen rendszerenül széthányt *lócsontok* közt: trébelt díszítésű *bronzlemezke* (1.); 1 drb. visszahajlított végű, lemezesfejű *vasszeg* (4.); hasonlóak töredéke (5.); hasonlóan nagy fejű, de rövidebb tuskéval bíró *vasszeg* (3.), melyeknek mindenike fába volt beverve. Előkerült továbbá a felhajtott szélű hosszukás *vaslemez* (2.), mely sima lapján szintén farostokat konzervált s ugyancsak fára volt felhúzva a szalagvasból készült és

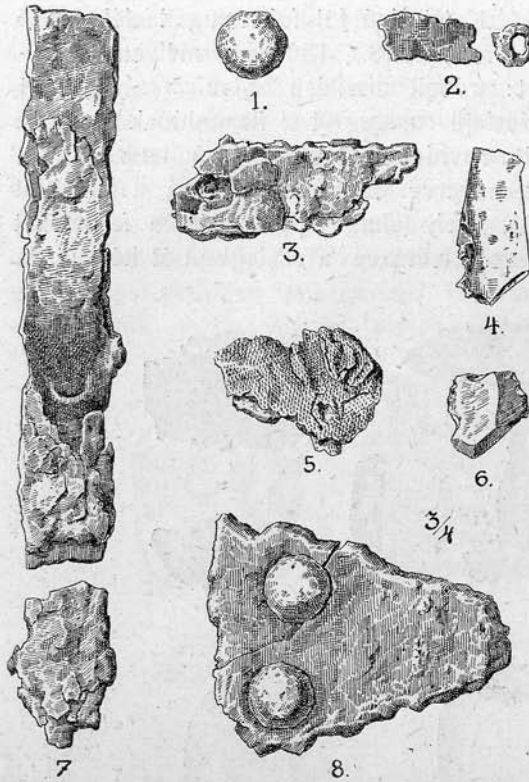

71. kép. Fém mellékletek a CL. sírból.

Fig. 71. Objets de la sépulture CL.

végeivel ellentétesen áthajló gyűrű (7., 7a.). A szeg hosszúsága a gyűrű által körülvett fatárgy vastagságának megfelel, de hogy miféle fatárgynak lehettek szerelékai alig állapíthatjuk meg.

CLI. sír. (72. kép). Tájolása Ny—K, mérete 220×120 czm., mélysége 120 czm. A sírűregben 90 czm. mélyen bronz *szegecs* tömör, kúpos feje (1.); a sír alján szétszórt embercsontok közt, a sír keleti végében, S alakra görbülő *szalagvas* (7.); fába vert *vasszeg* töredék; átlukasztott *bronzlemezke* töredéke (2.); a sír közepe táján *ővsatt* háromszög alakú lemezes tagja két bronzszeggel (8.), fehérés *üvedarabka* (4.), kova (6.), *vaspálczikához* tapadó bőrmaradvány (3.), szövettarabot

72. kép. Mellékletek a CLI. sírból.
Fig. 72. Objets de la sépulture CLI.

73. kép.
Mellékletek a
CLII. sírból.
Fig. 73.
Objets de
la sépulture
CLII.

konzervált *vasleméz* bronzszegeccsel (5.); a sír nyugati végében korongolt *agyag bögre*; sötétszürke külső felülete firnises anyaggal kezelt, talpa lapított [74. kép. 1.]. Az S alakra görbülő szalagvas talán puzdra vagy tegez vasaláshoz, a többi vastárgy övszerelékhez tartozott.

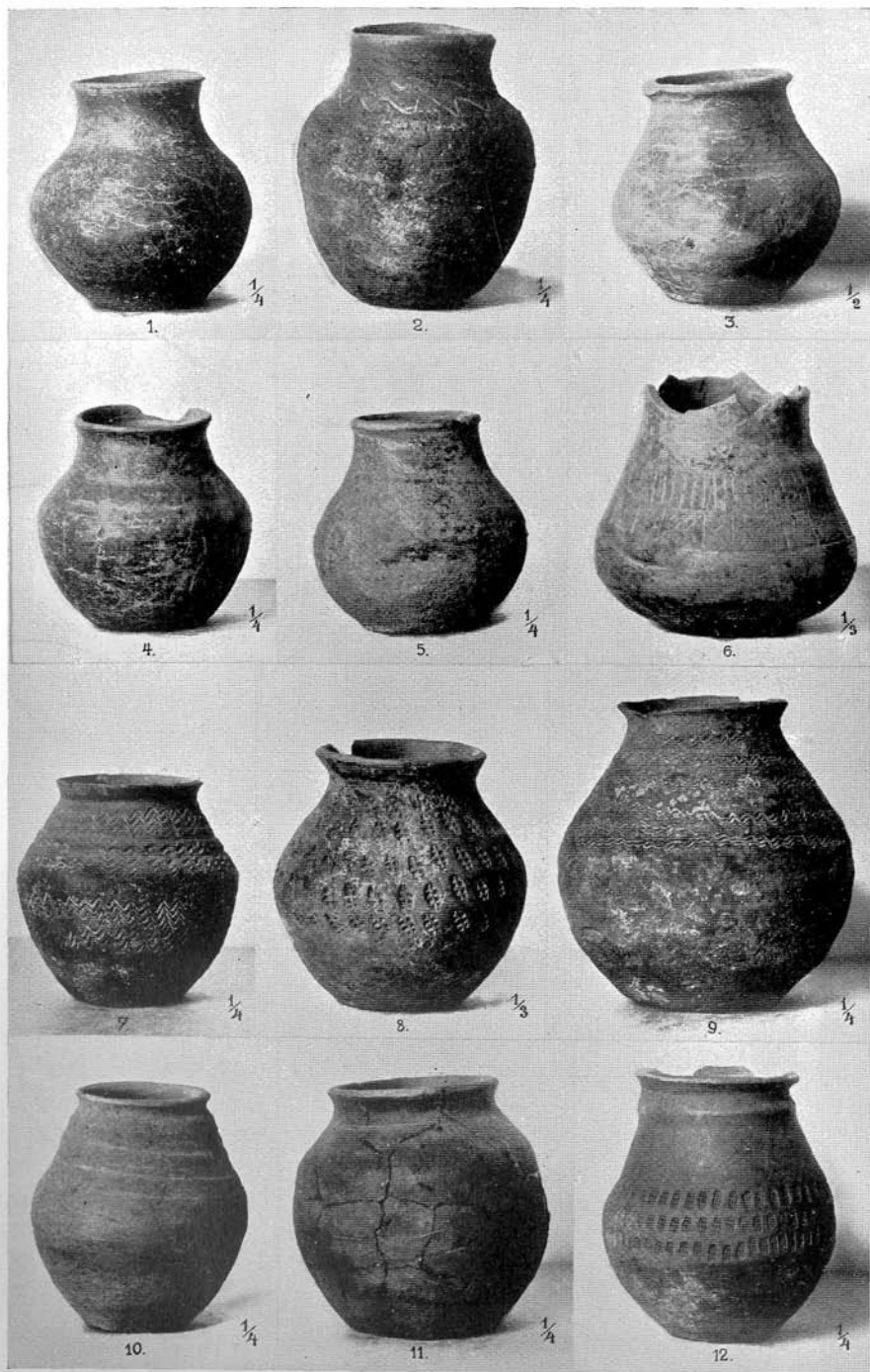
CLII. sír. (73. kép). Nyugati végében, emberkoponya töredékek közelében korongosfejű *bronzszegecs* (2., 2a.), bronz sodronyból készül ovális *karika* egyik hosszanti oldalán kerek füllel ellátva (1.); a sír keleti felében, a medence csontok táján *vaskés* töredékei (3.); a jobb lábfej külső oldalán szemcsés agyagból korongolt, repedezett felületű *agyag bögre* [74. kép. 2.]. Felülete érdes, nyakára

három egymásfeletti sorban zeg-zúg vonalak vannak bekarcolva, ami az eddig látott firnises felületű edények díszítésének technikai változata; talpa gömbölyded. A sír tájolása DNy—ÉK, mérete 160×80 czm., mélysége 110 czm.

CLIII. sír. ÉK végében emberkoponya, közepe táján lábszárcsont. A többi csont hiányzott. Melléklet semmi. Mérete 130×60 czm., tájolása DNy—ÉK, mélysége 75 czm.

CLIV. sír. 30 czm. mélyen *lófogak*, 40 czm. mélyen *ló oldalborda*, 90 czm. mélyen *nehány szétszórt embercsont* minden melléklet nélkül. A sír tájolása Ny—K, mérete 180×70 czm.

74. kép. Agyagedények az alábbi sírokból :

Fig. 74. Vases d'argiles des sépultures ci-dessous :

CLI.	CLII.	CLVII.
CLIX.	CLXIV.	CLXVI.
CLXVII.	CLXVIII.	CLXXI.
CLXXIII.	CLXXV.	CLXXX.

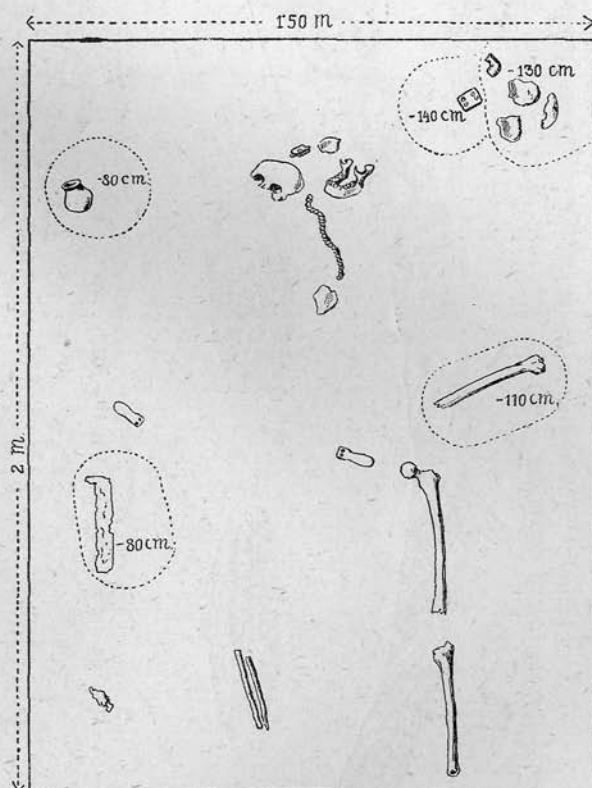

CLV. sír. DNy—ÉK tájolású-, 110×50 czm. méretű-, 90 czm. mély földfolt emléket nem tartalmazott.

CLVI. sír. 110 czm. mélyen, a sír nyugati végében emberkoponya töredék és közvetlen mellette medencze és lábsontok; keleti felében *lófog*. A sírűreg mérete 250×180 czm., tájolása Ny—K. Melléklet semmi.

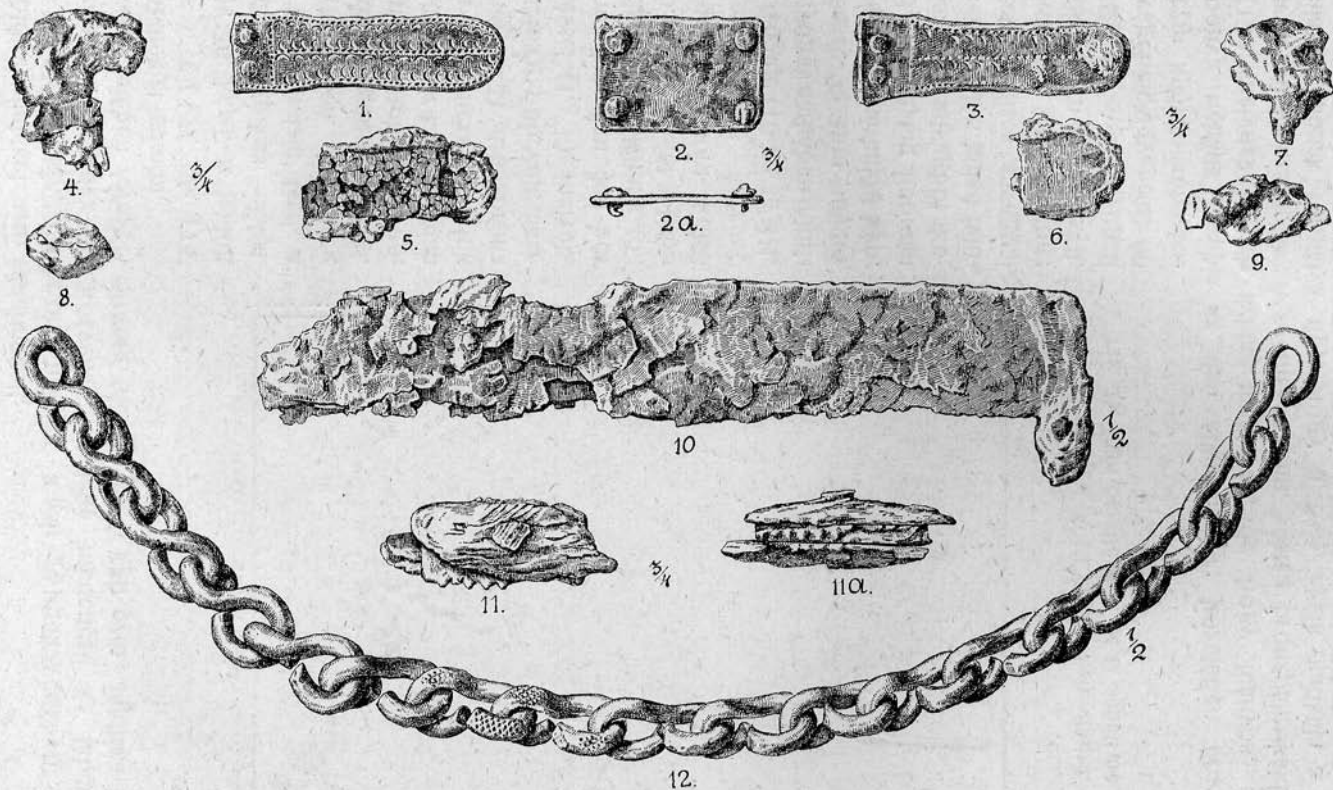
CLVII. sír. (75. és 76. kép). A feldult sírok tipikus alakja. Helyszínrajzát lásd a 75. képen. A sírűreg keleti végében 80 czm. mélyen ember lábsontok; a sír közepe táján a medencze csontok helyén 2 drb. bronz *szíjvég* ponczolt díszítéssel (1., 3.), melyekhez tapadtan két bőr darabkát találtunk (5., 6.). Körülbelül a jobb medenczecsont külső szélén vas *kézvonó* pengéje (10.), a sír délnyugati sarkában mindössze 58 mm magas agyagpohárka [74. kép. 3.]; aránylag finoman iszapolt anyagból korongolták s külső felületét firnises anyaggal kezelték, talpa lapított; díszítetlen (átmetsz. 8. kép 4.). A sír nyugati végében, ugyancsak 80 czm. mélyen emberkoponya néhány darabja az alsó állkapoccsal; közelében *bronz-láncz*

(12.), melynek 17 drb. szeme meg van, de hogy hiányos, mutatják a végső lánczszemek. A szemek 6 mm. vastag bronzpálczikákból 8-as alakra vannak formálva úgy, hogy a 8-as egyik karikája a másikra keresztbe áll. Néhány lánczszemen szövet lenyomatok láthatók. A láncz közeléből való a *csontfésű* töredék (11., 11a.), mely a XCI. sírban

75. kép. A CLVII. sír helyzetrajza.

Fig. 75. Plan de situation de la sépulture CLVII.

76. kép. Fém és csont mellékletek a CLVII. sírból.
 Fig. 76. Objets trouvés dans la sépulture CLVII.

lelt fésűvel azonos alakú és szerkezetű lehetett. Ugyancsak innen való a mogyoró nagyságú olvasztott üvegszerű anyag (8.). Más nibeauból, 110 czm. mélyről került elő az egyik karsont, míg a koponya néhány töredéke a sír északnyugati sarkában 130—140 czm. mélyen feküdt a vas *csattharika* töredék (4.) és a derékszögű paralelogramma alakú bronz *szíjboglár* (2., 2a.) társaságában. A sír tájolása Ny—K, mérete 200×150 czm., mélysége 130 czm.

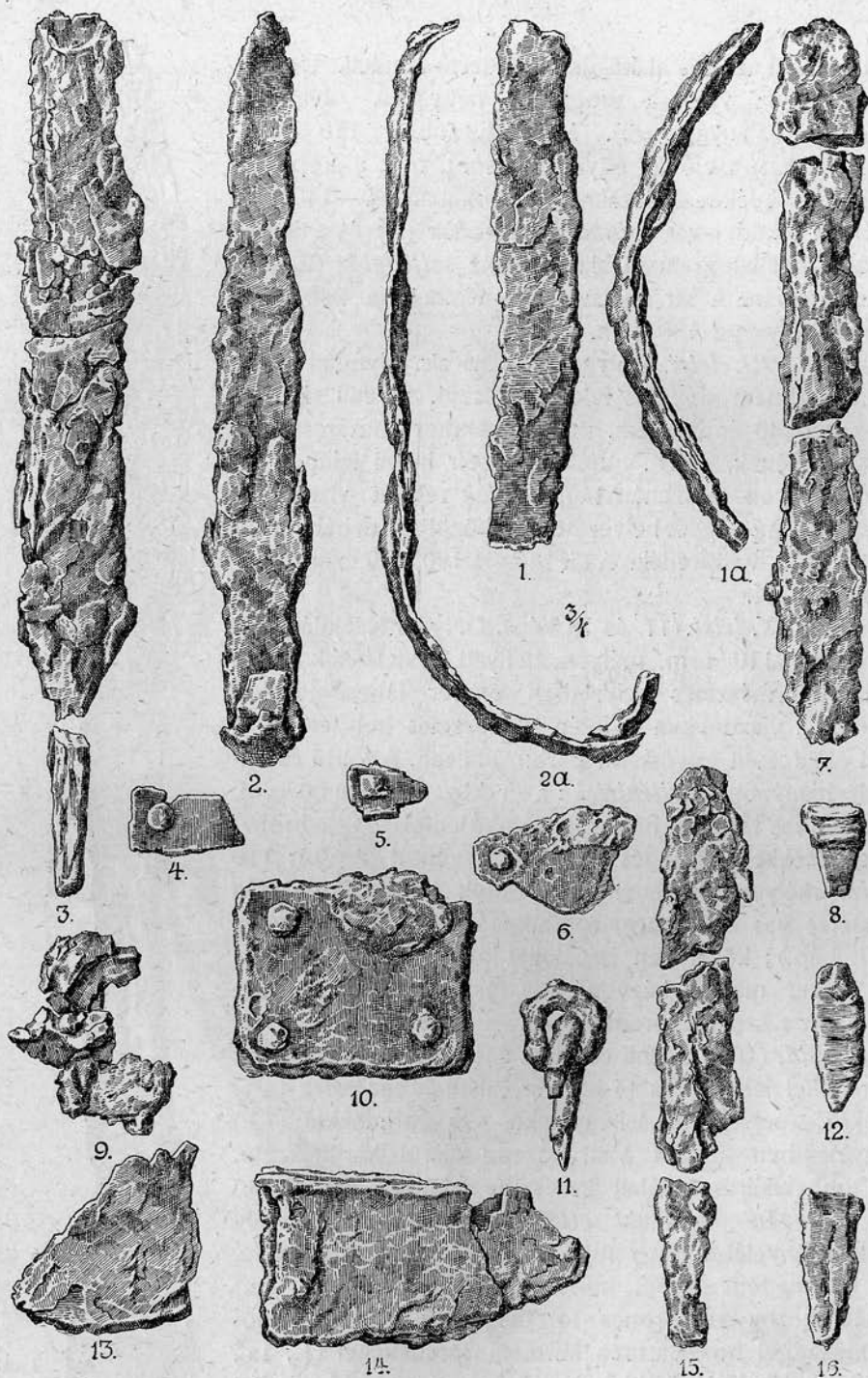
CLVIII. lelet. Bolygatott lovas sír. Nyugati végében csaknem egymás felett, 20 czm. niveau különbözettel (40 és 60 czm. mélyen) ember lábszárcsontok alsó részének 2 drb. töredéke; a sír keleti felében 80 czm. mélyen összehányt *lőcsontok* részint vízszintes, részint függőleges helyzetben s közöttük néhány alakatlan apró vastöredék. A sír mérete 190×80 czm., tájolása Ny—K.

CLIX. lelet. (77. és 78. kép). DNy—ÉK tájolású sír-üregben 110 czm. mélyen hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben ember lábsontok és azokhoz viszonyítva szintén természetes helyzetben a két alkarcsont egymással párhuzamosan. A többi csont-rész hiányzott. *Mellékletek:* a sír közepe táján 80 czm. mélyen vas *szíjcsatt* háromszög alakú lemezes tagja bronzszegecsekkel, felszedés alkalmával szétört (6., 9.); 110 czm. mélyen, a medence csontok helyén, keresztbe fektetve vas *lándzshegy* rombikus átmetszetű pengével (77. kép.); közelében farostokat konzervált 3 drb. lapos vastüske, melyek kézvonó vas részei lehettek (8., 12., 16.); vas *szíjvég* töredék (14.) és hossznégyzetes vas *szíjboglár* (10.); a fenti csatthoz tartozó szíj *boglárjának* töredékei lehetnek a (4—5.) sz. alatti *bronzlemez* töredékek, melyek a késhegy alakú vas töredékkel (13.) egyetemben szintén a sír közepe tájáról kerültek elő. A jobb alkarcsont alatt keresztbe feküdt a *vaskés* (3.) és a végén *karikával ellátott vastüske* (11.), mely a kés fanyelébe, vagy más fatárgyba lehetett erősítve. A bal medenczecsontról külső oldalán feküdt a (2., 2a.) alatti görbe vasabroncs töredék, míg a nagy valószínűséggel hozzátartozó abroncs töredékeket (1., 1a., 15.) a baltérd külső oldalán találtuk meg, melyekben talán puzdra szerelékeit kell látnunk. A koponya közelé-

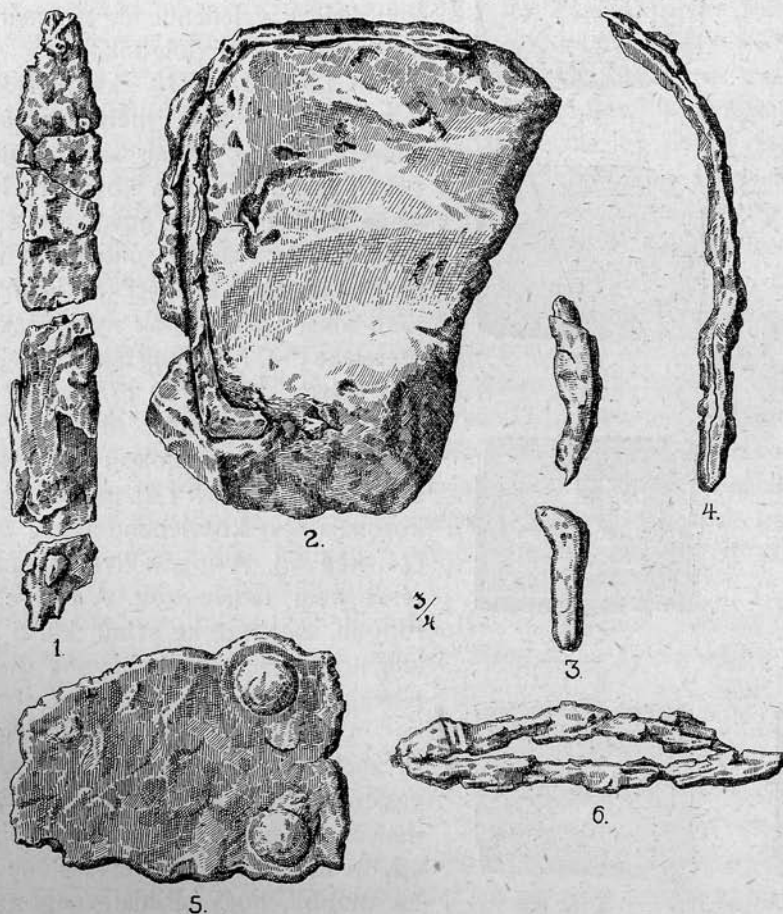
77. kép.
Vaslándzsa a
CLIX. sírból.

Fig. 77.
Lance en fer
de la sépulture
CLIX.

78. kép. Mellékletek a CLIX. sírból.
 Fig. 78. Objets en fer de la sépulture CLIX.

ből való a *bögre* [74. kép. 4.], mely finomabban iszapolt hamúsürke agyagból korongon készült; külső felülete firnises anyaggal kezelt; nyakán háló vagy rácsdísz, vállán harántosan álló párhuzamos vonalak vannak rácsiszolva; talpa lapított. (Átmetsz. 8. kép. 9.) A sír tájolása DNy—ÉK, mérete 200×90 czm.

79. kép. Vastárgyak a CLXI. (1.), CLXIII. (6.), CLXV. (2., 4.) és CLXVI. (5.) sírből.
Fig. 79. Objets en fer de la sépulture CLXI (1.), CLXIII. (6.), CLXV. (2., 4.) et CLXVI. (5.).

CLX. sír. 60—90 czm. mélyen szétszórt embercsontok minden melléklet nélkül. Tájolása Ny—K, mérete 190×80 czm.

CLXI. sír. (79. kép). DNy—ÉK tájolású sírűreg ÉK végében, 110 czm. mélyen hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben

ember lábcsontok. A lábfej, valamint a felső test összes csontrészei hiányoztak. *Melléklet* a térdék közt kis *vaskés* (1.).

CLXII. lelet. 50 × 40 czm. méretű-, 40 czm. mély földfoltban juh-

féle állat jöfentartású, összehányt csontjai minden melléklet nélkül. Minden jel arra mutatott, hogy e leletnek semmi köze nincs temetőnkhez, hanem egy elhullott állatnak véletlenül ide temetett maradványaival van dolgunk.

CLXIII. sír. (79. kép.) Bolygatott. 50—60 cm. mélyen hiányos emberi csontváz. A sír délnyugati végében fekvő koponya közvetlen közelében találtuk meg az egyik medencecsontot és a bal lábcsontokat, a többi csont szétszórva hevert. *Melléklet:* A jobb alkar táján késtok nyílásának vas-szereléke (6.). A sírűreg tájolása DNy—ÉK, mérete 190 × 70 czm.

CLXIV. sír. 70 × 40 czm. méretű-, DNy—ÉK tájolású gyermek sír délnyugati végében 1 m. mélyen zápfog koronája és közelében agyag *bögge* [74. kép 5.]. A fogon kívül más csontrészt nem tartalmazott. A bögge korongolt, sötétszürke színű, külső felülete firnises anyaggal bevont, díszítés nélküli, talpa lapított.

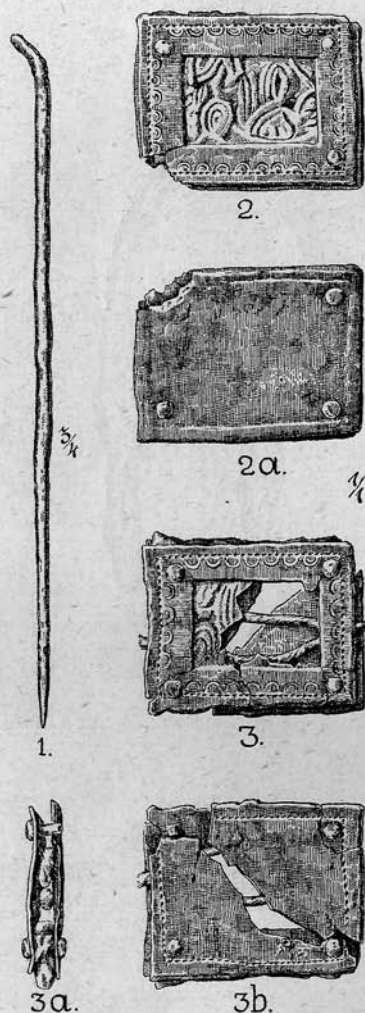
CLXV. sír. (79. kép.) Bolygatott sír, melynek gödrében 40 czm. mélyen vasabroncs töredéket (4.), 80 czm. mélyen hasonló, de keskenyebb és épebb abroncs töredéket találtunk (2.). Ez utóbbit, hogy alakját megőrizzük, földestől emeltük ki s így minden kétséget kizárólag megállapíthatjuk, hogy ez abroncsrész két ízben többé-kevésbé derékszög alatt meghajlítva — de esetleg többszörösen gyűrűzve (lásd

80. kép. Bronz stílus és ezüst szíj-

boglárok a CLXXIV. sírből.

Fig. 80. Style en bronze et plaques de courroie de la sépulture CLXXIV.

CL. sír) vett körül valami fatárgyat. E formával még többször találkoztunk. Vége vagy végei felé rendszeren elkeskenyedik és lapos szeg formában végződik, melyet a fatárgyba mélyítették s így az egészet kampó-

szerűen alkalmazták, miért is érthető, ha az abronconson egyetlen lyukat sem találunk. A szögletes, de más esetben ellypsoid (lásd CLIX. sírnál) átmetszetű fatárgy, melynek megerősítésére szolgáltak, alig lehetett más, mint tegez, bár egyes esetekben (CL. sír) e célra igen kis méretű a vasgyűrű.

CLXVI. sír. (79. kép). Ny—K tájolású, 170 × 80 czm. méretű sírűreg nyugati felében 110 czm. mélyen egyetlen drb. embercsont (lábszár) és közelében *ővcsatt* háromszög alakú lemezes része vasból, kúpos feje bronzzegecsekkel van ellátva, hosszanti szélei karélyosak (5.). A sír nyugati végében körtealakú *bögre*, melynek pereme már a sírbatétel előtt letöredezett [74. kép 6.]. Anyaga finoman iszapolt hamúszürke agyag, külső felülete firnissel bevont s vállán két sor rácsiszolt díszítés látható, mely a felső sorban párhuzamosan vont függőleges vonalokból, az alsó sorban rácsiszolt négyzetes keretekbe foglalt zeg-zúg vonalakból és az ezeket felváltó üresen hagyott keretkből formálódik Talpa profilálás nélküli, egyszerűen lapított.

CLXVII. sír. Bolygatott üregében 55 czm. mélyen *ló* lapoczka csontja, 120 czm. mélyen széthányt embercsontok és köztük apró vastöredékek, talán *kés* részei. A sír déli szélében foltos égetésű-, érdes felületű-, feketés-barna *agyag bögre* [74. kép 7.], melynek nyakán és vállán két egymás feletti zónában elhelyezkedő 4—4 soros hullámvonal-alján pedig 8—8 soros hullámvonal szalad körül. E hullámvonalak az edény érdes felületébe fésűszerű szerszám segítségével vannak bekarcolva; talpa egyszerűen lapított. A sír tájolása Ny—K, mérete 200 × 90 czm., mélysége 120 czm.

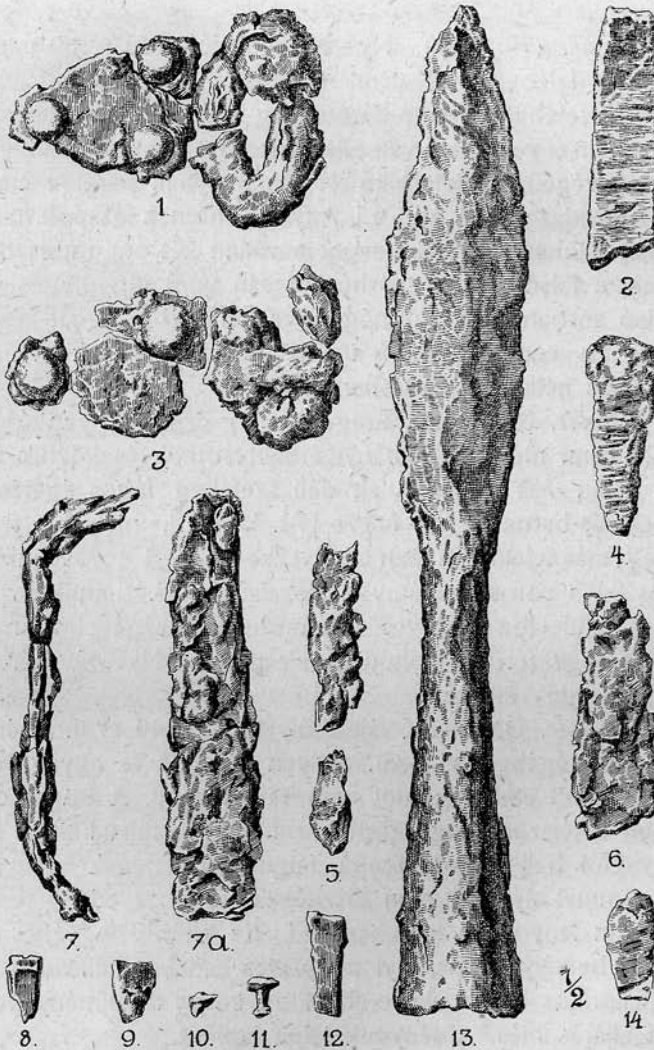
CLXVIII. sír. DNy—ÉK tájolású, 100 × 40 czm. méretű földfolt délnyugati végében 65 czm. mélyen *lófogak* és agyag *bögre* [74. kép 8.]. A földfolt embercsontot nem tartalmazott. A bögre elég finoman iszapolt sötétszürke agyagból korongon készült; külseje a bevonó firnises anyagtól helyenként tompa fényű; felületének $\frac{2}{3}$ -át rombikus alakú szerszámmal olyan formán díszítették, hogy az edény testébe mélyített szerszám lenyomata hálódísz ad. Ez utóbbi egyenes vonalak által határolt, bemélyített parányi négyzetes sejtekből alakul s emlékeztet a praehistorikus kor tűzdelve előállított edény díszítményeire, bár ott a technikai eljárás más.¹ Edényünk talpa lapított.

CLXIX. sír. Ny—K irányú-, 180 × 70 czm. méretű sírűregben 60 czm. mélyen függőlegesen álló emberlábsont, 150 czm. mélyen karcsonok, 160 czm. mélyen néhány csont töredék és alsó állkapocs. Mellékletet nem tartalmazott.

CLXX. sír. Rabolt sír keleti végében 110 czm. mélyen a sír

¹ Korpádi őskori telep. „Dolgozatok“ 1912. évf. 1—17. lap.

hossztengelyére keresztben álló-, egymással párhuzamos ember lábszár-
csontok minden melléklet nélkül. Tájolása Ny—K, mérete 110×50 czm.
CLXXI. lelet. 180×70 czm. mérettű-, Ny—K tájolású földfolt

81. kép. Vastárgyak a CLXXIX. sírból.

Fig. 81. Objets en fer de la sépulture CLXXIX.

nyugati végében 40 czm. mélyen agyag edény [74. kép 9.]. Ezen kívül
se csontot, se más mellékletet nem tartalmazott. A högre a szokottnál
valamivel nagyobb, anyaga szemcsésen iszapolt, felülete firnises bevo-
nás nélküli, érdes; színe barnás-szürke, talpa lapított. Legnagyobb

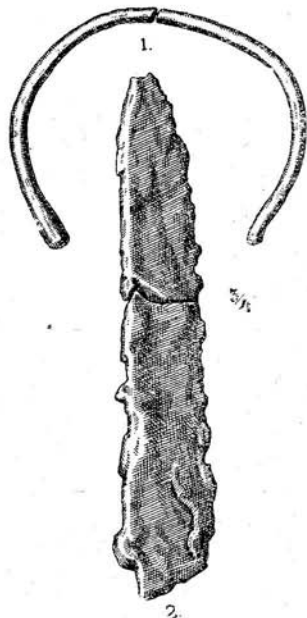
kihasasodásán háromsoros hullámvonal szalad körül s az edénynek e hullámvonal feletti felső részét, a nyaktól kiindulva, csigavonalban vezetett háromsoros hullámvonal díszíti, mely alatt, a fényképen is látható helyen megszakad. A hullámvonalak előállításához — amennyire a díszítményből kivehető — tompa hegyű, három foggal ellátott, fésűszerű *szerszámot* használtak, mellyel a díszítményt az edény testébe bekarcolták.

CLXXII. sír. Ny—K tájolású, 130 × 60 czm. méretű és 70 czm. mélyre nyúló földfolt minden emlék nélkül.

CLXXIII. sír. Ny—K tájolású sírűregben (190 × 80 czm.) 130 czm. mélyen rendetlenül szétszórt embercsontok. A sír nyugati végében koponyatöredékek mellett agyag *bögre*. A korongolás nyoma úgy belső, mint külső felületén széles vonulatokban látszik; anyaga szemcsés, szürke színű; talpa lapított; felülete érdesen hagyott, díszítetlen. [74. kép 10.]

CLXXIV. lelet. (80. kép). 120 czm. mélyen, a sír nyugati felében halomba hányt embercsontok közt minden díszítés nélküli *bronz stílus* (1.), a medenczecsontok közelében 2 drb. azonos típusú szíjboglár (2., 2a., 3., 3a., 3b.). Mindkettő síma alsó és derékszögű paralelogramma alakban áttört felső ezüstlemezből áll s amint a köztük ma is meglevő övmaradványokból megítélhető — spárgából font, vagy kötött öv díszítésül szolgáltak (3., 3a.). Az áttört felső lemezek keskeny kerete pontokból és koncentrikus félkörökből formálódó ponczolt díszítéssel van ellátva, míg magába az áttört keretbe igen vékony, trébelt díszítésű, aranyozott ezüst lemez van beillesztve, melynek díszítő formái igen élénken emlékeztetnek a bezenyei¹

(Mosony vm.) temető runás fibuláinak egyenes és görbe vonalokból összeállított díszítményeire, melyekben két guggoló griff, vagy gazella stilizált alakja eléggé tiszta formákkal vehető még ki. — Boglárunk felülete sokkal erősebben oxidált, semhogy a díszítő motívumot tisztán

82. kép.

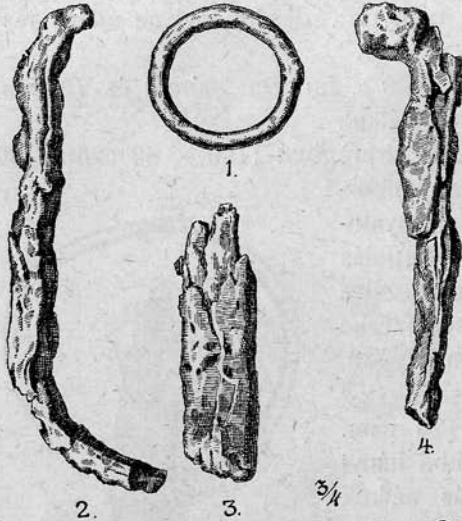
Mellékletek a CLXXX. sírból,
Fig. 82.

Objets de la sépulture CLXXX.

¹ Hampel J.: A régiebb középkor emlékei Magyarhonban. I. k. 155. l. és CLXII. tábla.

kivehetnők, de alig lehet kétség aziránt, hogy ez is erősen stilizált állatalakot vagy állatalakokat ábrázol.

CLXXV. sír. Ny—K tájolású-, 130×60 czm. méretű és 80 czm. mélyre hatoló földfoltban *agyagbögre* töredékei. Szemcsés anyagból

korongolt, díszítés nélküli, szürkésfekete színű edényke gyöngén kihajló peremmel, lapított fenékrésszel [74. kép. 11.]. A sír csontot nem tartalmazott.

CLXXVI. sír. 30—60 czm. mélyen szétszórt embercsontok minden melléklet nélkül. A sír mérete 180×70 czm., tájolása Ny—K.

CLXXVII. sír. 80 czm. mélyen rendetlenül álló-, hiányos embercsontok minden melléklet nélkül. A sír mérete 130×60 czm., tájolása Ny—K.

CLXXVIII. sír. Ny—K tájolású-, 170×80 czm. méretű sír-üreg keleti végében, a sír-üreg hossz tengelyére keresztbe álló-, egymást is keresztező ember lábszárcsontok, nyugati végében szabadkézzel formált, durva *agyagbögre*. Más csont, vagy melléklet nem került elő. A bögre égetése foltos, színe barna foltokkal vegyes szürke, talpa lapított, felülete érdes. Egészben hasonló a LXXXVII. sírban lelt edényhez [54. kép. 6.].

CLXXIX. sír. (81. kép.) Ny—K tájolású-, 200×110 czm. méretű sír-üreg nyugati végében emberkoponya töredék mellett láb- és egyéb csontok s ezek közt vas *lándzsahegy* (13.) rombikus átmetszetű pengével, tágranyíló köpűvel; 2 drb. azonos típusú *vascstt*

83. kép. Mellékletek a CLXXXV. sírből.

Fig. 83. Objets de la sépulture CLXXXV.

kúpos bronzszegecsekkel ellátott háromszögalakú nítoló lemezekkel (1., 3.); kampszerűen kezelt egy, vagy több *vasabroncs* töredékei a sír különböző részéből (2., 4.—12., 14.).

CLXXX. sír. (82. kép). Rabolt sírban 90 czm. mélyen, a sír közepe táján *vaskés* töredék (2.); *bronzkarperecz* két drb. töredéke egymástól távol (1.); a sír nyugati végében lépes díszítésű *agyagbögre* [74. kép. 12.]. A sírűregben csontot nem találunk. Tájolása Ny—K, mérete 180×70 czm. A bögre anyaga elég finom, színe barna, külső felülete vékony firnises anyaggal kezelt és keskeny szerszámmal (csont) függőleges irányban csiszolt; pereme alatt az edény testéből kidomborított borda szalad körül, talpa profilálás nélküli, lapított. Hasán a hosszénegyszöges bélyegzőszerű szerszámmal benyomkodott lépalakú díszítmények

84. kép. Agyagedények a CLXXXV. (1.) és CLXXXVI. (2.) sírből.
Fig. 84. Vases d'argiles de la sépulture CLXXXV. (1.) et CLXXXVI. (2.)

három egymás feletti sorban helyezkednek el s technika szempontjából a CLXVIII. sír edénykéjének díszítményével egyeznek (átmetsz. 8. kép. 11.).

CLXXXI. sír. Ny—K tájolású-, 130×60 czm. méretű-, 1 m. mélyreható földfoltból korongon készült edény néhány darab töredékén kívül más nem került elő.

CLXXXII. sír. Ny—K tájolású-, hosszénegyszögű (170×70 czm.) földfolt minden emlék nélkül.

CLXXXIII. sír. Hossznégyszögű (110×50 czm.)-, Ny—K tájolású földfolt 70 czm. mélyen csupán egy emberi czombcsontot tartalmazott.

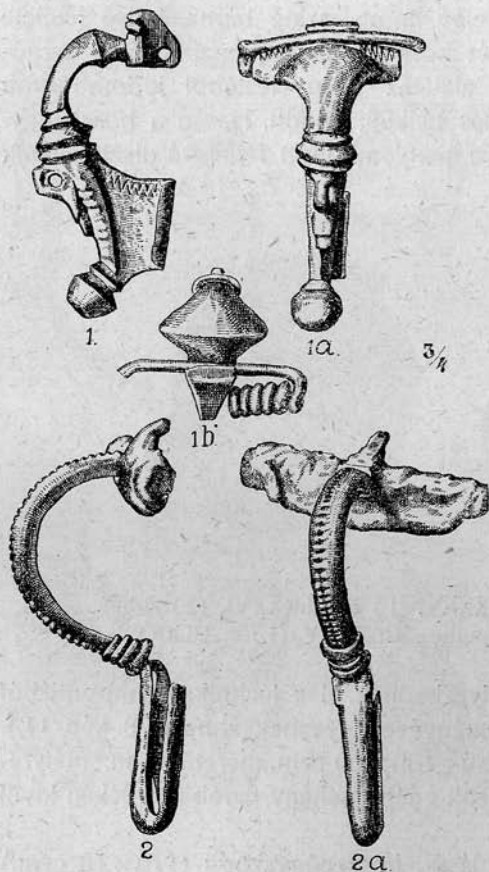
CLXXXIV. sír. Minden emlék nélküli, üres földfolt (130×60 czm.). Tájolása Ny—K, mélysége 80 czm.

CLXXXV. sír. (83. kép). 200×100 czm. méretű-, Ny—K tájolású sírűreg keleti felében 1 m. mélyen hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben ember lábszárcsontok egymással párhuzamosan E csontokon kívül csupán a jobb felső karcsontot találtuk meg látszó.

lag ezt is eredeti helyén, a sír nyugati felében. *Mellékletek*: a koponya táján *agyagbögre* [84. kép. 1.]; fala vékony, anyaga finoman iszapolt, felülete firnises anyaggal bevont és helyenként függőleges irányban csiszolt, egyébként díszítetlen; talpa lapított. A sír északi szélében, a halott bal oldalán, körülbelül 120—130 czm. hosszúságban itt

is, ott is a már előbb is látott kampós végű vasabroncsok töredékeire akadtunk (2—10.), melyeknek a sírban való elhelyezése csak megerősítheti a feltevést, hogy puzdra vagy tegez szerelékei voltak. A lábfejhez legközelebb eső abroncsdarab mellett, a bal térd külső oldalán feküdt a bronz sodronyból készült zárt karika (1.), melynek szintén a puzdra szerelékéhez való tartozása alig lehet kétséges.

CLXXXVI. lelet. Hossznégyszögű (130 × 60 czm.); Ny—K tájolású földfolt nyugati végében 1 m. mélyen kis *agyag bögre*. [84. kép. 2.] A sírűreg csontot nem tartalmazott. A *bögrét* kavicszemekkel kevert agyagból korongolták; felülete érdes, helyenként füstös, különben sötét szürke színű; rövid nyakán szabálytalan vonulatokban keskeny bordák szaladnak körül; lapított talpa szokatlanul széles; egész alakja kissé kajsza anynyira, hogy sok tekintetben emlékeztet honfoglalás kori, sőt Árpádházi királyaink idejéből származó temetőink edény mellékleteire.

85. kép. Szorványos bronzfibulák a népvándorláskori temető területéről.

Fig. 85. Fibules de bronze sporadiques trouvées sur le terrain du cimetière, de l'époque de la migration des peuples.

CLXXXVII. lelet. A bronzkori telep 4. ürege. Leírását l. 270. lapon.

A rendszeres ásatásokból kikerült emlékeket ezekben kívántuk ismertetni és most lássuk még azokat a

b) **szorványos leleteket** [85. kép],

melyeket csakis népvándorláskori temetőnkkel hozhatunk kapcsolatba.

1. Aláhajtott lábú, kéttágú fibula bronzból. Vassodronyából készült rugószerkezete középindítású alsó hurkolással. Háta félkör alakra ivelt keskeny borda kétsoros ponczolt dísszel (2., 2a.).

2. Trombita alakú testtel bíró kéttágú bronzfibula (1., 1a., 1b.). Felső íjjalású rugószerkezete az elkeskenyedő nyakból két oldalra kinyúló fejléc alá van elhelyezve s a rugó ívelt részének tartására hosszukás csatorna szolgál, mely utóbbi a fibula fejrészéből áll ki s a fibula testével együtt öntetett. Hátán két tagozású gomb és e mellett, a láb felől kis biztonsági fül látható; lába felfelé álló gombban végződik; tűtokja hosszúra megnyúlt. A fejléc, láb és tűtartó zeg-zúg vonalas mélyített díszítéssel van ellátva.

3. Kézszel formált, esetlen kivitelű agyagbögre. Anyaga nagy kavicszemekkel kevert, foltos égetésű; színe barnásfekete; talpa lapított.

4. Korongolt agyagbögre, pereme és nyaka csonkult; érdes felületű, szürkészinű; díszítésnélküli. Talpa gömbölyded.

5. Korongolt bögre. Az előbbihez hasonló alakú és kivitelű, csak színe szürkésfekete.

E szorványosan előkerült tárgyak lelőhelye a temető dombjának déli homloka, ahol földforgatás alkalmával állítólag több sírt ástak fel.

* * *

Az emlékek ismertetése után temetőnk jellemvonásait az alábbiakban foglalhatjuk össze. Temetőnk a Mezőség déli kifolyású legkeletibb tórendszerének egyik legjelentősebb tava, a ma már nagyrészt lecsapolt Mezőbándi-tó közvetlen közelében, a Kapus völgyéből kiemelkedő egyik elődomb tetején terült el, ahol bronzkori telep és temető, valamint La-Tène ízlésű temetkezés nyomaira is találtunk. Amennyiben a szorványos leletek leletkörülményeiről megbízható értesítéseket kaptunk — a temető a domb déli homlokára is kiterjedt.

A rendszeresen felásott dombtetőn semmi külső jel, nevezetesen halom, kőrakás, vagy besüppedés nem jelölte a sírok helyét, ami csak onnan származhatik, hogy a mezőgazdasági munkák során a föld felszíne nivellálódott. Egykor azonban ha egyéb nem, legalább földből hányt halom kellett álljon az egyes sírok felett, mert ellenkező esetben a vég nélküli sírbrátlásnak mindig azonos formáját — hogy t. i. minden sírt a méretek lehető betartásával külön-külön ástak fel — nem érthetnők meg. Egy esetet leszámítva (CXLVIII. sír) mondhatjuk, minden sír bolygatott, rabolt állapotban maradt reánk, amit sok esetben az embercsontok és mellékletek szétszórtsága, máskor azok hiányossága, vagy

épen hiánya és igen sokszor ugyanazon sírnál a niveaubeli különbség, melyből a leletek előkerültek, messzemenően igazolt.

Több esetben észleltük, hogy az eltemetettnek csak egy része és pedig a fej és derék felőli része volt bolygatásnak kitéve, míg a lábak, de főleg a lábszárak igen sok esetben a bolygatást elkerülve, hanyatt fektetésnek megfelelő természetes helyzetben, egymás mellett kinyújtva feküdtek, aminek magyarázatát abban leljük, hogy a sírablók az értékesebb mellékleteket szokásszerűen a derék, illetve a nyak táján keresték és találták meg, a lábakat ellenben — melyek mellett értékesebb tárgyakat nem sejtettek — érintetlenül hagyták. De ott hagyták a számukra értéktelen vas és agyag tárgyakat is. Ennek köszönhetjük, hogy temetőnkől a végnélküli rablás ellenére meglehetősen számmal kerültek elő emlékek, amelyek megérdemelték az ásatások folytatását és megérdemlik, hogy alább még foglalkozzunk velük.

Mikor esett a temető kincsrablók áldozatául, nem mondhatjuk meg, de abból a körülményből, hogy a sírokat egyenként ásták fel, továbbá hogy a csontok nagyon szétszórta és többször bronz patinától megzöldülten, de már az illető fémtárgy nélkül kerültek elő, arra következtethetünk, hogy a temető kifosztása olyan időben történt, amikor a tetemek már feloszlottak, de a sírok helyének, tájolásának és méretének a földszínen való megjelölése még könnyen felismerhető volt. Abból a tényből, hogy minden sír bolygatott állapotban került elő, az is következik, hogy a bolygatás idejében a temető használatával már felhagytak, illetve, hogy a kifosztás után a temetőben többé nem temetkeztek. Kihalt a telep, vagy lakói más helyt ütötték fel tanyájukat, ki mondhatná meg? Csak annyi bizonyos, hogy a temető környékén ma létező községek a temető területétől távolabb fekszenek (maga Mezőbánd 4 klm. távolságra és a Kapus patak ellenkező partján!), semhogy e községek bármelyikét is úgy tekinthetnők, mint az ide temetkező nép egykori települési helyének egyenes folytatását. A temető közvetlen környékének domborzati alakulata — mondhatnók — meggyőzően sejteti, hogy az ide temetkező nép állandó, vagy állandó jellegű megtelepülésének helye a temetődombtól nyugatra elterülő, szélmentes „Rózsáspad“ nevű dűlő lehetett (lásd a bevezetést). A kérdést azonban csak újabb szakszerű ásatás dönthetné el.

Minden bolygatás ellenére azonban megállapíthattuk, hogy valamennyi sír égetetlen temetkezést takart és hogy a temetkezések befogadására földbe ásott és lefelé keskenyedő oldalfalakkal bíró hosznégyszöges sírüregek szolgáltak. A sírok tájolása különböző, de legtöbbször hosszirányú mégis nyugat-kelet, illetve délnyugat-északkelet s a sírba fektetésnél — amennyire a részlegesen bolygatott síroknál megállapíthattuk, — a koponya a sír nyugati, illetve délnyugati végébe került s így az arc keletre, illetve északkeletre nézett.

Elteltekintve a lábokban zsugorított egyetlen temetkezéstől (CXLVIII. sír) ott, ahol részlegesen bolygatott sírokra találtunk, megállapíthattuk, hogy a halottak hanyatt fektetve kerültek sírba és pedig szabadon, koporsó nélkül. Legalább is olyan nyomokat, amelyekből koporsó használatára következtethettünk volna, nem találtunk. A CXXVIII. és CXXXVI. sírban a lábfejnél észlelt, félkör alakban kihajló korhadt szerves anyag nyomokat legfennebb bőr maradványának tarthatjuk.

A sírok mélysége leggyakrabban 50 és 100 czm. közt váltakozott, de pár esetben mélyebben fekvő sírokat is találtunk anélkül azonban, hogy ezeknek tartalma a magasabban fekvőkéétől eltérő lett volna. — Egyébként a temető bolygatott volta arra sem alkalmas, hogy e tekintetben megállapítás jellegű következtetéseket vonjunk le.

Megállapíthattuk azonban és ennek következtében mint *temetőnk egyik jellemző vonását emeljük ki*, hogy a felbontásra került 180 sír közül *14 sír az embercsontokon, illetve a szokásos mellékleteken kívül lócsontokat is tartalmazott.* A 14 sír mindenike erősen bolygatott volt, bennük a hiányos ember- és lócsontok tökéletesen össze voltak keverve. Négyben megtaláltuk a lókoponyát, láb- és lapoczkacsontokat (XXIV., XXV., XXXII., XLIV. sír), míg más sírokban csak lábcsontokat (CXXIV., CL., CLVIII., CLXVII. sír) s néhányban csupán pár fogat (XLVIII., LIV., CXL., CLIV., CLVI., CLXVIII. sír) találtunk a lócsontvázból. A lócsontokat tartalmazó sírok egyikében (XXXII.) edénytöredékeken kívül csupán égetett embercsontokat és egyetlen égetetlen embercsontot találtunk, de amint azt a sír leírásánál kifejtettük, az égetett csontokat praehistorikus temetkezésekből származónak kell tekintenünk annál is inkább, mert népvándorláskori temetőnkben hasonló jelenséggel se lócsontokat tartalmazó más, se lócsontok nélküli sírban nem találkoztunk, ellenben temetőnk területén 3 praehistorikus urna-sírt földünk fel s így feltehető, hogy az égetett embercsontok a lócsontokat tartalmazó bolygatott sírba egy ilyenből véletlenül kerültek. A többi sírban a hiányos lócsontok legtöbbször hiányos embercsontok társaságában fordultak elő. Volt eset azonban arra is, hogy az embercsontok teljesen hiányoztak, de két esetet kivéve (CXXIV. és CLVIII. sír), az ilyen sírokban (XXIV., XLIV., CV. sír) több-kevesebb sírmellékletet mindig találtunk, melyekből rendes temetkezésre következtethetünk. Ennek alapján a nagy bolygatottság ellenére is kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy legalább az említett 14 sírnál a ló, mint temetkezési melléklet szerepelt. Azt azonban, hogy az egész ló, vagy annak csak bizonyos része került-e sírba, épen a bolygatottság miatt nem dönthetjük el. Mégis úgy látszik, hogy ha az embercsontok a bolygatás miatt annyira elkallódhattak, hogy belőlük igen sok esetben csak pár töredék maradt meg, ugyanez a lócsontokkal is megeshetett, tehát feltehető, hogy a lovak teljes egészükben kerültek a

sírokba. E helyen még csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy a lócson-
tokat is tartalmazó sírok a temető nyugati és keleti szélén fekszenek,
tehát a többi síroktól helyileg mintegy elkülönülnek s így látszólag
későbbi temetkezéseket fődnek, mint a középre eső sírok.

A halottak *sírbatétele módjára* vonatkozólag a fém tárgyak által
gyakran konzervált szövetmaradványok (XVIII., XXIX., XXX., XXXIII.
XXXIX., XLVI., LII., XCVI., CLI. sír), az övszerelések, szerszámok s
általában a sírmellékletek arról győznek meg, hogy a halottakat fel-
öltöztetve és foglalkozásuknak megfelelő lehető teljes felszereléssel (egy-
egy agyagedény hozzáadásával) temették el. Sajnos, a rablásnak bizo-
nyára a mellékletek értékesebb, szebb, karakteresebb része esett áldozatul,
s így az emlékek hiányossága a temető által képviselt kor izlésének
megítélésénél a tiszta kép megalkotását nagyban zavarja. Pár esetben,
mint pl. a X., XXIX. és XXXIII. sírnál megfigyelhettük, hogy a halott
apró holmait leggyakrabban a lábfejek közelében kisebb-nagyobb cso-
mókba felhalmozva, vagy esetleg bőrzacsókba kötve adták a halott mellé,
mely szokás hogy állandó jellemvonása temetőnknek, csak feltételezzük,
de a bolygatottság miatt meg nem állapíthatjuk. Hasonló szokással orosz
területen, az ú. n. batyus temetkezéseknél találkozunk,¹ de gyakorlatban
volt e szokás a finn-germán² és nyugaton a frank-germán³ területen is,
ez utóbbi helyeken inkább abban a formában, hogy a tárgyak a derék-
övre erősítve kerültek sírba, amire temetőnk is elég példát szolgáltat.

A *ruházati felszerelések* közt nagy szerep jutott az övnek, mely
legtöbbször bőrből, egy esetben (CLXXIV. sír) spárfa vászonból készült.
Az öv a csattok, szíjvégek és boglárók azonos méretéből ítélve, pár esetben
két csattal (VIII., XXIX., LXXI., CLVII., CLXXIX. sír), máskor egy csattal
(XII., XIII., XVIII. stb. sír) zárult. Az egy ugyanazon sírban lelt övsze-
relékek különböző nagysága amellet szól, hogy a derékővről mellék-
szíjak is lógtak alá, melyekhez erősítve az egykori tulajdonos magával
hordta legszükségesebb kellékeit, mint pl. a kést, faszelenczét, esetleg
szerszámokat stb. (15. kép 2., 7.; 27. kép 1.—3.; 30. kép 20.; 34. kép
16., 17.; 35. kép 4., 9.; 43. kép 8., 12.; 51. kép 1., 3., 11., 12.), ami
a nomádizáló népek viseletének jellemvonása. Ha temetőnk anyagát e
tekintetben a marosszentannai temető anyagával összehasonlítjuk, arra az
eredményre jútunk, amíg ez utóbbi helyre temetkező nép viseletében
a fibula használata mellett a csattnak alárendelt szerep jút és három
eset kivételével⁴ mellékszíjak alkalmazását fel sem tételezhetjük, addig

¹ *Pósta Béla*: i. m. I. rész 77. l.

² U. o. 148. l.

³ *D. Viollier*: Anzeiger für schweizerische Altertumskunde 1912. évf. 284. l.

⁴ „*Dolgozatok*“ 1912. évf. 282., 315. és 316. l.

temetőnkél — az előkerült leletekből ítélve — fordított a helyzet, mert itt a fibulákkal szemben a csattos ruhaszerelések játszik a főszerepet és pedig olyan formákkal, melyek egy ugyanazon övön több-kevesebb mellékszíjat tételeznek fel. Ha ehhez hozzávesszük még, hogy lovas-temetkezésekre is találtunk — alig tévedhetünk, ha lovas nomádok által legalább is kevert népelemek hagyatékát látjuk a temető ránk maradt emlékeiben.

A marosszentannaihoz viszonyítva az öv szerelékében temetőnkél új elemképen jelentkezik a szíjbújtató (szíjvég) és a szíjboglár, melyekkel ott egyetlen esetben sem találkoztunk, de a csattok javarésznél is lényeges formai módosulat észlelhető. Ott a kerek, vagy ovális karikáról legtöbbször hiányzik a szíjszorító lemez,¹ de ha meg van, hosszégyzetes alakú, kétrétű lemezből formálódik,² s kerek talpú paizs alakot csupán egyetlen esetben vesz fel.

A mezőbándi csattoknál — az ép példányoknál — soha sem maradnak el a szíjszorító lemezek, melyeknek alakja szerint csattjainkat két csoportba sorozhatjuk. Az egyikbe tartoznak azok a csattok, melyeknél a lemezes rész alakja hosszégyzetes (VIII., XXIX., XXXIX. sír) s így ezek formai rokonságot mutatnak a marosszentannaiakkal s ezen felül abban is egyeznek azokkal, hogy bronzból vagy ezüsből készültek. A hozzájuk tartozó szíjvégek nyelv-, néha piskóta alakúak, lekerekített végződésűvel. Vannak köztük egy tagúak és két tagúak (VIII., XXXIX., LIX., CLVII. sír), van olyan, amely két vékony ezüst lemezből van összetéve (30. kép 3., 4., 4a.), míg a többi egyetlen vastagabb lemezből formálódik. Díszítése mindenkinek ponczolt. A boglárók hasonlóképp ponczolt díszítésűek és mindig egymást fedő két vékony lemezből vannak összerakva (30. kép. 7.—9.; 50 kép.), melyek közül az elülső gyakran derékszögű parallelogramma alakba át van törve (45. kép. 2.—4.), s az így támadt keretbe igen vékony aranyozott ezüstlemez van behelyezve, mely a CLXXIV. sír két példányánál a bezenyei runás fibulákra emlékeztető préselt díszítéssel van ellátva. Csattjaink nagy többségét azonban a rombikus-, trapesoid- és általában a háromszögformához közelálló és a hosszoldalakon elkeskenyedő (lóhere alakú) sokszor csipkés végződésű szíjszorító lemezek jellemzik (V., X., XIII., XLVI., LXXI., CV., CXXV., CXXVIII., CLI., CLXVI., CLXXIX. sír), melyek az előbbiekkal ellentétben mindig egyetlen lemezből és pedig egy esetet kivéve (35. kép. 4., 4a.) vaslemezből készültek. Ezeket a csattokat az övhöz vagy a szíjhoz legtöbbször félgömb alakú és ólommal kitöltött nagy fejű bronzszegecsekkel nították, amilyenek készítésé-

¹ „Dolgozatok“ 1912. évf. 264., 270., 280., 282., 310., 315., 318. l.

² U. o. 258., 260., 290., 304., 313. l.

vel — amint láttuk — a X. sírban eltemetett kovácsmester is foglalkozott. Sőt e forma iránt akkora előszeretettel viseltetnek, hogy még a faszelenca bőrsarkát is ilyen alakra készítették (XXXIV. sír). A X. sír egyik példányánál azt is látjuk (15. kép. 2a.), hogy a csuklót, melyben a karika mozgott, a lemez visszahajlítása által nyerték s e visszahajlított rész rögzítésére keskeny bronzszalagot nítoltak a lemez aljához és pedig ugyanazzal a két szegeccsel, amely a csatt elülső oldalán gömbös fejben végződik. A szegecsek elhelyezése majd háromszöget (15. kép. 2., 7.; 20. kép. 4., 5.; 21. kép. 3.; 35. kép. 4., 9., 9a.; 43. kép. 9.; 64. kép.; 72. kép. 8.; 79. kép. 5.; 81. kép. 1., 3.), majd ötszöget formál (40. kép. 6., a középre rajzolt sima tag nem tartozik hozzá; 51. kép. 1., 3.). A hozzájuk tartozó szíjbújtatók az előbb ismertetett szíjbújtatóktól abban különböznek, hogy anyaguk vas, díszítetlenek, mindig egy tagúak és egyetlen lemezből készültek. A boglárók szintén egyetlen hossznégyzetes vaslemezből állanak és mint a csattok, úgy ezek is kúpos fejű bronzszegecsekkel nítoltattak az övhöz, vagy szíjazathoz.

Mint szorványosan előforduló csattformákat említjük: a X. sír gyárásai hulladékai közül a hossznégyzetes kerettel öntött bronz csattot (17. kép. 15.) és a csatt helyettesítésére hivatott két bronz karikát (34. kép. 9.; 73. kép. 1.).

Látjuk tehát, hogy a négyzetes és háromszög alakú szíjszorító lemezzel bíró csattok a hozzájuk tartozó szíjbújtatókkal és boglárókkal egyetemben, anyag, szerkezet és díszítés tekintetében különválnak anélkül azonban, hogy a temetőben helyileg elkülönülnének. A nehézkes vas övszerelékektől a temetőben felt szerszám mellékletek már csak a X. sír tartalma alapján sem választhatók el, így a kézvonók, fúrók, szegfejezők, kalapácsok, vassésű, fenőkövek stb., míg a kevésbé szolid-, vékony lemezes-, ponczolt díszítésű ezüst és bronz övszerelékekkel a két faszelenca megy együtt. E két különböző barbarus izlést képviselő tárgyakat azonban egy ugyanazon sírban több ízben is megtaláltuk, (X, XIII., XXIX., XXXIX. sír.) tehát egyidőben, egymás mellett vannak divatban. A bronz és főleg az ezüst tárgyak csekély száma a vasakkal ellentétben legfennebb azt jelzi, hogy a nehézkes vas túlsúlyban van.

A négyzetes lemezű csattokhoz formai analogiát már a rekeszes gránát ötvösség fénykora eleget szolgáltat, így a szabolicsmegyei,¹ a mezőberényi,² komáromvidéki³ leletek, de amint láttuk, megtaláljuk a

¹ Hampel József: A régibb középkor emlékei Magyarhonban. Budapest, 1894. XI. t.

² U. o. XXXVIII. t. 4.

³ U. o. XXXX. t.

marosszentannai temető emlékei közt is s módosult formákkal a népvándorlaskor egész folyamán előfordulnak. A hozzájuk tartozó szíjvégek ponczolt díszítményeire az adonyi,¹ fenéki,² keszthelyi,³ regölyi⁴ temetők szolgáltatnak pár közvetlen analógiát, míg az avar, illetve avarbolgár⁵ periodusba tartozó kunágotai⁶ és szentendrei⁷ szíjvégek és karpereczek díszítő eljárása csak rokonvonásokat mutat. Minthogy szíjvégeink közt inda, vagy állatmotívumos egy sincs — amennyiben az ilyenek nem a rablásnak estek áldozatul — feltételezhetnők, hogy a temetkezések korában területünket még nem érték azok a kulturhatások, amelyek e motívumokat Magyarország területén annyira otthonosokká tették, de ennek többek közt ellene mond a CLXXIV. sír préselt díszítésű boglárja is, mely a bezenyei runás fibulákra élénken emlékeztető díszítményével e boglárók és szíjvégek korát a népvándorlás előrehaladottabb korára utalja. Erre vall a szíjvégek fejlett formája és lemezes volta is.

Hazai leleteinkben a csattok második csoportjára még nehezebb közvetlen analógiákat találni. Szíjszorító lemezeik formai tekintetben a szilágysomlyói második kincs arany csészéinek⁸ szélére erősített háromszög alakú lemezek és a blatniczai,⁹ meg nagybisztereczi¹⁰ lóhere idomú lemezek (ruhacsattok?) közt mintegy középhelyet foglalnak el és egyben élénken emlékeztetnek az ú. n. meroving izlésű csattokra, melyeknek korát az V—VII. századokra teszik. Kr. utáni III—IV. sz.-ból származó, többnyire átlukasztott érmekkel legutóbb a kaiser-augsti (Svájc) temetőből¹¹ nagy mennyiségben kerültek elő hasonló alakú, de jóval nagyobb méretű csattok, melyeknek korát az V—IX. századokra teszik. Hazai leletből legközelebb áll csattjainkhoz a cikói¹² temető vascattja, hol a mi nyílhegyeinkkel, késeinkkel egyező formájú nyílhegyek és kések társágában olyan sír közvetlen közelében került elő, amely többek közt Carus császár által veretett, átlukasztott bronz érmet, és egy, az avar kort is jellemző fülbevalót tartalmazott. Mint távolabbi analógiát említhetjük fel a keszthelyi¹³ temetőből a háromszög alakú 2 drb. csattot, melyek abban is egyeznek szóban forgó csattjainkkal, hogy a három-

¹ U. o. LXXIX. t. 5.

² U. o. LXXXIII. t. 1a., 2a.

³ U. o. CVIII. t. 8.; CIX. t. 1., 2.

⁴ U. o. CCXCVI. 1., 2.

⁵ Nagy Géza: *Arch. Ért.* 1893. évf. 113. l.

⁶ Hampel: i. m. L. t.

⁷ U. o. LIII. t.

⁸ Hampel i. m. XXIX. és XXX. t.

^{9, 10} U. o. CLXXXIX. t. 1., 2.

¹¹ D. Viollier: i. m. 1900—1912. évf.

¹² Hampel i. m. CCXIV. t. 11.

¹³ U. o. CIX. t. 8., 9.

szög csúcsain egy-egy félgömb idomú paszta foglal helyet, ezzel vannak t. i. a mi bronz szegecseink helyettesítve. Ugyancsak itt a paszta hasonló alkalmazását övkapcsón és boglárokon is megtaláljuk, mint egyrészt kifejezetten díszitményt, másrészt, mint szerkezeti elemet. Szabad-e ezek és temetőnk rokonvonású emlékei közt, meg a kunágotai,¹ madarasi,² kömlödi,³ czikói⁴ préselt gömböcsők közt olyan formán keresni összefüggést, hogy az egykori szerkezeti és csak részben díszítő elem ez utóbbiaknál tisztán díszítő elemmé változott át, vagy pedig feltételezhetjük, hogy egymás mellett is megférnek? — megrabolt temetőnk alapján alig dönthetjük el, de azt hisszük, ha a kunágotai temetőben és orosz területen⁵ megférnek egymás mellett — nyomósabb okok hiányában szétválasztásuk nem indokolt.

A temetőnkben lelt egyetlen *éremet* (Commodus) rombikus alakú csatt társaságában találtuk. Azonban az érem kopottsága, de főleg a leletkörülmények arról győzték meg, hogy a scytha típusú bronz nyílhegy, a La-Tène izlést még erősen éreztető fibula és a vésett aljú zománccsal bíró korongos fibula, mint temetőnk anyagától elütő, részben classicus emlékek — az éremmel egyetemben csak mint relictumok kerültek zacskóba kötve a XXXIII. sírba s így az érem csak lefelé bír korhatározó értékkel, amennyiben igazolja, hogy az illető sír, illetve temetőnk kora a Kr. e. II. sz. végénél korábbra semmi esetre sem nyúlhat vissza. — Az analógiák azonban másfelől ez emlékek korát az V—VII. századokra útalják.

A ruházati felszerelések közt találjuk még a *fibulákat* és *stilusokat*. Az ásatások folyama alatt 4 sírban (XXXIII., LXV., LXXIII., CIII.) mindössze 5 drb. fibula került elő, melyekhez szorványos leletekből még 2 drb. járul. Fibuláink általában a kezdő császárkor római provinciális fibuláinak formáit mutatják, melyek azonban úgy hazánk, mint általában Európa területén még a IV—VI. századból származó leletekben is megtalálhatók. A legkorábbi formát mutatja a XXXIII. sír egyik fibulája (34. kép. 7., 7a.), mely karsú testével, a hátán és lábán levő gombbal még élénken emlékeztet a késő La-Tène fibulákra. Ezzel szemben talán legkésőbbinek mondható a szorványos leletből származó, félköríves nyereggel bíró, aláhajtott lábú bronz fibula (85. kép. 2., 2a.), melynek tömör pálczás teste, nehézkes formája ellentétben áll a maroszentannai lemeztestű, aláhajtott lábú fibulák könnyedségével. Mintegy e kettő közt foglalnak helyet a LXXIII. és CIII. sír fibula töredékei (53. kép. 3., 3a.,

¹ Hampel: i. m. LI. t.

² U. o. CXXXXV. t. 3.

³ U. o. II. rész, 483. l.

⁴ U. o. II. rész, 370. l.

⁵ Pósta Béla i. m. 583. l.

60.; kép. 2., 2a.) s egészen külön formát képvisel a kakas formát utánzó állat fibula (48. kép. 8., 8a.) és a vésett aljú zománcczal bíró korongos fibula (34. kép. 8., 8a.), mely utóbbi keresztre emlékeztető formájával a IV. századra is feltehető. — Valamennyi fibula kéttagú s az aláhajtott lábú kivételével a tütök mindeniknél hosszúra megnyúlt. Almgren e fibulaformákat a IV., VI. és VII. csoportban tárgyalja¹ s azt állapítja meg róluk, hogy a Kr. u. II—III. sz. jellegzetes fibula formái. Tischler² alighanem a szorványos leletből származó aláhajtott lábú fibuláról mondja, hogy e nehézkes, darabos forma kora az V. sz.-ra is átnyúlik.

Egyébként feltűnő jelenség, hogy ez utóbbi kivételével a többi mind hiányos, törött példány, még azok is, amelyeket az éremmel egy helyen, a sír bolygatatlan részében találtunk. A kormeghatározásnál a máskor meglehetősen használható fibulák tehát temetőknél jórészt csak lefelé bírnak kormeghatározó értékkel. Hogy a fibulák egy bizonyos időben mennyire elveszítik e tekintetben szerepüket, illetve, hogy mekkora óvatosságra intenek, példát szolgáltat rá a regölyi³ temető fibulája, ahol előrehaladott korú népvándorláskori mellékletekkel tiszta La-Tène formákkal jelentkezik.

Hogy temetőnk hozzánk közelebb eső korból való, mint ahogyan azt az érem és fibulák jelentős része alapján következtetni lehetne — egyéb mellékleteken kívül a stílus alakú bronztűk jelenléte is igazolja, milyenek hasonló és fejlettebb formákkal a fenéki⁴ és keszthelyi⁵ temetőből nagy számmal kerültek elő.

Stílus négy került elő (XXIX., LV., XLI., és CLXXIV. sír.). Anyaga mindannyinak bronz. Egynek fatokjából töredékek maradtak ránk (LV. sír), de ennek alakja is eltér a többitől, amennyiben szára egyenes, díszítetlen, lapátkája pedig hosszúra megnyúlt és szintén egyenes, míg a többi, rovátokkal díszített példánynál a szár többé-kevésbé elgörbült és a rövid lapka egyik oldalra kihajlik. A törés ellen védett előbbi darab valódi stílus, vagy műszer lehetett míg a többi a kaiser-augsti⁶ leletek bizonyossága szerint ruha összetűzésére szolgált.

Az *ékszerek* közül a *gyöngyöket* jellemzi, hogy a legtöbbnek anyaga színes üveg és pedig legtöbbször egyszínű, egy ízben millefiori (XXIX. sír.) a *bezenyei*⁷ temető gyöngyeinél oly gyakran előforduló levél mintával, ahol a mienkkel (XCI. sír) teljesen egyező kétélű *csontfésű* társaságában kerültek napvilágra. A Kr. u. I—III. századot annyira

¹ Studien über nordeuropäische Fibelformen. Stockholm, 1897.

² Almgrennél i. m. 81. l.

³ Hampel: i. m. CCCII. t. 7., 7a., 7b.

^{4, 5} U. o. LXXXIV., CXIX., CXX. tábla.

⁶ D. Viollier: i. m. 1912. évf. 283.

⁷ Hampel: i. m. CLVII., CLIX. t.

jellemző hasábos chalcedon gyöngyök¹ temetőknél csak egy-két példánnyal vannak képviselve.

Talán *hajkarikát* láthatunk abban a szívalakban meghajlított bronzsodronyban, melynek két vége állat (kigyó) fejjé vastagodik és amelynek tökéletes formái analogiája aranysodronyból az első szilágysomlyói kincsleletben² olyan érmekkel van datálva, melyek közül a legkésőbbi a Kr. u. IV. század második feléből származik.

Fülbevaló 7 sírból (XI., XXIX., LXXII., LXXXV., LXXXVI., CVI., CXLI.) összesen 9 drb. került elő. Ezek közül két drb. ezüst (LXXXV., CVI. sír), a többi bronz. Két typust képviselnek: az egyik typus kifli alakú egyszerű sodronykarika, mely a végektől a közép felé fokozatosan vastagodik s rovátkokkal díszített (7 drb.), a másik typusnál (CXLI. sír) a sodronykarika aljára jókora gömböcs van ráforrasztva s ez utóbbinak nyelét 4 kisebb gömböcs veszi körül. Hazai leletből az első typusnak tökéletes analogiáját a kunágotai³ leletben találjuk és pedig a mi csattjaink, bogláraink bronzpitykéivel rokonságot mutató préselt dudorok társaságában, míg a második typusra közvetlen analogiát a szentendrei,⁴ závodi⁵ és czikói⁶ temetők fülönfüggői szolgáltattak. Az említett magyarországi leletek közül a kunágotai Justinianus császár arany érmével (527—563), a szentendrei I. Justinus (518—527) és Phokas (602—610), császárok szintén arany, a závodi pedig Constantinus *átlyukasztott* kis bronz érmével van datálva.

Karpereczet mindössze kettőt találtunk (XXXIX., CLXXX. sír), ezeket is töredékekben, hiányosan. Anyaguk bronz sodrony, mely egyik példányunknál ép végén elszélesedve kissé megvastagodik (állatfejéjé?). Ez utóbbival egy sírból való a bolygatott temetőből ránk maradt egyetlen *gyűrű* (XXXIX. sír), mely emlékeink közt a nemezebb izlést képviseli és sejteti, hogy a temető egykori megbolygatói oly nagy kitartással bizonyára nem hiába fáradoztak. Gyűrűnk anyaga arany. Szerkezetét ismertettük a sír tartalmának leírásánál s itt csupán az analogiákra és arra utalunk, hogy gyűrűnk a rekeszes ötvös munkáknál észlelhető technikai eljárásoknak olyan változatát képviseli, melyre eleddig, legalább hazai leleteink, nem nyújtottak példát. Ezen ötvös stílus kezdő, fénykorában az arany, ezüst tárgyakba foglalandó almadin számára a rekeszeket külön-külön ragasztották az alapra (ritkán alkalmazták az alapl nélküli kereteket), ami később, a stílus romlása idején,

¹ A marosszentannai temetőben is tömegesen kerültek elő.

² *Hampel*: i. m., XV. t. 1.

³ *Hampel*: i. m. Ll. t. 8a., 8b.

⁴ U. o. LII. t. 1—4.

⁵ U. o. CCLXI. t. 1.

⁶ U. o. II. rész, 341. l.

főleg a bronz tárgyaknál oda módosult, hogy a kereteket együtt öntötték a tárggyal¹ és legtöbbször még arany tárgyaknál is üveg helyettesítette az almadint. Gyűrűknél azonban azt látjuk, hogy a berakás tartására alapról gondoskodtak, de a rekeszeket a felsőlap áttörése által nyerték s a tulajdonképeni egykori rekeszek emlékét csupán az áttört felületek szélén meghagyott vonalkák jelzik, de ezek is csak a gyűrűfej közepén levő áttöréseknél. Ezenkívül a berakás anyaga gyűrűknél tejszínű üveg (?) lapocskákból áll. Gyűrűnk korát már csak e sajátosságok alapján sem tehetjük az ötvös ízlés kezdő korára. Ellene mond ennek alakja és díszítése is. Széles szalagból formált alakjára — ponczolt díszítésű, illetve kiemelkedő félgömböcsökkel díszített tárgyak társaságában — a keszthelyi² és fenéki³ temetők bronzgyűrűi közt találunk egy-egy analogiát. A fenéki példány épen úgy, mint a mienk, bevert rövid vonalkák által megszagotott bőrfonásos dísz mutat, amely azonban gyűrűknél abban az átalakult formában jelentkezik, melyre a nagymányoki⁴ (Tolna m.) és a madarasi⁵ szíjvégek és pántrészek — ugyancsak préselt félgömböcsökkel díszített tárgyak társaságában — példát szolgáltatnak. Gyűrűnk díszítményeihez ezek közül is a nagymányoki áll közelebb, mert ennél a szalag végei állatfejbe mennek át s még inkább ez történik gyűrűknél, ahol a bőrfonás emléke csak a végeken van meg, míg a gyűrűfej szélein két-két egymásnak háttafordító, hátratekintő madár alakba megy át úgy, hogy gyűrűnk díszítményében inkább az északi germán izlést annyira jellemző madár motívum, mint a bőrfonás juttat kifejezésre. Az azonban mindenképen bizonyos, hogy gyűrűnk díszítése az említett szíjvégek díszítésével egy eszme- és egy izléskörből fakad s ugyanazon technikai eljárás eredménye. Azoknak korát pedig a kunágotai, szentendrei stb. leletek érmei határozzák meg.

Áttérve most a *fegyverekre*, először a pántos sisakkal foglalkozunk, amely egyrészt kezdetleges szerkezeti formájával páratlanul áll, másrészt arra is alkalmasnak látszik, hogy segítségével a sajátos szerkezetű sisak eredetére rámutassunk.

Pántos sisakot eleddig mindössze 11 darabot ismerünk,⁶ melyek közül a baldenheimi és gültlingeni sisakkal Lindenschmit behatóan foglalkozik⁷ s egyben a sisakok képét is adja. A baldenheimi sisak képét az ő közléséből mutatjuk be a 86. képen 4. sz. alatt. A koul-

¹ Hampel: i. m. II. rész, 268—271.

² Hampel i. m. CIX. t. 13.

³ U. o. LXXXIV. t. 6a., 6b.

⁴ U. o. CXXXXIII. t.

⁵ U. o. CXXXXV. t. 1a., 8., 10.

⁶ Katalogusszerű felsorolásukat lásd Lindenschmit i. m. V. k. 193. l.

⁷ i. m. 45. és 191. l.

1.

2.

3.

4.

86. kép. 1. 2. 3. Sisakképek Trajanus oszlopának domborműveiről. 4. A baldenheimeri pántos sisak képe.
 Fig. 86. 1. 2. 3. Têtes coiffées de casques à côtes du relief sur la colonne de Trajan.
 4. Casque à côte de Baldenheim.

obai sisak képét pedig a budapesti Erzsébet-híd pesti fejenél talált díszes lemez-sisak ismertetése kapcsán magyar szöveg közt Hampel József adta közre.¹ E sisakokat általában jellemzi, hogy a dalmáciai és angol példányoktól eltekintve, melyek négy pántosak, a többi 6 pántos és a következő főrészekből áll: homlokabroncs, 6 pánt, melyeket fent zárókorong foglal össze, a pántok között kitöltő 6 gömbszögalakú vaslemez (az angol földi példánynál csontlemez), két arcvédő és forgótartó. Jellemző vonásuk továbbá, hogy a nemtelen fémből készült szerkezeti részeket, egy-két esettől eltekintve, valamennyi sisaknál késő római korra valló trébelt művű, gazdag díszítményű ezüst, illetve aranyozott ezüstlemez borítja és a sisakrészeket szegecselés tartja össze. Szerkezetük tehát nagyjában azonos sisakunk szerkezetével, de amíg azoknál a pántok száma legfennebb hat, addig a mienknél nyolcz és amíg azok díszes kiállításúak és részeit szegecselés tartja össze, addig sisakunk minden díszítés nélküli s részeit nagy valószínűséggel, legalább részben, szíjfűzés tartotta össze. A tagozásban és kivitelben tehát lényeges különbség van köztük.

Pántos sisakkal ábrázolásokban nyugati területen legelőször Trajanus oszlopának domborművein találkozunk, ahol jazygoknak és más keleti nyílas népeknek ismertető jele. Az itt ábrázolt tulajdonképeni pántos sisakoknak² három változata van. α) Egyik az, amelyet kétséggel jazyg harcosok viselnek.³ Ennek formája kónikus, a fedőkoronghoz erősített függőleges pántok száma hat s ez utóbbiakhoz vízszintesen körülzaladó 2—3 abroncs csatlakozik. E sisaknak nyakvédője nincs, arcvédőül pedig, úgy látszik, széles bőrből készült állazó szolgált, de az sem lehetetlen, hogy a fém arcvédők az állak alatt össze voltak kötve s innen van szíjformájuk (86. kép. 2.).

β) Másik változatát szintén íjjászok hordják,⁴ de úgy látszik a dombormű készítője éreztetni kívánta, hogy viselőjük nem azonosok a jazygokkal, mert ellentétben azokkal csak felső testükre ad pikkelypáncélt, alsó testüket tunikába bújtatja. A fejükön látható sisak (86. kép. 1.) annyiban mutat eltérést a jazyg sisaktól, hogy itt 8 pánt szalad a fedőkoronghoz, elmaradnak a vízszintes abroncsok és a homlokabroncs elöl még egy fémlap, — hátul nyakvédő csatlakozik.

γ) Harmadik változatát ismét *nyílaszó* katonák hordják,⁵ akikben

¹ Arch. Ért. 1900. évf. 371. l.

² Lindenschmit idézett munkájában megjegyzi, hogy a római katonák lemezsisakján ugyanitt látható négy pánt alig lehet más, mint a római sisakokról ismeretes trébelt díszítmény ábrázolása. Általában a pántos sisakot keleti eredetűnek tartja.

³ W. Froehner: La colonne Trajane. Paris, 1872. 55., 62. és XXXIII. tábla.

⁴ U. o. 148. és XXXII. tábla.

⁵ U. o. 96. tábla.

Froehner az „Ituraei sagittarii“-t véli felfedezni.¹ Sisakjuk alakja kónikus és fejrésze szorosan egymás mellé helyezett, vagy egymás alá bújtatott fémlapokból áll, melyeknek száma jól kivehetően 16. Sajnos azt, hogy a pántok fent milyen formán záródnak, a hiányos felvételtől nem lehet megállapítani, de az analógiák alapján a fedőkorongot feltételezhetjük. Ami feltűnő e sisakoknál, az a szokatlanul hosszú nyúló nyakvédő, míg arcvédőül úgy látszik itt is a széles szíj állazó szolgált, de épen úgy, mint az előbbieknél, fém arcvédőket is jogosan tételezhetünk fel.

Sisakunkat a baldenheimi és azzal egyező díszes kivitelű sisakoktól nem annyira a szerkezet, mint inkább a kivitel és nagyobb tagozottság választja el, de épen ezek a sajátosságok hozzák igen közel a dák háborúban szerepeltetett ijász, lovas nyllas népek sisakváltozataihoz. Amíg az említett díszes sisakoknál a pántok száma legfennebb 6, de némelykor csak 4, addig sisakunk fejrésze 8, illetve 16 egymáshoz illeszkedő pántból és lemezből alakul s így közvetlen forma rokonságot mutat a Trajanus oszlopának domborművein látható, előbb ismertetett sisakokkal s ezek közül is főleg a két utóbbival, melyeknél a sisak fejrésze szintén 16 pántból, illetve lemezből alakul. Amint ezekről megállapítható, hogy barbarus kézművesek egyszerű készítményei, úgy sisakunkról is bizonyos, hogy nem római, vagy bizánczi műhelyből került ki, hanem barbarus munka és nagy valószínűséggel éppen az a szerszámkovács készítette, akinek halála után temetkezési mellékletéül szolgált.

A keleti lovas nyílas népeket Trajanus oszlopának domborművein karakterizáló sisak szerkezetet tehát, mint belföldi készítményt leljük fel a mezőbándi temetőben, ami egymagában is amellett szól, hogy temetőnk környékét a temetkezés korában harcias, lovasnép, vagy legalább is ilyen elemekkel erősen kevert nép lakta, amit a lovasszokrok, nyíllhegyek, lándzsák gyakorisága csak megerősít.

Lindenschmit a baldenheimi és gültlingeni sisakok korát a Kr. u. V. századra teszi. Mi sisakunkat kor tekintetében az eddig látott sír mellékletektől egyebeken kívül már csak leletkörülményei alapján sem választhatjuk el, ezeket pedig stilisztikai szempontból — amint előbb láttuk — V—VII. századból származó érmek datálják. Hogy az igen korai formát és főleg szerkezetet mutató sisak hogyan kerül azonos, sőt talán későbbi századokba, mint a fejlettebb formákat mutató díszes sisakok, magyarázatát bizonyára abban leli, hogy a barbarus hagyományok a sisakformát és szerkezetet nemzedékről-nemzedékre megtartották s legfennebb az arcvédőket kölcsönözték római vagy bizánczi forrásból, ellenben a klasszikus műhelyek, mikor hozzájuk került, izlésük szerint tetszetősen átalakították. Egyébként e sisak szerkezettel a nagy-

¹ U. o. 16. l. 1. jegyzet.

szentmiklósi kincslelet egyik aranykorsoján is találkozunk,¹ ahol turáni lovas fejét fűdi. Ennek homlokabroncsán a szegecsek is jelezve vannak. A lovas alakról *Nagy Géza* azt tartja, hogy a korsó készítője avart ábrázolt benne.²

Sisakunk nagyon tagolt szerkezete arra is alkalmat ad, hogy megpróbáljunk rámutatni a sajátos sisak szerkezet eredetére. Tesszük ezt anélkül, hogy próbálkozásunknak megállapítás jelleget tulajdonítanánk. Véleményünk szerint a sajátos sisak *szerkezet* a priori nem a védelem gondolatából fakadt, hanem egy már adott formájú fejdíszből fejlődött ki és pedig a fejdísznek abból a formájából, melynél eleinte talán a függőlegesen álló tollak s általában — mint pl. a fémből készült sűgárkoronánál — a homlokszallag fölé emelkedő, többé-kevésbé hosszú és hegyes nyúlványok játszottak nagy szerepet. A nyúlványokat a fejtető védelmére csak össze kellett hajlítani, gondoskodni kellett összefoglalásukról s ezzel a pántos sisak elképzelhető legősibb formája már megszületett.

Hogy a sisak sajátos szerkezete egy már megszokott formákkal bíró fejdísz praktikus átalakítása folytán állott elő, a feleslegesen komplikált szerkezet is bizonyítja. Annak részére ugyanis, aki a szokásos fém, vagy bőrlemez sisak mellett védelmi szempontból pántokból összeállított sisakot akart készíteni, sokkal egyszerűbb és a célnak megfelelőbb eljárásnak kínálkozott, hogy a sisak fejrészét a különálló és fent zárókoronggal összefoglalt lemezek mellőzésével félellypsis alakban meghajlított és egymást keresztező hosszú pántokból szerkessze meg, amint pl. a későbbi korból származó ú. n. angolszász- és a XV. századbeli pántos sisakvázaknál (Eisenkappengestell) történt. — S ha mégis azt látjuk, hogy az aránylag korai pántos sisakokat a szerkezet igen tagozott, leveles volta egyenesen karakterizálja, magyarázatát a fentebb mondottakban találjuk.

A zárókorong használatát épen a fejszerkezet leveles volta teszi szükségessé, mert ha azt eltávolítjuk a levelek a sűgárkorona sűgárainak módjára szétlengenek. Itt idézzük és képen is bemutatjuk I. Varahrane (Varanes) sassanida fejedelem egyik éremképét³ (87. kép 4.), amelynek előlapján a király fejét olyan korona fűdi, melynek a homlokabroncs fölé emelkedő nyúlványai feltűnően hosszú levél alakot öltenek s ezenkívül a korona fülvédőkkel is el van látva úgy, hogy az egész a zárókorongjától megfosztott, nyitott pántos sisak benyomását kelti.

De perzsa területen nem a Sassanidák uralma alatt találkozunk

¹ *Hampel* i. m. CLXVII. t.

² *A magyar viseletek története.* Budapest, 1900. 14. l.

³ *B. Dorn*: *Collection de monnaies Sassanides.* St. Pétersbourg, 1873. III. t. 4. sz.

először a cidarissal, hanem megtaláljuk, mint a sűgár koronának egyáltalán legrégibb alkalmazását már a Kr. e. VI–V. századból származó legrégibb dareikosokon és siglosokon, ahol a nyílzó királyok elmaradhatatlan fejdíszze — a satrapák børsisakjával szemben — a királyi méltóság jelvénye. A korona sűgarainak alakja, nagysága, amint azt *Babelon*¹ kimutatta, időközönként változást mutat, de jellegzetes fogazott szélű, sűgaras voltát úgy látszik az egész óbirodalom folyamán megtartotta (87. kép. 1., 2.). Már ebből az időből ismerünk éremképeket, melyeken a kocsiban álló királyt kísérő szolga fejét kónikus formájú, és függőleges vonalkázás által tagolt sisak fűdi, de ha ez éremképekre épen piczinségük miatt nem sokat alapíthatunk is, emlékeztetünk a pasargadaei egyik domborműves férfi alak koronájára, melynél a lemezek felső vége tompa csúcsba fut össze. — A Nagy Sándor hódításainak nyomában járó erős görög

87. kép. Perzsa és sassanida éremképek.
Fig. 87. Monnaies persanes et sassanides.

hatás a Diadochusok korában az éremtypusok s ezzel együtt a fejdísz megváltozásában is kifejezésre jűt, de az Arsacidák nemzetibb jellegű uralma alatt ismét sajátos formájú korona szolgál a királyok fejdíszéűl, mely szemben az óperzsa birodalom nyitott koronájával, zárt jelleget² ölt. Mikor pedig IV. Artaxerxes megveti a Sassanida dinasztia uralmának alapját, az erős archaisáló törekvéseknek lehet tulajdonítani, hogy amíg a dinasztia alapító első uralkodó érmein a cidaris az Arsacidák alatt nyert zárt formával jelenik meg (87. kép. 3.),³ addig a második uralkodó, I. Varahrane érmein ismét nyitott a cidaris formája (87. kép. 4.).

Látjuk tehát, hogy az a fejdísz, melyből származtatva a pántos sisak sajátos szerkezetét könnyen megérthetjűk perzsa területen, hol nyitott, hol zárt formával a legrégibb időkűl a Kr. u. századokig otthonos s épen azért úgy véljűk, hogy a sisak szerkezet perzsa területen, vagy legalább is perzsa hatás alatt állott elő.

¹ *Traité des monnaies grecques et romaines*. Paris, 1910. II. rész. II. k. 70. és kövėtk. lap.

² *Petrovicz*, von Alexander: *Arsaciden-Münzen*. Wien, 1904. XIX. t. 9., 10.

³ *B. Dorn*: i. m. I. t. 11.

A sisakká formált fejdísz a távolról ható könnyű fegyverzetű nyíl-
las nép fején — szerkezetéből folyó gyöngesége ellenére — mindig
kellő védelmi eszközül szolgált. Ezért ragaszkodik e nép a megszokott, jól
bevált szerkezethez annyira, hogy még aránylag késő időkben is hasz-
nálja. Ellenben a közelre ható nehéz fegyverekkel operáló nyugatiak
számára — úgy látszik — csak a díszsisak szerepét tölti be. A gültlin-
geni és baldenheimi stb. díszes sisakoknak Lindenschmit által is kiemelt
feltűnő gyenge stabilitása magyarázatát talán épen ebben leli.

Temetőnk fegyvermellékletei közt vas *lándzsahegyek* (XLIX., LII.,
LXVI., CXV., CXLII., CLIX., CLXXIX. sír) és vas *nyílhegyek* (XXXIII.,
LII., LXV., CII., CXLII.) meglehetősen nagy számmal szerepelnek. Bronz
nyílhegy csak egy került elő, t. i. a scytha típusú háromszárnyú kis
nyílhegy (XXXIII. sír), mely az éremmel és fibula mellékletekkel együtt
mint relictum került a sírba. Vas lándzsáink egy része (LII., LXVI.,
CLIX., CLXXIX. sír) fűzfalevél alakú pengéjével és bő köpűjével a
germán lándzsahegyek típusát képviseli, míg más része rombikus át-
metszetű, hosszukás, keskeny pengéjével (XLIX., CXLII. sír) a szent-
endrei¹ lovassírokból kikerült lándzsahegyeket juttatja eszünkbe. Ha-
sonló lándzsahegyek a bezdédi² temetőből is kerültek ki. A nyílhegyek
közt van háromszárnyú, szakállas és levélalakú pengével bíró, melyekkel
egyező formákat a keszthelyi,³ czikói,⁴ csunyi⁵ stb. temetők nyújtanak.
A szakállas nyílhegyek gyakorisága feltűnő.

A használati eszközök közül gyakran fordul elő a *vaskés* (XIII.,
XVIII., XXV., XXIX., XXXIII., LXXI., LXXIII., CII., CXXVIII., CLXXX.
sír), melyet általában az egyenes penge jellemez. Határozottan görbülő
pengét csak a XXIX. sír ezüst szerelékű tokba bújtatott kése mutat,
melyhez fémszereléke révén is közel áll oroszöldi leletből a manilovai
temető⁶ és a tomszki⁷ temető 26. kurgánjának kése.

A *vaslakatra* közvetlen analogiát hazai leletekből nem ismerünk,
de bizonyos, hogy azonos típust képvisel azokkal a lakatokkal, amelye-
ket *Hampel* József idézett munkájában a XLVI. táblán mutat be.

Temetőnknek egyik legsajátosabb jellemvonása, hogy mellékletei
közt a *szerszámok* olyan nagy számmal szerepelnek, mint hazai ismert
leleteink közt sehol s így e tekintetben — mondhatjuk — páratlanul
áll. A X. sírban eltemetett *szerszámkovács* sírmellékleteiben műhelyének

¹ *Hampel* i. m. LIV. t.

² U. o. CCCXLVII. t.

³ U. o. XCVIII. t.

⁴ U. o. CCVIII. t.

⁵ U. o. CCLXXV—VI., CCLXXIX. t.

⁶ *Pósta* Béla: i. m. 51. l.

⁷ U. o. 285. l.

jórészt egész felszerelése ránk maradt s ezek segélyével bepillantást nyerhetünk a temetőnk által képviselt opus barbaricum technikai eljárásaiba. Az innen kikerült szerszámokat a sír leírásánál ismertettük, épen azért újólág nem soroljuk fel, csak utalunk a temetőnk által képviselt korra annyira jellemző félgömbös, üres fejű pitykék előállításához szükséges szerszámokra, a *szegfejezőkre* t. i., továbbá a *fúrószerkezetre* és arra, hogy az üreges fejű szegecsek fejének ólommal való kitöltésére temetőnknel az első példákat szintén e sírban leltük. De nemcsak a fémipar szerszámait találjuk meg temetőnkben. A XI. sírban lelt két nehézkes vasszerszámot már csak a közelükben lelt szurok és a szíjvarrást mutató pálczikák miatt is *tímár*, vagy *varga* szerszámnak kell tartanunk. Szurkot egyébként a X. és LXV. sírban is találtunk. A kovács szerszámok mellett a *fa megmunkálásához szükséges szerszámok* vannak legnagyobb számmal képviselve. Egész rakás *vésőnek*, *fúrónak* minősíthető tárgyat találtunk a X., XX., XXIX. és CIII. sírban, míg *kézvonó* vasat, a háziiparban ma is annyira nélkülözhetetlen szerszámot — mely úgy látszik e korban kétélű volt — a XII., XIII., XVI., XXIII., XXIX. és CLVII. sír szolgáltattott. A különböző szerszámok fenésére szolgáló *fenőkövek* sem hiányoztak (X. sír 2 drb.; XX. sír 3 drb.). A faipar csinos termékeit kell látnunk az esztergán készített, csinos kis *faszelen-czékben*, melyek a XIII. és XXXIV. sírból kerültek elő. Végül meg kell említenünk a vas *gyapjú* vagy *kender fésűt* (XXIX. sír) és az *orsógombokat*, melyek arról tanuskodnak, hogy a gyapjú, kender termékkel egyetemben textilipart is űzött az ide temetkező nép. Az itt felsorolt szerszámok eleddig hazai leleteinkből — mondhatjuk — teljesen hiányoznak, így tehát hazai leletben analógiákat sem kapunk rájuk. A külföldi szakirodalom termékei pedig még ma sem állanak abban a mértékben rendelkezésünkre, hogy ezeket e célra hasznosíthattuk volna, amit főleg a keleti területekre vonatkozólag sajnálunk. Így meg kell elégednünk egy-két utalással, melyet részint hazai, részint orosz földi leletek alapján teszünk. Fenőköveket pl. a bezenyei leletben¹ találtak, dr. Pósta Béla elkorhadt fadobozt észlelt Szirákon az 50. sírban,² tömör bronzból készült préselő mintákat találtak Fönlakon,³ a tomszki temető 26. kurgánjában⁴ pedig X. sírunk vasfogóíhoz hasonló vasfogó került elő, de ezzel jórészt ki is merítettük a szerszám analógiák sorát. A szilágysomlyói elsőkincs aranylánczának szerszám csüngői azonban arról tanuskodnak, hogy e területen a Kr. u. IV. század végén igen változatos szerszámformák voltak otthonosak.

¹ *Arch. Ért.* 1893. 215. l.

² *Arch. Közlemények.* XIX. k. Különlennyomat, 23. l.

³ *Arch. Ért.* 1900. évi. 117—125. l.

⁴ Pósta Béla: Régészeti tanulmányok az orosz földön 285. l.

Amint a leírásban láttuk és előbb is tárgyaltuk, temetőnkben, főleg annak keleti és nyugati szélén olyan temetkezésekre is akadunk, melyekben több-kevesebb *lócsontot* találtunk. Sajnos azonban e sírok még nagyobb bolygatásnak voltak kitéve, mint a többiek s az ezekből kikerült mellékletek annyira hiányosak és töredezetek, hogy csupán ezek alapján a lovas sírok jellegének megállapítása és az elfogadott csoportosításba az őket megillető hely megjelölése sok nehézséggel jár. Kengyelt, vagy olyan vastöredékeket, melyekből kengyel jelenlétére következtethetnénk, nem találtunk. Három drb. vas *csatkarika* (XXIV., XXXII., LIV. sír), 2 drb. vas *kés* (XXV., LIV. sír), szíjvégből, vagy boglárából való apró vastöredékek inkább apró fejű ezüst-, mint félgömbös fejű bronzszegecsekkel (XXV., XLVIII. sír), korongalakú *orsógomb* (CXL. sír), törpe oldalfalú agyag *tálcza* (XXIV. sír), *lemezes bronz dudorok* társaságában a pálczafejnek mondott *csonttárgy* (XLIV. sír) és végeivel egymáson áthajló vas *szalaggyűrű* hosszú *vas szegecsek* társaságában (CL. sír) azok a sírmellékletek, melyek temetőnkől lócsontok társaságában kerültek elő. A töredékes övszerelések közül még azt sem állapíthatjuk meg, hogy azonos jellegűek-e a többi sírban talált szíjvégekkel és boglárokkal, de a nagyfejű bronzszegecsek hiánya annak fellevésére jogosít, hogy más ízlés képviselői e töredékes tárgyak. A szerszámok hiánya a lovassírokban is ezt látszik igazolni. Ott, ahol épebb tárgyak maradtak ránk, azoknak szoros vonatkozása a lovassal, illetve lóval nyilvánvaló. Így azok az igen vékony bronzpléhből préselt üres dudorok, melyeket közvetlenül a lókoponya közelében találtunk — s az ugyancsak innen előkerült csonttárgy — alig hagynak kétséget az iránt, hogy *lőszerszám díszeket*, illetve a lovas felszereléséhez tartozó tárgyakat kell bennük látnunk.

A dudorokhoz hasonlókat dr. *Pósta Béla* a sziráki temető 39. sírjában talált ló fejéről szedett le,¹ de dudoraink díszítő technikájukat tekintve, mégis a keszthelyi² virágidomú lemezes bronz gombokkal mutatnak közelebbi rokonságot, teljes analógiájukat pedig a *főnlaki lelet* tömör bronz *préselő mintáiban* találjuk meg, melyekkel annyira egyeznek, mintha csak azokon préselték volna. A főnlaki préselő minták avar jellege alig vonható kétségbe, sőt *Hampel József* azokat az avar-bolgár periódusba sorozza.³ A hosszában és keresztben átfúrt csonttárgyra ugyancsak a keszthelyi⁴ temetőből idézhetünk közeli analógiát, de ennél úgy a forma, mint a keresztlyuk elhelyezése egészen más. A LXXI., CL., CLI., CLIX., CLXV., CLXXIX. és CXXXV. sírokból előke-

¹ *Arch. Közl.* XIX. k. Különlenyomat, 17. l.

² *Hampel*: i. m. CXV. t. 11.

³ *Arch. Ért.* 1900. évf. 117—121. l.

⁴ *Hampel*: i. m. XCIV. t. 5.

rült kampós végű és gyűrűdző vaslemezeket inkább *puzdra* vagy *tegez*, mint faedény (veder) szerelékének tekinthetjük s így ezekben is lovassírokat sejtethetünk, amit helyzetük a többi lovassír közt, a temető keleti felében, szintén igazolni látszik.

Szólanunk kell még az *edényekről*. Ezeket általában jellemzi, hogy egy-kettőt leszámítva, a többi mind kisméretű bögre, melyeknek űrtartalma $1/2$ – $1\frac{1}{2}$ liter közt ingadozik. Amelyik sírban egyáltalában találunk edényt, ott rendszeren csak egy volt, egy sírból két edény csak elvéve került elő (XIII. sír). De hogy mennyire gyakorlatban volt a szokás, hogy edényeket adjanak az elhalthoz, mutatja az, hogy a temető bolygatott volta ellenére 67 drb. csupor került elő.

Tál, csésze, nagyobb fazék nem fordul elő közöttük. Az egyetlen füles fazék kivételével (32. kép 4.) a többi mind fül nélküli csupor (1 drb. korsóalakú, 62. kép 10.), melyek alakilag csak annyi változatosságot mutatnak, hogy legnagyobb kihasasodásuk hol a közép magasságra, hol azon alól s ritkán azon felül esik, továbbá, hogy szájnyílásuk majd keskenyebb (54. kép 4., 12.; 62. kép 10.), majd tágabb. Inkább öblös, zömök edénykéek, semmint nyulánkok s ennek megfelelően fenékrészük aránylag keskeny. Ez alól csak a 84. kép 2. sz. a. edényke alkot kivételt, melyet fiatalabb korból származónak tarthatunk.

Közös jellemvonásuk, mely alól csak a farkszerű fenéknyulvány-nyal ellátott edényke alkot kivételt (9. kép 4.), hogy fenékrésze mindeniknek egyszerűen lapított, minden profilálás nélküli. Peremük alig kihajló s szintén profilálás nélküli.

Gyártási technikájukat illetőleg két csoportba sorozhatók: van 7 drb. kézzel formált, és 60 drb. korongon készült edényke. A kézzel formáltak anyaga mindig durva, alakja kajsza. A korongoltak ismét két csoportra oszlanak. Az *első csoportba* tartoznak azok, amelyeknél az agyag kisebb-nagyobb kavicszemekkel kevert, a korongolás tökéletlen, a külső és belső felület egyaránt bevonás nélküli, érdesen hagyott. E csoportba tartozó edénykékre jellemző, hogy a korongolás nyoma legtöbbször csak belsején látszik, de itt éles vonulatokban, továbbá, hogy a legtöbbször a korongolás alkalmával kiugrott kavicszemek által vont barázdákat utólagos simítás és igen sok esetben faragás által igyekeztek eltüntetni. Különösen áll ez az edénykéek alsó részére, ahol az utólagos beavatkozást az tette szükségessé, hogy az edénykét nem levágták a korongról, hanem mintegy feltépték s az ekkor támadt sérüléseket helyrehozandó, faragták, lapogattak a sérült részekben. Ezeknek az edényeknek az anyaga lazakötésű, színe feketésbarna, vagy sötétszürke. Ilyen edényke 30 került elő.

A korongolt edények *második csoportjába* tartoznak azok, amelyeknél az iszapolás tökéletesebb ugyan, de az agyag még mindig szem-

csés. Az előbbiektől főleg abban különböznek, hogy külső felületüket firnises anyaggal vonták be, minek következtében tompán fénylenek. Általában nagyobb gonddal, több forma érzékkel készültek, mint az előbbi csoport edénykéi. A fenék táján azonban ezeknél is több esetben megtaláljuk az utólagos egyenetlés nyomát. Uralkodó színük a hamúszürke. Ilyen edény 21 drb. került elő.

Az edénykéek e két csoportját azonban nemcsak a gyártási eljárás, de a díszítő forma és technika is elválasztja s az egy csoportba tartozókat még szorosabban egymáshoz fűzi. A finomabb iszapolású és firnises anyaggal kezelt edénykéek legnagyobb része díszített. A díszítés eleme az egyenes vonalka, technikája a rácsiszolás. A vonalkák hol egymáshoz párhuzamosan, függőleges helyzetben, hol zeg-zúg vonalat alkotva, a legtöbb alkalommal azonban rombikus szemű rácsdísz alakjában, sima tárgy (csont?) segítségével vannak az edény tompafényű felületére rácsiszolva. Ezt a díszítő eljárást, az erdélyi részek területén, az apahidai La-Tène temető edényeitől kiindulva a maroszentannai népvándorláskori temető edényein át a mezőbándiaknál is megtaláljuk, de temetőnkönél nem találunk már esetet arra, ami az apahidaikat egyenesen jellemezi és amit a maroszentannai edények egyik jelentős csoportjánál is megtalálunk, hogy t. i. a díszítést a fénylő felületből matton hagyott részre csiszolják rá, hanem minden esetben a firnises anyaggal egységesen kezelt felületre viszik rá a díszítést. A maroszentannai edények közt még túlsúlyban vannak a firnises anyaggal bevont, profilált talpú edénykéek, temetőnkönél ezeknek a száma már jóval kisebb s talpuk se profilált, változatosságot alig mutató alakjuk pedig többé-kevésbé szabálytalan. Egyebektől eltekintve már e jelenségek is arra mutatnak, hogy a maroszentannai és mezőbándi temetkezések ideje közt jókora időkülönbséget tételezhetünk fel. — Ez edény-csoportnál egyébként egészen új díszítő eljárással is találkozunk, t. i. a bélyegző technika alkalmazásával, a mely csak két esetben (74. kép 8., 12.) fordul ugyan elő, de a maroszentannaiakhoz viszonyítva szintén jelzi az idők előrehaladtát, mert Francia- és Németország területén, ahol eleddig alkalmazásával leggyakrabban találkozunk a Kr. u. VI—VII. századot jellemző tárgyak társaságában kerül elő.

Az edények első csoportjánál, az érdes felületű edénykéknél díszítéssel ritkán találkozunk s a mennyiben van díszítésük ez rendszeren a vállon, nyakon körülszaladó, többé-kevésbé szabálytalan vezetésű, mélyített vonalkából (9. kép 6.; 54. kép 4., 12.), kettős vagy többszörös hullámvonalból (74. kép. 2., 7., 9.) alakul, melyet azonban az edény testére nem rácsiszoltak, hanem bekarcoltak.

Az edények különböző csoportja temetőnk területén helyileg nem különül el. Lovas sírban egy-egy edénykét 4 ízben találtunk, melyek

közül kettő szabad kézzel formált, kettő azonban finomabban iszapolt firnises felületű.

Edényeinkre — a többször említett marosszentannai temető emlékein kívül — formai analógiát a nemesvölgyi,¹ regölyi,² díszítő analógiát a zavadói,³ szentandrászi,⁴ szentendrei⁵ leletek szolgáltatnak.

Ha már mostan temetőnk korát legalább hozzávetőlegesen meg akarjuk állapítani, a legkésőbbieknek mutakozó emlékekből kell kiindulnunk. Ilyenek egyrészt a XXXIX. sír aranygyűrűje, a CXLI. sír gömbcsüngős *tülönfüggője*, a CXLII. sír *vaslándzsája* és a CLXXIV. sír préselt díszítésű ezüst lemezes boglárai, másrészt a rombikus alakú csattok bronzgombos díszitményei és az edénykéék. Azoknak korát hazai leleteink közül a kunágotai, szentendrei, bezdédi, bezenyei, nagymányoki és madarasi temetők emlékei, amint láttuk, meglehetősen biztossággal útaltják a Kr. u. V—VII. századokra, ezeket pedig orosz területről a kuzimunszki, hazai területről a Nagy Nemzeti Múzeum aranyozott bronz díszcsattja, a keszthelyi, a csikói és nyugati területről általában az ú. n. meroving izlésű csattok és edénykéék s a magyarországi leletekben is felfalálható félgömbös díszítő elemek szintén e korba útaltják, úgy azonban, hogy az emlékek közt az V. századnál korábbra visszanyúló elemeket is tételezhetünk fel. A szerszámok, melyek a tárgyak ez utóbbi csoportjától elválaszthatatlanok a szilágysomlyói aranyláncz szerszám csüngői alapján szintén arra mutatnak, hogy amennyiben szerszámainkat az említett aranylánczal nem tekinthetjük egykoruaknak, e tekintetben legalább örökölt hagyományokat kell feltételeznünk.

A temetkezés módját illetőleg — amint láttuk — sírjaink két csoportra oszlanak. Egyikbe tartoznak a szerszámos sírok egyéb jellegzetes mellékleteikkel, melyek közt a germán jellegű tárgyakat nem nehéz felismerni. Ezeknél a síroknál tapasztaltuk azt a szokást, hogy a halotthoz apró holmiját zacskóba kötve, vagy halomba rakva adták a sírba, vagy a derékövről lecsüngő mellékszíjakhoz erősítve temették el. Olyan szokás, melyre — amint láttuk — az észak germánterület, és a dr. *Pósta* Béla által finn-germának nevezett északorosz-, de az attól délre eső (bolgár) terület is elég példát mutat. Ezeket a sírokat jellemzi a szakállas nyílhegyek gyakorisága is, melyekről *Lindenschmit* megállapította, hogy a bastarnok és trák törzsek jellemző fegyver formája.⁶ A sírok e csoportjában találtuk a keleti nyílás népeket karakterizáló pántos sisakot is. Mindezek együtt

¹ *Arch. Ért.* 1886. évf. 327. l.

² *Hampel* József: i. m. CCCIV. t.

³ U. o. CCLXII. t.

⁴ *Arch. Ért.* 1898. évf. 65. l.

⁵ U. o. 1904. évf. 167. l. és 1906. évf. 48. l.

⁶ *Handbuch der deutschen Altertumskunde* Braunschweig, 1880. 180—182. l.

véve arra mutatnak, hogy e területen különböző szarmata és germán népelemek verődtek össze, melyek közt a germánság vihette a főszerepet. — E sírok nagyobb számával ellentétben kevés a lovas sír, bár valószínű, hogy több volt, mint a mennyit a bolygatott, rabolt temetőben mi már konstatálhattunk. Az egyik lovassír lószerszám díszének bronzlemezes dudora és a dudornak ólommal való felerősítésében mutatkozó azonos technikai eljárás a szerszamos sírok félgömbös bronzszegecseinek felerősítésénél tapasztalt azonos eljárással, arra mutat, hogy az iparos elem a lovas elem számára is dolgozott. Az a körülmény pedig, hogy a lovassírokat, sőt a germánjellegűek közül is azokat, amelyek a legfiatalabbnak látszó emlékeket tartalmazták a temető nyugati és keleti szélé felé találtuk, egyenesen feljogosít arra, hogy a lovas elemet s vele talán a most említett germán elemet is úgy tekintsük, mint amely később időben telepedett a már régebb idő óta itt megtelepült lakók közt. Ilyen eset pedig, ha a népvándorlás fontosabb mozzanatait vesszük tekintetbe csak két ízben állhatott elő: a hunnok és azután az avarok jöttével. Mindkét turáni nép főleg germán elemeket talál e területen.

Egy bolygatásnak nagyon kitett temető emlékei alapján ethnicus meghatározásokba bocsátkozni nagyon kétes eredményű vállalkozás marad mindig, de főleg az, ha az erdélyi részekről van szó, a mely területnek ethnicus képe az egész népvándorlás folyamán kaleidoskopszerű képet mutat s ezenfelül még annak a lehetősége sincs megadva, hogy e területről más, rendszeres ásatások útján előkerült leletek e tekintetben útbaigazítással szolgáljanak. Erdély területéről a Dacia bukását követő s a honfoglalást megelőző időből eleddig egyetlen rendszeresen feltárt lelet, t. i. a marosszentannai temető került elő. Ez pedig mezőbándi leleteink megítélésénél mondhatni negatív szerepet játszik s legfennebb arról tanuskodik, hogy a mezőbándi temetkezések korában a Maros völgye más ethnicus képet mutat, mint a marosszentannai temetkezések korában (a két hely egymástól való távolsága alig 25 klm.). És ha mégis megpróbáljuk a mezőbándi leletek ethnicus vonatkozására rámutatni, ezt főleg az erdélyi medenczén kívül eső, magyarországi analógiák alapján kíséreljük meg s épen ezért csalhatatlanságot már csak ez alapon sem igényelünk.

Ha a ránk maradt hiányos sírmellékletek korát stilisztikai alapon helyesen állapítottuk meg, a szerszamos sírok által képviselt kultúra hordozóinak azok a népelemek látszanak, amelyek Erdély területén a Dacia bukását követő két első században összeverődtek és amelyek közt a hunnbirodalom bukása után a vezető szerep a gepidáknak jutott. — A Kr. u. V. század második felében ez a nép nyer a régi Dacia területén annyira állandó jellegű otthont, hogy egy időre új nevet is (Gepidia) ad ez országrésznek. E nép több mint száz esztendőn át, mond-

hatni zavartalanul bírja e területet, hová Attila hadjárataiból jövet jórészt törzsrokonai, a góthok maradványai közé telepedett. Bár harcias nép, békesség szeretetét mutatja, hogy letelepülése után megelégszik a kelet-római császártól kapott évi díjjal, mikor pedig a longobárdok az avarok szövetségében támadnak rájuk (566), úgyszólván anélkül kerülnek avar iga alá, hogy ellenállást fejtenének ki. További magatartásukra jellemző, hogy jórészt már az avarok 200 éves uralma alatt az őket környező népelemekbe való felszívódásuk is megtörtént. Ha a szilágysomlyói aranyláncz csüngőiből arra szabad következtetnünk, hogy a góth ipart kedvelő nép volt, mely szerszámaira sokat adott, közelfekvő, hogy maradáikról, illetve az örökükbe lépő gepidákról e hagyományok megtartását feltételezhetjük. Békességes magatartásuk a kelet-római császársággal szemben, de egész sorsuk is ezt a feltevést látszik igazolni.

Viszont a bastarnokat jellemző szakállas nyílhegyek gyakorisága arra mutat, hogy a góthok előnyomulásával a történelem színpadáról lekerült e harcias népelem temetőnk mellékleteiben mintha éreztetné még hatását.

A lovassírokból ugyan kengyel, zabla nem került elő, de ha a temető középterületéről előkerült tárgyakban az említett néptörzsek hagyatékait szabad látnunk, úgy a hódítónak feltűnő lovas elemekben csak az avarokat sejtethetjük. Ezt igazolják a lovassírokból elkerült emlékek is. A hódító és meghódított nép közt fennálló viszony, mely a történelem tanúsága szerint is a gepidák felszívására vezetett, valamint az avaroknak nyugati területekre való előnyomulása magyarázatát adja annak is, hogy a Tiszától nyugatra eső területek avar temetőiben ritkán bár, de miért találkozunk s miért éppen azokban olyan emlékekkel, melyek formai, technikai és stilisztikai tekintetben is közeli rokonságot mutatnak temetőnk emlékeinek azzal a csoportjával, amelyet a szerszámos sírok félgömbösfejű díszítményei képviselnek.

Egyébként ismétljük, hogy temetőnk bolygatott volta nem nyújt elég biztosítékot arra, hogy emlékeinket ethnics vonásaiban tisztán, végérvényesen ítéljük meg. A később előkerülendő leletek lesznek arra hivatva, hogy e tekintetben fennebb kifejtett nézetünket megerősítsék, vagy módosítsák.

Még csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy amint azt a bevezetésben kiemeltük, temetőnk a Mezőség délkeleti kifolyású nagy tórendszerének egyik legjelentősebb tagja, t. i. a Bándi-tó közvetlén közelében fekszik. A mezőségi tórendszerek kialakulásának idejét, legalább egyes tavakra vonatkozólag, a praehistorikus korba szokás feltenni. Őskori leleteink hiányosságuk miatt, temetőnk emlékei egyrészt természetük, másrészt bolygatottságuk miatt nem alkalmasok arra, hogy megbízhatóan tájékoztassanak affelől, hogy a Bándi-tó az ismertetett leletek

által képviselt korokban megvolt-e. Az a tény azonban, hogy a népvándorláskori sok szerszám közt egy sem akad olyan, amelyet halászó szerszámnak minősíthetnénk, amellet szól, hogy a népvándorlás korában ide temetkező nép elemek intenzívusabb halászatot nem űztek, vagy még inkább amellet, hogy ez időben meg sem volt a tó. Ez utóbbi feltevést támogatná a fa megmunkálásához szükséges eszközök gyakorisága is, melynek alapján a ma fanélküli vidéken a temetkezések idejében erdőségeket s ennek folytán nagyobb vízbőséget tételezhetünk fel, mely utóbbi körülmény talán feleslegessé is tette a tónak már abban a korban „dugás“ által való mesterséges előállítását.¹ A szóban levő tóra vonatkozólag bármint álljon is a dolog bizonyos, hogy most ismertett leleteink egymagukban is óvatosságra intenek a mezőszégi tórendszerek kialakulásának chronologiai kérdését illetőleg és éreztetik, hogy e kérdés eldöntésénél — legalább a tavak egy részére vonatkozólag — az archaeológiára nagy feladat vár.

Dr. Kovács István.

---

¹ A mezőbándi-tóról az első okleveles adat, Bethlen Gábor oklevele a *tótársaság* articulusairól, 1615-ből való. Lásd *Sztripszky Hlador*: Az erdélyi halászat ismeretéhez. Kolozsvár, 1908. 56 és 89. ll.

Les fouillages de Mezöbánd.

Traces de stations et de cimetières de l'âge de bronze ; sépulture à la La-Tène ;
cimetière du temps des migrations des peuples.

(Abrégé.)

Mezöbánd, grande commune du comitat Marostorda, est situé dans le coin S—O. de la „Mezöség.“¹ Sous ce nom nous comprenons la partie du bassin en Transylvanie qui se répand entre le courant supérieur du Maros, Kis-Szamos et du Nagy-Szamos (plus de 6000 km²) et dont la forme est caractérisée par la chaîne continue des collines où il n'y a pas de forêts. Cette partie raboteuse du pays est partagée par autant de vallées, qu'il y a des collines. Les vallées longitudinales des ruisseaux ne sont développées qu'à la direction N—S. et dans celles-ci il n'y a que des ruisseaux peu abondants. Souvent la nature elle-même avait aidé à cette pauvreté d'eau, en fermant l'étroite vallée du ruisseau par des rampements de montagne ; ainsi il était possible que se formaient dans la partie audessus du rampement des lacs plus ou moins grands. Cependant plus souvent encore c'était l'homme qui aidait à sa situation pénible et en employant le rétrécissement des vallées, il a créé des lacs par des buttages artificielles, qui se touchaient tout le long de la vallée du ruisseau. — Les lacs artificiels ainsi formés étaient alors assez abondants pour que d'une part les habitants de la contrée pouvaient les employer à leurs moulins et de l'autre ils font un grand commerce de poisson à leurs aide. On ne peut pas encore constater avec certitude quand ces systèmes de lacs s'étaient formés mais il est très probable, que l'origine d'une partie des lacs se trouve encore dans l'âge préhistorique ; ainsi les fouilles archéologiques auront encore un grand rôle dans le jugement de cette question. Certain est seulement, que les lacs jouent encore un grand rôle dans la vie culturelle du „Mezöség“ au cours du moyen-âge et du temps moderne, aujourd'hui cependant on en a déjà débordé la plus grande partie.

La commune Mezöbánd est aussi bâtie aux bords du lac de Mezöbánd, à la ligne intermédiaire d'un système au S—O, détourné par le ruisseau Kapus (Lekencze). Le terrain des fouilles est donc un membre organique de cette contrée de lacs, tant que nous pouvons chercher les conditions de l'établissement de peuples qui

---

¹ No 9. sur le plan du titre.

demeuraient et s'enterraient là justement dans les systèmes abondants des lacs daté d'une époque pas encore à déterminer aujourd'hui.

Dans le coin droite en bas sur la carte des fouilles (fig. 2.) nous donnons le plan des environs de la commune Mezöbánd, où la large vallée à l'ouest du village est la vallée du ruisseau Kapus ouverte vers le S. Du point No 296 s'élève au N. une colline sur la crête de laquelle la lettre T signe le lieu des fouilles. Les premières trouvailles sporadiques sont parvenues de la pente S. et S—E à l'occasion de plantations de vignes. À leurs traces l'auteur de ces lignes a fait faire des fouilles en 1906 et 1907, chargé par la direction de la Section Numismatique et Archéologique du Musée National de Transylvanie. Nous avons fouillé un territoire près de 2950 m² et 187 trouvailles furent ouvertes. Nous avons divisé le terrain en des parties longues de 15—30 m. et larges de 1¹/₂—2 m. et nous les avons creusées l'une après l'autre jusqu'au sol vierge.

Vu leur nature, il y a deux sortes de monuments: *trouvailles de sépultures* et *restes de stations*, de point de vue chronologique ils représentent cependant trois âges différents: Nous les publierons dans l'ordre chronologique et nous parlons:

- I. des trouvailles de l'âge de bronze,
- II. de sépulture à la La-Tène,
- III. du cimetière de l'âge des migrations des peuples.

I.

Les trouvailles de l'âge de bronze.

—Vu leur nature, il y en a deux sortes: A) restes de stations et B) objets de sépultures cinéraires. Sous C) nous énumérons les monuments sporadiques de la station ou du cimetière.

A) Nous avons constaté des restes de stations sur le sommet de la colline, sur le territoire du cimetière de l'époque des migrations des peuples et au pied méridional de la colline. Dans tous les deux endroits des cavernes approfondies dans la terre indiquaient le lieu de la station d'autrefois. Parmi les cavernes très fréquentes dans les stations préhistoriques, celles que nous avons découvertes représentent un type que nous ne pouvons pas prendre pour des cavernes servant comme des habitations humaines, à cause de leur petite mesure, mais ce sont plutôt des fosses à fumier ou bien elles avaient une destination agronomique. La forme complète des cavernes ne peut pas être déterminée, à cause des dérangements, mais c'est certain que chacune avait une forme cylindrique et leur profondeur variait entre 140—180 cm. Sur la colline de notre cimetière nous trouvons 3, à son pied 1

caverne de cette sorte, marquées sur le plan comme trouvailles No 31., 67. 68. et 187.¹

Caverne No 1. (trouvaille XXXI.) Diamètre : 120 cm., profondeur : 180 cm; dans son fond nous avons trouvé une grande pierre non taillé plus haut quelques pièces de charbon, des débris de vases et des cailloux éffractsés. Les débris de vases appartiennent à des vases en argile grossièrement débourbés, sans disques et qui ne sont pas ornés. Leur surface extérieur est polie.

Caverne No 2. (trouvaille LXVII.) [fig. 3.]² Diamètre : 110 cm., profondeur : 120 cm. La terre qui remplissait la caverne d'autrefois avait des couches si irrégulières comme si de temps en temps de la terre noire et des mottes d'argile étaient tombées dans la caverne. De maçonnerie aucune trace. Les débris de vases parvenus de là sont faits sans disque, ils sont épais et leur ornementation [2., 4.] est caractéristique par ce, qu'on a gravé les ornements en forme de panneaux et les lignes Z s'agrafants [1.] à l'aide de badines pointues.

Caverne No 3. Nous l'avons trouvée au fond de la sépulture No LXVIII de l'époque des migrations des peuples. La forme quadrangulaire (140×90 cm.) cessait à une profondeur de 120 cm., c'est à dire elle s'est changée en forme circulaire et s'enfonçait encore de 20 cm. de plus. De cette caverne sont parvenus des débris de vases parmi lesquels étaient deux pièces romaines provinciales, deux de l'époque des migrations des peuples et quelques-unes préhistoriques. Au fond de la tâche circulaire se trouvait un fond de vase préhistorique dont l'ornementation a été faite avec un poinçon. On a dû donc déranger la caverne préhistorique plusieurs fois à l'occasion du creusement de la sépulture de l'époque des migrations des peuples et aussi pendant son pillage, ainsi que les monuments de différents âges se sont entremêlés.

Caverne No 4. (trouvaille CLXXXVII.) Une fois que la pluie continuelle avait rendu le travail propre impossible au sommet de la colline, dont la plus grande partie était déjà fouillée, nous avons employé quelques heures à creuser un fossé long de 10 m. et large de 1 m. au pied de la colline. (Vu le dessin partiel au coin gauche en bas du plan du cimetière.) Là nous avons trouvé dans une profondeur de 50—70 cm., quelques débris de vases romains provinciales, quelques-uns du temps des migrations des peuples et d'autres préhistoriques,

¹ Dans la description des trouvailles de l'époque des migrations des peuples : Nos XXXI, LXVII., LXVIII., et CLXXXVII.

² Dans le texte les chiffres mis en ( ) se rapportent aux phototypes désignés au début de la description, tandis que ceux qui se rapportent aux autotypes sont mis entre [ ].

desquels nous avons eu l'impression qu'ils sont à un endroit secondaire. À l'endroit marqué 187, une tâche de terre en forme circulaire, d'un diamètre de 120 cm. et profonde de 190 cm. avançait dans l'argile jaune qui commençait dans une profondeur de 110 cm; de cette tâche de terre disposée par couches sont parvenues des coquilles de limaçons, des os effractés d'animaux, des cailloux cassés et quelques petits débris de vases préhistoriques.

C'est donc certain, que la station préhistorique dont nous avons aussi trouvé les traces au sommet de la colline, s'étendait aussi jusqu'à son pied, et peut-être la plus grande partie en était là.

B) Sépultures de l'âge de bronze.

En tout nous n'en avons trouvé que trois et d'une entre elles nous n'avons pu constater que les traces.

Sépulture No 1. Dans la fosse de la sépulture, datant de l'époque des migrations des peuples, nous avons trouvé dans une profondeur de 60 cm. les débris d'un vase formé avec la main d'une argile granulaire. Le vase, dans ses mesures et dans sa matière ne ressemble pas du tout à la matière céramique de l'époque des migrations; il est identique avec le pot de la sépulture No 2 de l'âge de bronze. (fig. 5. No 4.) Son origine de l'âge de bronze semble être justifiée par la circonstance, que nous avons trouvé dans le creux de la sépulture No XXIX entre des objets datant de l'époque des migrations, deux aiguilles de bronze dont l'origine préhistorique n'est pas à nier. (fig. 30. No. 5., 5a., 10., 10a.). Ainsi il n'y a pas grande erreur si nous raccordons ces aiguilles avec les débris de vases préhistoriques et si nous supposons, qu'ils ont origine d'une sépulture de l'âge de bronze qui fut dérangée pendant l'époque des migrations.

Sépulture No 2 (trouv. LVII.) [fig. 5.]. À peine à une profondeur de 20 cm. dans un nid circulaire d'un diamètre de 90 cm., se trouvait le *grand pot* [4.], sur la large bouche duquel était posé un *plat* contenant 4—5 poignées d'os humains cinéraires [1. 1a.]. Dans le plat il y avait entre les cendres un petit pot à deux anses [6.]. Le plat et le petit pot sont à ce que semble tombé dans le pot avant que celui-ci fut rempli de terre. Tous les trois vases sont préparés sans disque, leur matière est mêlée de grains de quartz, leur couleur est rouge-pâle, la surface est rude.

Le bord du pot s'est brisé mais on peut tout de même constater qu'il y avait une nervure sous le bord. Le plat n'a qu'une anse. Son bord est arqué, la surface extérieure et la partie fondamentale sont gracieusement ornées à l'aide d'un outil quadrangulaire et lisse et d'un autre pointu, par des enfoncements.

Dans la forme à lignes tortues de la partie fondamentale nous pouvons voir aussi des timbres de potier. (Sa coupe verticale fig. 8. No 3.) Les deux anses du *pot* en forme de rubans s'élèvent au-dessus du bord, la partie fondamentale est arrondie. (Sa coupe verticale fig. 8. No 1.)

Sépulture No 3 (trouv. LXIV.) [fig. 5.] Morceaux incomplets d'un *pot* de moyenne grandeur dans une profondeur de 15 cm. [2.]. Dans le *pot* était placé un petit *pot* à deux anses contenant quelques os cinéraires humains [5.]; près du *pot* il y avait un troisième petit vase. Tous les trois sont faits sans disque, leur surface est rude, ils sont cuits et rouge-pâles. Le *pot* avait du moins d'un côté une anse. Son pied est aplati. L'une des anses cylindriques du petit *pot* contenant les cendres est cassée, l'autre petit vase a une anse, son bord est arqué, son pied arrondi.

C) Trouvailles sporadiques de l'âge de bronze. [fig. 6.]

Elles furent trouvées sur la pente du S, c'est à dire S—E de la colline en partie avant les fouilles, en partie pendant le temps entre la première et la deuxième fouille à l'occasion de plantation de vignes. Nous ne savons rien des circonstances des trouvailles, mais jugeant après leur nature elles appartiennent plus à la station qu'au cimetière préhistorique.

1. *Triple verres jumeaux* [2.] Un seul des petits verres avait une anse. Le mur mitoyen est percé à deux endroits ainsi que le liquide pouvait couler du verre ansé dans le second et le troisième. Ils sont faits sans disque, imparfaitement cuits, d'une couleur rouge-griseâtre, la surface est polie. (Sa coupe verticale fig. 8. No 2.)

2. *Écuille d'argile à deux anses* [5.]. L'une des anses est cassée, celle qui est conservée s'élève au-dessus du bord. Le pied est arrondi, la couleur gris-bruneâtre.

3. *Petit pot* à deux anses ressemblant au précédent, et plusieurs débris de vases.

4. *Objet en argile* cuit rouge, sphérique [6.] L'intérieur est vide, sur la surface extérieure il y a un trou et cinq noeuds cylindriques. Peut-être était-ce un attrapeur de poisson. Soufflé dedans il donne un ton de cornemuse perceptible très loin, et ainsi il a aussi pu servir comme sifflet.

5. *Disque* irrégulier fait en terre cuite, avec un trou au milieu [4.].

6. *Quatre morceaux* nommés „chien de feu“ [3.], tous les quatre d'une forme de cône tronqué et percés une fois au tiers supérieur. Selon le dire du donateur on a trouvé tous les quatre morceaux près du foyer.

7. *Pierre à broyer* de caillou [1.].

Ce qui concerne encore l'âge relatif de la station et des sépultures, et leur âge en général, les formes des vases, le procédé identique dans la technique de leur fabrication et ornementation, font voir, que la station et les trois sépultures appartiennent à la même section de l'âge de bronze et sont du même âge, ou le sont à peu près. Nous trouvons les vases au bord arqué aussi dans la section plus jeune de l'âge de bronze de notre patrie¹ mais chez nos vases l'accentuation et le développement des ornements est si fort, qu'on peut les attacher aux vases insérés de craie et de chaux, et ainsi nous devons prendre l'âge de notre station et celui des sépultures du même âge comme originaires de la section progressive de l'âge de bronze.

II.

Sépulture à la La-Tène (trouv. LXXIX.) (fig. 7.).

Nous n'en avons trouvé qu'une seule. Dans une profondeur de 15 cmr. à peine il y avait dans un petit nid en grand désordre : une mi-poignée d'os humains cinéraires (17.) un grand tas de morceaux de fer et un bouton de fuseau en argile. (10.) Mais il n'y avait pas de vases dans la sépulture. Les fragments de fer appartenaient à une épée, à une pointe de lance et à une sorte de vase fait d'une mince plaque en fer. L'épée a été mise dans la sépulture avec un fourreau et en étant pliée. Les plus grands morceaux sont à voir sous (1., 2., 5., 7., 8., 9., 13., 14.), Le ruban long et étroit a probablement été la partie de la lame au-dessus de la poignée, tandis que les morceaux (5., 7., 8. et 13.) ont gardé la forme et les ornements caractéristiques du fourreau en forme de cloche. Ces derniers comme aussi la perfection de la botte du fourreau (9.) montrent clairement, que notre épée est le représentant du goût La-Tène moyen auquel nous trouvons l'analogie entre autres dans le cimetière cinéraire à la La-Tène de Apahida.² La pointe de la lance à longue lame (19.) représente aussi ce goût. Des minces plaques en fer dont nous publions quelques morceaux (12., 15., 16.) et du morceau cylindrique (4.) en fer nous pouvons supposer qu'ils ont été les parties d'un vase.

¹ P. e.: dans le cimetière de Szomolány. (*Hampel J.*: A bronzkor emlékei Magyarhonban. Budapest, T. CCXLIII—CCXLV.)

² „*Travaux*“ ann. 1911. p. 26—56.

III.

Cimetière de l'époque des migrations des peuples.

Presque toutes les sépultures de ce cimetière ont été pillées ou dérangées. Les os humains furent trouvés le plus souvent dans la même sépulture en des niveaux différents, souvent aussi imparfaitement, dispersés en grand désordre; mais il y en avait aussi où les os humains manquaient absolument. Dans un tel cas nous avons constaté que c'était une tombe par les mesures de la tâche de terre et par les objets que les pillers y avaient oubliés par hasard. Les dérangements partiels étaient aussi fréquents. P. e. très souvent nous n'avons trouvé dans la situation normale que les os des pieds ou des jambes, tandis que les autres os ou manquaient absolument ou étaient dispersés en grand désordre (fig. 12 et 75.). Les morceaux du crâne étaient le plus souvent au bout O. de la sépulture, mais en prenant en considération que celle-ci avait été dérangée, nous n'avons pas fait de conclusion en ce qui concerne la direction du mort. Nous nous sommes contentés à fixer la direction des sépultures (fig. No 2) et toute fois le fond de la fosse nous a servie de norme. Nous en avons aussi pris les mesures.

Nous publions les monuments en deux groupes, qui sont:

A) le résultat des fouilles méthodiques,

B) les trouvailles sporadiques.¹

A) Le résultat des fouilles méthodiques:

Sép. I. Direction: O—E, profondeur: 110 cm. Les os des jambes d'un adulte dans la position normale qui répond à la mise sur le dos. Les cou-de pieds à l'E. Les parties supérieures du corps manquaient.

Trouv. II. Entre la sépulture I. et III. il y avait un petit pot seul dans une profondeur de 20 cm [fig. 9. No. 1.]. La matière est mêlée de grains de quartz et formé sur un disque. La surface extérieure est nivelée postérieurement par des empreintes et par sculpture; elle est rude. Le fond est aplati, la couleur: gris-brun. Au commencement il était ou dans la sépulture No. I. ou III.

Sép. III. Pofondeur: 130 cm. (O—E) Os humains dispersés dans un grand désordre; les bassins et les cuisses sont peints en vert avec

¹ Par suite des chiffres courantes des trouvailles, les sépultures reçoivent dans la description une numération continue. sans attention à ce que les trouvailles intermédiaires ne sont accidentellement pas des trouvailles sépulcrales, et tandis qu'elles sont indiquées sur le plan par des chiffres arabes, dans la description nous employons des chiffres romaines.

de la patine de bronze; il n'y en avait pas d'objets. Nous y avons trouvé un petit morceau de fer oxidé et dans la partie O. de la sépulture un petit pot en argile fait avec un disque [fig. 9. No 2.]. L'argile est bien déboubré et la surface extérieure enduite d'une fine matière de vernis mate. Le pied est aplati, la couleur: gris cendré. (Coupe verti-fig. 8. No 15.)

Sép. IV. (fig. 10.)¹ Les os du bras supérieur manquaient, le reste était dans un désordre plus ou moins grand. Objets trouvés: Du côté extérieur du bassin gauche il y avait un bâton en fer avec une pomme de bronze massif en forme de gland (5.). Nous l'avons trouvé courbé comme on le voit sur le dessin. Si nous nous l'imaginons droite, nous pouvons le prendre pour une partie d'une poignée d'un couteau ou d'une dague, mais il a aussi bien pu être un acier à battre le feu, car il y avait auprès deux silex (4. 6.). Plusieurs morceaux de fer (2., 7., 8.) et la plaque en fer (3.) de forme rhombique avec des rivets de bronze sont peut-être les parties d'une boucle de ceinture. Le fragment du cercle en fer était posé sur le bassin droite (1.).

Sép. V. (fig. 10.) Dans une profondeur de 45 cm., parmi des os dispersés le fragment d'une boucle de ceinture (9.). Sa forme a été rhombique (vu les sép. No CXXV et CLI.) dont les côtés plus longs se rétrécissent vers le milieu.

Sép. VI. Dans une profondeur de 70 cm., entre les parties dérangées d'un squelette humain un couteau en fer qui fut détruit un à l'entèvement.

Sép. VII. [fig. 9.] Profondeur: 60 cm., longueur: 170 cm. Un seul os humain du-cou-de-pied et un petit pot [3.] analogue avec celui de la seconde trouvaille mais plus adroitement disqué, de couleur gris-brun.

Sép. VIII. (fig. 11.) Profondeur: 80 cm, longueur: 160 cm; direction: O—E. Il n'y avait pas d'os, mais nous avons trouvé des objets de jadis deux boucles en fer (1., 1a., 1b., 4.) et deux bouts de courroie en bronze (2., 2a., 3. 3a.) qui appartenaient probablement, vu leur grandeur égale, à une ceinture.

Sép. IX. [fig. 9.] Dans une profondeur de 55 cm., dans la compagnie d'une mâchoire humaine et de quelques os, un vase en argile construit à la forme du infundibulum romain [4.] L'appendice cylindrique du fond est tourné dehors. La matière est assez fine, la surface extérieure est maniée avec une matière de vernis. Deux nervures vont en haut tout autour. Le cou est orné de petites lignes se croisant, verticales entre les deux nervures, sur le ventre le même

¹ Les chiffres nutes dans la description entre ( ) se rapportent aux autotypes tandis que nous mettons les phototypes entre [ ].

ornement se répète six fois, l'un près de l'autre dans des raies verticales. Cet ornement fut poli sur la surface mate du vase avec un outil lisse.

Sép. X. (fig. 12—18.) Sépulture la plus riche en monuments de l'époque des migrations des peuples. Direction : O—E, mesure : 250×100 cm.; profondeur : 50 cm. Du côté droite de la fosse il y avait deux os de la jambe dans une position normale, répondant à la mise sur le dos. Du crâne nous n'avons trouvé que quelques très petits fragments dans la partie O ; l'un des bras supérieurs et un os de la cuisse se trouvaient sur le bord S à une place secondaire, tandis que les côtes étaient près des genoux. Cependant la plus grande partie des os manquait. Il n'y a donc pas de doute, que nous avons affaire à une sépulture dérangée en parties. Sur le plan de la sépulture (fig. 12.) les groupes des objets sont indiquées par des chiffres arabes et nous les publions dans cet ordre.

1. Près du crâne, les pièces d'un casque à côtes en fer. La bêche de l'ouvrier a cassé le casque en morceaux, mais nous avons encore pu fixer sur le lieu, qu'il était composé d'un bandeau en fer allant tout autour horizontalement et de côtes en fer qui s'y appuyaient. Sur la figure No 13 nous montrons les parties reconstruites avec grand soin des fragments incomplets ; elles représentent comme on le voit six formes différentes. Nous trouvons entre elles (fig. 13.) :

a) Le fragment du bandeau frontal formé d'une plaque en fer large de 57 mm. et épaisse de 3 mm (1., 1a.). Au bord inférieur il y a quatre trous plus grands, au bord supérieur une rangée de trous plus petits. La distance entre ces derniers est 15 mm. Sur cette partie nous pouvons soupçonner les restes d'un clou. Le bord inférieur du bandeau se rétrécisse en penchant d'1 cm. Les quatre trous qui servent à attacher la garde-oreille, prouvent, que la partie droite ou plutôt la partie gauche est conservée et conformément le bandeau se rétrécissait au devant sur le front ou derrière au-dessus du cou, mais il n'est pas impossible non plus, qu'il était plus rétréci au devant et derrière que des deux côtés ou peut-être les gardes-oreilles exigeaient l'élargement. De garde-nuque nous n'avons rien trouvé.

b) Garde-oreille du côté gauche d'une plaque en fer épaisse de 3 mm. (13.). Elle avait été attachée au bandeau frontal par le bord étroit. La distance entre les deux trous se trouvant là et des deux autres en partie détachés des bouts, répond aux quatre trous du bord supérieur du bandeau frontal. Les trous percés sur les bords longitudinaux et inférieurs ont servi à l'attachement de la doublure de cuir, dont le bord a laissé des traces bien visibles à une largeur d'1 cm. La garde-oreille du côté droite nous est parvenue en de très petits morceaux (14.) mais les traces des bords en cuir sont bien à distinguer.

c) 8 pièces de plaques en fer, épaisses de 2 mm., en forme d'angle sphérique, c'est à dire leurs fragments incomplets (5., 5a., 6—12., 12a.). Nous avons réussi à ranger l'une entre elles, ainsi que nous avons pu fixer sa forme complète en même temps celle de toutes les autres. La mesure des quatre trous du bord inférieur des plaques répond à la mesure des trous sur le bord supérieur du bandeau frontal, tandis que les 4—4 trous groupés à la même hauteur sur les deux bords des côtés longitudinaux répondent aux quatre trous dans une position analogue des côtes (vu sous *d*). Ces plaques avaient servi à remplir l'espace entre les côtes.

d) 8 pièces de plaques en fer, plus étroites et plus longues que les précédentes, *les côtes* du casque (15., 15a., 15b., 16—22.) Nous n'avons pu compléter qu'une seule à peu près, mais tout de même il était possible de fixer leur forme et leur mesure exacte. Les côtes s'amincissaient vers le haut, se terminaient en une ligne horizontale et étaient munies dans cette partie d'un trou (15., 19., 20.). Les trous visibles sur les bords longitudinaux et inférieurs répondent aux trous du bandeau frontal, resp. à ceux des plaques en forme d'angle sphérique dans la même position. Ces côtes partageaient la calotte du casque en huit parties et se joignirent en haut au disque de la clôture.

e) Le disque de la clôture (2.) était muni de huit trous. Deux entre eux se sont cassés et dans deux autres nous pouvons soupçonner deux clous.

f) Un étui à panache ou une manivelle (3.) Au bout du bâton en fer un disque en bronze est attaché. Il était attaché au milieu du disque de la clôture.

Maintenant nous montrons le côté gauche du casque reconstruit (fig. 14.). Pendant la reconstruction nous nous sommes appuyés d'une part sur les parties du casque qui nous sont restées, et d'autre sur les analogies connues de la littérature qui sont à notre disposition sur des monuments en relief¹ sur les images des médailles² et dans les casques de la même construction gardés dans différents musées d'Europe.³

Les huit côtes et les huit plaques en fer en forme d'angle sphérique n'ont pu être placées que sur le bord supérieur du bandeau frontal. Les mesures des trous et leur égale distance l'ont exigé impérieusement. Les seize plaques en fer étaient donc placées l'une près de l'autre au bord supérieur du bandeau frontal (vu fig. 86. No. 3.). Les huit côtes décrites sous *d*) étaient attachées par les trous des bouts

¹ Les reliefs de la colonne de Trajan.

² Médailles de Sassanida.

³ Casque de Gültlingen, Baldenheim etc.

supérieurs au bord extérieur du disque de la clôture et les huit plaques aux bouts pointus servirent à remplir les huit espaces en forme d'angle sphérique; de façon comme les casques de Gültlingen¹ et de Baldenheim² le montrent; les plaques à angle sphérique étaient cachées sous les bords des côtes, tant que les groupes des trous sur les côtés longitudinaux se couvraient. Dans ce cas nous recevons aussi un casque de mesures normales, car si nous soustrayons du nombre des trous sur les bords inférieurs des côtes et des plaques (56) le nombre des trous qui se perdent à l'ajustation (16) et si nous multiplions le nombre du reste (40) avec la distance réciproque (1.5 cm.) nous recevons pour périphérie du casque 60 cm., à quoi répond un cercle de 19.1 cm. de diamètre, ou une figure elliptique de la même espace. Si nous plaçons au contraire les plaques à angle sphérique seulement à côté des côtes, nous recevons un cercle dont la périphérie est 73 cm. et la mesure duquel n'est pas motivée, même si nous supposons une très épaisse doublure de fourrure. Il n'est difficile de placer le disque de la clôture et les gardes-d'oreilles. À ce qui concerne la forme du casque il faut nous tenir à la courbure des côtes et des plaques et ainsi nous devons conclure à une forme conique ressemblant beaucoup à une sphère. Si les parties du casque étaient jointes par rivets ou si elles étaient liées ensemble avec un fort lacet de cuir, on ne peut pas le voir sur les monuments, parce que nous n'avons constaté les traces des rivets qu'à trois endroits, deux fois sur le disque et une fois sur le bandeau frontal. Ainsi nous devons donc supposer que le rivet s'est perdu, ou bien que seulement les côtes étaient attachées au bandeau frontal et au disque de la clôture par des rivets; les plaques à angle sphérique au contraire étaient attachées aux côtes par un fort lacet de cuir. La doublure a évidemment été de cuir mais du mode de son attachement les monuments ne nous éclairent pas. (Vu la partie historique au bout de notre article.)

2. (fig. 15.) Sur le tracé général (fig. 12.) le No. 2 indique le lieu où la boucle de ceinture en fer (2. 2a) fut trouvée, et à laquelle l'on a employé pour fortifier les bouts de la jointure replié des minces côtes en bronze. Dans son voisinage nous avons trouvé le bout d'une courroie en fer (3.)

3. (fig. 15.) Du côté extérieur de l'os de la jambe gauche sont: la petite boucle en fer (7.), deux petites pièces du bout d'une courroie en fer (8. 12.) et le fragment d'une autre semblable (?) (6.) puis une plaque de

¹ L. Lindenschmit: Die Altertümer unserer heidnischen Vorzeit. Mainz. 1911. T. V. p. 45., t. 11.

² L. Lindenschmit: Op. cit. T. V. p. 191., t. 35.

courroie (1.) de forme quadrangulaire avec des rivets de bronze, les quatre clous de bronze d'une autre semblable (4.), deux fragments d'une plaque en fer avec des clous de bronze (5. 10.), un cercle en fer (9.) et le fragment d'une plaque en fer munie de clous de bronze (11.). À l'exception de cette dernière les autres appartenaient peut-être à la ceinture (1. 4.) comme boucles, bouts et oplaques (5. 10. 12.)

4. (fig. 15.) Du côté extérieur de l'os de la jambe droite sont : le couteau en fer ou bien la lame d'une dague (25.), une plaque en fer aux bords recourbés (13.) qui a pu servir pour enveloppe de la poignée de la dague et la grande pierre à affiler (17.).

5. (fig. 15.) Un fragment de la pointe d'une petite lance (24.). La tinette d'une lance en fer (16.), crochet en fer (30.) plusieurs fragments cylindriques et prismatiques de petits bâtons en fer (14. 18—23. 26—29.) qui avaient été ou les parties d'outils, ou des pointes de lances; la mâchefer au bout massue (15.) et enfin le bouton de fuseau en terre cuite (31.).

6. (fig. 16.) La plus grande partie des objets était cependant entassé au bout E de la sépulture près du cou-de-pied du mort. Là se trouvaient les tenailles en fer longues de 45 cm. (9.) et entre ses tiges la plus petite pince en fer de forme analogue (14.), des perceuses en fer (7., 8., 13., 15—17.), le mandrin cylindrique au bout aplati (18.), les ciseaux trapu (12.) et le remonteur de clous muni de cinq trous de différente grandeur (2.). Le forgeron avait mis le clou dans le trou voulu du côté poli et après en avoir forgé la tête, il délivrait le clou du côté opposé tortueux en le repoussant. Au-dessus de ces objets se trouvaient encore d'autres et des plaques en bronze dont nous parlerons plus bas. Nous continuons à décrire ceux qui étaient près des tenailles. Il y avait : le grand marteau en fer (1., 1a.), le marteau à couper, plus petit, avec une tranche rétrécie (3., 3a.), une enclume en fer avec un appendice pointu courbé d'un côté en bas (10), la petite pierre à affiler (fig. 15., 32.); Une machine à percer munie d'une roue motrice (fig. 16. No. 6. 6a). L'axe cylindrique de cette dernière est tronqué et ainsi nous ne savons rien de sa clôture d'en haut; au bout d'en bas cependant la tinette à soutenir le perceuse est encore conservée. Vers le milieu de l'axe se trouve la roue motrice formée de deux disques en bronze, de manière qu'on a courbé les bords du disque en bas resp. en haut et rempli ensuite l'espace épaisse de 2 cm. entre eux avec du plomb. Ainsi le perceuse lui-même pesait lourdement sur l'objet à percer si l'on l'employait verticalement, mais on a pu l'employer aussi horizontalement lorsqu'il remplissait le rôle d'un tour. Il fut tourné évidemment à l'aide d'un archet noué. Près de la machine à percer avons nous trouvé un type différent du pré-

cèdent d'un remonteur de clous (fig. 16. No. 5., 5a.) qu'on avait employé à la fabrication des rivets vides à tête conique et des boutons d'acier. À un bout de l'outil il y a un coulage aboutissant en forme de gland et finissant à l'autre bout en une plaque polie, ajouré au milieu en forme ovale irrégulière et du bout du gland un trou longitudinal y mène. À l'autre bout du coulage se colle un peu de rouille de fer témoignant que jadis un bâton de fer y était attaché. Le forgeron avait ajusté le clou à tête plate déjà préparé à travers l'ouverture sur le gland et le forgeait sur ce dernier, ou bien il employait la contre-forme du gland quand il recevait par un seul coup de marteau la tête vide conique. Nous avons trouvé dans notre sépulture plusieurs rivets de cette sorte qui s'ajustent complètement à la tête en forme de gland de l'outil (fig. 16. No. 4.; fig. 17. No. 4., 4a.) mais tels sont aussi les rivets à tête conique et bordés, de bronze, appartenant aux boucles de courroie et ceux des plaques dont on a souvent rempli la tête avec du plomb avant l'usage.

Revenant à la publication des objets qui étaient amassés au-dessus des tenailles, nous en distinguons quatre groupes:

a) Objets qu'on peut qualifier comme outils; 4 bâtons prismatiques en bronze (fig. 18. No. 39—41. 44.)

b) Objets utiles achevés ou en partie achevés: 22 clous en bronze à tête prismatique et massive, parmi lesquels quelques uns se collent à des fragments en fer ou en bronze (fig. 17. No. 13., 14., 14a., 18.), 3 clous en bronze à tête massive en forme de cuillère (fig. 17. No. 11., 11a., 16., 16a.), une boucle en bronze fondue défectueusement (fig. 17. No. 15.)

c) Décombres de fabrication, mottes de fontes: 2 disques en bronze, peut-être la matière des rivets en bronze (fig. 17. No. 7. 9.), deux disques en bronze plus petits (fig. 17. No. 20., 21. 29. 30.), deux plaques en bronze quadratique longitudinale; les pièces d'une plaque de ceinture (fig. 18. No. 4., 4a.), fragments d'une glace en métal (de mauvais argent) (fig. 17. No. 5.), plaque en bronze avec deux anses qui rappelle les ornements de bronze des boîtes (sép. XIII., XXXIV.), décombres de la fabrication de bronze en plaques (fig. 17. No. 1. 3. 6. 8. 13. 17. 19. et fig. 18. No. 1—3. 5—7. 9—11. 13—15. 26. 31. 32. 34—36. 38. 45. 46.), un bâton cylindrique en bronze (fig. 16. No. 11.), badine en bronze (fig. 18. No. 42.), petits fragments en fer (fig. 18. No. 16—19. 21—25. 43.)

d) restes de bois pourri (fig. 18. No. 12. 12a., 16. 19.) probablement les parties d'une boîte (vu sép. No. XIII., XXXIV.). Enfin nous avons encore trouvé dans la sépulture de la poix grand comme une noisette, qui prouve que le forgeron avait aussi travaillé avec des lacets de cuir.

Les objets trouvés dans la sépulture No. X. prouvent le mieux que l'homme enseveli là était un ouvrier qui s'occupait avec la fabri-

cation d'armes, d'objets utiles et surtout des objets métalliques de la toilette. Si nous rencontrons à plusieurs reprises parmi les monuments d'un cimetière des boucles de ceinture et des rivets, cela prouve que l'usage des productions locales jouissait d'une pratique générale.

Sépulture XI. (fig. 19.) Dans une fosse profonde de 120 cm. et longue de 135 cm. le crâne d'un enfant et des os de la jambe. Les autres parties du squelette manquent.

Objets trouvés: Parmi les fragments du crâne deux *boucles d'oreille* en bronze (2., 3.) Près de la ceinture le fragment d'une plaque à *courroie* en bronze de caractère romain et ajourée (4.) une *perle* en verre bleu en forme de sphère aplatie et une autre prismatique (7., 7a., 11.), le fragment d'un objet cylindrique finement poli d'une pierre à chaux (9.). Près des os de la jambe: *cercle d'une boucle en fer* (10.) et le fragment d'une autre semblable (13.), un objet en fer ressemblant à une *alêne* (12.), deux fragments d'un petit bâton en fer qui sont cousus dans du cuir (1., 1a.), de la *poix* noire (8.), et enfin deux objets en fer qui ont été, d'après leur forme, probablement des *outils* de cordonnier ou de tanneux (5., 6.).

Sépulture XII. (fig. 20.) Dans une profondeur de 1 m, parmi des os humains dispersés: fragments de trois plaques en fer avec des clous de bronze, peut-être les parties d'une plaque à courroie ou d'une boucle à courroie (3.—5.); partie d'une *étui* d'un *couteau* en fer (2.) et le fragment d'un bec-d'âne en fer (1.) quel outil nous rencontrons plusieurs fois parmi les objets de notre cimetière.

Sépulture XIII. [fig. 9.] et (fig. 21., 22.) Longueur de la fosse: 170 cm; profondeur: 1 m. Excepté quelques dents humaines il n'y avait pas d'autres ossements dans la sépulture. *Objets trouvés:* Au fond d'O. de la sépulture près des dents: deux petits pots. Tous les deux sont formés sur le tour et ont une surface rude. Le plus petit [5.] est de couleur gris-foncé, le plus grand [6.] gris-noir, et tandis que celui-ci n'est pas orné, sur l'épaule de l'autre il y a des moulures allant tout autour. (Coupe vert. fig. 8. No. 24.). Du même endroit (fig. 21.) est une perle de verre blanc (7.) et cinq autres de verre bleu (5., 6., 9., 10., 12.). Vers le milieu de la sépulture se trouvaient: le *couteau* en fer (13.), le fragment d'un *bout de courroie* en fer (14.), la partie d'une plaque en forme triangulaire de la boucle de ceinture (3.), le *bec-d'âne* en fer (1.) et le petit morceau de *plomb* (2.). Le *bec-d'âne* a été, à ce que semble, à double tranchants, ne fut donc pas seulement tiré, mais aussi poussé. Puisqu'il est si fréquent nous en tirons la conséquence que l'industrie domestique du travail du bois florissait. Le joli produit de l'industrie du bois est la petite boîte, montrée sous fig. 22. dans ses fragments et dans sa forme reconstruite. La base, comme

aussi le couvercle sont faits sur le tour. Le couvercle s'ajustait sur le bord extérieur du revers de la base. Le paroi de la boîte est relativement mince et à cause de cela on a essayé de la rendre plus ferme par de cerceau en bronze, ainsi qu'elle fut en même temps ornée. Sur le bord de la base et du couvercle des cerceaux en bronze vont tout autour et ils étaient serrés au paroi de la boîte par des rivets en bronze (4b. 4 f.). Outre ceux-ci des petites plaques en bronze de forme quadrangulaire se trouvent sur le couvercle et sur la base. (4. h.) Les quatre rivets qui ont servi à attacher la petite plaque en bronze sur le couvercle sont encore conservés (4.). La boîte a été attachée à une courroie pour pouvoir être portée. Le petit cercle de boucle en bronze (2.) avec le petit bout de courroie (3.) et la plaque de ceinture en forme d'un parallélogramme rectangulaire (1. 1a) comme des parties de la boîte, prouvent que la boîte a pu être attachée à la ceinture par une courroie.

Sépulture XIV. Le squelette incomplet d'un homme dans une fosse longue de 2 m, de direction O—E, dans une profondeur de 1 m.

Objet trouvé: Petit pot en argile bien débourbé, gris [fig. 9. No 7.]. L'extérieur est enduit d'une sorte de vernis, sur son cou il y a gravé des rayures verticales.

Sépulture XV. Dans une profondeur de 70 cm, près de quelques dents d'enfant un petit pot en argile, d'une matière rude fait sur le tour [fig. 9. No 8.], de couleur rouge-gris, en haut il y a deux entailles, le pied est aplati.

Sépulture XVI. [fig. 9.] et (fig. 23.) Dans une profondeur de 80 cm. nous n'avons trouvé qu'un seul os humain (os de la cuisse) un petit pot cassé et un bec-d'âne en fer. Le pot est analogue à celui de la sépulture XIV. seulement en haut il y a deux nervures et la couleur est gris-brunâtre. [9.] Les trois débris de la manche en bois du bec-d'âne sont aussi conservés. (a—d.)

Sépulture XVII. (fig. 24.) Dans une profondeur de 70 cm. les fragments du crâne d'un jeune enfant et quelques os. Près du crâne un cercle de cheveux, ou boucle-d'oreille qui s'épaississait apparemment vers un bout en forme d'une tête animale (serpent.) La matière est un fil de bronze. (1.)

Sépulture XVIII. Dans une profondeur de 90 cm. le crâne d'un adulte et quelques os jetés çà et là. Il n'y avait pas d'objets.

Sépulture XIX. [fig. 9.] et (fig. 24.) Dans une profondeur de 60 cm., parmi des os humains dispersés les *objets* suivants: bout de courroie en fer dont la plaque supérieure a conservé un bout de tissu (3.), un fragment de fer avec un morceau de tissu (6.), fragment du cercle à boucle en fer (2.), des morceaux de fer, peut être les parties d'un outil ou d'un couteau (7—10.), deux fragments de bronze (5., 5a.,

4.) un petit pot en argile fais sans disque, cuit en tâches gris-brunâtre, du bout de l'O. de la sépulture [10.] (Coupe verticale: fig. 8. No 26.)

Sépulture XX. [fig. 9.] et (fig. 25.) Dans une profondeur de 80 cm, près d'un squelette humain dérangé: de la partie de l'O. de la sépulture un petit pot comme celui trouvé dans la sépulture XVI. [11.] Près des jambes éparses, en désordre: la tinette de deux pointes de flèche en fer (4., 5.), plusieurs petits fragments de fer (8., 9., 13.) parmi lesquels le perceiro en fer à longue manche (14.), le poinçon en fer à tranche courbe (11., 11a.) et trois pierres à affiler. Les deux plus grands furent employées à affiler des lames larges, la petite pour des aiguilles, des poinçons. (1—3.)

Sépulture XXI. Mesure: 80×70 cm; profondeur: 40 cm. Près des ossements incomplets d'un enfant nous avons trouvé des débris en fer sans forme.

Sépulture XXII. Dans une profondeur de 60 cm., les os dispersés d'un adulte sans objets.

Sépulture XXIII. Mesure: 160×80 cm. Dans une profondeur de 1 m. les fragments d'un crâne. D'autres os nous n'avons pas trouvés. *Objet trouvé:* le bec-d'âne en fer à double tranchants. (fig. 26.)

Sépulture XXIV. (fig. 27.) Profondeur: 115 cm., mesure: 180×70 cm. Il n'y avait pas d'os humains, mais nous y avons découvert des os appartenant à la partie de devant et de derrière d'un cheval. La colonne vertébrale et les côtes manquaient. Les os des jambes de derrière et les omoplates gisaient dans le bout occidental de la sépulture comme si la partie de derrière du cheval eut été mise dans la fosse en un morceau. Dans une position analogue avons nous trouvé les os des jambes de devant et le crâne. Malgré que les os humains aient manqué nous devons supposer que les trouvailles sont les restes d'une sépulture à cheval, parceque nous rencontrons des os de cheval à plusieurs reprises et parceque les objets trouvés dans la sépulture le prouvent aussi. Nous avons trouvé un cercle d'une boucle en fer (3.) avec les fragments de sa plaque en fer (2.) qui représente l'une des formes caractéristiques des boucles de notre cimetière; plusieurs petits fragments de fer qui sont peut-être les parties d'un couteau usuel notre cimetière (4—8.) Dans la même sépulture nous avons aussi trouvé un tesson de vase romain provincial, cuit en rouge et un petit plat en argile de forme préhistorique (1., 1a.)

Sépulture XXV. (fig. 28.) Dans une profondeur de 50 cm. les os de jambes humaines. Dans une profondeur de 70 cm. au bout de l'O. de la sépulture un crâne humain et près de celui-ci le crâne avec la mâchoire supérieure d'un étalon âgé environ de 8—10 ans. La mâchoire inférieure avec les dents aux bouts grumeleux se trouvait

dans la partie orientale de la sépulture. Vers le milieu de la fosse, dans la même profondeur étaient quelques os humains et les objets suivants : *couteau en fer* (1.), fragments d'un objet à plaques en fer et d'un bandeau étroit en bronze (cerceau?) (2-7.). L'une des dents de cheval est visible sous l'une des figures.

Sépulture XXVI. Dans une profondeur de 60 cm. parmi des os humains dispersés des fragments de fer sans forme.

Sépulture XXVII. Mesure : 115×70 cm; profondeur : 65 cm. Parmi quelques os humains un petit pot en argile construit avec la main, de couleur rouge-noir. [fig. 9. No 12.] (Coupe verticale fig. 8. No 28.)

Sépulture XXVIII. Dans une profondeur de 80 cm. quelques dents d'enfant sans autres objets.

Sépulture XXIX. (fig. 29. 30.) et [fig. 32.] Mesure : 200×100 cm. Dans la partie occidentale, dans une profondeur de 1 m. un crâne décomposé. Quelques fragments d'os dispersés. L'os de la cuisse gauche était à l'endroit original. *Objets trouvés* : À une profondeur de 60-65 cm. nous avons trouvé les fragments des vases publiés déjà avec les sépultures de l'âge de bronze. Dans la sépulture elle-même se trouvaient deux aiguilles en bronze montrant la forme préhistorique, derrière la crâne (fig. 30. No. 5., 5a., 10., 10a.). Près du crâne nous avons trouvé le boucle-d'oreille en bronze (11.), 17 perles, parmi lesquelles une est de verre blanc (26.) huit sont de verre bleu (15., 16., 27., 28., 32.), quatre de verre noir (30., 31., 33.) une de verre vert, une de verre millefior avec une feuille verte (29.) une de malachite (21.) et une d'ambre jaune. Près du crâne étaient encore : deux boutons de fuseau en argile (fig. 29. No. 4., 5.), le petit pot disqué en argile, gris [fig. 32. No. 1.] et le peigne de laine que nous avons levé avec la terre pour conserver sa forme (fig. 29. No. 1.) Il a 18 dents cylindriques et toutes aboutissent dans une pointe polie avec grand soin. Le tiers supérieur des dents était caché dans du bois et la partie inférieure du carrelage de bois était liée par un gaine en fer, le bout au-dessus du gaine a servi comme mauivelle. Aux environs de la ceinture se trouvaient : (fig. 29.) la courroie en fer (3.), le bec-d'âne à large tranche (2.), le couteau en fer brisé en morceaux (9.). Du côté extérieur de l'os de la cuisse gauche nous avons trouvé : le petit couteau courbé en fer mis dans un étui de cuir et entouré à trois endroits d'un baudreau en argent (fig. 30. No. 20), le petit bâton en fer muni au bout supérieur d'un cercle en bronze, qui était peut-être une partie de la manche du couteau (fig. 30. No. 19.), trois plaques à courroie, poinçonnées en argent (7-9.), trois anneaux d'une chaîne avec 2-2 alvéoles pour resserrer la courroie (12-14.)

peut-être étaient-ce tous les parties de la courroie portant le couteau. Dans la partie orientale de la sépulture étaient deux boucles en argent (fig. 30. No. 1., 2., 2a.) et deux bouts de courroie en argent, poinçonnées (3., 4., 4a.) qui appartenaient aussi au couteau précédent; un stylet en bronze (fig. 30. No. 6.), un long couteau en fer (fig. 29. No. 8) et les fragments de l'étui de cuir avec quelques restes de tissu (fig. 30. No. 23.), un cercle en fer en forme de coeur, peut-être du bout de la manche du couteau (fig. 30. No. 17.), plusieurs petits fragments de fer (fig. 29. No. 6., 7., 10., 13., 14.) et un petit pot en argile reuvement disqué. [fig. 32. No. 2.]

Sépulture XXX. (fig. 31.) Dans une profondeur de 110 cm. parmi quelques os humains cinq fragments de fer: cercle à boucle (3.) une plaque en fer quadrilatérale avec des rivets sur un côté avec des restes de tissu (1.) deux fragments d'une autre semblable (4., 5.) et enfin une pointe d'un couteau en fer (2.)

Trouvaille XXXI. Première caverne de l'âge de bronze. (V. p. 329.)

Sépulture XXXII. (fig. 33.) Dans une profondeur de 40 cm. une fosse quadrilatérale profonde de 60 cm.; direction: O—E., le crâne développé d'un cheval, les os des jambes et de l'épaule dispersés. Dans le coin S—E de la sépulture le fragment d'un os d'une cuisse humaine, au dessus du crâne du cheval et près de lui des os humains cinéraires. Sous le crâne nous avons aussi trouvé des os humains. Il n'y avait pour objets que le cercle en fer d'une boucle de ceinture (1.) et le fragment du bord de quelque vase datant de l'époque des migrations. Ça doit être un sépulture à cheval dérangée, et non cinéraire puisque nous n'avons pas trouvé les traces de cinération sur les os humains; puis nous n'avons pas encore constaté chez d'autres sépultures à cheval qu'on ait cinéré le mort, mais sur le territoire de notre cimetière nous avons aussi découvert des sépultures cinéraires de l'âge de bronze et à la La-Tène et ainsi il est probable que les os humains sont parvenus de telles dans notre sépulture.

Sépulture XXXIII. (fig. 34.) Dans une profondeur de 1 m., dans la partie occidentale de la sépulture quelques os humains en grand désordre. Une partie des objets gisait çà et là en fragments dans la partie occidentale de la sépulture, le reste a était peut-être mis au fond oriental lié en de petits sacs de toile où nous les avons trouvés amassés en un tas. Objets trouvés dans la partie de l'O. de la sépulture: Une partie de la pointe d'un grand couteau en fer (14.) des bouts de courroie en fer plus et moins grands avec un reste de tissu (16., 17.), une plaque à courroie en bronze (18.), un bâton prismatique en fer peut-être quelque outil (15.) et plusieurs fragments de fer sans forme. Dans la partie de l'E. de la sépulture dans une tâche brune-rougeâtre, d'un diamètre de 15—20 cm. provenant de matières organiques pour-

ries : couteau en fer plus et moins long (11., 12.), pointe d'une lance en fer avec tinette (13.), trois silex (4., 5.), fragment d'un fer à battre le feu (6.) fragment d'une plaque en bronze (10.), une pointe de lance à trois ailes, en bronze (1.),¹ un cercle en bronze fondu ensemble avec son membre (9.) une petite plaque blanchâtre en verre (3.), deux fibules en bronze. L'une des fibules est disquée (8., 8a.) et a un fond gravé avec d'un émail champlevé, mais l'émail n'est plus conservé que dans les deux champs triangulaires et dans les deux petites disques latérales. L'autre fibule a aussi une forme romaine (7. 7a.). De la matière pourrie sont encore parvenus : une grande médaille en bronze de l'empereur Commodus qu'on a battue en 189. apr. J.—Chr. (V. sa description Cohen¹ III. 667. et Cohen² III. 510.). La matière organique, pourrie a été selon toute apparence un sac de cuir.

Sépulture XXXIV. (fig. 35.) Dans une profondeur de 1 m. nous n'avons trouvé du squelette d'un adulte que les os de la jambe et du bassin qui reposaient dans une position naturelle répondant à la mise sur le dos. Lescons-de-pied étaient vers l'E. *Objets trouvés :* Du côté extérieur de l'os du bassin gauche une boucle en bronze (4. 4a.), une perle en verre bleu (5. 5a.), une corde en argent qui ressemble à un cercle à cheveux (6.) près du cou-de-pied une petite boîte comme celle de la sépulture XIII. Elle est aussi faite sur le tour avec des cercles en bronze aux bords (2., 3., 7.) et des disques sphériques en bronze sur le couvercle et en bas (1. 1a., 2.). Ces objets en bronze sont ornés avec poinçon tandis que sur la boîte des nervures étroites du bois lui-même vont tout autour. La boîte s'ouvrait par des coins de cuir (2.) et fut fermée avec une serrure faite d'une plaque en bronze (3., 3a.) probablement elle a été attachée à la ceinture. La plaque double de cuir (9., 9a.) au bord de laquelle des clampes de bronze sont sondées, a pu servir à attacher la boîte au sangle ; la boucle en bronze (4., 4a.) qui fut trouvée près de l'os du bassin a aussi probablement été une partie de la courroie. La boîte était remplie d'une poussière très fine, mais elle ne contenait rien que de la terre.

Sépulture XXXV. Mesure : 100×70 cm.; direction : O—E. Dans une profondeur de 1 m. nous n'avons rien trouvé.

Sépulture XXXVI. (fig. 36.) Dans une fosse grande de 200×90 cm., à une profondeur de 50 cm. quelques os humains, à une profondeur de 60 cm. dans la partie de l'O. de la sépulture un petit pot en argile, à une profondeur de 90 cm. le reste des os humains

¹ En Transylvanie les pointes de lances analogues en forme et en construction se trouvent parmi les objets des sépultures qui contiennent des vases du type villanovien.

dispersé. *Objets trouvés* : le petit pot [fig. 32. No 3.] disqué de matière et de surface rudes, de couleur gris-brunâtre. Parmi les os : un bouton pyramidal en bronze (2., 2a., 2b.), une petite plaque en bronze orné avec poinçon (4.), fragments d'une plaque à courroie en fer (1.)

Sépulture XXXVII. (fig. 37. No. 1.) quelques dents humaines et un fragment d'une mince plaque en bronze sont parvenues de là. Mesure : 160×70 cm.; profondeur : 90 cm.

Sépulture XXXVIII. (fig. 37.) Dans une profondeur de 1 m. parmi quelques os humains : fragment d'une plaque de fer à bandeaux (2.) crochet en fer à attacher par des rivets en bronze (4.) et un pot ansé en argile [fig. 32. No. 4]; la matière est assez fine; la couleur : gris-noir, la surface extérieure est enduite d'une matière de vernis. Sur le cou on peut voir trois crénelures et entre elles des petites rayures verticales. À l'épaulement brille un ornement réticulaire. (Coupe horizontale fig. 8. No 5.)

Sépulture XXXIX. (fig. 38.) Mesure : 200×140 cm; profondeur : 95 cm. Dans une profondeur de 40 cm. quelques os humains se trouvaient dans la sépulture. Au fond nous n'avons trouvé que quelques dents et un os de l'avant-bras. Près de ce dernier était un bout de courroie en fer avec des rivets en bronze (8.), trois fragments d'un bracelet en bronze, à son bout aplati et intact se colle un morceau de tissu (3.). À la place de l'os du bassin gauche il y avait un bout de courroie en bronze 4., 4a.) et une boucle en bronze (1., 1a.) Dans la hauteur des genoux un autre bout de courroie et une autre boucle (5., 5a.; 2., 2a.). Nous le devons à la superficie des pilleurs qu'un anneau en or, environ près des os de la cuisse, nous est parvenu (9., 9a.) Nous en donnons le dessin étendu dans la grandeur $\frac{3}{4}$. Le cercle formé d'une plaque en or se fermait par soudure. Au milieu de la tête de l'anneau la plaque en or est ajournée en forme de cercle et s'y joint de gauche et de droite un ajour en forme d'un arc en plein cintre et d'en haut comme d'en bas un ajour rhombique et à ces derniers dans la direction de l'axe longitudinal de tous les deux côtés un pentagone et puis un ajour en forme de coquille. À l'intérieur de l'anneau, tout le long de l'ajour, il y a sondé une mince plaque en or de sorte que les ajours reçoivent les marquetteries des petites plaques en verre ou en pierre, dont la surface ne s'élève pas au-dessus du plan de l'anneau, comme des cases. Le fabricant de l'anneau a employé une matière collante pour fixer les marquetteries et hormis cela il a manié le bord des cases et des marquetteries un peu obliquement et a pressé la case. La surface de l'anneau est ornée par des ornements enforcés autour des marquetteries qui représentent sur les deux côtés de l'axe longitudinal des figures stylisées d'oiseaux. Cet anneau appar-

tient à ce genre des verrotteries cloisonnées chez lesquels les cases ne sont pas maniées à part, mais où elles se forment par l'ajour de la plaque. Du coin S0. de la sépulture sont: le fragment d'une lame d'un couteau en fer (7.), la plaque en fer avec des révetts en bronze (6.) et un petit pot en argille assez finement disqué [fig. 32. No. 5.] de couleur gris-cendré, sans ornements.

Sépulture XL. (fig. 37.) Dans une profondeur de 45 cm. des os humains dispersés çà et là. *Objets trouvés*: un cercle en fer (5.) et les fragments incomplets d'un petit vase rude en argile, formé avec la main.

Sépulture XLI. Dans une profondeur de 55 cm. des os humains dispersés, sans objets.

Sépulture XLII. Dans une profondeur de 30 cm. quelques os humains et un vase rude en argile formé avec la main. Type indentique avec nos petits vases précédents.

Sépulture XLIII. Dans une profondeur de 30 cm. des os humains dispersés sans objets.

Sépulture XLIV. (fig. 39.) Mesure: 200×80 cm; profondeur: 50 cm. Dans la partie de l'E. le crâne d'un cheval, dans la partie de l'O. un os de la jambe d'un cheval. Dans cette sépulture dérangée nous n'avons pas trouvé des os humains. Près du crâne il y avait: trois boucles pressées de tôle de bronze (2—5.) qui appartenaient à un harnachement et dans lesquelles les anses étaient attachées par du plomb (3.), un cercle ovale en bronze fondu défectueusement (6.) et puis un objet en os en forme d'un oeuf (1., 1a.) qui est percé longitudinalement d'un trou se rétrécissant vers le bas et transversalement d'un trou plus petit. Par sa forme, sa mesure et le placement des trous nous pouvons le prendre pour la partie supérieure d'une canne ou de la manche d'un fouet.

Sépulture XLV. La tâche de terre profonde de 90 cm. ne contenait aucun monument.

Sépulture XLVI. (fig. 40.) Dans une profondeur de 110 cm. parmi quelques os humains dispersés en désordre, vers le milieu de la sépulture: le bout de courroie en fer avec les restes d'un tissu (1., 1a.) le membre en forme de plaque d'une boucle de ceinture avec 5 rivets en bronze (6.), fragment d'un couteau en fer (2.), trois fragments d'un peigue en os. (4.)

Sépulture XLVII. Tâche de terre profonde de 60 cm. sans monuments.

Sépulture XLVIII. (fig. 41.) Dans une profondeur de 190 cm, parmi des os humains dispersés: plaque en fer avec des rivets en argent (1., 1a.) fragment d'une autre semblable dans la société de quatre rivets en argent (3., 6.), des fragments de fer sans forme (5., 7., 8., 10.), restes de bois, peut-être les parties d'un outil (2., 9.), dans une profondeur de 60 cm. une dent de cheval.

Sépulture XLIX. Profondeur : 110 cm. Dans le bout de l'O. un crâne humain avec la figure tournée en bas et squelette dérangé en parties. *Objet trouvé* : une pointe d'une lance en fer (fig. 42.) sur le côté extérieur de l'os de la jambe droite.

Sépulture L. Dans une profondeur de 1 m. des os humains dispersés sans objets.

Sépulture LI. Dans une profondeur de 90 cm. quelques os humains. Dans la partie de l'O. un petit pot rude en argile, formé avec la main, de couleur gris noir, et enfumé. Le pied comme celui des petits pots connus jusque-là, est aplati. [fig. 32. No 6.] (Coupe verticale fig. 8. No. 27.)

Sépulture LII. (fig. 43.) Mesure : 210×80 cm ; profondeur : 80 cm. Le crâne manquait absolument, les os des jambes étaient dans une position qui répond à la mise sur le dos, les os de bras étaient en partie déplacés. *Objets trouvés* : à droite du crâne : cinq flèches en fer, l'une d'elles a trois ailes et est épineuse (1.), la seconde avait probablement aussi trois ailes (4.), la troisième avait une épine tordue et était barbue (5.), la quatrième a la forme d'une feuille (3.), de la cinquième seulement la tinette est conservée (7.). Aux environs des épaules : partie en os avec des rivets en bronze (9.). Aux environs du bassin : bout de courroie en fer conservant les restes d'un tissu (8.) et le fragments d'un ancre analogue (11.). Entre les os des cuisses : un bout de courroie secondaire en fer (12.), petit bâton en fer avec un disque en bronze (2.) ; du côté extérieur de la jambe droite : la pointe d'une lance en fer (15.), petit disque en fer (10.) et deux pièces de cuir conservant des restes d'un tissu (13., 14.).

Sépulture LIII. Profondeur : 80 cm. Des os humains dispersés sans objets.

Sépulture LIV. (fig. 44.) Dans une profondeur de 80 cm. parmi des os humains dérangés nous avons trouvé une dent de cheval et un cercle à boucle en fer (1.).

Sépulture LV. (fig. 44.) profondeur : 140 cm. Dans des profondeurs différentes des os humains dérangés. *Objets trouvés* : bouton de fuseau en terre cuite (3.), un stylet en bronze et les restes de son étui en bois (4., 5.).

Sépulture LVI. Direction : O.—E. ; dans la sépulture dont la mesure est 170×80 cm., et la profondeur : 70 cm, nous n'avons rien trouvé.

Sépulture LVII. [fig. 5.] Deuxième sépulture de l'âge de bronze (Description v. p. . . .)

Sépulture LVIII. Mesure : 160×70 cm. ; profondeur : 70 cm. Ne contenait qu'un seul os d'une jambe humaine.

Sépulture LIX. (fig. 45.) Dans une profondeur de 110 cm., parmi les os dispersés d'un adulte nous avons trouvé les objets en argent suivants: un bout de courroie double avec une jointure qui a été rivée sur du cuir (1., 1a.), trois plaques de ceinture en argent percés en forme d'un parallélogramme rectangulaire (2—4.) et trois contre plaques de la même grandeur (6.—8a.), petits fragments de cuir appartenant à un bout de courroie moyen (11), un couteau en fer (5.) et deux petits morceaux de bois (9., 10.).

Sépulture LX. (fig. 46.). À l'exception des os des jambes et de l'avant-bras gauche les autres parties des os ont été déplacées. *Objets trouvés:* près du crâne, dans le bout de l'O. de la sépulture: fragment d'un bout de courroie en fer (6.), près de la main gauche un couteau en fer (5.) une pierre à affiler d'ardoise percé (2.), deux rivets en bronze (1., 3.) et le fragment d'un objet en forme de croix (4.).

Sépulture LXI. Dans une profondeur de 90 cm. seulement deux dents humaines.

Sépulture LXII. (fig. 47.). Dans une profondeur de 140 cm. parmi des os humains dispersés, fragment de fer avec des rivets.

Trouaille LXIII. Dans une tâche de terre profonde de 1 m. nous avons trouvé un seul petit pot disqué, d'une matière rude [fig. 32. No. 7.] (Coupe verticale fig. 8. No. 20.).

Sépulture LXIV. [fig. 5.] Première sépulture à urne de l'âge de bronze. (Description v. p. . . .).

Sépulture LXV. (fig. 48.). Dans une profondeur de 70 cm. des os de jambe dans une position naturelle répondant à la mise sur les dos, les os de la partie supérieure du corps incomplets et dispersés. *Objets trouvés:* du côté extérieur de l'os de la jambe droite une flèche en fer (5.); près de l'os de la jambe gauche se trouvaient dans un tas; un petit couteau en fer (3.), plaque en fer avec des rivets en bronze qui semble former un complet avec une plaque en fer bouffie (12., 12a.), fragment d'une autre semblable (15.), partie d'un étui de couteau en fer (9., 9a.), des fragments de fer sans forme (1., 6., 7., 14., 17.), un silex (10.), de la poix noire (2.), petit bâton rhombique en bronze (11), et le fragment d'une fibule en bronze représentant un coq (8.).

Sépulture LXVI. Dans des niveaux différents des os humains dispersés. Dans une profondeur de 80 cm. des os de jambes dans une position naturelle qui répond à la mise sur le dos. *Objets trouvés:* petit vase rudement disqué [fig. 32. No. 8.] et les fragments d'une lance en fer (fig. 49.).

Trouaille LXVII. [fig. 3.] La cave No. 2. de la station de l'âge de bronze. (Description v. page 392.)

Trouaille LXVIII. [fig. 4.] Sépulture dérangée datant de l'époque

des migrations, (Mesure : 140×90 cm.), et la cave No. 3. de l'âge de bronze. (Description v. page 392.)

Sépulture LXXIX. La fosse de la direction O.—E., de mesure : 170×80 cm. et de profondeur de 120 cm., ne contenait pas de monuments.

Sépulture LXX. Dans des niveaux différents, entre des os humains dispersés une plaque de ceinture en argent de forme quadrilatérale (fig. 50.).

Sépulture LXXI. (fig. 51.) Près des os humains dérangés en partie aux environs de l'avant-bras gauche un couteau en fer, long de 24 cm. (7.), à la place des os du bassin deux bouts de courroie en fer (11., 12.), deux boucles en fer avec 5—5 rivets en bronze (1., 3.), à l'une étaient collés des restes de bois (4.), un bout de courroie en fer (2.), du côté extérieur de l'os de la cuisse droite un bandeau courbé, en fer (6., 6a.). Dans le petit morceau de bois qui était collé à la boucle en fer, nous pouvons soupçonner la partie d'une boîte. Cela est aussi prouvé par les fragments des cercles en bronze (8—10.) que nous avons trouvés près du bois. Du côté extérieur du genou gauche un petit vase disqué, en argile, à surface rude de couleur gris-brun [fig. 32. No. 9.] (Coupe vert. fig. 8. No. 25.)

Sépulture LXXII. (fig. 52.) Dans une profondeur de 130 cm., près des fragments du crâne, une boucle-d'oreille en bronze (2.), un cercle en bronze (1.), un petit pot disqué, en argile, d'une matière granulaire [fig. 32. No. 10.], un peu plus haut un cercle à boucle en fer (3.).

Sépulture LXXIII. (fig. 53.) Dans une profondeur de 130 cm., parmi des os humains dispersés, vers le milieu de la sépulture : petit couteau en fer avec un encadrement de la manche en fer (2.), fragment d'une fibule en bronze (3., 3a.), bouton de fuseau en argile (1.) ; dans la partie de l'O. de la sépulture : les débris d'un petit pot disqué, en argile fait d'une matière granulaire. [fig. 32., No. 11.)

Sépulture LXXIV. Des os humains incomplets et dérangés, sans objets.

Sépulture LXXV. Dans une profondeur de 120 cm., parmi des os humains dispersés un petit pot en argile, fait d'une matière granulaire, de couleur gris-brun [fig. 32., No. 12.]

Trouaille LXXVI. Dans une profondeur de 30 cm. un petit pot en argile tout seul. On l'a maladroïtement disqué ; sa couleur est : gris-rouge, noirci par la fumée. [fig. 54., No. 1.] Cet objet appartenait à l'une des sépultures dérangées.

Sépulture LXXVII. Dans une tâche de terre profonde de 80 cm., de mesure 120×70 cm., dans la direction O.—E., nous n'avons pas trouvé des monuments.

Trouvaille LXXVIII. Dans une profondeur de 30 cm. un petit pot en argile tout seul. Sa forme est svelte, la matière granulaire, à son intérieur la trace du disquement est bien à voir, le pied est aplati la couleur : gris-cendré. [fig. 54., No. 2.] C'est probablement à l'occasion du pillage de la sépulture qu'il est parvenu à ce lieu.

Sépulture LXXXIX. Sépulture cinéraire à la La-Tène. V. page

Sépulture LXXX. Quelques dents humaines, un petit vase en argile à surface rude. Il est formé sur le tour, de couleur : gris-noirâtre. [fig. 54., No. 3.]

Trouvaille LXXXI. La tâche de terre de mesure : 80×70 , profonde de 60 cm. ne contenait aucun monument.

Sépulture LXXXII. Dans le bout de l'O. d'une tâche de terre quadrilatérale de mesure 160×70 cm., dans une profondeur de 80 cm., un petit pot en argile avec un cou étroit [fig. 54. No 4.] La fosse ne contenait pas d'os. Le petit pot est formé sur le tour, la surface est rude, à l'épaule et au cou des lignes incisées vont tout autour (Coupe vert. fig. 8. No 8.)

Sépulture LXXXIII. Dans une profondeur de 180 cm., parmi des os humains dispersés, quelques fragments de fer sans forme.

Sépulture LXXXIV. Dans une tâche de terre de mesure 170×70 cm., dans la direction O—E. il n'y avait pas de monuments.

Sépulture LXXXV. (fig. 55.) Près d'un squelette humain dérangé en partie : boucle-d'oreille en argent (3.), perle d'une pierre de couleur laiteuse 2., 3a.), un bouton de fuseau en argile (1., 1a.), aux environs des cous-de pied un petit pot en argile, comme celui de la sépulture LXXX. [fig. 54. No 5.]

Sépulture LXXXVI. (fig. 56.) Dans des profondeurs de 60 et 80 cm., des os humains dispersés. Près du crâne des débris de vases, une boucle-d'oreille en bronze (2.); aux environs du cou des perles : une en calcédoine opaline (1.), une en verre bleu (7.), deux en verre vert (5—6.), une laiteuse (8.), une perle noire en verre, une en malachite (3.) et une en ambre jaune (4.).

Sépulture LXXXVII. Dans une profondeur de 50 cm., un petit pot en argile fait rudement, avec la main. [fig. 54. No 6.); dans une profondeur de 1 m. les os de jambes humaines.

Sépulture LXXXVIII. Quelques os humains et débris incomplets d'un petit pot.

Sépulture LXXXIX. Dans le bout de l'E d'une tâche de terre quadrilatérale (170×80 cm.), dans une profondeur de 50 cm., un petit pot gris en argile, disqué d'une matière granulaire. [fig. 54. No 7.]

Sépulture XC. Dans une profondeur de 110 cm., quelques os humains dispersés et un petit pot disqué en argil, tel que celui de la sépulture précédente [fig. 54. No. 8.]

Sépulture XCI. (fig. 57.) Dans une profondeur de 140 cm., parmi des os humains dispersés un peigne en os à deux tranchants que nous avons soulevé avec de la terre (1.).

Sépulture XCII. (fig. 57.) Dans une profondeur de 80 cm. parmi des os humains dispersés un silex (3.) et un petit pot disqué à surface rude. Sa couleur est gris-cendée. [fig. 54. No 9.]

Sépulture XCIII. (fig. 57.) Dans la partie de l'O. d'une fosse profonde de 80 cm., parmi quelques dents humaines et les débris d'un bras, un petit morceau d'un couteau en fer (4.).

Sépulture CXIV. Dans une profondeur de 85 cm. quelques os humains sans objets.

Sépulture CXV. Dans une profondeur de 80 cm. des os humains sans objets.

Sépulture CXVI. (fig. 58.) Profondeur: 80 cm. Parmi des os humains dispersés, des fragments de fer (1., 5.) et couteau en fer avec les restes d'un tissu (4.)

Sépulture CXVII. (fig. 58.) Profondeur 120 cm. Dans des niveaux différents, parmi des os humains dispersés, des fragments de fer (2., 3., 6., 7.) et des morceaux d'un petit pot disqué. Ce dernier est fait d'une matière granulaire, on peu oblique, de couleur gris-noir. [fig. 34. No 10.] (Coupe vert. fig. 8. No 27.)

Sépultures CXVIII—C. Des os humains dispersés et incomplets sans objets.

Sépulture CI. Contenait un os humain et un petit pot en argile. La matière du petit pot est granulaire, il est imparfaitement disqué et de couleur brun-gris. [fig. 54. No 11.]

Sépulture CII. (fig. 59.) Dans une profondeur de 180 cm. parmi quelques os humains deux flèches barbue en fer, dont la tige de l'une est tordue (1., 2.), couteau en fer (3.), parties d'une boucle en fer (4., 5., 6.).

Sépulture CIII. (fig. 60.) Dans une profondeur de 1 m. parmi des os humains dérangés le fragment d'une fibule en bronze l'aiguille et l'étui de celle-ci est cassé (2., 2a.), fragment d'un outil en fer, peut-être un perceuse (12.), petit pot disqué d'une matière granulaire, ressemblant à celui de la sépulture LXXXII. [fig. 54. No 12]; des perles: une de malachite (6., 6a.), quatre d'ambre-jaune (7—10.), une en verre bleu blanchâtre (1.), une de verre noir et une marquetée en blanc (4.).

Sépulture CIV. D'une tâche de terre, dans la direction O—E; de mesure 160×70 cm., et profonde de 110 cm., rien n'est parvenu.

Sépulture CV. (fig. 61.) Aux environs de la ceinture d'un squelette dérangé en partie, un cercle d'une boucle en fer et la plaque d'une ceinture en cuir. (1., 2.)

Sépulture CVI. (fig. 61.) Dans une profondeur de 50 cm., près de deux dents d'enfant une boucle-d'oreille en argent (3.); un peu plus loin l'autre boucle-d'oreille enfilée dans un cercle à boucle en bronze; et le bout en argent d'un étui de couteau (5.), une perle en verre blanc translucide, une autre en verre brun. Le cercle en bronze, l'une des boucles-d'oreille et les deux perles s'éparpillaient à l'occasion du déballage.

Sépulture CVII. Dans une profondeur de 60 cm, dans la direction SO—NE, un squelette dérangé sans objets.

Sépulture CVIII. Dans une profondeur de 60 cm., quelques os humains sans objets.

Sépulture CIX. Dans une profondeur de 160 cm. quelques os humains.

Sépulture CX. Profondeur : 140 cm. Dans des niveaux différents des os humains. Dans le bout d l'O. un petit pot en argile [fig. 62. No 2.]. La matière est granulaire, mais la surface extérieure est enduite de vernis à l'épaulement il y a encisé sous la ligne allant tout autour des petites rayures verticales. (Coupe vert. fig. 8. No 17.)

Trouaille CXI. Une tâche de terre dans la direction O—E; de mesure : 180×70 cm., profonde de 60 cm., ne contenait rien.

Sépulture CXII. Profondeur : 85 cm. Dans des niveaux différents des os humains dispersés, un petit pot en argile à surface rude. [fig. 92. No 3.]

Sépultures CXIII—CXIV. Des sépultures d'enfants sans objets.

Sépulture CXV. Dans une profondeur de 80 cm. quelques os humains et la pointe d'une lance en fer (fig. 63.).

Sépulture CXIV. Dans une fosse, quadrilatérale (160×70 cm.), dans une profondeur de 1 m. nous n'avons trouvé qu'un petit pot en argile; [fig. 62. No. 4.] le paroi est relativement mince la couleur : bleu-gris, l'extérieur est enduit d'une sorte de vernis. À son cou et à l'épaulement il y a encisé un ornement réticulaire et des petites raisés verticales (Coupe vert. fig. 8. No 14.).

Sépultures CXVII—CXXII. Dans des profondeurs différentes des os humains incomplets et dispersés sans objets.

Sépulture CXXIII. Sépulture d'enfant avec un petit pot disqué en argile. La matière est granulaire, en forme et en couleur il est comme celui des sépultures XCII. et CIVa. [fig. 54. No 5.].

Trouaille CXXIV. Dans une tâche de terre quadrilatérale (120×50 cm.), dans une profondeur de 30—80—90 cm. des dents de cheval, des os de jambes et des côtes. Des os humains et des objets n'y étaient pas. Probablement nous avons affaire à une sépulture pillée d'un enfant.

Sépulture CXXV. Dans le coin SO., parmi des os humains jetés pêle-mêle une boucle en fer avec des rivets en bronze. (fig. 64.)

Sépulture CXXVI. Quelques os humains sans objets.

Sépulture CXXVII. (fig. 65.) Dans des niveaux différents des os humains dispersés. Une perle de verre bleu (1. 1a.).

Sépulture CXXVIII. (fig. 65.) Parmi les os dérangés d'un adulte : couteau en fer (2), partie de la plaque triangulaire d'une boucle de ceinture avec rivet en bronze (3), fragment d'un bout de courroie (4.). Dans le bout O. de la sépulture il y avait une conche rougeâtre courbée au dehors dans un demi-cercle, qui provient de bois pourri.

Sépulture CXXIX. Dans une fosse quadrilatérale (170×70 cm.) dans une profondeur de 1 m. du bout de l'O., un petit pot disqué en argile de surface rude. La couleur est brun-gris par endroits noirci par la suie, le pied, comme celui de nos autres petits vases, est aplati. [fig. 62. No 6.]

Sépulture CXXX. (fig. 65. Direction : SO.—NE.) Dans une profondeur de 110 cm. parmi des os humains incomplets un couteau en fer (5.) et un petit pot disqué en argile. Il est brun-noir, sans ornement, de surface rude. [fig. 62. No 7.]

Trouaille CXXXI. Dans la partie de l'E. d'une tâche de terre (180×80 cm.) dans une profondeur de 1 m. un petit pot en argile dont la matière est finement débourbée, le paroi mince et l'extérieur enduit d'une sorte de vernis. À l'épaule deux nervures vont tout autour et entre celles-ci il y a encisé un ornement réticulaire. [fig. 62. No 8.]

Sépultures CXXXII—CXXXV. Sépultures d'enfants et d'adultes dans un état dérangé, sans objets.

Sépulture CXXXVI. Profondeur : 90 cm. Dans des niveaux différents parmi des os humains dispersés un petit pot en argile [fig. 62. No 9.]; la matière est fine, le paroi mince, l'extérieur enduit d'un vernis, sans ornement, le pied est aplati. (Coupe vert. fig. 8. No 6.)

Sépulture CXXXVII. Dans le coin N.—O. d'une fosse quadrilatérale, (180×70 cm.) profonde de 130 cm. une raie de terre rougeâtre de 30—40 cm. dans un demi-cercle, qui est le reste de cuir ou de bois. Pas loin d'elle une cruche en argile [fig. 62. N. 10.]; la matière est fine, la surface enduite d'une sorte de vernis, à l'épaule brille un ornement encisé, le pied est aplati. (Coupe vert. fig. 8. No 10.) La fosse ne contenait ni os, ni d'autres objets.

Trouailles CXXXVIII—CXXXIX. Une tâche de terre allongée sans os et sans objets.

Sépulture CXL. (fig. 66.) Profondeur : 1 m. Dans une profondeur de 30 cm. des dents de cheval. Dans une profondeur de 80 cm. parmi

des os humains un bouton de fuseau en argile (1., 1a.) et un petit pot en argile [fig. 62. No 11.]. La surface extérieure est détachée en grande partie, du reste on l'a disqué avec soin; il est de couleur gris.

Sépulture CXXI. (fig. 66.) Dans une profondeur de 30 cm. un stylet en bronze (7.) dans son voisinage, près des os de jambes humaines fragments d'un bout de courroie en fer et d'une boucle en fer (2., 6.), un clou en bronze à tête conique (5. 5a.). Dans la partie de l'O. de la sépulture, dans une profondeur de 70 cm. près des os de l'avant-bras une boucle d'oreille en bronze (4.)

Sépulture CXXII. (fig. 67.) Dans une profondeur de 70 à 100 cm. parmi des os humains dispersés: fragment d'une plaque en fer avec des rivets en bronze (5.), fragments d'un couteau en fer (6., 8.), trois flèches en fer avec tinette et barbues, une hérissomée et à trois ailes (1—4.) une pointe de lance en fer (7.).

Trouvaille CXXIII. Tâche de terre quadrilatérale (150×60 cm.) dans la direction O.—E., profonde de 90 cm. ne contenait rien.

Sépulture CXXIV. (fig. 68.) Parmi des os humains dérangés en partie: une boucle en bronze (1. 1a.), un bout de courroie en fer plus et moins grand (2., 9.), trois fragments d'une plaque de ceinture en fer (8., 12., 15.), deux flèches en fer à trois ailes (3., 5.), deux autres, barbues (4., 6.), fragments d'une ruban en fer (10., 16.), plaque en fer conservant des fibres de bois (13.) et fragment cylindrique en fer (14.)

Sépulture CXXV. (fig. 69.) Dans une profondeur de 120 cm. dans la société de quelques os humains un cercle à boucle en bronze (1.) et plusieurs petits fragments de fer qui ont été les parties d'une ceinture (2., 4.) on qui appartenaient à un outil (3., 5—8.).

Sépulture CXXVI. Dans une profondeur de 80 cm. dans la partie de l'E. de la sépulture près de quelques os humains: un petit pot en argile [fig. 62. No 12.]. Il est formé au tour d'une matière plus fine, l'extérieur est enduit d'une sorte de vernis et à la partie supérieure il y a encisé dans trois raies horizontales des lignes verticales et un ornement réticulaire. La couleur est gris-foncé, le pied aplati. (Coupe vert. fig. 8. No. 7.)

Sépulture CXXVII. Parmi des os humains dérangés en partie, un bouton de fuseau en terre cuite.

Sépulture CXXVIII. Dans une fosse (110×60 cm.) dans la direction N—S, à une profondeur de 50 cm. un squelette en partie ratatiné et non dérangé. Le corps supérieur dans la position qui répond à la mise sur le dos, les jambes levées aux genoux et renversés à gauche. Il n'y avait pas d'objets. La bonne conservation des os nie que cette sépulture soit originaire d'une époque précédant l'époque des migrations des peuples.

Sépulture CXLIX. (fig. 70.) Dans une fosse de mesure 190×80 cm. direction O.—E., dans une profondeur de 30 cm. des os de jambes humaines, dans une profondeur de 90 cm. une serrure en fer, dans une profondeur de 1 m. des os humains dispersés, dont une partie était verte de patine de bronze, mais nous n'avons plus trouvé les objets en métal. L'objet en fer trouvé dans la sépulture (fig. 70.) est un genre de serrure à mécanisme raffiné. Le piston en forme C ou □ muni de ressorts de clôture, qui entrait dans l'étui de fer allongé qu'on peut voir en bas de la serrure et dans celui qui est sondé à la plaque supérieure de la serrure, manque, nous ne l'avons pas trouvé. La serrure elle-même est sondée de plaques de fer isolées et dans l'intérieur à la base un étui est fortifié qui se ferme en s'appuyant au paroi du fond de la serrure. Les ressorts à plaques du piston entraient dans cet étui, mais l'on ne l'ouvrait pas par là, mais par l'ouverture qu'on peut voir en haut dans la plaque étroite du fond de la serrure. (Le bord supérieur est cassé.) Le petit trou quadratique, qu'on peut voir dans l'une des côtés longs, avait probablement aussi un rôle lorsqu'on ouvrait la serrure.

Sépulture CL. (fig. 71.) Dans des niveaux différents, parmi des os dispersés d'un cheval : cercle à boucle en fer (8.) une petite plaque en bronze (1.) : clou en fer à tête plate et fragments d'un autre ressemblant (3—5.), plaque en fer au bord retroussé qui a conservé sur la plaque supérieure des fibres de bois (2.), l'anneau en fer (7., 7a.) était aussi sur du bois.

Sépulture CLI. (fig. 72.) Profondeur : 120 cm. Dans des niveaux différents, parmi des os humaines : tête d'un rivet en bronze (1.), bandeau en fer recourbé en forme d'un S (7.), fragment d'une plaquette en bronze (2.), partie d'une boucle de ceinture avec des clous en bronze (8.), une pièce de verre laiteux (4.), gravier (6.), des fragments de fer avec des restes de tissu (3., 5.). Dans la partie de l'O. de la sépulture un petit pot en argile, enduit d'une sorte de vernis et de couleur gris-foncé. [fig. 74. No 1.]

Sépulture CLII. (fig. 73.) Dans le bout de l'O., près d'un crâne humain : rivet de bronze (2., 2a.) et cercle en bronze avec anse (1.) ; dans la partie de l'E. fragment d'un couteau en fer (3.) ; du côté extérieur du cou-de-pied droite : un vase en argile à l'extérieur rude, sur l'épaule duquel il y a encisé des lignes en zig-zag. [fig. 74. No 2.] La prof. de la sép. 110 cm.

Sépulture CLIII. Squelette humain incomplet, sans objets.

Sépulture CLIV. Dans des niveaux différents des os humains et de cheval (des côtes) entre-mêlés, sans objets.

Trouaille CLV. Dans la fosse d'une sépulture d'enfant nous n'avons rien trouvé. Profondeur : 90 cm.

Sépulture CLVI. Parmi des os humains dispersés une dent de cheval. Ne contenait pas d'objets.

Sépulture CLVII. (fig. 76.) Exemple typique des sépultures dérangées. Sur le tracé général (fig. 75.) nous avons indiqué la différence entre les niveaux des trouvailles. *Objets trouvés*: deux bouts de courroie en bronze poinçonnés (1., 3.) et y collé des restes de cuir (5., 6.) plaque de ceinture en bronze (2., 2a.), bec-d'âne en fer (10.), fragment d'un peigne en os (11., 11a.), pâte en verre grand comme une noisette (8.), fragment d'un cercle à boucle en fer (4.) et une chaîne en bronze (12.) dont les anneaux sont formés d'un fil épais de 6 mm. en forme de 8, mais de la sorte qu'un cercle du 8 est posé sur l'autre en forme de croix; enfin un petit pot en argile (haut de 5.5 cm.). La matière de ce dernier est assez fine, la surface est enduite de vernis, sans ornement, de couleur gris-cendré [fig. 74. No 3.].

Sépulture CLVIII. Dans une profondeur de 40—80 cm. quelques os humains et les ossements incomplets d'un cheval, tous dans un tas. Nous n'avons rien trouvé parmi eux que des petits fragments de fer.

Sépulture CLIX. (fig. 78.) Dans une profondeur de 110 cm. des os de jambes humaines dans une position normale répondant à la mise sur le dos et les deux os de l'avant-bras aussi dans une position normale. Les autres os manquaient. *Objets trouvés*: fragments d'une boucle en fer vers le milieu de la sépulture (6., 9.), pointe d'une lance en fer (fig. 77.), bout de courroie en fer (14.), plaque à courroie (10.) fragments d'une autre semblable (4., 5.), petits morceaux de fer conservant des fibres de bois (8., 12., 13., 16.); sous l'os du bras droite: couteau en fer (3.), une épine de fer avec un cercle au bout (11.), du côté extérieur de l'os du bassin gauche un cercle en fer courbé (2., 2a.), près du genou gauche le fragment du cercle (1., 1a., 7., 15.) qui est peut-être la partie d'un vase en bois ou d'un carquois. Près du crâne un petit pot en argile, de couleur gris-cendré, de surface vernie, sur le cou duquel il y a encisé un ornement réticulaire et sur l'épaule des petites lignes transversales [fig. 74. No 4.] (Coupe vert. fig. 8. No. 9.).

Sépulture CLX. Dans une profondeur de 60—90 cm. des os humains dispersés sans objets.

Sépulture CLXI. (fig. 79.) Près du genou d'un squelette dérangé en partie: couteau en fer (1.).

Trouvaille CLXII. Dans une tâche de terre de mesure 50×40 cm. profonde de 40 cm. les os d'un genre de brebis sans objets. Toutes les circonstances prouvent que la trouvaille n'a aucun rapport à notre cimetière, mais elle est parvenue plus tard à cet endroit comme le reste d'un animal mort.

Sépulture CLXIII. (fig. 79.) Dans une profondeur de 50—60 cm.

aux environs de l'avant-bras droite d'un squelette humain incomplet, une partie en fer de l'ouverture de l'étui d'un couteau (6.).

Sépulture CLXIV. Sépulture d'enfant avec quelques dents et un pot en argile. Ce dernier est formé au tour, enduit de vernis, sans ornement [fig. 74. No 5.].

Sépulture CLXV. (fig. 79.) Dans une fosse dérangée, profonde de 40 cm. cercle en fer (4.), dans une profondeur de 80 cm. un autre cercle en fer (2.) que nous avons soulevé avec de la terre. Tous les deux appartenaient peut-être ensemble et entouraient probablement un objet de bois (carquois?).

Sépulture CLXVI. (fig. 79.) Dans une profondeur de 110 cm. parmi quelques os humains la partie à plaques d'une boucle en fer avec des rivets en bronze (5.); dans le bout de l'O. un petit pot gris en argile avec une surface enduite de vernis et ornée par des lignes encisées et des cadres quadrangulaires de la même technique, avec un ornement réticulaire dans chaque deuxième [fig. 74. No 6.].

Sépulture CLXVII. Dans une profondeur de 55 cm. les os de l'épaule d'un cheval, dans une profondeur de 120 cm. parmi des os humains dispersés, les fragments d'un couteau en fer et un petit pot en argile de surface rude, sur le cou et l'épaulement duquel 4-4 lignes ondulées, en bas cependant 8 lignes ondulées font le tour. Cet ornement fut incisé dans la matière du vase à l'aide d'un outil ressemblant à un peigne [fig. 74. No 7.].

Sépulture CLXVIII. Dans une profondeur de 65 cm. des dents de cheval et un petit pot en argile. Des os humains y manquaient. La surface du petit vase fut maniée avec une matière de vernis et ornée à l'aide d'une estampe rhombique, de sorte que dans chaque surface rhombique huit petites cellules s'enfoncent. Le pied est aplati [fig. 74. No 8.].

Sépulture CLXIX-CLXX. Des os humains incomplets dérangés, sans objets.

Sépulture CLXXI. Une tâche de terre quadrilatérale (180×70 cm.) ne contenait qu'un seul petit vase en argile. Dans la surface rude du petit pot un ornement en forme de peigne est gravé commençant au cou dans une spirale [fig. 74. No 9.].

Trouaille CLXXII. Dans une tâche de terre profonde de 70 cm., de mesure 130×60 cm., nous n'avons rien trouvé.

Sépulture CLXXIII. Dans une profondeur de 130 cm. des os humains dispersés et un petit pot en argile de matière granulaire, de couleur grise [fig. 74. No 10.].

Sépulture CLXXIV. (fig. 80.) Dans une profondeur de 120 cm. dans la partie de l'O. de la sépulture, parmi des os humains mis en

un tas : un stilet en bronze (1.) aux environs des os du bassin : deux plaques courroie en argent avec ornement fait en poinçon (2., 2a., 3., 3a.) dont la plaque supérieure est ajournée dans la forme d'un parallélogramme rectangulaire et dans le cadre ainsi reçu une très mince plaque d'argent doré est ajustée. Les plaques elles-même n'appartenaient pas à une ceinture de cuir, mais à une ceinture de très épaisse laine (3., 3a.). L'ornement des entre-deux ressemble vivement aux ornements composés de lignes droites et courbes des fibules à runes du cimetière de Bezenye.¹ A cause de la forte oxydation nous ne pouvons pas discerner les motifs ornementaux de nos plaques, mais il n'est pas à en douter que celles-ci représentent aussi, comme celles de Bezenye, des animaux.

Sépulture CLXXV. Dans une fosse quadrilatérale (130×60 cm.), dans une profondeur de 80 cm. un petit pot fait au tour, en argile, d'une matière granulaire [fig. 74. No 11.].

Sépultures CLXXVI.—CLXXVII. Des os humains dispersés en désordre, sans objets.

Sépulture CLXXVIII. Des os humains incomplets et un petit vase en argile ressemblant en forme et en technique à celui de la sépulture LXXXVII.

Sépulture CLXXIX. (fig. 81.) Près d'un squelette dérangé : une pointe de lance en fer (13.), deux boucles en fer avec des rivets en bronze (1., 3.), fragments d'un ruban en fer (2., 4.—12., 14.) des différentes parties de la sépulture.

Sépulture CLXXX. Ne contenait pas d'os. Dans une profondeur de 90 cm., au milieu de la sépulture : morceaux d'un couteau en fer (2.), fragments d'un bracelet en bronze (1.); dans le bout de l'O. de la sépulture un petit pot en argile dont la surface est enduite d'une sorte de vernis et ornée d'un ornement quadrilatéral en forme d'un cachet. Ces ornements en forme de rate sont placés dans trois rangées l'une sur l'autre et ils sont identiques en ce qui concerne la technique, avec l'ornement de la sépulture CLXVIII. (Coupe vert. fig. 8. No 11.)

Sépultures CLXXXI.—CLXXXIV. Des sépultures ravagées, pillées sans aucun objet.

Sépulture CLXXXV. (fig. 83.) Dérangée en parties. Dans la partie de l'O., près du crâne un petit pot en argile à paroi mince, manié avec une sorte de vernis et orné avec un ornement encisé [fig. 84. No 1.]. Du côté gauche du mort, dans une longueur de 120—130 cm.,

¹ *Hampel*: A régibb középkor emlékei Magyarhonban. Budapest. T. I. p. 155. t. CLXII.

ça et là des fragments d'un cereau en fer au bout crocheté, et un cercle fermé en bronze (1.).

Sépulture CLXXXVI. Sans ossements. Dans une profondeur de 1 m. un petit pot formé au tour en argile, à surface rude [fig. 84. No 2.]. Sa couleur : grise, par endroits noirci par la fumée.

Trouaille CLXXXVII. La quatrième caveerne du cimetière de l'époque de bronze. Description à la page . . .

b) Trouailles sporadiques. (fig. 85.)

La partie publiée plus bas ne peut-être rattachée qu'aux trouailles des migrations des peuples.

1. fibule en bronze avec un pied courbé en bas (2., 2a.),
2. fibule en bronze en forme d'une trompette (1., 1a., 1b.),
3. petit pot en argile formé avec la main, maladroitement travaillé, de couleur brun-noir, le pied aplati,
4. petit pot gris en argile à surface rude,
5. petit pot fait au tour, comme le précédent, mais de couleur brun-gris.

Ces trouailles sporadiques sont parvenues du haut de la colline du cimetière où l'on avait fouillé, selon le récit, plusieurs sépultures à l'occasion de plantation de vignes.

* * *

Après tout cela nous pouvons résumer les résultats dans les suivants : Notre cimetière s'étendait au pied de l'une des collines qui s'élèvent de la vallée du Kapus, où nous avons aussi trouvé les restes d'une station et d'un cimetière de l'âge de bronze et des sépultures à la La-Tène. Au temps des fouilles les sépultures n'étaient indignées par aucun signe extérieur (tas de terre, monceau de pierre), mais que jadis les sépultures ont été signées apercevablement, c'est prouvé par la circonstance que plus tard le cimetière fut la victime du pillage et que l'on a fouillé les sépultures l'une après l'autre. À l'occasion du pillage l'on avait dérangé les sépultures souvent seulement en parties. Nous avons trouvé plusieurs sépultures où les os des jambes étaient restés en repos et à leurs aide nous avons pu conclure qu'on avait mis les morts sur le dos. Les sépultures étaient des cavités quadrilatérales enfoncées dans la terre. Nous n'avons pas vu les traces de cercueils. La direction des sépultures est O—E. ou SO—NE. (La tête vers l'O. ou le SO.). La profondeur varie entre 50—100 cm.

L'un des traits caractéristiques de notre cimetière est, que nous avons trouvé dans 14 sépultures, parmi des os humains dispersés de squelettes incomplets de chevaux, resp. des ossements de chevaux

(XXIV., XXV., XXXII., XLIV., XLVIII., LIV., CXXIV., CXL., CL., CLIV., CLVI., CLVIII., CLXVII.), le cimetière contenait donc aussi des sépultures à cheval. Ces dernières se trouvaient au bord O. et E. du cimetière, ce qui prouve qu'elles sont moins âgées que les sépultures au milieu du cimetière.

Les restes de tissus collés aux objets en métal (sép. XVIII., XXIX., XXX., etc.), les parties des ceintures, les outils et les objets en général nous persuadent qu'on avait enterré les morts en habits et avec l'équipement aussi complet que possible de leur occupation. Dans plusieurs sépultures nous avons aussi aperçu qu'on avait donné au mort les objets entassés dans une petite liasse ou bien liés dans des sacs. Parmi les objets appartenant à l'équipement les parties de ceintures, comme les boucles, bouts de courroie et plaques, qui sont souvent de mesures différentes dans la même sépulture, jouent le plus grand rôle; ainsi nous devons supposer qu'on avait employé des courroies secondaires qui pendaient de la courroie de la ceinture; c'est une habitude caractéristique chez les peuples nomades. Parmi les boucles il y a quelques unes avec une plaque quadrilatérale (sép. VIII., XXIX., XXXIX.); la matière est argent ou bronze. Les bouts et plaques de courroie en argent ou en bronze qui y appartiennent, ont ornements poinçonnés. Cependant la plus grande partie des bouts de courroie n'est pas ornée les plaques de ceinture et des boucles sont formées d'une seule plaque en fer et ornées de rivets de soudures en bronze avec une tête hémisphérique. Les plaques des boucles appartenant à ce groupe sont de forme rhombique, trapézoïdale et de trèfle, quelquefois dentelées aux bords. (Sép. V., X., XIII., XLVI., LXXI., CV., CXXV., CXXVIII., CLI., CLXVI., CLXXIX.) La tête vide des rivets en bronze est remplie de plomb. Les parties des ceintures montrant des formes fondamentales et des méthodes d'ornementation différentes, nous les avons aussi souvent trouvées dans les mêmes sépultures; elles sont donc en même temps en mode, mais les formes lourdes en fer sont en surpoids.

Ces dernières sont en parenté prochaine avec les boucles à la Meroving, qui sont survenues en grand nombre des trouvailles suisses.¹ Parmi les trouvailles du pays les cimetières de Czikó,² Keszthely,³ Kún-ágotá,⁴ Madaras⁵ et de Kömlöd⁶ fournissent des monuments égales en

¹ D. *Viollier*: Anzeiger für schweizerische Altertumskunde. Zürich, anno. 1909—1913.

² *Hampel*: A régibb középkor emlékei Magyarhonban. Budapest.

³ „ t. CIX. No. 8., 9.

⁴ „ t. LI.

⁵ „ t. CXXXXV.

⁶ „ p. 483.

forme et en technique. La plus ressemblante à nos formes de bouclé est la boucle en fer de Czíkó, l'âge de laquelle est daté par la médaille percée de l'empereur Carus. Aux boucles ayants des plaques quadrilatérales, appartient l'agrafe avec la plaque en argent de la sépulture CLXXIV., où l'ornement de la mince plaque en argent ajustée dans l'ajour quadrilatéral, montre une parenté proche avec l'ornement des fibules à runes de Bezenye; ainsi nous pouvons mettre son âge au VII. s. après J.—Chr.

À l'équipement appartiennent encore les fibules et les stylets. Pendant les fouilles nous avons trouvé dans quatre sépultures (XXXIII., LXV., LXXII., CIII.) cinq, fibules auxquelles l'on peut encore joindre deux autres des trouvailles sporadiques. Elles sont en général de la forme des fibules du temps de la première époque du régime impérial. La fibule disquée en forme de croix, avec un fond gravé et émaillée, comme la fibule lourde à pied recourbé représentent les formes les plus antiques. Leur état cassé prouve, qu'elles ont été parvenues dans les sépultures comme des objets d'héritage (sép. XXXIII.)

Nous avons trouvé quatre stylets (sép. XXIX., LV., XLI., CLXXIV.). Chacun est en bronze. À l'exception de l'un dont aussi l'étui est conservé en parties, et que nous pouvons considérer comme un vrai stylet, ou un instrument; les autres ont servi à attacher les vêtements et représentent le type qui est fréquent parmi les trouvailles du temps des migrations.

Parmi les bijoux le trait caractéristique des perles est, que leur matière et du verre, elles sont d'une couleur unie ou multicolores (millefior) en quelques cas avec une feuille verte. Des perles en chalcédoine et en ambre jaune ne furent trouvées que parfois. — Nous avons trouvé en tout neuf boucles-d'oreille (sép. XI., XXIX., LXXII., LXXXV., LXXXVI., CVI, CXLI.) parmi lesquelles deux sont en argent, les autres en bronze. L'un des types est un cercle formé d'un fil cornu, auquel le cimetière de Kúnágota, daté par des médailles du VI. siècle, sert d'analogie; chez l'autre type il y a soudé en bas du cercle une assez grande boule, quelle particularité caractérise les boucles d'oreille des trouvailles du pays datant du VI—VII. siècle après J.—Chr. (cimetière de Szentendre, Závod²). Il y avait deux bracelets. Tous les deux sont en bronze et tant que l'on peut constater les bouts s'épaississaient en forme de têtes d'animaux (?)

Le seul anneau en or est de la sépulture XXXIX. et représente une telle variété de la technique des orfèvreries cloisonnées, à laquelle

¹ *Hampel*: Ouvre cit. tab. LI. No 8a., 8b.

² *Hampel*: O. c. tab. LII. No. 1—4. és tab. CLXI. No. 1.

nous n'avons jusqu'ici pas d'exemples dans les trouvailles du pays et qui réfère notre anneau dans l'époque plus avancée de ce goût d'orfèverie, mais pas encore tout à fait corrompu.

Une analogie à la forme et au procédé de l'ornement autour de la marqueterie trouvons nous dans les anneaux, resp. bouts de courroie de Keszthely¹, Fenék², Nagymányok³ et de Madaras⁴, parmi lesquelles on prend l'âge des derniers au VI—VII. siècle.

Parmi les armes nous occupons d'abord du casque à côtes qui est d'une part sans égal par sa construction pourvu de beaucoup de membres, et semble être propre d'autre part à trouver l'origine du casque d'une construction si singulière. Notre casque diffère des autres⁵ jusqu'ici connus; tandis que les autres ont 4, resp. 6 côtes, le nôtre en a 8. Tandis que tous les autres sont enduits de plaques en métal précieux avec une ornementation emboutie qui appartiennent à l'époque romaine avancée, le notre est composé de plaques en fer sans ornements et les parties étaient attachées ensemble, opposément aux autres, par des lacets de cuir. Sur un territoire occidental nous rencontrons des reproductions de casques à côtes sur les reliefs de la colonne de Trajan. Les casques à côtes reproduits là ont trois variétés (fig. 86.⁶). Toutes les trois variétés sont employés par un peuple chevalier, resp. sagittaire, oriental. La forme du casque est le signe caractéristique de ces éléments de peuples orientaux. Notre casque ne diffère pas tant de ceux de Baldenheim (fig. 86. No 4.) et de ceux d'une jolie ornementation pareil, par la construction, mais plutôt par l'exécution et par le plus grand nombre des membres (16 plaques), mais ce sont surtout ces traits qui le rapprochent aux variétés des casques des peuples sagittaires et chevaliers dans les guerres daces, et parmi ceux-ci encore à ceux chez lesquels la partie capitale est construite de 16 côtes, resp. plaques (fig. 86. No 1—3.).

Comme on le peut constater qu'ils sont les simples productions d'ouvriers barbares, ainsi il est certain aussi que notre casque n'a pas son origine d'un atelier romain ou byzantin, mais qu'il est un oeuvre barbare et fut construit très probablement par le forgeron, dans la sépulture duquel nous l'avons trouvé; cela seul prouve aussi que les environs de notre cimetière furent habités par un peuple guerrier, che-

^{1—4} *Hampel*: Op. cit. tab. CIX. 13., LXXXIV. 6a., 6b.; CXXXXIII.; CXXXXV. 1a., 8., 10.

⁵ L. *Lindenschmit*: Die Altertümer unserer heidnischen Vorzeit. Mainz. 1911. T. V. p. 193.

⁶ W. *Froehner*: La colonne Trajane. Paris, 1872. tab. 55., 62., XXXIII., 148., XXXII., 96.

valier, ou par un peuple mêlé fortement de tels éléments, ce qui est affirmé par la fréquence des sépultures à cheval, des pointes de traits et des lances. Du reste nous rencontrons la forme du casque aussi sur l'une des chruches en or de la trouvaille de Nagyszentmiklós, où il couvre la tête d'un chevalier turan.

Lindenschmit met l'âge des casques de Baldenheim et de Gültlingen au V. siècle après J.—Chr. Notre casque ne peut pas être séparé, en ce qui concerne l'âge, d'une groupe importante des trouvailles jusqu'ici publiées, à cause des circonstances dans lesquelles on l'a trouvé; celles-ci mêmes sont datées de point de vue du style, comme nous l'avons vu par des médailles en or du VI—VII. siècle. La forme et la construction primitives du casque furent donc soutenues par les traditions barbares de génération en génération, tandis que les ateliers classiques l'ont transformé gracieusement selon leur goût.

La construction très membré de notre casque semble être bon pour que nous essayions de trouver l'origine de cette singulière construction de casque. Selon notre avis il ne s'est par formé a priori de a pensée de la défense, mais il se développait d'une coiffure de forme particulière, d'une coiffure chez laquelle d'abord des plumes verticales et en général — comme chez la couronne radiale — les appendices debout au-dessus du baudeau frontal jouaient un grand rôle. Ces appendices devaient seulement être pliés et liés ensemble pour défendre le haut de la tête et avec cela la forme la plus simple du casque à côtes était née. Cela justifie aussi la construction compliquée et impratique du casque qui pourvoit à la défense du haut de la tête à l'aide de plaques séparées, tandis qu'il serait plus simple de former la partie capitale du casque de côtes courbés en hémicycle et se croisant. Que le casque de la plus simple forme est caractéristique par le plus grand nombre de membres, cela justifie aussi cette supposition. Une telle coiffure est le cidaris perse que nous trouvons déjà sur la tête du roi sagittaire, comme symbole des rois, sur les dareikos et les siglos datant du VI.—V. siècle a. J. Chr.¹ (fig. 87 No 1.). Mais nous le rencontrons dans des formes variées au cours de tout l'empire ancien. (fig. 87. No 2.) Cette coiffure a sous les Arsacides un caractère fermé, mais sous le règne Sassanide (sur les médailles de Artaxerxes I. encore fermé), connu par ses tendances archaïques, sur les médailles de Varahane I., le cidaris a de nouveau une forme ouverte (fig. 87. No 4.) et même avec des rayons si allongés en forme d'angles coniques, qu'il a l'air d'un casque à côtes privé du disque de la

¹ E. Babelon: Traité des monnaies grecques et romaines. Paris, 1910. II. partie I, II. p. 70.

clôture. Ces médailles montrent donc aussi que la construction du casque s'était formée sur un territoire perse, ou du moins sous un effet perse.

La coiffure formée en casque a servi sur la tête du peuple à armes légères, opérant de loin — malgré la faiblesse provenant de la construction — comme défense nécessaire. A cause de cela garde-t-on cette construction relativement très tard. Au contraire, chez les occidentaux à armes lourdes et opérant de près il ne remplit que le rôle du casque de luxe. La faible stabilité des casques de luxe de Baldenheim et de Gültlingen, etc. mentionnés par Lindenschmit, peut-être expliquée ainsi.

La plus grande partie des armes de notre cimetière sont des *lances en fer* (sép. XLIX., LII., LXVI., CXV., CXLII., CLIX., CXXIX.) et des *pointes de flèches*. Une partie des lances en fer représente avec la lame en forme de feuille de saule le type german, tandis que celles avec des lames longues et étroites (sép. CXLII.) sont fréquentes dans des sépultures de chevaliers du pays. Parmi les pointes de flèches (sép. XXXIII., LII., LXV., CII., CXLII.) il y a une pointe de flèche scythique en bronze qui a pu parvenir dans la sépulture XXXIII., avec la médaille, comme héritage; la matière des autres est du fer avec des lames en forme de feuille, ou barbues, ou à trois ailes.

Parmi les objets d'utilisation le *couteau* est très fréquent (sép. XIII., XVIII., XXV., etc.) la forme desquels nous rencontrons aussi dans les trouvailles du pays et du midi de la Russie.

Un trait caractéristique de notre cimetière est la fréquence des *outils*. Dans une si grande masse et dans des formes si variées ils ne furent même pas encore trouvés dans aucune des trouvailles du pays. Vu cela, les suspens d'outils¹ de la chaîne en or de la première trouvaille de Szilágysomlyó nous viennent tout de suite en esprit. Parmi nos outils il y a (ne comptant pas l'équipement du forgeron de la sépulture X.): des *outils de tanneur ou de cordonnier* (sép. XI.) des morceaux de poix indispensables à la couture du cuir (sép. X., XI., LXV.), des outils pour la fabrication de boiseries, comme des becs-d'âne, des perçoirs, des poinçons (sép. X., XII., XIII., XX., XIII., etc.), des pierres à affiler (sép. X., XX.). De l'industrie de textile donnent une preuve le peigne à laine de la sépulture XXIX., et les boutons de fuseau.

Les *sépultures à cheval* ne contenaient pas d'outils, mais comme nous l'avons vu dans la description, il nous sont restés en général peu de monuments de ces sépultures. Nous n'avons pas vu d'étriers, mais

¹ J. Hampel: Op. cit. tab. XIV.

cela ne veut pas dire, qu'il n'y en étaient pas du tout dès le commencement. Les quelques noeuds de bronze qui se trouvaient près du crâne d'un cheval de la sép. XLIV. étaient l'ornement du harnachement, tandis que les bandeaux en fer, en spirales étaient peut-être les parties de carquois.

Les *vases* sont des petits pots en argile. Il y en a un généralement dans chaque sépulture. Selon leur technique ils se divisent en deux groupes : il y a entre eux 7 formés avec la main et 60 formés au tour. Ces derniers forment de nouveau deux groupes. Chez les uns (39.) le débourbement de l'argile est imparfait, granulaire et leur surface est rude. Ceux-ci sont de coutume sans ornements, mais s'ils sont ornés, ils ont de petites lignes approfondies allant tout autour à l'épaulement ; dans trois cas une ligne ondulée est incisée (fig. 74. No 2., 7., 9.). Chez l'autre groupe (21.) l'argile est plus finement débourbée, la surface extérieure est enduite d'une sorte de vernis. L'ornementation formé de petites lignes verticales et se croisant (ornement réticulaire), mais elle n'est pas seulement grattée dans le paroi du vase, mais incisée à l'aide d'un outil lisse. Dans deux cas on avait employé un ornement de stampe [fig. 74. No 8., 12.].

Tous nos petits vases sont caractéristiques par ce qu'ils montrent très peu de variété dans la forme, p. ex. il n'y a pas un seul plat entre eux. Puis le disquement ne peut être vu qu'à la surface intérieure, mais là en de très vives lignes. Le pied de tous est sans profil, aplati et plus ou moins irrégulier, parcequ'on a comme arraché les petits vases du tour et les écorchures ainsi reçues disparurent plus tard par équarissage et par aplanissement.

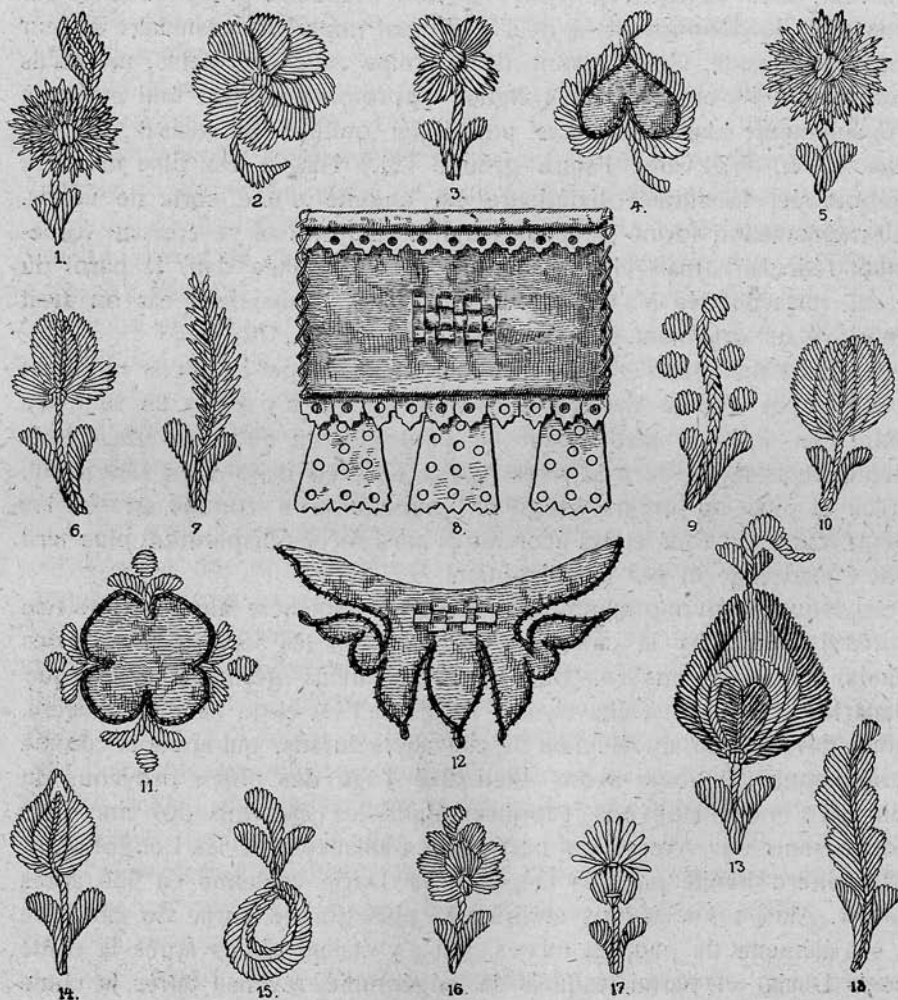
Nous prouvons mettre l'âge de notre cimetière au V—VII. siècle après J.-Chr. Dans la culture représentée par les sépultures avec des outils, nous pouvons voir beaucoup d'éléments germains tandis que dans les sépultures à cheval, des bords de l'O. et de l'É. du cimetière, nous devons voir un élément de chevaliers turans, qui apparaît comme conquérant. Si nous avons bien fixé l'âge des objets provenus du cimetière, nous pouvons supposer dans les éléments des chevaliers conquérants des Avars, qui occupent en alliance avec les Longobardes le territoire habité par des Gépides, la Dacie ancienne en 566 après J.-Chr. Ainsi nous devons attribuer la plus grande partie du cimetière à ces éléments de peuples mixtes, qui s'y étaient réunis après la chute de la Dacie, et parmi lesquels la hégémonie revenait après la chute de l'empire des Huns aux Gépides.

I. Kovács

Mellrevaló díszek Magyarköblösről.*

A magyarköblösi (Szolnokdoboka vm.) szücsipar, mint kismesterség, mellrevaló díseit mutatom be az alábbiakban két ábrán.

1. kép. Mellrevaló díszek Magyarköblösről.

Fig. 1. Des ornements à mettre sur la poitrine Magyarköblös.

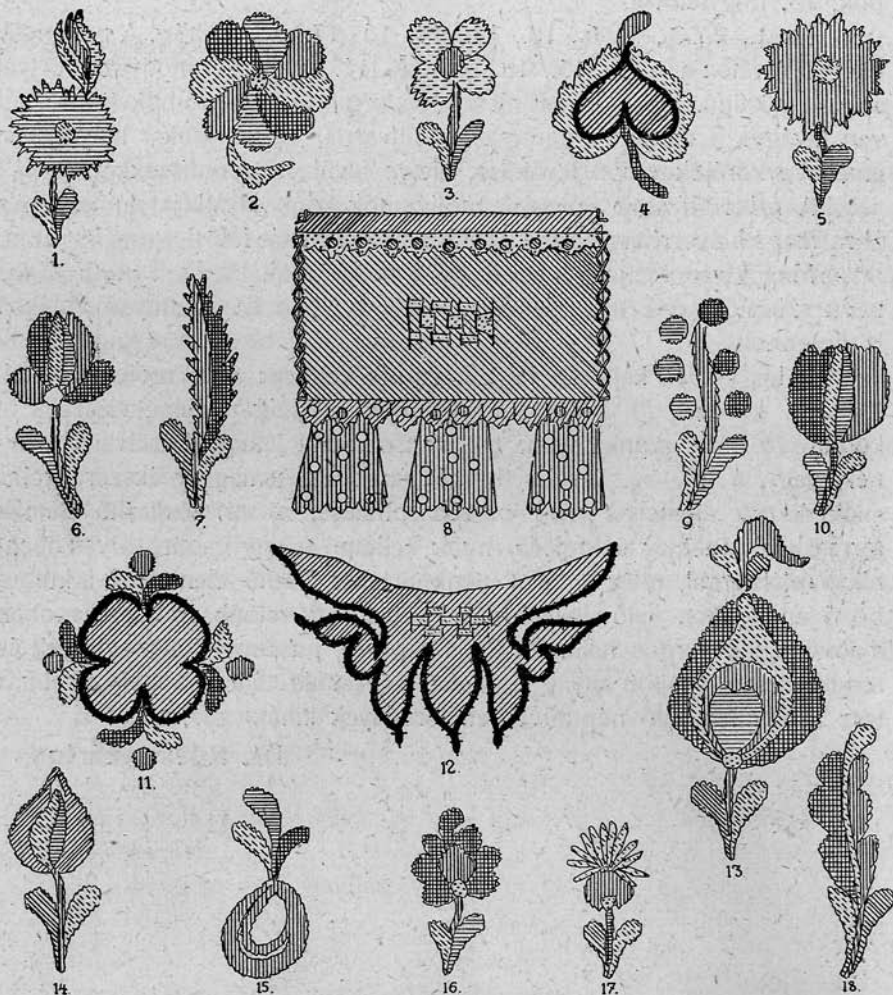
* A címlapon levő térképen 10. sz.

Az első ábra a díszítő elemek technikai kiviteléről nyújt fogalmat. Különböző színű selymekkel vannak rávarrva a mellrevalóra, vagy pedig színes bőrből vannak kivágva s ezeket varrja rá a szűcs a mellrevalóra.

E díszítő motívumok nevei a következők:

1. patkanca őszi rózsza, 2. csigarózsza, 3. kék nefelejts, 4. körül-

Jelmagyarázat. (Signes)

Ultramarin.	Kobaltkék.	Indiai vörös.	Cinober vörös	Lilaszín
Outremer.	Bleu cobalt	Rouge indien	Vermillon	Lila.
Fekete Noir.	Sötét zöld. Vert sombre.	Világoszöld. Vert claire.	Sárga. Jaune.	

2. kép. Mellrevaló diszek Magyarköblösről.

Fig. 2. Des ornements à mettre sur la poitrine de Magyarköblös.

varrott szív, 5. teljes őszi rózsza, 6. patkancza tulipánt, 7. búzagalász, 8. füzött zsebfedél lennt lelógó, három átlukasztott díszű pillangóval, két hosszanti szélén bőrcsipkével, 9. leveles szőlőgerezd, 10. teljes tulipánt, 11. leveles bőrrózsza, 12. kivágott nyakczifra füzve, 13. pávatoll, 14. rózsabimbó, 15. leveles kacskaringó, 16. georgina, 17. leveles pók, 18. tölgyfalevél.

Az 1., 2., 3., 5., 6., 10., 13., 14., 16., 17. csupa virág. A növények világából való: a 7., 9., 15., 18. A 4. és 11. sz. ősrégi motívum, melyet sokféle alkalmazásban ismerünk szerte az országban. Mindkettő bőrből van kivágva s mesterük nemcsak körülvarrta, de hatásukat lényegesen emelte a köréjük varrott levéldísz, illetve levél és pontdíszekkel.

A második ábra az egyes motívumok színösszeállítást mutatja. Az ábra maga helyett beszél s így bővebb magyarázatát főlöszlegesen tartom.

Meg kívánom jegyezni, hogy e motívumokat egy *Guzsán János* nevű szüctől szereztem be, ki fiatalabb éveiben Bánffihunyad vidékén is dolgozott.

E kis közlés kapcsán foglalkoznunk kellene: a) e motívumok elterjedési körével, b) azzal, hogy időben meddig nyúlnak vissza s itt különösen hálás munka volna pl. a 4. sz. alatt látható körülvarrott szívnek, vagy a 11. sz. leveles bőrrózsának az ősmagyar ékszerekkel s azok díszítő elemeivel való összehasonlítása, a mi e díszítő elemek forrásához vezetne; s foglalkoznunk kellene c) egy csomó olyan technikai sajátsággal, mely a hazai népművészet díszítő elemeinek a különböző anyagokon való alkalmazását értetné meg velünk. Mindez azonban a jövő egyik sürgös feladatát fogja képezni, ha annyi jól megfigyelt és rendszeresen gyűjtött anyag fog rendelkezésünkre állani, a mely alkalmas lesz a bennük rejlő népművészeti törvények kihámozására.

Dr. Roska Márton.

Des ornements à mettre sur la poitrine de Magyarköblös.*)

Les ornements à mettre sur la poitrine de Magyarköblös (comitat Szolnokdoboka) sont publiés sur deux images. Les dessins commentateurs offrent un bon éclaircissement du point de vu de la technique, comme de l'emploi des couleurs différentes, et ainsi nous ne faisons rien d'autre qu'insérer les nous des motifs.

1. Aster automnal simple,
2. rose à escargot,
3. myosotis bleu,
4. coeur consú toutantour,
5. aster automnal double,
6. tulipe simple,
7. épi de blé,
8. couverture de poche lacé avec des papillons et des dentelles,
9. grappe de raisin avec feuilles,
10. tulipe double,
11. rose de cuir avec feuilles,
12. ornement du cou décolleté ; lacé,
13. plume de paon,
14. bouton de rose,
15. spirale avec feuilles,
16. dahlia,
17. araignée avec feuilles,
18. feuille de chêne.

Dr. Martin Roska.

*) No. 10 sur la carte du titre.

Hampel József dr. †

Hazai régészetünket fájdalmas veszteség érte: *Hampel József* meghalt. Évtizedekre terjedő munkássága nyílt könyv mindazok előtt, kik hazánk régészete és művészettörténete iránt akár közelebről, akár távolabbról érdeklődtek. Ezek tudják, hogy végtelen sokat és értékeset veszítettünk, de hatalmas az a szellemi vagyon is, a mit örökségül hagyott reánk egy egész tartalmas élet munkája révén. Munkája édes hazánknak mindig gyümölcsöző lesz. Legyen emléke áldott.

* * *

Erratum.

54. kép 3. sorban : LXXXIX. **LXXIX.** XCII. helyett · LXXXIX. **XC.** XCII.
242. lapon alulról 16. és 17. sorban : *azokat a hatásokat helyett azok a hatások.*

* * *

Fig. 54. ligne 3. au lieu de LXXXIX. **LXXIX.** XCII. lisez LXXXIX. **XC.** XCII.
Pag. 263. not. 1. " " " 6. " 8.
" " " 2. " " " 8. " 6.

TARTALOM. — TABLE DES MATIÈRES.

	Lap. Pag.
<i>Dr. Buday Árpád</i> : A bácsbodrogvármegyei római sánczok — — — — —	18
" " Les retranchements romains du comitat de Bácsbodrog (Abrégé) — — — — —	79
" " Kiadatlan római felíratos emlékek — — — — —	94
" " Inscriptions latins non encore décrits (Abrégé) — — — —	103
" " Római villák Erdélyben — — — — —	109
" " Villas romaines en Transylvanie (Abrégé) — — — — —	156
" " és <i>János Béla</i> : Római kori szórványos leletek Erdélyből —	252
" " " " Trouvailles sporadiques romaines en Tran- sylvanie (Abrégé) — — — — —	262
<i>Dr. Kovács István</i> : A korpádi őskori telep — — — — —	1
" " La station préhistorique de Korpád (Abrégé) — — — — —	13
" " Mezőbándi ásások — — — — —	265
" " Les fouillages de Mezőbánd (Abrégé) — — — — —	390
<i>Dr. Roska Márton</i> : Árpád kori temető Vajdahunyadon — — — — —	166
" " Sepultures de l'époque d'Árpád à Vajdahunyad (Abrégé)	191
" " Csengettyű-öntő készülék — — — — —	219
" " Moule à sonnette — — — — —	223
" " Skytha sírok Piskiről — — — — —	233
" " Sépultures scythiques de Piski (Abrégé) — — — — —	244
" " Mellrevaló díszek Magyarköblösről — — — — —	430
" " Des ornements à mettre sur la poitrine de Magyarköblös (Abrégé) — — — — —	433
<i>Sándor Imre</i> : A kolozsvári Farkas-utcai ref. templom régi sírkövei —	199
" " Anciennes pierres tombales dans l'église de la rue „Farkas“ à Kolozsvár (Abrégé) — — — — —	217
" " <i>Dr. Hampel József</i> — — — — —	434

Irodalom.

<i>Dr. Kendi Finály Gábor</i> : Magyarország a rómaiak alatt. — Forma partium im- perii Római intra fines regni Hungariae. <i>Ism. Dr. Buday Árpád</i> — — — —	226
<i>Erratum</i> — — — — —	232, 434

